

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

L50

✓ 1084

1999

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

1 0 4 P 0 2

ՀԵՂԻՆԷ

ՈՐԲ ՕՐԻՈՐԳ ՄԸ

ՏԱՌԱՊԱՆԱՑ

ԳՊՐՈՑԻՆ ՄԷՋ

ՎԲԷՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆ

1863

10101

10101

10101

10101

39. 1084

91084-60

10101

10101

10101

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Ո Ր Բ Օ Ր Ի Ո Ր Դ Մ Ը

ՏԵՌՆՊԵՆԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ ՄԷՋ

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Գաղղիայի Բրովանս դաւառին մէջ Պարսրլանէզի հովտին մօտերը՝ մինչեւ անցած դարուն վերջերը բնդարձակ քառակուսի տուն մը կը տեսնուէր, եղեւնի ու նոճույ ծառերէ պատած: Աս տունը զուարթ բլրակի մը վրայ հին ասպետական բերդի մը աւերակաց տեղը շինուած բլրալով, ան հին բերդին անունը կը պահէր, որն որ քովէն բխող պաղ ջրոյ աղբիւրին պատճառաւ՝ Ակնաղբեր բերդ կ'ըսուէր:

Նոյն տունը ետեւէ ետեւ շատ մարդիկ առած ծախած բլրալով, չորս կողման բնակիչները մտքերնին դրած էին որ քաջերու եւ ճիւղակներու բնակարան է. անոր համար ալ իրիկուան մութը կոխելէն ետեւ՝ մէկը չէր համարձակեր չէ թէ միայն ներս մտնելու, հապա եւ ոչ շատ քովը մօտենալու: Աս պատճառաւ շատ մեծ սրաստուծիւն պէտք էր որ մարդ յանդգնէր մէջը բնակիլ. ուստի եւ նկարագեղ տեղեր սիրող մարդիկ՝ որոնք նոյն

տան զեղեցիկ շրջակայքէն յափշտակուելով՝ վարձքի կը բռնէին, քիչ մը ատեն բնակելէն ետեւ, երբ որ մէյ մը աչուքնին կը վարժէր, թող կու տային կ'երթային:

Բլրակին ստորտար պղտիկ ագարակ մը կար, որուն մէջ թավմաս անունով վարձակալ մը կը բնակէր իր ընտանեօքը: Աս մարդը միանգամայն տան պահպանութիւն կ'ընէր, եւ ճիւղակներէ չվախոցող մը տունը բռնելու որ կու գար, վարձքի կու տար: Արդէն երկայն ժամանակէ վեր՝ ամենեւին մէկը չէր երեւցեր, մէյ մ'ալ որ մը թավմաս տանտիրոջմէ նամակ մ'առաւ, որուն մէջ իրեն կը ծանուցանէր որ տունն իտալիայէն եկող տիկնոջ մը վարձքի տուած է երկայն ատենուան համար: Անմիջապէս աս լուրն իր կնոջը հաղորդեց, յանձնելով որ երթայ պատուհանները բանայ եւ շիտկելու բան կայ նէ՛ շիտկէ:

Փառք Աստուծոյ, կանչեց կինը, խել մը ատեն է որ առանձնութենէն ձանձրացած էի: Բայց պէտք է խոստովանիլ որ աշխարհքիս մէջ շատ արտաքոյ կարգի մարդիկ կը գտնուին. հանդարտութեամբ եւ ուղածնուն պէս քաղաքը բնակելու տեղ՝ գալ հոտեղս բնակիլ, վայրենի անասնոց հետ եւ անոնցմէ աւելի վնասակար ճիւղ...:

— Ասոր վրայ շխտինք, Ա՛գնէս, քեզի այնչափ անգամ ըսի որ չորս կողմի մարդիկներուն զրուցածին ականջ կախելու

չէ : Աս բերդին մէջ շատ գիշերներ ան-
ցուցեր եմ, եւ բուէ ու շղջիկէ ուրիշ
բան չեմ տեսեր :

— Լաւ, դէմ չեմ խօսիր. բայց չեմ
կարծեր որ գալու խաթունն իրմէ առա-
ջիններէն աւելի կենայ, թէպէտ սրտանց
կը բազմամ որ խօսքս չելլէ :

Իրենք աս խօսակցութեան մէջ եղած
ատեն՝ տղոցմէ մէկը վազելով եկաւ, ըսաւ
որ քանի մը հոգի դէպ ի տուն կու գան :

Ինչ, արդեօք տունը բռնող տիկինն
է, կանչեց կինը. այսչափ շուտով, եւ ան-
միջապէս գնաց դուռը բացաւ : Գիմացն
ելան երկու հոգի որոնք պատգարակով
տիկին մը կը բերէին, որուն զգեստներէն
կ'երեւար թէ օտարական է : Աւարձակաւն
ալ կնոջը ետեւէն հասնելով՝ տիկնոջ դի-
մացն ելան, որն որ պատգարակէն վար ի-
ջաւ, սկսաւ կամաց կամաց հետերնին դէպ
ի տուն երթալ :

Բոլոր արտաքին նշաններէն կ'երեւար
որ Պելլիով տիկինը տկար ու հիւանդօտ
է. բայց երեսը սեւ շղաշատեռով մը ծա-
ծկուած ըլլալով, չէր կրնար իմացուիլ թէ
արդեօք աս տկարութիւնը հիւանդութե-
նէ յառաջ կու գայ, չէ նէ՝ ծերութենէ :
Իրեն հետ մէկտեղ եկած էր շնորհալից
պղտիկ աղջիկ մը՝ որն որ վեց եօթը տարւան
կ'երեւար եւ հետաքրքրութեամբ վարձա-
կալին տղոցը կը նայէր : Իրենց ետեւէն կը
քալէր ուրիշ կին մը՝ որուն զգեստէն կ'իմա-

ցուէր թէ աղախին է. երեսէն շուրջ երեսուսուսուհինգ տարւան կը տեսնուէր, եւ դժագրութիւնը՝ վրան մեծ համարում մը չէր տար:

Տիկինը բերդին սրահը հասնելուն պէս, բազմոցի մը վրայ նստեցաւ. շատ յոգնած ու այլայլած կ'երեւար:

Մերեւի մայր, ըսաւ աղջիկը՝ քովը նստելով ու բազուկները մօրը վիզը նետելով, շատ հիւանդ կ'երեւար. կարծեմ պատուհանները բանալու է:

Թովմաս շուտ մը աղջկան բաղձանքը կատարեց, որն որ նոյն միջոցին մօրն երեսէն քօղը վերցուց: Աղնէս զարմացաւ մնաց, տեսնելով որ տիկինն աղնիւ կերպարանօք մանկամարդ մըն էր, որն որ հազիւ երեսուսուն տարւան կ'երեւար. իսկ երեսին վրայ մեծ տխրութիւն կը նշմարուէր:

Զով օդը տիկնոջ քիչ մը կենդանութիւն տալով, Թովմասին ու իր կնոջ ըրած ծառայութեանց շնորհակալ եղաւ. եւ իբրեւ թէ այլայլութիւնը չցուցնելու համար՝ երեսը նորէն քօղով ծածկելով, աղջկան ըսաւ. Հեղինէ, հիմակ աղէկ եմ, երթանք տան շորս կողմը տեսնենք:

Թովմաս զիրենք առաւ. տան ամէն դին պտըտցրնելու ելաւ, եւ քանի մը տեղեր երթալէն ետեւ, Աարծեմ աս տունը հրամանոցը քիչ մը մեծ պիտի դայ, ըսաւ:

Մեծութիւնը մնաս չիտար, պատասխանեց տիկինը, բաւական որ տանտիրոջ

ըսածին պէս՝ առանձնութեան մէջ կարե-
նամ ապրիլ :

— Արեմն ամենեւին մարդու հետ տես-
նուիլ չէք ուզեր :

— Չէ. միայն մօտաւոր գեղին ժողո-
վրդապետը կ'ուզէի տեսնել :

— Թէ որ կը հաճիք, հրամանոցը դա-
լուսան իրեն իմացընեմ :

— Շնորհակալ կ'ըլլամ :

Կնոջը հետ մէկտեղ տներնին դարձած
ատեն՝ Թովմաս անոր ըսաւ. Չեմ գիտեր
տիկինն ինչ ունի. շատ տրտում կ'երեւայ :

— Ի վերայ այսր ամենայնի կը տեսնուի
Թէ շատ աղնիւ բնութեան տէր է : Իսկ
Հեղինէ՝ ինչպէս սիրուն է, ինչպէս մօրը
կը նմանի : Իսկ զձ աղջիկ, որչափ կը ցաւիմ
որ ան պզտիկ հասակին՝ այսպիսի ամայու-
թեան մէջ բնակելու կը ստիպուի :

Բայց ինչպէս կրնայ ըլլալ որ աս
տիկինը համարձակի բերդին մէջ առանց
ծառայի բնակիլ : Գրտէն երեւցածին նայ-
ելով, կրնար քոյր ուղածին չափ մարդ
պահել : Ամէն բանէն կը տեսնուի որ բա-
ական հարուստ է :

— Գոնէ սա Աննա, Հեղինէ իրենց
աղախնոյն նոյն անունը կու տայ, քիչ
մ'աւելի քաղաքավար ու մարդամօտ ըլ-
լար : Լսեցիր ինչպէս պատասխան տուաւ
երբ որ ըսի Թէ Չեռքէս եկած ծառայու-
թիւնն ընելու պատրաստ եմ. զրուցեց որ
Հարկաւոր եղած բաներն ես անձամբ կը

զնեմ՝ դուն ալ աղէկ կ'ընես թէ որ յա-
ճախ հոս չես դար, որովհետեւ տիկինն օ-
տար մարդ չ'ուզեր տեսնել:

— Ինչ պիտ'որ ընես, համբերելու է:

— Աւարմուկնքէն անանկ կ'երեւայ որ
չեղինէին հետ ալ աղախնոյ պէս չիւլա-
րուիր:

— Արնայ ըլլալ որ շատօնցու ընէ քովեր-
նին ըլլայ: Տան մը մէջ երկայն ժամանակ
մնացող սպասաւորաց բնութիւնն ան է:

Տէր Պեռնարտէ՝ գեղին ծերունի ժո-
ղովրդապետը Թովմասէն լսելով որ Պել-
րիվ տիկինն եկած է եւ հետը տեսնուիլ
կ'ուզէ, երկրորդ աւտու այցելութեան ե-
կաւ: Երբ որ ժամ մը տիկնոջ քովը կե-
նայէն ետեւ՝ ետ կը դառնար, Թովմաս
գիմացն ելաւ, աղաչեց որ քիչ մ'ալ իր
տնակը հրամայէ:

Մեր նոր վարձուորին ինչ կ'ըսէք, տէր
ժողովրդապետ, ըսաւ վարձակալը: Աարծեմ
թէ իրմէ աւջիններէն աւելի դիւրաւ կը
վարժի առ տխուր բնակարանին, որովհե-
տեւ ինքն ալ շատ արատւմ կ'երեւայ:

Աւրիշներուն տրամութիւնը պէտք է որ
յարգենք, սրատախտանեց մեծարոյ ծերու-
նին: Ա'երեւայ որ Պելրիվ տիկինը շատ
վիշտ կրած է: Մեր պարտքն ան է որ նե-
ղութիւնը ձեռքերնէս եկածին չափ թե-
թեւցընելու ջանանք:

— Խելքը քիչ մը պղտորած չէ՞ մի:

— Ա՛թէ անանկ բան մը կայ, աւելի

եւս մեր կարեկցութեան արժանի է: Անոր
համար կ'աղաչեմ որ հետը մեծ գթով ու
սիրով վարուիք: Աղէկ ալ կ'ընէք՝ թէ որ
իր առանձնութիւնը շատ շէք վրդովեր:

Ուրեմն սխալած չեմ եղեր, ըսաւ Ադ-
նէս էրկանը, ժողովրդապետին երթա-
լէն ետեւ. խեղճ տիկնոջ գլուխը՝ սաս-
տիկ արամութենէն բան մ'եկած պիտ'որ
ըլլայ: Աս ստոյգ է որ աշխարհքիս մէջ
ամէն մարդ իր խաչն ունի, եւ շատ անգամ
ամենէն աւելի հարուստներն ամենէն աւ-
ելի ծանր խաչ ունին կրելու:

Կարելի է աս կերպով խօսքը երկայն ա-
տեն յառաջ կը տանէք. բայց էրիկը խօս-
քը կարեց, ըսելով որ վեր երթայ նայի
թէ արդեօք տիկինը բան մը կ'ուզէ:

Ի գարծին Ադնէս դարձեալ աղախնոյն
բրտութեան վրայ արտունջ բրաւ, ըսելով
որ ո՛չ Պելրիվ տիկինն ու ո՛չ աղջիկը տե-
սած էր: Կ'երեւայ թէ, աւելցուց վրան,
Աննա կ'ուզէ որ ամէն մարդ հետն իբրեւ
տիկնոջ մը հետ վարուի. կը պահանջէ որ
պինքն Աննա օրիորդ կանչեմ: Կարծեմ տի-
կինը վրան մեծ վստահութիւն ունի: Գա-
տում ընել չըլլայ, բայց վախնամ որ ան
թշուառականն իր վրայ եղած վստահու-
թիւնը շատ անգամ գէշի կը գործածէ:

Անիկայ մեր բանը չէ, պատասխանեց
Թովմաս նեղանալով մը: Թէ որ ուրիշնե-
րուն ըրածին ու ըսածին խառնուիլ ու-
զէինք, ծայրը ճօթը չէր գար: Թորդ Ան-

նա ինչպէս կ'ուզէ՝ ըլլայ . մենք նայինք որ տիկինը մեր վրայ տօգոհութեան պատճառ մը չունենայ :

Ան օրուքնէ սկսեալ՝ թողմաս ու իր կի- նը, եւ քիչ մը վերջը նաեւ մօտաւոր գեղին բնակիչները, ալ բերդին վարձուորներուն միտ չէին դներ : Միայն կը ցաւէին խեղճ Հեղինէին վրայ, զորն որ մայրը զգուշու- թեամբ քովը կը պահէր եւ գուրս ելլելու թող չէր տար :

Երբեմն երբ որ կը տեսնէին թէ պղտիկ օրիորդը պարտիզին վանդակեայ դռնէն կը նայի, ամէն մարդ կ'ըսէր . Մեզք որ մայրն ալ աղջկան պէս բնկերութիւնը չի սիրեր : Իրօք ալ շատ կ'ուրախանար Հե- ղինէ՝ երբ որ կարող կ'ըլլար պարտիզին առջեւէն անցնող գեղացւոց հետ խօսիլ . երբեմն ալ հեռուէն անցնելին տեսնելով, կը սկսէր կանչել եւ ինչպէս ըլլալին կը հարցընէր : Ազնէս եւ իր երիկը Հեղինէին աս բնաանի ու բնկերասէր բնութիւնը տես- նելով, քանի մը անգամ՝ Ալելիով տիկնոջ աղաչեցին որ անոր հրաման տայ երբեմն իրենց զաւկըներուն հետ խաղալու . բայց տիկինը պատասխանեց թէ Հեղինէէն չի- կրնար բաժնուիլ : Ասոր համար աղջկան անունը Բանտարկեալ օրիորդ դրին :

Ար յուսամ որ բան մը չեղար, կ'ըսէր
 որ մը ազնիւ ու գեղեցիկ երիտասարդ մը
 զՀեղինէ վերցընելով, որն որ բերդին պար-
 տեղին բարձրկեկ պատէն ինկած էր:

Էս բան չեղայ, պատասխանեց աղջի-
 կը՝ ծիծաղելու ջանք ընելով. բայց խեղճ
 Թռչունս ի՞նչ եղաւ:

Ի՞նչ Թռչուն, ըսաւ երիտասարդը. ես
 Թռչուն չտեսայ:

Ահաւասիկ, ահաւասիկ, հոս է եղեր,
 կանչեց աղջիկը, պատանուոյն ձեռքէն Թեւը
 քաշելով եւ ուրախութեամբ մը Թուխ-
 կատարի ձագ մը բռնելով, որուն փետուր-
 ները դեռ կատարեալ եկած չէին եւ մծ-
 տաւոր քարակոյտի մը մէջ պահոււնելու
 ջանք կ'ընէր:

Շատ ուրախ եմ, ըսաւ աղջիկը, որ
 խեղճ Թռչնիկիս բան մը չէ եղած...
 Բայց հիմակ որ գտայ, կ'իմանամ որ
 Թեւս քիչ մը կը ցաւի: Այնպէս կը վախ-
 նայի Թռչնոյն իյնալէն, որ վար չձգելու
 համար՝ ես ինկայ:

Արթեմ շատ ցաւ կ'իմանաս, ըսաւ
 պատանին՝ Հեղինէին կերպարանաց վրայ
 ցաւոյն նշանները տեսնելով: Բայց ինչու
 պատին վրայ ելած էիր:

— Շատ ատենէ վեր տեսած էի որ
 ծառին վրայ Թուխկատարի բոյն մը կայ.
 աս առաւ ալ ըստ սովորութեան եկայ որ

նայիմ: Թռչունները չվախցրնելու համար՝
 ծառին ետեւը սրահու ըստած էի. բայց անոնք
 զիս տեսնելով՝ ամէնքն ալ թռան գացին.
 միայն աս մէկ հատը մնաց, որն որ բոյնէն
 ելլելուն պէս՝ վար ինկաւ: Տեսնելով որ
 չիկրնար թռչել, ուղեցի նորէն տեղը դնել.
 բայց երբ որ բոյնին հասնելու վրայ էի,
 մէյ մ'ալ գլուխս սկսաւ դառնալ, եւ
 թռչունը ձեռքս՝ վար ինկայ:

— Յուսամ որ բան մը չ'ըլլար, արդէն
 այլայլութիւնդ ալ անցնելու վրայ է:

— Բան չկայ. կը տեսնես որ արիւն ալ
 չիգար:

— Անիկա աղէկ նշան չէ. աւելի կ'ու-
 ղէի որ թեւդ արիւնէր եւ այնչափ ուռած
 չըլլար: Անոր համար շուտ մը ներս գնա
 եւ թեւդ կապել տուր:

Աղջկը գլուխը շարժելով՝ Չէ, չէ,
 տունը բան չեմ գրուցեր, ըսաւ. ապա թէ
 ոչ՝ մայրս շատ կ'այլայլի, Աննա ալ խիտա
 կը ջեխէ: Չեմ ուղեր որ բերդին մէջ մէկն
 իմանայ:

— Բերդին մէջ, ուրեմն մայրդ բերդին
 մէջ կը բնակի:

— Հրամարես, շատ ատեն է որ բերդին
 մէջ կը բնակինք. եկած ատեննիս՝ վեց
 տարւան էի, հիմակ ութը տարւան եմ:
 Ճիշդ երկու տարի է:

— Եխտակը խօսելով՝ ես չէի ուղեր հոն
 բնակիլ. չէ թէ որ կը վախնամ, հապա
 վասն զի ախար բան է շորս պատի մէջ

փակուած կենալ : Բայց թէ որ ընտանիքդ
չատու որ է նէ, կրնար զբօսնուլ :

— Ա՛հ, չեմ կրնար ըսել որ զբօսանք
ուեննամ. մայրս միշտ հիւանդ է, եւ ժու-
ղովրդապետէն ուրիշ մարդու հետ չիտես-
նուիր :

— Աւրեմն եղբայր ու քոյր չունին :

— Եւ ոչ իսկ ընկեր ունիմ. մայրս
չուզեր որ գեղին բնակիչներուն հետ տես-
նուիմ :

— Ըսել է թէ առանձնութիւնը կը
սիրէ . . . : Բայց թեւզ ինչպէս պիտի պա-
տես, ըսաւ պատանին, տեսնելով որ Հե-
ղինէ ցաւէն երթալով գոյնը կը նետէ,
թէ որ չես ուզեր ինկած ըլլալդ մէկու-
մ'իմացընել :

Ես ալ չեմ գիտեր, պատասխանեց
աղջիկը մտածելով, չեմ կրնար մօրս ըսել,
որն որ արդէն բաւական տրտում է, ա-
սլ վրայ գալու ըլլայ նէ՝ աւելի կը տրտա-
մի : Իսկ աղախինը՝ թէ որ իմանալու ը-
լայ, անանկ կը սրգողի, որ մէյ մ'ալ թող
չիտար որ պարտեղին աս կողմը պարտելու
գամ : Ինչ որ է նէ՝ Աստուած ողորմած
է, թեւս ինք իրմէ կը բժշկուի :

Աս ըսելով՝ կը ջանար ծիծաղիլ. բայց
կը տեսնուէր որ մեծ ցաւ կ'իմանայ : Երի-
տասարդը քիչ մը լուռ կենալէն ետեւ՝
Անկարելի է որ, ըսաւ, թեւզ ինք իրմէ
բժշկուի. բայց միտքս կու գայ որ անգամ
մը ես ալ ծառէ մ'ինկած ըլլալով՝ սպե-

զանիքով մը շփեցին, որն որ շուտ մը ազեկցուց: Նոյն սպեղանիքէն քովս քիչ մ'ալ կայ. հիմա կ'երթամ կը բերեմ: Տունս հազիւ քսան բոպէ հեռու է:

Ահ, սրտանց շնորհակալ եմ, ըսաւ Հեղինէ, որուն աչուքներն երախտագիտութեան արցունքներով լեցուեցան: Բայց ես հոս չեմ կրնար կենալ. կրնայ ըլլալ որ մայրս զիս շտեմնելով՝ զՆնա զիս փրնտուելու խաւրէ: Չեմ գիտեր ինչպէս պատէն անցնիմ, աս կողմանէ աւելի բարձր է՝ քան թէ ներսի կողմէն, մանաւանդ որ թեւիս մէկը չեմ կրնար գործածել:

— Արեմն պէտք է որ պատին քովէն մէկալ կողմն երթաս եւ դռնէն ներս մտնես:

— Չէ, չ'ըլար. մայրս կ'իմանայ որ պարտեզէն ելերեմ, եւ աս միայն բաւական է զինքն այլայլութեան մէջ ձգելու, թեւեւ ինկած ըլլալս չիմանայ:

— Միայն մէկ միջոց կայ, այս ինքն թէ ես նախ պատին վրայ ելլեմ եւ զքեզ վեր առնում:

— Թէ որ իյնալու ըլլաս:

— Իյնալ մի, ես պիտ'որ իյնամ: Բայց թէ որ իյնալու ալ ըլլամ, նորէն կ'ելլեմ: Նախ թռչունը տուր նայիմ, որ բոյնը դնեմ:

Հեղինէ պատանուոյն տուաւ թռչունը՝ զորն որ միշտ ձեռքը բռնած՝ կը փայփայէր. եւ շատ ուրախացաւ երբ որ տեսաւ թէ

բոյնին մէջ գրուած է : Բայց իր վեր ել-
լեն այնչափ գիւրաւ չյաջողեցաւ : Պատր
բաւական բարձր բլալով, աղջիկը չէր կր-
նար ձեռքը հասցընել երիտասարդին վե-
րէն երկընցուցած ձեռքին : Օտարականն
աս տեսնելով՝ վար իջաւ, ասդիէն անդիէն
քարեր ժողվեց, վրայէ վրայ գիղեց, ասով
քիչ ատենուան մէջ աստիճան մը ձեւա-
ցուց, որուն վրայէն Հեղինէ գիւրու-
թեամբ պասն անցաւ :

Հատ ուրախացաւ աղջիկը՝ երբ որ ինք
զինքը նորէն պարտիզին մէջ տեսաւ . աս
ուրախութեամբ եւ ընկեր մը գտնելուն
վրայ խնդալով՝ երկայն ատեն սպասեց,
մինչեւ որ պատանին խոստացած սպեղա-
նիքը գրեթէ ժամէ մը ետքը բերաւ :

Հնորհակալութեամբ առնելէն ետեւ,
Ինչ ազէկ կ'ըլլար, ըսաւ, թէ որ մեզի
հետ բերդին մէջ բնակէիր, գէթ քոփս
մէկը կ'ըլլար, որուն հետ կրնայի խօսիլ :
Մայրս յաճախ հիւանդ կամ արտուժ է,
եւ չեմ կրնար քոփս երթալ : Իսկ Աննա՝
թէեւ բարի է, բայց շատ անգամ՝ նեղա-
ցած կ'ըլլայ եւ ջեխելէն ուրիշ բան չ'ընէր :

— Ասիկա բարութեան նշան չէ : մարդ
պէտք է որ միշտ քովիններուն հետ սիրով
ու քաղցրութեամբ խօսի :

— Բայց ինչ պիտ'որ ընես, մօրս ազէկ
կը նայի . անոր համար ալ՝ թէպէտ ինձի
շատ անգամ կը որդողի, բայց կը ջանամ
զինքը սիրել :

— Իսկ մայրդ, շատ կը սիրենս :

— Շատ, խիստ շատ : Շատ վիշտ կրած է : Հայրս ալ պզտիկութեանս ատեն մեռած է :

Բայց հիմա մեծ մը չես, պատասխանեց երիտասարդը ծիծաղելով :

— Ստոյգ է, բայց ան ատեն շատ աւելի պզտիկ էի : Հօրս մահուրնէ ետեւ, որչափ ճամբորդութիւն ըրինք, Մեռած ատենը Սիկիլիա կը բնակէինք :

— Ուրեմն Սիկիլիա տեսած ես :

— Հոն ալ ծնած եմ, եւ քիչ ատեն է որ Իտալիայէն ելանք ու Գաղղիա անցանք : Անոր համար ալ Իտալերէնը մայրենի լեզուիս պէս դիւրութեամբ կը խօսիմ : Բայց հրամանքիդ հայրն ո՛ւր կը բնակի :

— Նիմ քաղաքը : Իսկ ես քանի մը տարի է որ մօրեղբօրս տունը կը բնակիմ, որն որ Սիադրոն քաղաքն է : Արբեմն երբեմն ալ հոս գաստիարակիս տունը կուգամ, որն որ ինչպէս զրուցեցի՝ հոսկից քսան բողէ հեռու է : Անոր համար գրեզ մինչեւ հիմա տեսած չըլլալուս շատ կը զարմանամ :

— Ասիկա զարմանալու բան չէ : Ես եկեղեցիէն ուրիշ տեղ գացած չունիմ : Պարտեղին աս կողմն ալ քիչ կուգամ. աւելի մէկալ կողմը կ'երթամ, որ գոնէ վանդակին ետեւէն անցնողները տեսնեմ :

Ալ հիմայ պէտք է որ երթամ, ըսաւ երիտասարդը ժամացոյցը նայելով : Միշտ

աս ատեն կերակուր կ'ուտենք, եւ այսօր
ուշ պիտի հասնիմ: Մնաս բարով, օրիոր-
դիկս. նայէ որ թեւդ շուտով առողջա-
ցընես: Աս ըսելով՝ ամառարեց գնաց:

Պատանին երթալուն պէս, Հեղինէ մէկ
կողմը քաշուելով՝ թեւը սպեղանիքով
չփեց, եւ քիչ մ'ատեն ալ պարտէղը
պտրտեցաւ, մտածելով որ ինչպէս աղէկ
կ'ըլլար՝ եթէ նոյն օտարական պատանին
երբեմն գար հետը խաղար: Քայց գիտնա-
լով որ մայրը հաւանութիւն չիտար, տրտ-
մութեամբ ներս գնաց, միտքը գնելով որ
եղածները մէկու մը չգրուցէ:

Պելրիվ տիկինը հիւանդ ըլլալով՝ կե-
րակրոյ չկրցաւ գալ: Հեղինէ լռութեամբ
եւ առանձնութեամբ անցուց բոլոր իրի-
կունքը՝ որն որ առտուրնէ շատ տարբեր ե-
ղաւ: Ասանկ առանձնութեան մէջ մնա-
լով՝ թեւին ցաւը խիստ սաստիկ կը դգար-
բայց ամենեւին նշան մը չտուաւ, որպէս զի
թէ մայրը չարամեցընէ եւ թէ աղախնէն
յանդիմանութիւն չլսէ: Այսպէսով ան-
կողին մտաւ, առանց իմացընելու որ գլուխն
ինչ եկած է:

Արկրորդ օրը Հեղինէ առտուանց կա-
նուխ ելաւ, եւ կամացուկ մ'անցնելով
մօրն անկողնոյն քովէն, որն որ դեռ քնոյ
մէջ էր, պարտէզ իջաւ: Հոն խել մը ժա-
մանակ կենալով՝ պատին վրայէն դէպ ի
ան կողմը կը նայէր, ուսկից կը յուսար
թէ առջի օրը տեսած պատանին կու գայ:
Քայց ակնկալութիւնը պարապ ելաւ: Այս-
պէսով արամութեամբ ներս մտաւ եւ նա-
խաճաշ ընելէն ետեւ, երեք ժամու չափ
ըստ սովորութեան՝ մօրը քով ուսման պա-
տաղեցաւ: Արբ որ հանդէսը ժամանակն
եկաւ, դարձեալ բարեկամը տեսնելու ակն-
կալութեամբ պարտէզ իջաւ. բայց աս ան-
գամ ալ յոյսը փուճ ելաւ:

Տխրութեամբ տուն դառնալու ատեն՝
միտքն ինկաւ որ կրնայ ըլլալ թէ բոյնը
մնացած թռչնոյն մայրն եկած չըլլալով,
խեղճ անասնիկն անօթութենէ մեռնելու
վտանգի մէջ գտնուի: Աս մտածմամբ ներս
գնաց, քիչ մը հաց առաւ եւ նորէն պար-
տէզ ելաւ: Նախընթաց օրը պատանուոյն
բրածին պէս՝ վրայէ վրայ քանի մը քար դի-
պելով՝ դիւրաւ բոյնին հասաւ, եւ թռչնի-
կին գտնուած վիճակէն իմանալով որ կաս-
կածը ստոյգ է եղեր, սկսաւ բերած հացը
տալ: Տեսնելով որ խեղճ անասնիկն ա-
ռանց վախ ցուցընելու՝ ձեռքէն կու-
տէ, ուզեց բոյնին հետ առնուլ խուցը

տանիլ : Բայց վախճանալով որ թո՛ւ չնոյն ձայ-
 նէն մայրը անհանգիստ չըլլայ, դիտաւ ու-
 բուժիւնը մէկդի ձգեց : Լաւագոյն է որ,
 ըսաւ, եղած տեղը կենայ, քան թէ առ-
 նում տանիմ : Ի՛նչ արգելք կայ, ամէն
 օր կու գամ կը նայիմ : Պարտեղին բաց
 օդն անշուշտ թո՛ւ չնոյն աւելի աղէկ է, քան
 թէ խցիս գոց օդը :

1971

Նոյն օրը չորս անգամ պարտէզ եկաւ
 թո՛ւ չնոյն նայելու համար : Ստոյգ է երի-
 տասարդը տեսնելու յոյսն ալ զինքը քիչ
 մը կը յօժարեցընէր, բայց այս յոյսը միշտ
 պարապ էլաւ : Անոր համար երբ որ իրի-
 կունը վերջին անգամ ներս մտաւ, առան-
 ձնութիւնն իրեն անտանելի եկաւ :

Գիշերն ալ ասխորհուրդներով անհան-
 գիսա ըլլալէն ետեւ՝ առտուանց կանուխ
 դարձեալ պարտէզ իջաւ, թո՛ւ չնիկին կեր
 տուաւ, բայց ո՛չ նոյն ատեն եւ ո՛չ կէս-
 օրը պատանին եկաւ : Ա՛լ Հեղինէ զինքը
 տեսնելէն յուսահատած էր, մէյ մ'ալ
 իրիկուան դէմ դարձեալ թո՛ւ չնոյն կեր
 տալու զբաղած ատեն՝ մեծ ուրախութեամբ
 տեսաւ անդիէն երիտասարդին գալը :

Հատ ուրախ եմ, ըսաւ իրեն պատա-
 նին, որ աս խեղճ թո՛ւ չնիկը հոգալու չես
 մտցեր, թէ որ դուն ալ ինձի պէս ան-
 հոգ ըլլայիր, անշուշտ մինչեւ հիմայ մե-
 աած կ'ըլլար : Միտքս չէր եկած որ բաւա-
 կան զօրութիւն շու՛նի իր կերն ինք իրմէ
 ճարելու : Հազիւ կէս ժամ է որ միտքս

ինկաւ . մէկէն քիչ մը հաց առի ու ածա-
պարելով եկայ : Անմտադրութեամբ աս
դիրքն ալ հետո եմ բերեր :

Ի՞նչ գիրք է , հարցուց Հեղինէ :

— Ճակատն է Արօնին գեղեցկութիւն-
ները : Շատ աղէկ գիրք մըն է , եթէ չես
կարդացեր , սիրով կու տամ քեզի :

— Շատ շնորհակալ եմ : Մայրս եւ
ժողովրդապետն ամէն շաբաթ ինծի կրօ-
նական հրահանգ կու տան , տունն ալ նոյն
նիւթին վրայ շատ գրքեր ունիմ , բայց աս
ալ հաճութեամբ կը կարդամ :

— Ար յուսամ որ կը հաւնիս ու կը
զուարճանաս , որովհետեւ մէջը խիտա շատ
օրինակներ ու պատմութիւններ կան : Մի-
անգամայն , ըսաւ պատանին տրամութեամբ ,
քովդ իմ յիշատակս կը մնայ , որովհետեւ
երէկ մօրեղբօրմէս թուղթ ընդունեցայ ,
որն որ կ'ուզէ որ անմիջապէս Սիոդրոն
երթամ : Աւտի վաղը ճամբայ կ'երլեմ :

Հեղինէ աս խօսքերը լսելով՝ սկսաւ
լալ : Ստոյգ է պատանին մինակ երկու ան-
գամ տեսած էր , բայց որովհետեւ պղտի-
կութենէն ամենեւին ընկեր ունեցած չէր ,
եւ միանգամայն երիտասարդն իրեն այն-
չափ սէր կը ցուցընէր , անոր համար ինքն
ալ զանիկա չէ թէ միայն իբրեւ ընկեր ,
հապա իբրեւ եղբայր կը սիրէր :

Նոյնպէս պատանին ալ մեծ ցաւ
կ'իմանար , խիտա բարեւիրա ըլլալով , մեծ
գուժ ունեցած էր Հեղինէին վրայ , որն

որ մօրը տխուր ու հիւանդոտ ըլլալուն համար՝ ստիպուած էր օրերն առանձնութեան մէջ անցընելու։ Աւտօի պնակէս այլայլած էր՝ իրրեւ թէ սիրելի քրոջմէ մը կը բաժնուի։ Սակայն եւ այնպէս խեղճ աղջիկն աւելի շարունակեց իր համար, այլայլութիւնը չէր ուզեր յայտնել, եւ կը ջանար զինքը մտիթարել, ըսելով թէ կրնայ ըլլալ որ օր մը նորէն տեսնուին։ Եւ սրովհետեւ, ըսաւ, մայրդ հիւանդոտ է, եթէ՝ Աստուած չընէ՝ օր մը պաշտպանի պէտք ունենալու ըլլաս, անշուշտ իմ հայրս քեզի ձեռք կը բռնէ։ Իսկ հիմակ ինք զինքդ Աստուծոյ եւ սուրբ Աստուածածնայ յանձնէ, որ զքեզ պաշտպանեն։ Աս առթով իրեն իմացուց որ անունն է Կարոլոս Սէն-Ռոմէն։

Քիչ մ'ալ այս կերպով խօսելէն ետեւ՝ իրարմէ բաժնուեցան։ Պատանին աղջկան ձեռքը թօթուելով՝ պատին վրայ ելաւ եւ անկից իջաւ գնաց։ Իսկ Հեղինէ պատին վրայէն անոր ետեւէն կը նայէր՝ մինչեւ որ ժայռերուն մէկալ գին աներեւոյթ եղաւ։ Երբ որ ալ բան մը շտեմնելու սկսաւ, վար իջաւ ու շատ ատեն պարտէզը պտրտեցաւ, որպէս զի աշուրները չորնան եւ լացած ըլլալը չյայտնուի։ Քայց միշտ արցունքները կը վազէին։ Աերջապէս տեսնելով որ իրիկուան մութը կը կօխէ, պատանւոյն յիշատակը մտքէն հանելու ջանք ընելով՝ ներս մտաւ մօրը քովը գնաց։

Պէլլիով տիկինն անմիջապէս ազնկան
այլայլութիւնը նշմարելով՝ հարցուց որ ան-
հանգիստ է :

Չէ, մայր, պատասխանեց Հեղինէ շփո-
թելով մը :

— Ուրեմն ինչո՞ւ այլայլած ես : Աչուր-
ներէդ այնպէս կը տեսնուի որ լացած ես :

Հեղինէ բիչ մը ատեն առանց պատաս-
խան տալու կեցաւ : Արդէն մօրմէն ծա-
ծուկ Կարոլոսին հետ տեսնուելուն վրայ
խիղճը կը զարնէր . նոյն ատեն առ խղճի
խայթն աւելի սաստկացաւ : Մէկ կողմանէ
կ'ուզէր ամէն բան պատմել . մէկալ կող-
մանէ ալ կը վախնար որ մայրը շփտանայ
եւ աւելի եւս շարտմի : Բայց վերջապէս
պարտքը կատարելու բաղձանքն՝ ուրիշ ա-
մէն նկատմանց յաղթելով՝ ուզեց զրուցել :

Ար բաղձայի, ըսաւ կամաց ձայնով եւ
աւելի այլայլելով, կ'ուզէի հրամանոցը բան
մը զրուցել :

Ինձի բան մը զրուցել, հարցուց մայրն
այլայլութեամբ : Ի՞նչ է նայիմ՝ ըսելիքդ :

Արեւելի բան մը չէ, պատասխանեց
Հեղինէ՝ որն որ մօրն այլայլութիւնը տես-
նելով՝ խիստ վախի մէջ ինկաւ . կ'ուզէի
պատմել . . . :

— Պատմելիքդ շատ հարկաւոր ու սախ-
պողական բան է :

— Չէ, այնչափ սախպողական չէ, միայն
առ պիտի . . . :

Ինք շմբնցուցած՝ մայրը խօսքը կտրեց :

ըսելով որ Եթէ ստիպողական բան մը չէ,
 վաղն ալ կրնաս պատմել: Հիմակ աղօթքդ
 բռէ ու պառկէ:

Հեղինէ պառկելէն ետեւ՝ տիկինն Ան-
 նային հարցուց որ արդեօք դիտէ թէ
 աղջիկն ինչ ունի:

Աղէկ մը չեմ՝ դիտեր, պատասխանեց
 աղախինը: Բայց անտարակոյս թռչնոյ
 ձագի մը վրայ պիտ'որ խօսէր, զորն որ եր-
 կու որ յառաջ պարտէղը դտեր է, եւ ու-
 բուն երէկ եւ այսօր կեր կու սայ:

Խեղճ աղջիկ, բաւ մայրը: Մեզմէ
 ուրիշ մարդ մը չունենալով, պէտք է որ
 զուարճութիւն մը փնտռէ: Անոր համար
 թող տալու է որ բերդին մէջ ազատու-
 թեամբ ստըտի, որովհետեւ դուրս չիկր-
 նար ելլել: Հոս վտանգի մը չիկրնար հան-
 դիպիլ, եւ գոնէ բաց օդին մէջ առողջ ու
 զօրաւոր կ'ըլլայ:

Երբ որ այսպէս մէկ կողմանէ Աելրիվ
 տիկինը կը ջանար ինք զինքը միտիթարել իր
 աղջիկն այնպէս բոլոր ընկերութենէ հե-
 առ՝ փակուած պահելու ստիպուելուն հա-
 մար, մէկալ կողմանէ Հեղինէ՝ թէպէտ
 եւ յոգնած էր, բայց չէր կրնար աչուը-
 ները գոցել: Ար ցաւէր որ ինչու առաջին
 օրը՝ իյնալն ու Աարտլոսին հետ տեսնուի-
 լը մօրը չպատմեց, եւ չէր կրնար ինչ ընե-
 լիքն որոշել: Աերջապէս շատ մտածելէն
 ետեւ՝ միտքը գրաւ որ բոլորովին լռէ:
 Արնայ ըլլալ որ, բաւ, բրածս գէշ ըլլայ:

բայց որովհետեւ աս առիթը մէյ մ'ալ
չիզատաճիր, անոր համար ալ եղածը
պատմելով՝ զինքը վշտացընելը անօգուտ է:
Գուցէ ալ պարտէզ երթալու հրաման
չիտար: Թէ որ կարոյս նորէն գալու ը-
լայ, ամէն բան կը յայտնեմ, եւ կարելի
է ան ատեն մայրս աւելի գիւրութեամբ
հրաման կու տայ հետը տեսնուելուս՝ քան
թէ հիմայ:

Ասանկ եւ ասոնց նման մտածմունքնե-
րով Հեղինէ ջանաց ինք զինքը հանդար-
տեցընել, եւ պարտքին դէմ ընելուն հա-
մար ինք զինքն արդարացընել: Ստոյգ է
երկրորդ օրն աւելի հասուն խորհրդով
մտածելով ու սխալմունքը ճանչնալով,
միտքը փոխեց, եւ կ'ուզէր ամենայն ինչ
ճանուցանել, բայց տեսնելով թէ մայ-
րը հասարակօրէն եղածէն աւելի արտում
ու անհանգիստ է, դարձեալ ուրիշ ատե-
նուան ձգեց:

Անցած գլուխներուն մէջ պատմուած գէպքերէն ետեւ քանի մը տարի անցած էր . բայց Հեղինէին ու իր մօրը վիճակին մէջ ամենեւին տարբերութիւն չէր եղած . Միայն քանի որ աղջիկը տարիքը կ'առնէր, գտնուած վիճակն իրեն աւելի անհանդուատութիւն ու նեղութիւն կը պատճառէր . Մօրն արտաքոյ կարգի վարմունքը՝ խկզբան միայն իր աղայական հետաքրքրութիւնը կը շարժէր . բայց երթալով զանազան կարծիքներու եւ վախերու ճամբայ բացաւ իրեն : Ամենէն աւելի զինքն անհանգիստ բնողն ան էր որ Պելլիով տիկինը քանի կ'երթար՝ կը տկարանար, եւ հիւանդութեան սաստկանալուն աստիճանաւը՝ տրամութիւնն ալ կը մեծնար :

Պարտոյ տեղ խեղճ աղջիկը որդիական սաստիկ սիրոյ ճարտարաբանութեամբը մօրը կ'ազաչէր որ բժիշկ մը բերել տայ տիկինը միայն արցունքով պատասխան կուտար եւ աղջիկը կ'ապահովցրնէր որ հիւանդ չէ : Բայց ամէն արտաքին նշանները յայտնի կը ցուցնէին որ կրծոց հիւանդութենէ բռնուած է :

Հեղինէ չէր գիտեր ոչ հօրը մեռնելուն կերպը, ոչ ալ մօրն այնպիսի տխուր ու ամայի տեղ մը բնակելուն պատճառը : Ամենեւին չէր յիշեր որ երբեք ազգական կամ ծանօթ մը տեսած ըլլայ, միանգաւ

մայն իրեն տարակոյս կու գար որ Աելրիսի
յորջարջումը՝ բուն իր ընտանեաց անուներ
չըլայ: Բրովանսի մէջ հաստատուելէն յա-
ռաջ՝ երբեք տեղ մը վեց ամսէ աւելի կե-
ցած չէին. եւ ետեւէ ետեւ բնակած քա-
ղաքներնուն վրայ միայն շփոթ յիշատակ
մ'ունէր: Մայրը չէ թէ միայն իր ամու-
սնոյն եւ Հեղինէին պղտիկութեան վրայ
խօսք չէր ըներ: հապա աղջիկը նոյն նիւ-
թերուն վրայ հարցում մ'ընելուն պէս՝
անանկ կ'այլայլէր ու կը տխրէր, որ Հեղի-
նէ կը ստիպուէր խօսքը շուտ մը փոխել:

Աննաղբեր բերդը գալէն ետեւ՝ տիկինն
ամէն տարի երկու անգամ կը ձգէր առ-
անձին կ'երթար, եւ քանի մը օր վերջը
ետ կը գտնար: Երբեք իր աս ճամբոր-
դութեանց պատճառը չէր զրուցեր, եւ
Հեղինէ ինչ որ կ'ընէր՝ չէր կրնար իմանալ
թէ մայրն ուր կ'երթայ: Ճամբայ ելլելուն
նստիւթաց օրը Աննա կ'երթար կառք մը
կը բռնէր. բայց որովհետեւ տիկինն եր-
բեք երկու անգամ վրայէ վրայ մի եւ նոյն
քաղաքը չէր երթար, եւ մեծապէս կը զգու-
շանար օր կառապանը չտեսնէ իր սրտու-
նը մտնելը, անօր համար աս ճամբորդու-
թեանց վախճանը միշտ ամենուն ծածուկ
կը մնար: Արձակալն աս միայն կրնար կա-
ռապանէն իմանալ որ տիկինն այս ինչ
քաղաքին դուռը կառքէն ելեր է:

Գեղացիները տեսնելով որ ժողովրդա-
պետէն ուրիշ մարդ մը Աելրիսի տիկնոջ

այցելու թեան չի գար, զինքը մարդատեսաց
 մէկու մը տեղ կը դնէին, ոմանք ալ կը
 կարծէին որ կէս խենթ է: Աննային վրայ
 ալ աւելի աղէկ համարում ունեցող չկար,
 որովհետեւ իր թուխ կերպարանքը, բիրտ
 վարմունքը զամէնքը կը հեռացընէին եւ
 մէկը չէր համարձակեր կամ չէր ուզեր
 հետը խօսիլ: Ամէնքը միայն զՀեղինէ կը
 սիրէին, զորն որ միշտ Բանտարկեալ աղ-
 ջիկ կ'անուանէին, եւ բոլորք վրան կը գթոյ-
 ին: Իր շնորհալից կերպարանքն ու քաղա-
 քավար վարմունքը եւ ամէն բանէն աւելի
 եկեղեցւոյ մէջ ցուցուցած եռանդն ու
 պարկեշտութիւնը՝ գեղին բոլոր բնակիչնե-
 րուն խօսակցութեան նիւթ եղած էին. ամ-
 մէնքը կը ցաւէին որ ասանկ սիրուն աղջիկ
 մը օրերն այնպէս ամայի տեղ մը առան-
 ձնութեան մէջ կ'անցընէ:

Մայրն իր հիւանդօտութեան պատճա-
 ռաւ չկրնալով աղջկանը կրթութեան բառ
 պատշաճի միտ դնել, դուցէ Հեղինէ իր
 բոլոր աշխոյժն եւ ուսման եռանդը կը կոր-
 սընցընէր եւ արամութեան տակ կ'ընկճէր,
 թէ որ պատուական ժողովրդապետն իր
 սիրալիր ու եռանդուն խօսքերովը զանիկայ
 չժողորբէր ու չխրատէր: Աս խօսքերով՝
 փոյթն ու եռանդը միշտ վառ պահուելով,
 յարգոյ ծերունւոյն բերած եւ մօրը մա-
 տենադարանին մէջ գտնուած գրքերը կը
 կարդար, անոնցմով միտքը կը զարգարէր
 ու սիրաբ կ'ուզէր:

Ըննային վէս ու ցատկոտ բնութիւնը
խեղճ աղջկան մեծ վիշտ կը պատճառէր.
բայց միտքը դրած էր որ երբեք մտքը չքան-
քատի, որովհետեւ կը վախնար որ անով
տրամբութիւնն աւելի չսաստկանայ: Սա-
կայն երբեմն աղախնոյն յանդգնութիւնն
ան ատիճանի կը հասնէր, որ ալ թշուաւ
Հեղինէին համբերութիւնը կը հասնէր:
Միայն թէ ժողովրդապետին մէկ խրատը
բաւական կ'ըլլար զինքը հանդարտեցընելու
և առաջադրութեան մէջ հաստատուն
կեցընելու:

Աս կերպով Հեղինէ տամուշորս տա-
րւան հասաւ: Այն ատեն տիկնոջ առող-
ջութիւնն այնպէս տկարացաւ, որ ալ չէր
կրնար իր սոխրական ճամբորդութիւնն
ընել: Աս բանիս վրայ սաստիկ այլայլու-
թեան ու շփոթութեան մէջ ինկաւ: Սո-
վորական ատենը քանի մը որ անցնելէն
ետեւ՝ ուզեց բացարձակապէս երթալ, եւ
ան ժամանակ խորհուրդը թող տուաւ,
երբ որ ճամբայ ելլելու համար սանդղէն
վար իջնայու միջոցին՝ տկարութենէն մա-
րեցաւ ինկաւ:

Սիրելի մայր, ըսաւ Հեղինէ՝ երբ որ
մայրն ինք իրեն եկաւ, հրաման տուէր որ
ձեր տեղն ես երթամ: Զբօսեցէք ուր
երթալու եւ ինչ ընելու եմ, կը յուսամ
որ գործքերնիդ ըստ պատշաճի կը կատա-
րեմ:

Տիկինն աս խօսքին վրայ խիստ այլայ-

լելով եւ արտաքոյ կարգի տրամուծեամբ
 Հեղինէին երեսը նայելով, Չէ, չ'ըլար,
 գոչեց. աշխարհք մէկդի գայ, թող չեմ
 տար որ երթաս: Աս ըսելով՝ աղջիկը սաս-
 տիկ զօրութեամբ բազկացր մէջ կը պնդէր՝
 իրբեւ թէ վախնալով որ ձեռքէն չյափը-
 տակեն:

Քիչ մը ետքը վերջին ատիճանի այլ-
 այլութեամբ կանչեց. Աւրեմն հարկ է...:
 Աստուած իմ, ամէն բան քու ձեռքդ կը
 յանձնեմ: Խել մը ժամանակ լուս կեցաւ
 ու խորունկ մտածմանց մէջ ընկղմած մնաց.
 վերջը սար էլլելով, Աննային նշան ըրաւ
 որ քովի խուցը գայ: Հոն կէս ժամու չափ
 առանձին մնալէն ետեւ՝ դուրս եկան, եւ
 Աննա ճամբօրդութեան պատրաստութիւն
 տեսաւ ու ելաւ գնաց:

Աղախինն երթալէն ետքը, Հեղինէ՝
 որն որ մօրը հիւանդութեան սաստկանա-
 լուն վրայ սաստիկ տրամած եւ իր վրայ
 վատահոլութիւն չունենալուն վրայ վշտացած
 էր, գիրք մ'առաւ, սրահին մէջ միայնօւկ
 նստեցաւ, որովհետեւ մայրն իրեն աղաչած
 էր որ մինչեւ կերակրոյն ատենը քովը
 չերթայ:

Աեսօրը սեղանը պատրաստեց եւ գնաց
 մօրը դուռը զարկաւ: Տիկինը ներսէն ձայն
 որ չառաւ, Հեղինէ վախնալով որ մօրը
 վրայ նորէն մարելիք եկած չըլլայ, երկրորդ
 անգամ դուռը զարկաւ. մանաւանդ թէ
 կը փորձէր որ դուռը կտարելով ներս մտնէ:

Մէյ մ'ալ մայրը ներսէն տկար ձայնիւ՝
բայց յանդիմանական կերպով մը զրուցեց
որ կերակրոյ չիգար :

Աղաչեմ, սիրելի մայր, գէթ քիչ մը
բան բերեմ, ըսաւ աղջիկը :

Չէ, պատասխանեց մայրը՝ անհամբերու-
թեամբ. զիս մի նեղեր, բան մը չեմ ուզեր
ուտել :

Ասիկայ առաջին անգամն էր որ Պել-
րիվ տիկինն աղջկան հետ խտուածեամբ
կը խօսէր : Իսկո՞՞րիորդին սիրան ասոր
վրայ այնչափ կ'օտրեցաւ, որ սկսաւ աչուը-
ներէն յորդ արցունք թափել, եւ ինքն ալ
արամու թենէն ատրճակը բոլորովին կոր-
սընցընելով՝ պարտէղ իջաւ սկսաւ պար-
տիլ :

Օղբ ցուրտ էր, հոն անտառին մէջ տխուր
խօշիւն մը կը հանէր եւ պարտեցին ծառե-
րուն դեղնած տերեւներն ասոյին անդին կը
չբջբջէր : Քիչ մը պարտելէն ետեւ՝ յոգ-
նելով, ակտի մը վրայ նստեցաւ եւ բար-
ձրաձայն կու լար :

Ագնէս՝ որ մօտ տեղերը թափած տե-
րեւները ժողվելու զբաղած էր, Հեղինէին
լալու ձայնը լսելով՝ քովը վազեց : Աս ինչ
է, օրիորդ, ինչո՞ւ կու լար, հարցուց բա-
րեւիրտ կինը :

Մայրս սասաիկ հիւանդ է, պատաս-
խանեց Հեղինէ՝ պարագ տեղ արցունքները
բռնելու ջանալով :

— Մխիթարու եղէք, սիրելի աղջիկս,

անշուշտ մայրերնից քիչ մը ետքը կ'առողջանայ :

— Ար վախճամ որ չէ : Մովորական ճամբորդութիւնը շարժաւ ընել . իր տեղը զԱննա խրկեց : Առտուրնէ վեր զինքը շտեւայ . չ'ուզեր որ քովն երթամ :

— Խեղճ օրիորդ . ալ չեմ զարմանար որ այսչափ արտում ըլլաք : Բայց քաջալերուեցէք . յոյսերնից Անոր վրայ դրէք որն որ մուկից իսկ յարութիւն կրնայ տալ : Աղօթք բրէք որ Աստուած ձեզի օգնութեան հասնի :

Երբ որ Հեղինէ վեր ելաւ ու սրահը մտաւ , մայրն ալ հոն եկաւ : Երեսը սփորականէն աւելի գունատ էր եւ կ'երեւար որ վրան ամենեւին զօրութիւն չունի :

Սիրելի մայր , կանչեց Հեղինէ՝ մօրը վրայ վազելով եւ ձեռուրները պազնելով , թողութիւն տուէք որ քիչ մը յառաջ զձեզ նեղացուցի :

Խեղճ դուակս , պատասխանեց մայրը՝ զազջիկը գրկելով , դուն ինծի թողութիւն պիտի տաս՝ որ հետզանանկ խտուրթեամբ խօսեցայ եւ թող շտուի որ քովն դաս : Բայց դուռս զարկած ատենդ՝ խիտ ծանրակշիռ դորձքի մը զբաղած էի :

Հոս քիչ մը կանկ առաւ , շատ սյլայլեցաւ , եւ քանի մը բոպէ խորունկ մտածմանց մէջ մնալէն ետեւ՝ Հեղինէին ձեռքը բռնելով , հետեւեալ խօսքերը զբուցեց , խօսակցութիւնը շատ անգամ միջահատելով :

Սիրելի՛ աղջիկս, անշուշտ քեզի շատ
 ծանր կու գայ որ զքեզ այսպէս առան-
 ձնութեան մէջ կը պահեմ . . . ամենեւին
 ընկեր կամ զուարճութիւն մը չունիս . . .
 Բայց, Հեղինէս, մօրդ դէմ մի տրանջեր . . .
 Ո՛հ, որչափ վշտեր կրեցի . . . Քիչ մը ետքը
 ամէն բան կ'իմանաս . . . Տասն'ութը տա-
 րան եղած ատենդ, եթէ ես կենդանի մնա-
 լու ըլլամ, ամենայն ինչ կը զրուցեմ . . .
 Իսկ եթէ մեռնելու ըլլամ, Աստուած
 կայ . . . Բայց իմ մեռնելովս՝ առանձին
 չես մնար . . . Աննա քիչ մը անհամբեր
 է, բայց աղէկ սիրտ ունի եւ զքեզ կը սի-
 րէ . . . Շատ տարիներէ վեր ես ալ գրեթէ
 իրմէ ուրիշ բարեկամ ունեցած չեմ . . .
 Ինծի մեծ ծառայութիւններ բրած է . . .
 եւ բոլոր գաղանկիւններս գիտէ . . . Գուն
 ալ ինծի համար զինքը սիրէ. եւ ներէ ին-
 ծի եթէ երբեմն հետդ բառական անու-
 շութեամբ չվարուեցայ:

Հեղինէ աս խօսքերուն չկրցաւ ամենեւին
 պատասխան տալ, այնչափ վրան ազդեցու-
 թիւն բրած էր խօսքին ան մասը՝ որ ինք
 տասն'ութը տարւան չեղած՝ մայրը կր-
 նայ մեռնիլ: Տիկինը ջանաց խօսքն ուրիշ
 բանի դարձրնել. բայց ըսելու բան չկրնա-
 լով գտնել, դարձեալ իր սովորական խո-
 րունկ մտածութեանց մէջ թաղուեցաւ:

Երկրորդ առառու Պերիով տիկինն ա-
նանկ գէշ էր, որ ստիպուեցաւ անկողնոյն
մէջ նախաճաշ ընել: Իրիկուան գէժ՝ Ան-
նա ճամբարդութենէն դարձաւ, եւ տիկինը
զէեղինէ գուրս հանելով՝ ժամէ մ'աւելի
ազատնոյն հետ առանձին մնաց: Աղջիկը՝
որ իր գուրս հանուելուն վրայ զարմացած
ու վշտացած էր, ներս մտած ատեն՝ ար-
տաբոյ կարգի վախցաւ մօրն այլայլութիւնը
տեսնելով: Տիկնոջ երեսին վրայ՝ սովորա-
կան նուաղութեան տեղ՝ զայրացում ու
սարսափ նկարուած էր: Նոյն այլայլու-
թիւնը բոլոր իրիկունն ալ տեսց, անոր
համար ուղեց որ Աննա գիշերը քովը մնայ:
Երեք որ Պերիով տիկինը գրեթէ մի եւ
նոյն վիճակին մէջ մնաց, եւ նոյն երեք օրերը
Հեղինէին համար վերջին աստիճանի անձ-
կութեան օրեր եղան: Բոլոր իր մտած-
մունքը կը գրաւէր աս վախը՝ որ կարելի է
թէ մայրը կը մեռնի:

Չորրորդ օրը տիկինն անկողնէն ելաւ:
Քիչ մը բան ուտելէն ետեւ՝ ուղեց ա-
ռանձին մնալ: Ազատիներ նոյն ժամանակ
գնաց հանգչեցաւ. իսկ Հեղինէ՝ թէպէտ
բոլոր գիշեր մօրը քովը սպասած էր, բայց
ցաւէն ու արամութենէն չկրնարով տեղ
մը հանգիստ կենալ կամ քնանալ, ուղեց
պարտէզ իջնալ, որ օդ առնու: Ժամ մը
ետքը վեր ելելով՝ երբ որ մօրը քովը գնաց,

տիկինն իրեն այնչափ տկար երեւցաւ, որ զԱննա կանչեց եւ երկուքը մէկ ըլլալով նորէն անկողին գրին: Նոյն գիշերն ալ Հեղինէ մօրը քովն անցուց:

Առտուան դէմ տիկինն ինք զինքը քիչ մը աղէկ խմանալով՝ աղջկանը շնորհակալ եղաւ գիշերը քովն արթուն կենալուն համար, եւ յայտնեց որ ժողովրդապետին հետ տեսնուիլ կ'ուզէ:

Հեղինէ զաղախինն արթնցուց, մօրը բաղձանքն խմացուց, եւ զրուցեց որ երթայ շուտ մը ժողովրդապետը կանչէ: Բայց զարմացմամբ տեսաւ որ Աննա ամենեւին շարժում մը չ'ըներ երթալու, եւ քիչ մը ետքը երկուքն առանձին գանուած ժամանակինն նորէն յիշեցուց: Ասդին անգին վաղելու ատեն չունիմ, օրիորդ, պատասխանեց Աննա բարձրամտութեամբ: Կուրբ որ աղջիկը կ'ուզէր ստիպել որ երթայ, աւելի եւս յանդգնութեամբ զրուցեց որ Չեղի շիվերարերի:

Ի՞նչ, ինձի շիվերարերի, դոչեց Հեղինէ զայրացմամբ: Ի՞նչպէս կրնաս յանդգնիլ ասանկ խօսք մ'ըսելու՝ երբ որ մօրս կողմանէ քեզի կը հրամայեմ:

Տիկինն ինք իրեն տէր չէ, խելքը վրան չէ, պատասխանեց Աննա՝ քիչ մ'աւելի քաղցրութեամբ: Անկից ալ դաս՝ քահանան ինչ պիտ'որ ընէ, ամէն ամիս խոստովանանք չ'ըլլար:

— Մայրս հիւանդ է, բայց խելքը վրան

է: Եւ թէպէտ խոստովանանք ըլլալու հարկ չունենայ, բաւական է որ կ'ուզէ ժողովրդապետին հետ տեսնուիլ. պէտք է որ իր կամացը հնազանդինք:

Հեղինէ աս խօսքերն ըսելէն ետեւ՝ թողուց մօրը քովը գնաց, որն որ զինքն առանձին տեսնելուն՝ քիչ մը նեղացաւ:

Սիրելի՛ մայր, ժողովրդապետը կ'ուզէք, այնպէս չէ, հարցուց Հեղինէ:

Մայրը ժպտելով մը գլխովը նշան ըրաւ թէ այնպէս է: Անմիջապէս աղջիկը դուրս ելաւ եւ Աննայէն դրան բայլիքն ուզեց:

Այսչափ անապարեւնուդ պատճառն ինչ է, պատասխանեց աղախինը. ժամանակն որ գայ՝ ես կ'երթամ: Գիտէք որ տիկինը չ'ուզեր որ առանձին դուրս ելլէք:

Հեղինէ առանց պատասխան տալու՝ վար իջաւ եւ դրան վանդակին քովը գնաց, որ մարդ մ'անցած ատեն՝ մօրը կամքը կաշտարել տայ: Քիչ մը ետքը վարձակալը տեսնելով, ազաչեց որ երթայ ժողովրդապետը բերէ: Անմիջապէս ալ վեր ելաւ, մօրը քովը գնաց եւ ըսաւ որ զթոյլմաս ժողովրդապետը կանչելու խաւրեց:

Տիկինը՝ որն որ ալ չէր խօսեր, նշան ըրաւ թէ ըսածը հասկըցաւ, եւ զինքը գրկելէն ետեւ՝ ամուսնոյն կենդանագիրը վզէն հանեց, աղջկան վիզն անցուց: Հեղինէ լու թեամբ աս մեծագին պարգեւն ընդունեցաւ. բայց անմիջապէս սկսաւ լալ՝ մտածելով որ անշուշտ մայրը շուտով մեռնե-

լիքը գուշակելով, իրեն այնչափ սիրելի եղող բանէն կը բաժնուի:

Այսպէս լացած ատեն՝ Տէր պետնարատներս մտաւ, որուն վրայ հիւանդը խիստ ուրախացաւ: Աղջիկն առ ուրախութիւնը տեսնելով, սրտին մէջ սկսաւ յուսալ թէ տակաւին կրնայ առողջանալ: Գուրս ելլելու ատեն՝ Աննային հանդիպեցաւ, որն որ բարկութեամբ հարցուց թէ ինչո՞ւ այսպէս անձապարեց ժողովրդապետը կանչել առաւ: Խօսքը լմնցուց ըսելով որ Բայց ըրածնիդ պարագ է, օգուտ մը չունի:

Ինչո՞ւ, ինչ ըսել կ'ուզես, հարցուց Հեղինէ՝ աղախնոյն յանդգնական կերպին վրայ զարմանալով:

— Ըստ չ'անցնիր՝ կ'իմանաք:

Աս խօսքը խեղճ օրիորդին վրայ անանկ աղղեցութիւն ըրաւ, որ կեցած տեղը երկայն ժամանակ քար դարձածի պէս անշարժ մնաց, մինչեւ որ ժողովրդապետը գուրս ելլելով, զինքը նոյն վիճակէն հանեց:

Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ քաղցրութեամբ յարգելի ծերունին, պէտք է որ արիանաս եւ Աստուծոյ կամաց հետ միաբանիս: Չկեր գիտեր որ արդեօք տակաւին կրնանք յոյս ունենալ, թէ չէ, բայց ան դիտենք որ աս աշխարհքիս մէջ ամէն պատահած բաները՝ միշտ մեր օգտին համար են: Աստուծոյ առջեւը պէտք է որ խոնարհինք եւ իր ողորմութեան վստահութիւն ունենանք: Աս ըսելով՝ խաչելութեան մ'առջեւը ծունր

իջաւ, սկսաւ աղօթք ընել. Հեղինէ ալ
քովը գետինն ինկած՝ արցունք թափելով,
մօրն առողջանալը խնդրեց Աստուծմէ:

Քիչ մը այսպէս աղօթք ընելէն ետեւ՝
քահանան ոտք ելաւ, եւ ձեռուրները Հե-
ղինէին վրայ տարածելով՝ զինքն օրհնեց:

Ուրեմն ալ յոյս չկայ. հարցուց խեղճ
աղջիկը հեծեծանօք:

— Պէտք չէ որ երբեք յուսահատինք.
հապա աղօթք ընելու ենք: Մայրդ խոստո-
վանանք եղաւ, բայց մեծ դժուարութեամբ
հազիւ կրցաւ լմընցընել, եւ ետքը լեզուն
կորսընցուց: Քովը դնա. հիմայ կ'երթամ
վերջին օժուժ կը բերեմ:

Հեղինէ հնազանդելով՝ ներս մտաւ:
Եւ տեսնելով որ հիւանդը մրափելու պէս
աչուրները գոցեր է, զինքը շարժընցընելու
համար՝ կամացուկ մը գլխուն վերելու ընտա-
ցաւ: Քառորդ մը ետքը արկինն արժըն-
ցաւ, անհանդարտութեամբ սկսաւ չորս
կողմը նայիլ: Աղջիկը կարծելով որ զԱն-
նա կ'ուզէ, ոտք ելաւ որ կանչէ. բայց մայ-
րը՝ անձկութեամբ մ'երեսը նայելով եւ
մտառ բերնին վրայ դնելով, թող չտուաւ:
Բարձին տակէն բալլիք մը հանեց, իրեն
տուաւ. եւ սենեկին մէկ կողմը կեցող դա-
րան մը ցուցընելով՝ նշան բրաւ որ բանայ:

Աղջիկը դարանը բանալէն ետեւ՝ մօրն
երեսը նայեցաւ, իմանալու համար որ ինչ
կ'ուզէ: Տիկինը թաշկինակը չորս ծայլեց
եւ նորէն դարանը ցուցընելով՝ փնտռելու

ձեւ մ'ըրաւ : Հեղինէ իմացաւ որ դարանին
մէջ պահուած ծրարիկ մը պիտ'որ ըլլայ .
եւ քիչ մը ասդին անդին նայելէն ետեւ՝
կանաչ թղթով պատած ու կնքուած
ծրարիկ մը գտնելով՝ մօրը բերաւ :

Մայրը հարցական կերպով մը երեսը
նայելով՝ մատուրներուն վրայ տասնուչորս
համբեց . իբրեւ թէ հարցընելու համար որ
ինք նոյնչափ տարւան չէ՞ : Ետքը դարձեալ
նոյն կերպով մատուրներուն վրայ տասն՝
ու թը համբեց եւ ծրարիկին կնիքը բանալու
ձեւ մ'ըրաւ : Ան առնն Հեղինէ յիշեց մօրը
խօսքը՝ որ ըսած էր թէ տասն՝ու թը տա-
րւան որ ըլլայ՝ ամէն բան կ'իմանայ . ուս-
տի եւ հասկըցաւ թէ մօրը կամքն ան է՝ որ
նոյն ծրարիկը տասն՝ու թը տարեկան չե-
ղած՝ չբանայ : Անոր համար առաւ ծոցը
դրաւ եւ ըսաւ . Ըսածնիդ հասկըցայ , սի-
րելի՛ մայր . բայց ինչո՞ւ համար :

Տիկինն երկինքը ցուցուց :

Ախ , մայր , գոչեց Հեղինէ՝ սաստիկ
տրտմութեամբ , եթէ դուք երկինք պիտ'որ
երթաք , զիս հոստեղս առանձին թող մի
տաք , զիս ալ հետերնիդ տարէք :

Աննա աս ազազակը լսելով՝ վազեց ներս
եկաւ : Տիկինը հոգին աւանդած էր՝ աղ-
ջկանք բազկացը մէջ , որն որ անմիջապէս
մարեցաւ ինկաւ :

Երբ որ Հեղինէին խելքը վրան եկաւ ,
աղախինն իր սովորականէն աւելի քաղցրու-
թեամբ մը իրեն աղաչեց որ սենեկէն դուրս

ելիւ, որովհետեւ ալ մօրն օգուտ մը չեկինար ընել: Իսեղծ աղջիկն աս խօսքին ստուգութիւնն իմանալով, հնազանդեցաւ. բայց քիչ մը ետքը դարձեալ ներս մտաւ, որպէս զի բրած աննորսղելի կորստեան վրայ մահուան անկողնոյն քովը լայ: Ինք լալով մօրը պազած ձեռու ընկերը պազած ատեն՝ ժողովորդապետը ներս մտաւ: Հեղինէ մէկէն սոք ելաւ, գիմացը գնաց եւ առասարցունք թափելով սոքն ինկաւ:

Քարեսիրտ ձերունին ալ շատ սյլայլած ըլլալով՝ չկրցաւ բան մը զրուցել: Եւ թեամբ անկողնոյն մօտեցաւ, եւ քիչ մը ատեն ազօթք ընելէն ետեւ՝ որք աղջիկն առաւ ուրիշ խուց մը տարաւ եւ հոն իրեն սյսպէս խօսեցաւ:

Սիրելի՛ աղջիկս, բոլոր սրակս քեզիցաւակից կ'ըլլամ, որովհետեւ կ'իմանամ որ տրամաւթիւնդ ու ցաւդ խիստ իրաւացի է: Բայց պէտք է որ տրամաւթիւնդ ու ցաւդ չափաւորես: Թէպէտ հասակդ տակաւին պղտիկ է, բայց պէտք է որ միտ դրած ըլլաս թէ սիրելի մայրդ որչափ մեծ վշտերով կը շարշարուէր, որոնք կամաց կամաց զինքը հիւժեցին եւ վերջապէս ատենէն յառաջ մահը վրան հասցուցին: Հիմայ վշտերն ու նեղութիւնները լճնցան: Շատ բան կորսընցուցիր, սիրելի, մայրդ կորսընցընելով. բայց Աստուած՝ որ որդին հայրն ու պաշտպանն է, զքեզ թող չիտար, բաւական որ դուն ալ իրեն վստա-

հիս եւ յոյսդ իրմէ չկտրես : Գուցէ նաեւ
 դուն առ աշխարհքիս մէջ մեծ վշտեր կը
 կրես . բայց առ մտածմունքը միայն՝ որ ա-
 մէն բան Աստուծոյ ձեռքէն կու գայ եւ
 ինք ամենայնի վարձահատոյց է . բաւական
 է զքեզ քաջակերելու : Միշտ ինք իրենց
 բռէ : Աստուած զիս կը տեսնէ . ասով եր-
 բեք չես վհատիր եւ մեղաց վտանգները կը
 յաղթես :

Մօրդ կամքն ան է որ Աննային հետ
 մնաս՝ մինչեւ որ ընտանեացդ գաղանխքն
 իմանալու համար իր որոշած ժամանակը
 հասնի : Շատ անգամ ինծի յայտնած ես
 որ նոյն կնոջ նեղսրտութենէն որչափ կը
 շարչարուիս : Ի վերայ այսր ամենայնի ողի-
 տի ջանաս՝ մօրդ յիշատակին ու սիրոյն
 համար՝ զինքը սիրել : Ես ալ ձեռքէս ե-
 կած ամէն միջոցներով միշտ քեզի օգնա-
 կան կ'ըլլամ . եւ ամէն կերպով վշտերդ
 թեթեւցրնելու ետեւէ կ'իյնամ :

Հիմայ պէտք է որ երթամ՝ սիրելի՛ աղ-
 ջիկս : Աննային քովը գնա . եւ մօրդ հա-
 մար աղօթք բրած ատենդ՝ Աստուծոյ ու
 սուրբ Աստուածածնայ աղաչէ որ զքեզ
 իրենց պաշտպանութեան տակ առնուն :

Աս ըսելէն ետեւ՝ զՀեղինէ օրհնեց ու
 դուրս ելաւ : Իսկ աղջիկը շուտ մը մօրը
 խուցը՝ Աննային քովը գնաց :

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ .

Մեռելին տեսութիւնը Հեղինէին սրտին մէջ ան վախը չէր պատճառեր, զորն որ հասարակօրէն տկար ու աւելորդապաշտ մարդիկ կ'ուեննան: Մօրը ջանքովը միտքը ճշմարիտ ու անխառն աստուածապաշտութեան սկզբունքներով լեցուած էր. միանգամայն երբեք ճիւղաղի ու քաջի խօսք լսած չըլլալով, աւելորդապաշտ մարդիկներու սէս մեռելի մը քով կենալէն չէր վախնար: Այսպէսով մօրը քովէն չբաժնուեցաւ: Գիշերն որ հասաւ, մթութիւնը, առանձնութիւնն ու խոր լռութիւնը՝ որն որ հազիւ երբեմն հովին սուլելէն ու գիշերային թռչնոց ձայնէն կ'ընդմիջէր, Հեղինէին տրամութիւնը սաստկացուցին, բայց ամենեւին առանց սարտափ մը պատճառելու:

Ինք այսպէս սաստիկ տրամութեամբ մօրն անկենդան մարմնոյն քովը նստած ատենը, յանկարծ դուռը բացուեցաւ եւ դէպ իր կեցած տեղը՝ մէկը կը մօտենար: Վախէն ու պլլայլութենէն խեղճ աղջկան շունչը բռնուեցաւ: Մթութենէն չէր կրնար տեսնել թէ ով է: Եկողը դարանը բացաւ, սկսաւ խառնել:

Գուն ես, Աննա, հարցուց վերջապէս օրիորդը:

Ասօր պատասխանը սուր ու քսամեցուցիչ աղաղակ մ'եղաւ:

Հանդարակ, ես եմ, կրկնեց Հեղինէ, անսնելով որ եկողն աղախինն է ու իրմէ աւելի վախցեր է:

Ի՛նչ, դուք էք, օրիորդ, գոչեց կինը, դէպ ի Հեղինէ վազելով, որուն անտարակոյս կը զարնէր ալ՝ եթէ անշունչ մարմնոյ մը մտառորութիւնը զինքը չբռնէր:

— Ո՛վ կրնար կարծել որ այսպիսի ուշատեն հոս գտնուիր: Ես կը կարծէի որ արդէն պառկած էք. ուստի կամացուկ մը եւ առանց լուսոյ եկայ, որ վազը հագնելու զգեստանիդ հանեմ: Իսկ դուք չարութեամբ պահուրտեր էք, որ զիս վախցընէք:

Չէ՛, չէ՛, այնպէս չէ, բուաւ Հեղինէ՛ աղախնոյն բարկութեան ու այլայլութեան վրայ զարմացած. ամենեւին անանկ դէշ միտք չունէի: Մօրս քովը նստած՝ աղօթք կ'ընէի, երբ որ դուն եկար. եւ եթէ չվախնայի, յառաջ ալ ձայն կու տայի:

Ամենեւին չեմ հաւատար, պատասխանեց չարասիրտ կինը: Իսկոյն դնենք թէ այնպէս ըլլայ. սակայն չէք կրնար ըսել թէ մայրերնիդ կը սիրէք, ապա թէ ոչ՝ անոր մահուան անկողնոյն քովը անանկ հանդարտ չէիք կրնար կենալ, իրրեւ թէ մէջը պառկողն օտարական մ'ըլլար:

Կարծեմ թէ սեր չունենարու նշան չէ, բոստ օրիորդը լալով, մօրս քովը կենայս ու հսկելս՝ մինչեւ որ դան զինքն ընդ միշտ ինձմէ հեռացընեն:

Աս բոստ ու հեծեծանք սկսաւ դառն

արցունք թափել, եւ ալ չկրնալով այն-
պիսի անգուծ կնոջ մը քովը կենալ, գուրս
ելաւ, զնաց անկողնոյն վրայ ինկաւ, յուսա-
լով որ քունը վշտացը քիչ մը սիտիութիւն
կը բերէ: Բայց ակնկալութիւնը պարտապ
ելաւ: Թէպէտ եւ քիչ մը ետքը քունը
տարաւ, սակայն տխուր երազներ զինքը կը
վրդովէին, միշտ առջեւը դնելով մօրը թա-
ղուելու վայրկեանը, որմէ ետքը՝ ալ անոր
դէմքը պիտի չտեսնէր:

Երեք ժամու չափ այսպէս անհանդարտ
քնանալէն վերջը՝ արթնցաւ, եւ գլուխը
քիչ մը թեթեւցած զգալով, սկսաւ իր
թշուառ վիճակին վրայ մտածել: Ար խոր-
հէր թէ Աննային հետ ինչ ճամբայ բռնէ:
Անանկ պատճառներ կային, որոնք իրեն կը
կարծեցընէին թէ նոյն կինը վերջին ժամա-
նակները մօրը վառահոթութիւնը կօրսընցու-
ցած ըլլայ: Գարանին մէջի ծրարն անկից
ճածուկ պահելու համար Աելրիվ տիկնոջ
տարած փոյթը՝ յայտնի ցոյց մըն էր թէ
Աննա անոր ամէն գաղտնիքները չէր գի-
տեր: Տիկնոջմէ հեռու եղած ատենը՝ ա-
ղախնոյն իրեն հետ խստութեամբ ու բրբ-
տութեամբ վարուիլը, իսկ անոր առջեւը՝
սիրալիր ու քաղցր կերպ մը բանեցընելը,
կը ցուցընէր որ խարդախ ու կեղծաւոր
բնութիւն ունի:

Ասոնք մտածելով՝ Հեղինէ մէկէն ա-
ռանց կատարեալ մտադրութեան՝ սկսաւ
ճոցը փնտռել, որ տեսնէ թէ արդեօք

ծրարիկը դեռ քննու է՝ թէ չէ: Երբ որ ասոր վրայ սիրար հանդարտեցաւ, խորին հաւաւաշմամբ մը՝ Շաա կը վախնայի որ, ըսաւ, քննյս մէջ ծրարիկը վրայէս առած չըլլայ: Անշուշտ ասոր համար էր՝ որ մութ ատեն մօրս դարանը կը խառնէր:

Բայց անսիջապէս ջանաց աս մտածմունքը մտքէն հանել: Մօրը խօսքը՝ որով զինքը խրատած էր զաղախինը սիրելու, անոր հաւատարմութեան վրայ ամենափոքր կասկած ունենայն ալ իրեն մեծ յանցանք մը կ'երեւցընէր: Այսպէսով միտքը դրաւ որ Աննային հետ զգուշութեամբ վարուի, բայց յառաջուան ընթացքն արտաբուստ չփոխէ: Աս որոշումն ըրաւ յիշելով միանդամայն մօրը զրուցածը թէ Աննա դրասէն ինչպէս ալ որ երեւայ՝ բարի սիրտ ունի: Գարձեալ միտքը բերելով մօրն ան ըսածն ալ թէ իր ընտանեաց գաղտնիքները՝ տասնութը տարւան եղած ժամանակը կ'իմանայ, հետեւեցուց որ մայրն Աննային արգելած պիտ'որ ըլլայ որ ան ատենէն յառաջ բան մը չյայտնէ, ուստի եւ ըստ թէ աղախնոյն՝ իրեն հետ ընտանութեամբ չվարուիլը, կարելի է աս պատճառէն յառաջ կու գայ:

Հեղինէ աս մտածութիւններով հանդարտելով, սկսաւ մտադրութեամբ մտածել ժողովրդապետին վերջին խօսքերուն վրայ, որոնք իր վրայ մեծ տպաւորութիւն ըրած էին: Երկայն ատեն խորհրդածելէն

վերջը, Աստուծոյ դիմելով՝ աղաչեց որ
 զինքն իր ամենագոր հովանաւորութեան
 տակն առնու: Էւ որպէս զի նոյն հովա-
 նաւորութեան արժանի ըլլայ, միտքը դրա-
 որ Աստուծոյ ներկայութիւնն աչքէն եր-
 բեք չհեռացրնէ, եւ միշտ մտածէ որ նոյն
 խսկ իր ամենածածուկ խորհուրդներն ալ
 անկից չեն կրնար ծածկուիլ: Գարձեալ
 ամէն ցաւերն ու վիշտերը ջանայ համբե-
 րութեամբ տանիլ: Աերջապէս իր տկա-
 րութիւնը խոստովանելով, շնորհք ու զօ-
 րութիւն խնդրեց որ դրած առաջադրու-
 թիւնները կարենայ հաստատուն պահել:

Հազիւ թէ աղօթքը լմնցուցած էր,
 Աննա խուցը մտաւ, եւ սովորականէն աւ-
 ելի քաղաքավարութեամբ՝ ինչպէս ըլլալը
 հարցուց: Այնպէս կ'երեւցրնէր որ գիշե-
 րուան դէպքին վրայ սիրտը շատ կատրած
 է: Ստէպ ստէպ կը կրկնէր թէ Աննացս
 մէջ անանկ վախ ունեցած չէի, անանկ այլ-
 այլեցայ ու շփոթեցայ որ, կ'ըսէր, ոչ
 բրածս գիտէի եւ ոչ խօսածս:

Աէսօրէն ետքը վարձակայն ու իր կինը
 բերդն եկան, հետերնին երկու հողի ու-
 նենալով, որոնք Աելբիվ տիկնոջ մարմինը
 տանելու համար դադաղ մը կը բերէին:
 Հեղինէ վերջին անգամ մը գիտակին նայե-
 ցաւ, եւ դադաղը գամուելէն վերջն ալ
 սաստիկ ցաւերու մէջ ընկղմած՝ քովը կը
 կենար: Օդը ցուրտ ու մթին էր, դառ-
 նաչունչ հով մը տան երկայն ու նեղ

անցքերուն մէջ կը թափանցէր. կարծես թէ հին ու փոփոկած աշտարակները ծածկող բաղեղներուն մէջէն հեծաւթեան ձայներ կը լսուէին :

Իրիկուան դէմ՝ Աննա սգոյ զգեստներ հագած՝ կեղծաւորեալ արամու թեամբ Հեղինէին խուցը մտաւ, եւ իմացուց որ ամէն բան պատրաստ է : Խեղճ աղջիկը ոտք ելաւ՝ առանց չորս կողմն եղածին միտ դնելու : Հաղիւ կ'իմանար որ աղախինը՝ գլուխը սեւ քող մը ծածկելով՝ զինքը դէպ ի դաւիթը տարաւ, ուր կեցած էր ժողովրդապետը՝ դպիրներու եւ չորս գեղացիներու հետ, որոնք գագաղը պիտի տանէին : Շուտ մը ճամբայ ելան, եւ բլրէն վար իջնալով, ընթացքնին դէպ ի գեղին եկեղեցին ուղղեցին : Հոն բազմաթիւ անձինք ժողոված էին, ոմանք հետաքրքրութենէ, ոմանք ալ բարեպաշտութենէ շարժեալ : Ամենուն աչքը որք օրհորդին վրայ էր, որուն սգոյ զգեստներն աւելի եւս երեւան կը հանէին երեսներուն դունաաւութիւնը :

Երբ որ գագաղը գերեզման իջուցին, ալ Հեղինէին սիրաբ շկրնալով դիմանալ, ցաւին սաստիկութենէն ինք իրմէ ելած, սեւ քողը երեսէն մէկդի առաւ, եւ դէպ ի գերեզման գիմելով՝ սրտաշարժ ձայնով մը՝ Ա՛հ, թող տուէք որ, գոչեց, գոնէ անգամ մ'ալ մայրս տեսնեմ : Ժողովրդապետը վարձակալին նշան բրաւ որ դժբախտ օրհորդը մէկդի առնու, ժողովրդապետանոցը

տանի : Խեղճ աղջիկն առանց դէմ դնելու՝ թող տուաւ որ զինքը տանին . ամենեւին բան մը չէր տեսներ . եւ ոչ իսկ կը լսէր գեղացի կանանց ողբերը , որոնք աս տխուր տեսարանէն սաստիկ շարժեալ՝ բարձրաձայն ու հեծկլտանօք կու լային :

Ժողովրդապետը գործքը լմնցընելէն ետեւ՝ Հեղինէին քովն եկաւ , եւ համառօտ խօսքով մը զինքը մտիթարելէն ու սաստիկ պլայլուծիւնը քիչ մը մեղմացընելէն վերջը՝ առաջարկեց որ հետը բերդն երթայ : Օրիորդը շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ աս առաջարկութիւնը : Համբան գերեզմաննոցին քովէն անցած ժամանակնին՝ ծերունիէն ու աղախնէն բաժնուելով , գէտի մօրը գերեզմանը վազեց , եւ նոր գոցուած փոսին վրայ ծունկի վրայ դալով ու գլուխը թաց հողին վրայ դնելով , սկսաւ լալ ու ողբալ : Ժողովրդապետն առջի բերան թող տուաւ որ առատութեամբ արցունք թափելով՝ սիրտը քիչ մը հանգչեցընէ : Բայց տեսնելով որ երկայն ատեն հոն կը մնայ , գնաց վեր վերցուց եւ գերեզմաննոցէն դուրս հանեց :

Սիրելի՛ մայր , գոչեց աղջիկը սրտաշարժ հայեցուածքով մը ետեւը դառնալով , սիրելի՛ մայր , ալ իրարմէ ընդ միշտ կը բաժնուինք . . . :

Չէ՛ , գնուար իմ , ըսաւ ժողովրդապետը , չէ՛ , աս բաժանումը յաւիտենական չէ : Եթէ գուն ալ իրեն պէս համբերելու ըլ-

լաս, եթէ դուն ալ իրեն պէս սրտանց
թողութիւն տալու ըլլաս թշնամեացդ . . . :

Թշնամիներս, կրկնեց Հեղինէ : Ուր
են : Ստուգիւ մայրս թշնամի . . . :

Հանդարտէ, ըսաւ ծերունին՝ խօսքն
ընդմիջելով եւ չուղելով անոր հարցման
պատասխան տալ : Եթէ միայն մօրդ վեր-
ջին խրատներն աղէկ բռնես, վախնալու
բան չունիս : Յոյսդ Աստուծոյ վրայ դիր
եւ ինք զինքդ անոր ձեռքը յանձնէ :

Հեղինէ՛ որուն հետաքրքրութիւնը սաս-
տիկ գրգռուած էր, կ'ուզէր ճիշդ պատաս-
խան մ'ընդունիլ :

Գուտար, շարունակեց ծերունին, մօրդ
քեզմէ ծածկել ուզած գաղանիքն իմա-
նալու ատենն որ գայ, ամէն բան քեզի կը
յայտնուի : Մինչեւ նոյն ժամանակ իմա-
նալդ անօգուտ ըլլալէն զատ՝ փաստակար
ալ կրնայ ըլլալ :

Հեղինէ լսեց, որով եւ առանց ուրիշ
խօսք մ'ընելու՝ բերդը հասան : Հոն պա-
տուական ծերունին ամէն կարելի կերպով
ջանաց խեղճ ու անօգնական որբը մխիթա-
րել, եւ իրմէ բաժնուելու ատեն, Յիշէ,
սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ, երեկուան քեզի
տուած խրատս : Գտնուած վիճակիդ մէջ
համբերութեան ու համակամութեան շատ
հարկաւորութիւն ունիս : Աս առաքինու-
թեանց գործադրութիւնը որչափ որ ալ
քեզի դժուար գայ, սակայն եւ այնպէս
Աստուծոյ ներկայութիւնը միշտ աչքիդ

առջեւն ունենալով՝ կրնաս դիւրաւ յա-
 ջողցընել: Ասկէ վերջը նոր կեանք մը պի-
 տի սկսիս. նայէ որ բաղձանքներուդ
 նպատակը՝ միայն Աստուած ըլլայ, եւ ամէն
 գործքերուդ կանոն՝ իր սուրբ կամքը:

Գ. ԼՈՒԽ Է.

Պէտքիվ ատկինը մեռնելէն վեր երկու-
 տարի անցած էր, եւ նոյն միջոցին Հեղինէին
 տխուր ու միօրինակ կենաց ընթացքն ա-
 մենեւին անսովոր դիպուածով մը չէր
 փրկուած: Տէր Պեռնարտէ շարաթը եր-
 կու երեք անգամ դղեակը կու գար, զինքը
 կը մտիթարէր եւ ուսման մէջ իրեն կ'ա-
 ռաջնորդէր: Բարի ծերունւոյն այցելու-
 թիւնը՝ խեղճ օրիորդին միակ մտիթարու-
 թիւնն էր. որովհետեւ ազատինն իր ատ-
 կնոջը մահուրնէ ետքը՝ հետը յառաջուրնէ
 աւելի բրտութեամբ ու կոպտութեամբ
 կը վարուէր: Այսու ամենայնիւ Հեղինէ
 իր յառաջադրութեան մէջ հաստատուն
 մնալով, կը ջանար ըստ կարի զանիկայ սի-
 բել, անոր համար ալ իսկզբան զգացած
 դժուարութիւնը՝ երթալով կը մեղմանար.
 վասն զի Աստուած մեր ջանքն առանց վար-
 ձուց չիթողուր, եւ մարդս՝ որչափ որ ա-
 ռաքինութեան ճամբուն մէջ յառաջ կ'եր-
 թայ, այնչափ ալ անոր դժուարութիւն-
 ները կը նուաղին:

Հեղինէ անհամբերութեամբ կը սպա-

սէր որ տասն'ութը տարւան բլլայ : Նոյն
 ատեն աղախինն իր ընտանեաց գաղտնիքը
 պիտի յայտնէր . բայց օրիորդն այնչափ բա-
 նի աեղ չէր դներ աս առթով իրմէ լսե-
 լու խորհուրդները , որչափ այն խրատները
 զորոնք Տէր Աեռնարտէէն կրնար ընդու-
 նիլ : Բայց ինք տասնու վեց տարւան եղած
 ժամանակը , որ մը լսեց որ ժողովրդապե-
 տը կաթուածէ զարնուելով՝ շուտ մը հո-
 գին աւանդեր է : Աս ցաւալի գոյժը զՀե-
 ղինէ այնչափ արամեցուց ու այլայլեց , որ
 երկայն ատեն աչուրներէն արցունք թափեց
 եւ չէր կրնար մտիթարուիլ : Ինք զծերունի
 ժողովրդապետը չէ թէ միայն իրրեւ պաշտ-
 պան մը կը նկատէր , հասպա հօր աեղ դրած
 էր , եւ գանուած դժուարին միճակին մէջ
 միայն անկից մտիթարութիւն եւ հարկաւոր
 խորհուրդները կ'ընդունէր : Իրոք ալ ու-
 նեցած սրտի հանդարտութիւնը՝ անոր
 խրատներուն պատուէն էր : Արդ տասնկ մէկը
 կորսնցընելով , օրիորդը կը համարէր որ
 նորանոր նեղութեանց ու վշտաց մէջ
 պիտ'որ իյնայ , որոնց դիմանալու համար՝
 երկրիս վրայ ամենեւին նեցուկ մը չունե-
 նալով , բոլոր վստահութեամբ եւ ջերմ
 հաւատքով Աստուծոյ դիմեց , որպէս զի
 բոլորովին չընկճի :

Աելրիով տիկնոջ ամէն տարի օրոշ աւ-
 տեն մը բրած ճամբորդութիւնը՝ անոր մա-
 հուրնէ ետքը՝ Աննա ճշդիւ կը կատարէր :
 Արդ ժողովրդապետը մեռնելէն քիչ մը

վերջը, դարձեալ նոյն ճամբորդութիւնն
 բրաւ. բայց եւս դարձած ասեմն, հետք
 թխազոյն ու վայրենի գէմբով շուրջ քա-
 ուասուն տարւան մարդ մը բերաւ, եւ Հե-
 ղինէին ներկայացուց, ըսելով որ եղբայրն
 է: Տեսնելով որ օրիորդն աս բանիս վրայ
 խիստ այլայլած կ'երեւայ, ետեւէն խուցը
 գնաց, եւ դուռը գոցելով, խորհրդաւոր
 կերպով մ'ըսաւ թէ աս բանս Ալեքիով
 տիկնոջ կամոցը համեմատ է, որն օր ապա-
 պրած է, որ եթէ Հեղինէ տասն'ութը
 տարւան չեղած՝ Տէր Ալեւնարտէ մեռնելու
 ըլլայ, Պր. Առւաղէն գայ բերդը բնակի:
 Անշուշտ, ըսաւ, մայրերնիդ պատճառ ու-
 նէր այսպէս որոշում մ'ընելու, եւ դուք
 ալ տասն'ութը տարւան եղած ասեմնիդ
 կ'իմանաք: Նոյն ժամանակէն յառաջ չեմ
 կրնար ձեզի յայտնել, ինչու որ տիկինն
 արդելած է:

Աս ըսելէն վերջը՝ Հեղինէին գիշեր բա-
 րի մաղթելով՝ հեռացաւ, թող տալով որ
 աս արտաքոյ կարգի գէպքին ու խօսքերուն
 վրայ մտածէ: Օրիորդը երկայն ասեմն խո-
 բունկ մտածելով՝ չէր կրնար եղածն ըմ-
 բռնել: Մտացը բոլորովին հակառակ կ'ե-
 րեւար, որ մայրը՝ որն որ կենդանութեան
 ժամանակը բերդը չէր ուղեր օտարական մը
 եւ ոչ բժիշկ մը բերել տալ, մահուրնէ
 ետքը զինքը Պր. Առւաղէնի պէս մէկու մը
 խնամոցը յանձնել ուղած ըլլայ, որուն
 արտաքին երեւոյթն ամենեւին յարմար չէր

վստահութիւն պատճառելու : Բայց մեկալ
կողմանէ ազախնոյն խօսքը՝ թէ տասն'ու-
թը տարւան որ կ'ըլլայ, ընտանեացը բոլոր
գաղտնիքը կ'իմանայ, մօրն ըսածին հետ
այնպէս կը միաբանէր, որ ալ հարկ կ'ըլլար
կարծել թէ ժողովրդագետին մեռնելէն
ետքը՝ Պր. Առաքէնին դալուն նպատակը՝
զինքն իր գաղտնի թշնամիներուն դէմ
պաշտպանել է :

Աս մտածմունքներով կը ջանար Հեղին-
է հանդարտիլ, բայց չէր կրնար, եւ եր-
թարով վախն ու կասկածը կ'աւելնար :
Աննային վրայ սէր ունենալ ջանացած ա-
տեն, սրտին մէջ ձայն մը կը լսէր, որն որ
իրեն կ'ազդէր թէ նոյն չար ու կեղծաւոր
կնոջմէ զգոյշ կենայ : Անոր համար ալ շատ
անգամ կը մտածէր որ թողու փախչի, եւ
աշխարհքիս մէջ կերպով մը իր հացը հո-
գարու ջանայ, համոզուած ըլլալով որ ամէն
տեղ՝ բերդին մէջ ունեցածէն աւելի խա-
ղաղ ու ապահով վիճակ կ'ունենայ :

Այսպէսով խել մը ժամանակ անցաւ,
մինչեւ որ Հեղինէ տասնու վեց տարին լմըն-
ցընելով, տասնու եօթը տարին մտաւ : Գի-
շեր մը՝ որ Աննային յանդգնութեան ու
բրաութեան եւ անոր եզրօրը դաժան հայ-
եցուածներուն համար որք օրխորդը չէր
կրնար քնանալ, եւ զանազան խորհուրդ-
ներով անհանգիստ կ'ըլլար, մտքն եկա-
որ նոյն ատեն առանու վեց տարւան եւ
չորս ամսուան է, եւ տասն'ութը տարեկան

որ ըլլայ, անտարակոյս բերդէն պիտ'որ ել-
լէ եւ մարդկան մէջ մտնէ . . . :

Բայց աս բաները մտածելու ժամանակը
մէկէն զարհուրած մնաց. կը խորհէր թէ
կարելի է որ իր ընտանեաց գաղանխքն ի-
մանալէն ետքը՝ ինքն ալ ընկճի ան բեռան
տակ, որուն ծանրութեան չէր կրցած
դիմանալ մայրը:

Երկայն ատեն նոյն մտատանջութեան
մէջ անցուցած էր, մէյ մ'ալ կէս դիշե-
րուան մօտ լոյս մը նշմարեց դրան ապակի-
ներուն ետեւէն: Հուտ մը անկողնին մէջ
ելաւ նստեցաւ: Քիչ մը ետքը ոտնաձայն
մ'ալ լսեց: Սաստիկ սարսափած՝ զանգա-
կին չուանք փնտռեց, որպէս զի զՎնու
եւ կամ անոր եղբայրն օգնութեան կան-
չէ. բայց չկրցաւ գտնել: Խռոված զբառ
թած՝ ինչ ընելիքը չէր գիտեր: Նոյն ող-
ջոցին՝ սաստիկութեամբ խօսելու ձայներ
կան ականջը. իրեն այնպէս կ'երուար որ
դուրսը երկու հոգի մէկտեղ կը վիճէր
վերջապէս աս խօսքերը բացայայտ լսեց:

Չէ, կ'ըսեմ, չէ. հարկաւոր չէ:

Հեղինէ այնպիսի վիճակի մէջ էր, որ
ամենափոքր շարժում մ'ալ չէր կրնար
ընել, աչուրները դէպ ի դուռը սեւեռած
կը նայէր, անանկ կարծելով որ գրոխները
պիտի բանան ու ներս յարձակին: Բայց
յանկարծ նորէն ոտնաձայն լսուեցաւ, լոյ-
սը հեռացաւ, եւ ալ խօսելու ձայն չսուե-
ցաւ: Օրիորդը կարծելով որ մօրն ու իր

Թշնամիները, վերջապէս իր Թարստեան տեղն իմացած ու եկած են ղինքը բռնելու կամ մեռցնելու, կամացուկ մը ստը ելաւ, դէպ ի դուռ գնաց: Միտքը դրած էր որ ձայները բոլորովին դադրելուն պէս, միայն բերդին բնակչացը ծանօթ եղող ծածուկ ճամբով մը ազատնոյն քովը երթայ:

Բայց հաղիւ թէ դողդողալով ձեռքը գրան բանաւոյն երկընցուցած էր, լոյսը դարձեալ երեւան ելաւ, եւ Աուաղէնին, ձայնը լսեց, որն որ բարկութեամբ ու դաժանութեամբ աս խօսքերն արտաբերեց:

Ա՛լ միտքս գրի, ամենէն աղէկն ան է:

Ո՛հ, չէ... չէ, պատասխանեց ուրիշ մէկը՝ զորն որ Հեղինէ ձայնէն ճանչցաւ թէ Աննա է, կ'աղաչեմ մ'ըներ, եթէ հարկաւոր սեպէի, ես զքեզ կը ստիպէի...:

Հեղինէ անկից ուրիշ բան չլսեց: Այլ այլութիւնն ու սարսափը վերջին ծայրը հասած էր: Միտքը զարհուրելի խորհուրդ մ'իսկաւ, բայց շուտ մը վաւերաց: Իսեղճ աղջիկն ան աստիճանի շփոթած էր, որ կարծեա թէ բան մը չէր իմանար, հաղիկրնար ստքի վրայ կենալ: Սակայն եւ այնպէս տեղն անշարժ մնացած էր, ոչ շարժելու եւ ոչ իսկ ազատ շունչ առնելու կը համարձակէր, որ չըլլայ թէ Աուաղէն եւ Աննա իմանան ղիրենք լսած ըլլալը:

Վերջապէս երկայն ատեն անցնելէն ետեւ՝ տեսնելով որ եկող դացող չկայ, ծունկ իջաւ եւ Աստուծոյ շնորհակալ ե-

զաւ զինքը թշնամեաց ձեռքէն տղատելուն
 համար : Ասով քիչ մը հոգի առած , ստը
 ելաւ եւ պատուհանին մօտիկնայով՝ սկսաւ
 դիտել որ արդեօք կարելի՞ է հանկից վար
 իջնալ եւ վարձակային տունը փախչել :
 Գծբախտութեամբ պատուհանը գետնէն
 շատ բարձր ըլլալով , չէր կրնար ցատքել :
 Գարձեալ գէպ ի դուռ գնաց , յուսալով
 որ առանց տեսնուելու՝ կրնայ խցէն դուրս
 ելլել : Բայց ան խորհուրդն ալ չկրցաւ
 դուրս հանել , մտածելով որ կրնայ ճամբան
 իր հայած շացը հանդիպիլ , որոնք այլայլու-
 թենէն դուշակելով թէ իրեն գէ՛մ ունե-
 ցած թշնամական դիտումնին իմացեր է ,
 դուրսը չարիք մը կը բերեն : Աւտաի փախ-
 չելու խորհուրդը մէկդի թող տալով , հա-
 գուեցաւ , եւ միտքը գրաւ որ բոլոր գիշեր
 արթուն կենայ : Աստուած զիս կը տեսնէ ,
 ըսաւ ինք իրեն , իր կամացը գէ՛մ ինծի բան
 մը չիկրնար պատահիլ : Ետքը Աստուծ մէ-
 խնդրեց որ հարկաւոր եղած զօրութիւնն ու
 խահեմութիւնը տայ իրեն :

Աս կերպով անցուց գիշերուան մնա-
 ցած մասը , առանց ամենեւին այլայլու-
 թեան կամ վախի նոր պատճառ ունենա-
 լու : Բերդին մէջ խոր լուսութիւն կը տի-
 րեր , ամենեւին ձայն մը չէր լսուեր :

Ա՛վ կրնայ երեւակայել թէ ինչ սրտի
 ուրախութիւն ունեցաւ օրիորդը , երբ սր
 երկինքին վրայ արշալուսին առաջին լու-
 սաւորութիւնը տեսաւ : Կորէն պատու-

Հանին առջևը գնաց, միտքը դնելով որ
 եթէ գեղացիներն անցնելու սկսին, վերէն
 նշան ընելով՝ վտանգի մէջ ըլլալն խմացը-
 նէ: Բայց դեռ շատ կանուխ էր, ամենեւին
 անցնող չէր ըլլար, եւ Հեռաւոր առուա-
 կին խոխոջանքէն ու թռչնոց ճառագելէն
 ուրիշ ձայն չէր լսուեր: Հեղինէ երկայն
 ժամանակ պատուհանը կեցաւ: յուսալով
 որ Աստուած իրեն ազատիչ մը կը խաւ-
 րէ: Բայց պարսպ տեղ: Ստոյգ է՝ ետքէն
 գեղացիները սկսան անցնիլ, բայց այնչափ
 Հեռուէն կ'երթային, որ բրած շարժումնե-
 րը չէին կրնար նշմարել, իսկ պոռայու՝ կը
 վախնար:

Մինչև ժամը ինն աւ որտի անձկու-
 թեան ու վախերուն մէջ մնաց: Բայց վեր-
 ջապէս պէտք էր բան մ'ընել, որովհետեւ
 եթէ խցէն դուրս չելէր, վախն ու կաս-
 կածը կը յայտնուէր: Աւտփ քաջալե-
 բուած՝ դուռը բացաւ, եւ դողդոջիւն քայ-
 լերով դէպ ի կերակրոյ սենեակը գնաց,
 ուր կը կարծէր որ զՆնա եւ անոր եղբայրը
 կը գտնէ: Բայց սրչափ զարմացաւ ու ապ-
 շեցաւ, երբ որ տեսաւ որ հոն մարդ չկայ:
 Գեռ ոչ կրակ վառուած էր, ոչ ալ նա-
 խաճաչին սպասը դրուած: Մանաւանդ
 թէ եւ ոչ նախընթաց իրիկուան սեղանը
 ժողվուած էր, հասար ամէն բան՝ ընթրի-
 քէն ելած ատեն ձգածին պէս՝ կը կենար:

Գուցէ դեռ ելած չեն, ըսաւ ինք իրեն
 Հեղինէ. ի՞նչ երջանկութիւն, եթէ իրենք

վար շիջած՝ կարենամ փախչիլ երթալ : Աստորհուրդներով դէպի գուռ վազեց , մտածելով թէ ինչպէս պիտի կարենայ՝ առանց շշուկ հանելու՝ բանալ մեծ աղիւսերը : Բայց հոն հասած առեն՝ տեսաւ որ արդէն անդժուարութիւնը վերցուած էր , դրան երկու փեղկերն ալ բաց էին , իսկ գեանին վրայի յարդի շիւղերն ու չուանի եւ պատասերու կտաւի կտորուանքը յայտնի կը ցուցնէին որ բերդը ձգած գացած են անանձինք՝ որոնց ձեռքէն փախչիլ կ'ուզէր :

Հեղինէ՝ առանց բրածը գիտնալու՝ բազր նետուեցաւ , սկսաւ վազել : Բայց մէկէն փտքն եկաւ որ Աննա թող տալով երթալովը՝ զինքն առանց օգնութեան եւ առանց սպրուստի ձգած էր , իր ընտանեաց զազանիքն ալ հետը տանելով : Աս վիճակին սոսկալի հետեւութիւնը այնպէս սատակ կերպով մը երեւակայութեան մէջ նկարուեցաւ , որ ազազակ մ'արձակեց ու մէկէն նստարանի մը վրայ ինկաւ մնաց :

ԳԼՈՒԽ Ը.

Ո՛հ, օրիորդ, ըսաւ թափմաս՝ շուտ մը կնոջը հետ Հեղինէին քովը հասնելով, ինչ ունիք, ինչ եղեր է:

Չգեր գացեր էն, պատասխանեց Հեղինէ, բաց մնացած դռները ցուցնելով:

Տէր Աստուած, կարելի բան է, գոչեց Ազնէս: Ուրեմն գիշերը լսած անսովոր խշրտոցս երեւակայական բան չէ եղեր:

Ներս մտնենք, ըսաւ վարձակալը, գուցէ աղախիննիդ քանի մը տող դիր ձգած ըլլայ, սրով աս այլանդակ վարմունքին պատճառը կ'իմացնէ:

Բայց երկայն ատեն հետազօտել հարկաւոր չեղաւ. սրովհետեւ շուտ մ'իմացուեցաւ որ բերդը բոլորովին կոզոպտուած է: Գարաններն ու պահարանները պարապ էին. միայն Հեղինէին անձնական զգեստները մնացած էին, որոնք քիչ բան էին:

Ուրեմն ամենայն ինչ գողցեր տարեր են, ըսաւ վարձակալը, ամէն կողմ քննելէն ետեւ: Գժբախտ օրիորդ, գոնէ Տէր Պեռնարաէ ողջ ըլլար . . . բայց ան մեռած է եւ յաջորդը գեռ կ'իւծ չէ:

Գէթ տան վարձքը վճարուած է, հարցուց Հեղինէ:

Տիկնոջ կենդանութեան ատենը կանոնաւոր կերպով կը վճարուէր, պատասխանեց թափմաս. բայց անոր մահուրնէ վերջը Աննա միշտ կ'ըսէր թէ հարկաւոր եղած

գումարն ընդունած չէ՝ ընտանեաց զանա-
զան գործքերու պատճառաւ, զորոնք մեզի
չիկրնար յայտնել :

Աս խօսքին վրայ Հեղինէ շատ այլայլե-
ցաւ ու հառաչեց :

Ամենեւին մ'այլայլիք, օրիորդ, ըսաւ
վարձակալը, նախ՝ քնաս կրողը ես չեմ,
դարձեալ բերդին տէրն աղէկ մարդ մ'ըլ-
լայլով՝ ձեր աղախնոյն յանցանքը ձեզի չի-
համարիր, եւ չէ թէ միայն ստակ չիպա-
հանջեր, հապա նաեւ վրանիդ կը ցաւի :

Շնորհակալ եմ աս միսիթարական խօս-
քերնուդ, ըսաւ խեղճ որբը : Բայց հիմայ
եւ ինչ պիտ'որ ընեմ : Ամենեւին մէկ կող-
մանէ օգնութիւն չունիմ, ոչ ծանօթ եւ
ոչ բարեկամ ունիմ . . . :

Ուրեմն զմեզ ձեզի բարեկամ չէք սե-
պեր, գոչեց թողմաս տրամութեամբ :

— Թողութիւն տուէք, այլայլութենէս
ըսածս չեմ դիտեր :

— Բան չկայ, ասոր վրայ խօսիլ հար-
կաւոր չէ : Տունս եկէք, հոն մնացէք՝ մին-
չեւ որ ձեզի աւելի յարմար տեղ մը գրո-
նենք : Ես ալ ձեզի պէս թշուառութեան
փորձն առած եմ : Բայց Աստուած՝ համ-
բերութեամբ տանելու զօրութիւն տուաւ
ինձի : Ար յուսամ որ ձեր վրայէն ալ իր
ողորմութիւնը պակաս չ'ընէր :

Բարեկամ, ըսաւ էրկանը՝ Ազնէս, որն
որ մինչեւ նոյն ատեն լուռ կը կենար, ին-
ծի ալ մեծ հաճութիւն կը պատճառէ

ազնիւ օրիորդին մեր տունը կենալը: Բայց կարծեմ որ կրնանք իրեն շուտ մը աւելի ազէկ տեղ մը գտնել: Պր. Վարոշ մեր բարեկամը բազմաթիւ բնտանիք ունի. եթէ իրեն առաջարկուելու ըլլայ, որ զօրիորդը քովը առնուի՝ դաւկրները դաստիարակելու համար, կարծեմ որ սիրով կ'ընդունի:

Շատ ազէկ ըսիր, պատասխանեց Թովմաս. բաւական որ Հեղինէ օրիորդը հաւանի:

Ո՛հ, իմ բաղձանքս ան է՝ որ մէկու մը ծանրութիւն չըլլամ, պատասխան տուաւ Հեղինէ: Անոր համար ալ պէտք չէ որ թողակի խօսք ընէք: Ես գոհ կ'ըլլամ որ քրտած փոքր ծառայութեանս դիմացը՝ ուտելիք ու բնակարան տան:

Այսպէս խիտա լաւ կ'ըլլայ, օրիորդ, ըսաւ վարձակալը՝ նախ՝ սրովհետեւ աւելի ապահով կ'ըլլաք որ խնդիրքնիդ չիմերժուիր, եւ միանգամայն երբ որ յարմարագոյն տեղ մը գտնուելու ըլլայ, աւելի ազատ կ'ըլլաք առաջին տեղէն ելլելու:

Բայց ինչ որ է նէ, բերդին մէջ առանձին չէք կրնար բնակիլ. հիմակուհի մեր տունն եկէք: Վաղը ես կ'ելլեմ Ապր քաղաքը Պր. Վարոշին կ'երթամ, հետը կը խօսիմ:

Հեղինէ վարձակալին ձեռքը բռնեց՝ շքութանցը տարաւ: Ա՛ռ զէք շնորհակալ ըլլալ. բայց այլայլութենէն չկրցաւ խօսք գտնել: Թովմաս իրեն աղաչեց որ հանգարտի,

եւ դուրս ելաւ : Քիչ մը ետքը իր մեծ որդւոյն հետ դառնալով, անոր ուսոցը վրայ դրաւ Հեղինէին զգեստուց արկղը : Ինք ու Ագնէս խեղճ որբն առին իրենց բնակարանը տարին : Երկրորդ առտու կանուխ բարեօրտ գեղացին գէտ ի Աաբ քաղաքը ճամբայ ելաւ :

Պր. Լարոշ, որն որ նոյն քաղաքը վաճառականութիւն կ'ընէր, վարձակալին առաջարկութիւնը սիրով ընդունեցաւ : Ասմարդն աղնի ու մեծանձնական բնաւորութիւն մ'ունէր, եւ զՀեղինէ տունն առնելով՝ աւելի կ'ուզէր դժբախտութեան մէջ գտնուող որբ աղջկան մը օգնութեան հասնիլ, քան թէ իր զաւակներուն դաստիարակուհի մը բռնել :

Բանը նոյն աչքով շտեսաւ իր կիներ, որն որ ագահ ու խստասիրտ ըլլալով, էրկանը որոշումն իմանալուն պէս, սաստիկ բարկացաւ ու շատ ջանք ըրաւ միտքը փոխելու : Առջեւը կը դնէր որ ընտանիքնին բառական բաղձաթիւ ըլլալով, դրսէն մէկ հոգի ալ առնելը՝ խելք չէ : Բարի ծնողքի դորձք չէ, կ'ըսէր, իր զաւակներուն բերնէն հացը կտրել՝ օտարի մը կերցընել : Աերջապէս ան ամէն պատճառները մէջ բերաւ, զորոնք խստասիրտ մարդիկ կը դորձածեն իրենց անգթութիւնը ծածկելու համար : Բայց Պր. Լարոշ միտքը դրածին վրայ հաստատ մնաց եւ կնոջն այնչափ հակառակելուն վրայ այնպէս տհաճութիւն

ցուցուց, որ վերջապէս տկամայ կամօք զիջաւ որք աղջիկը տունն ընդունելու :

Ընտանեաց մնացած անձինքը, այսինքն՝ երկու պղտիկ աղաք եւ երեք աղջիկ, որոնց Ատէյ անդրանիկը տասնուհինգ տարեան էր, սաստիկ ուրախացան մէջերնին դրսէն մէկը գալուն վրայ, բայց սա ուրախութիւնը մօրերնուն առջեւը յայտնելու չէին համարձակիր :

Թոպմաս իր գործքն այսպէս յաջողութեամբ լմնցրնելուն վրայ ուրախութեամբ լեցուած, շուտ մը Ակնաղբեր բերդը դարձաւ, ճամբորդութեան ելքը կնոջն ու Հեղինէին հաղորդեց :

Օրիորդն իր մանկութիւնն անցուցած տեղէն չբաժնուած, ուղեց մօրը գերեզմանին մէյ մ'ալ այցելութիւն ընել : Անոր թաղուած տեղը ծունր իջնալով, երկայն ատեն աղօթք բրաւ : Իրեն այնպէս կուգար իրրեւ թէ մայրը Քարձրելոյն աթոռին առջեւ կեցած՝ աղջկանը համար կ'աղօթէ :

Ո՛հ, մայր իմ, ըսաւ խեղճը, հիմայ՝ որ դուն Աստուծոյ ծոցը կը հանգչիս, նայէ մէյ մը քու դժբախտ աղջկանդ վրայ, որն որ սա աշխարհքիս մէջ առանց օգնականի թող տրուած, երկնաւոր օգնութեան կը կարօտի : Գուն վրաս գթաւ եւ ինձի համար շնորհք ընդունէ, որ Աստուծոյ ողորմութեան ու քու մայրական սիրոյդ անարժան չըլլամ : Հօգին Սուրբ զրուցած է որ Աստուած որբին աղօթքն ու այրուղին հա-

ուաչանքները չ'անարգեր: Գուն աղաչէ սր
աս խոստումն իմ՝ վրաս ալ կատարուի:

Այսպէս ազօթք ընելէն ետքը, երբ որ
քիչ մը մխիթարուած՝ ետ կը դառնար,
Ժողովրդապետին գերեզմանաքարն աչքին
հանդիպեցաւ: Հոն ալ քիչ մը ազօթք
բրաւ. եւ մօրը մահուան ատենը նոյն ծե-
րունոյն գրուցած խօսքը յիշելով, նորէն
կրկնեց Աստուծոյ ներկայութիւնն աչքէն
չհեռացընելու առաջադրութիւնը: Անտա-
րակոյս շատ նեղութիւն պիտի կրեմ, ըսաւ
ինք իրեն. բայց ինչպէս կրնամ վհատիլ՝
երբ որ կը մտածեմ թէ Աստուած երկին-
քէն ամէն կրածներս կը տեսնէ:

Աս խորհրդածութեամբ աւելի եւս
քաջալերուած՝ վարձակային տունը դար-
ձաւ, որն որ արդէն իր արկղը ջորոյ մը
վրայ բեռնաւորած էր: Բոլոր ընտանիքը
ձկանեղ Պարոյրնէդի հովիտն իջան, ուր
կառք մը իրենց կը սպասէր: Հեղինէ՝ Ա-
գնէսին հրածարական սղջոյնը տալէն ու
իրեն ըլլած բարկքին համար շատ անգամ
չնորհակալ ըլլալէն ետքը՝ կառք մտաւ:

Ասը հասած ատենը՝ օրիորդը մեծ սի-
րով ընդունելութիւն գտաւ Պր. Լարսչէն
եւ անոր Ատէլ աղջկանէն: Բարեբախտու-
թեամբ տիկինը տունը չէր: Աւձառակա-
նը զՀեղինէ տեսած տունն, անոր բարակ
ու շնորհալից կերպարանքին եւ աղնիւ ու
բարեկիրթ վարմունքին վրայ արտաքոյ կար-
գի զարմացաւ: Իրօք ալ թէպէտ Հեղի-

նէին արտաքին երեւոյթք վերջին աստիճանի պարզ էր, սակայն եւ այնպէս այնպիսի ձիրքեր ունէր եւ վրան անանկ ազնուական կրթութիւն մը կը փայլէր, որ հազարներու մէջէն կրնար զանազանուիլ: Այնպէսով Պր. Լարոշ զինքը տեսնելուն պէս՝ գուշակեց որ երեւելի անէ մ'ըլլալու է: Ինք մեր զիւցազնուհւոյն հետ խօսած ատեն՝ կինը տուն դարձաւ:

Ահաւասիկ ամուսինս, օրիորդ, բաւ Պր. Լարոշ Հեղինէին, յուսամ որ մէկ-զմէկ ճանճնախուզ վրայ դո՛հ կ'ըլլար: Աս բտելով՝ աչքը մէյ մը կ'նսջը վրայ դարձուց, որն որ ինչ բտել ուղելը հասկըցաւ:

Հեղինէ՛ որն որ ի ներքուստ յօժարութիւն կ'ուսննար զտիկինն իբրեւ իր բարերարը սիրելու, անոր դիմացն ելաւ: Իսկ կինը զինքը քաղաքավարութեամբ, բայց միանգամայն լգաղութեամբ ընդունեցաւ: Օրիորդն անոր աս բռնի ու աս երեւոյթ քաղաքավարութիւնը դիտելով, շփոթեցաւ եւ ինչ բտելքը չէր գիտեր: Բախտով եղաւ որ կինը շատ չկեցաւ, դուրս ելաւ՝ իրիկուան կերակրոյն խնամ տանելու համար:

Նոյն ատեն տղաք ներս մտնելով, Հեղինէին չորս գին առին, իրեն հազար ու մէկ հարցումներ կ'ընէին, եւ իրենց խաղալիկները ցուցընել կ'ուղէին: Բայց Ատէլ չթողուց, բտելով որ Պելլիով օրիորդը ճամբորդութենէն յոգնած է, հիմայ չիկրնար անանկ բաներու զբաղիլ:

Ատէլ իրաւունք ունի, ըսաւ Պր. Լարոշ, օրիորդը տղաք տեսնելու վարժած չէ:

Այնպէս է, բայց տղաքը շատ կը սիրեմ, պատասխանեց Հեղինէ՝ քաղցր ու սիրալիբ կերպով մը տղոց նայելով:

Շատ ուրախ եմ, ըսաւ Լարոշ տիկինը, որն որ նոյն միջոցին ներս մտնելով՝ Հեղինէին խօսքը լսած էր. վասն զի, փառք Աստուծոյ, տղու պակասութիւն չունինք: Աս խօսքին եւ մանաւանդ նոյնն ըսելու կերպին վրայ այլայլելով Հեղինէ՝ աչքը մէյ մը գէպ ի այլանդակ կնոջ վրայ դարձուց. բայց շուտ մը դարձեալ անկից հեռացընելով՝ Պր. Լարոշին ու անոր մեծ աղջկան նայեցաւ, որոնց շարեկամական եւ սիրալիբ վարմունքը զինքը կ'ապահովընէր: Տան մէկալ անձինքներն օրիորդին այնչափ հաճոյ չեղան, մանաւանդ երկրորդ աղջիկը՝ որուն երեսէն ու աչուրներէն անանկ կ'երեւար որ մօրը խիստ բնաւ որութիւնն ունի:

Երբ որ իրիկունը Հեղինէ պառկելու կ'երթար, Պր. Լարոշ իրեն ըսաւ թէ Ար յուսամ որ վաղը մեզի հետ աւելի կ'ընտանենաք: Նոյն կերպով խօսեցաւ նաեւ Ատէլ: Իսկ որը օրիորդը երկուքին ալ շնորհակալ ըլլալով, աս վերջնոյն խուցը գնաց, ուր իրեն համար անկողին մը պատրաստուած էր:

Ատէլ բոլորովին մօրը հակառակ բնաւորութիւն մ'ունէր. մեծ ուրախութիւն կ'իմանար երբ որ ուրիշին բարիք կամ օգ-

նութիւն կարենար ընել : Աւտի եւ Հեղինէին գծբախտ ըլլալը՝ բաւական եղաւ զինքը շարժելու, որ ամէն կերպ սէր ու գուժ ցուցնէ անոր :

Արդ Հեղինէ՝ աս երկու անձինքներէն գտած սիրոյն վրայ արտաքոյ կարգի ուրախանալով, երեկոյեան ազօթքին մէջ՝ մանաւորապէս Ատուծոյ շնորհակալ եղաւ իրեն ասանկ ապաստանարան մը տալուն համար, եւ առաջադրութիւն դրաւ որ ձեռքէն եկածն ընէ իր բարեբարը գոհ ընելու :

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ .

Երկրորդ առտու Հեղինէ զգեստներն ու հետը բերած ուրիշ բաները արկղէն հանելով՝ դարանի մը մէջ կը տեղաւորէր : Ատէլ՝ որն որ իրեն կ'օգնէր, քովը քանի մը խտալերէն գիրք տեսնելով, Արեմն խտալերէն գիտէր, հարցուց :

Հրամար էք, պատասխանեց Հեղինէ. մանաւանդ թէ պզտիկութեանս ատենը խտալերէնէն ուրիշ լեզու չէի խօսեր, թէ եւ ծնողքս Գաղղիացի են :

Ո՛հ, ի՛նչ երջանկութիւն, գոչեց Ատէլ. եւ շուտ մը հօրը վազեց, աս բանս իմացուց : Քիչ մը ետքը՝ Հեղինէ վաճառականին խուցն երթալով, ազնիւ մարդն անոր զանազան հարցումներ ըրաւ զաւկրնէրուն սորվեցընելու նիւթերուն վրայ : Եւ երբ որ օրհարդը շիտթելով ու համեատու-

Թեամբ մէկիկ մէկիկ զբուցեց սորվեցընել յուսացած բաները. Աւրեմն դուք զանձ մըն էք եղեր, պատասխանեց ժպտելով, եւ որովհետեւ այնչափ կը փութար գիտցածնիդ ուրիշներուն հաղորդել, անոր համար վաղուքնէ կը սկսիք դաս տալու: Այսօր պէտք է քիչ մը հանգչիք: Բոլոր զաւակներս ձեզի կը յանձնեմ, կ'ուզեմ որ դամէնքն ալ կրթէք:

Ատէլ՝ որն որ հոն ներկայ էր, տեսնելով որ Հեղինէ՝ բոլոր ու ամէն բառերը լսած ատեն՝ իրեն կը նայի, Այն, ըսաւ, ես ալ ձեզի աշակերտ պիտի ըլլամ, միայն թէ կը վախնամ որ ամենէն աւելի նեղութիւն տուողը չըլլամ, որովհետեւ գծագրութիւն ու խտալերէն սորվելու համար մինչև հիմայ ըրած բոլոր ջանքս պարտապելած է:

Հեղինէ առանց բան մ'ըսելու բարեկամական կերպով ժպտեցաւ:

Իրիկուան դէմ Պր. Լարոշ ու իր մեծ աղջիկը զՀեղինէ քաղաքին քանի մը տեսնելու արժանի տեղերը պարտացուցին: Եւ թէպէտ ան մութ ճամբաներուն տխուր տեսքը՝ սրբօրհորդին սրտին արամուսթիւնը փարատելու յարմար չէր, սակայն ինք քաջութեամբ կը ջանար սրտին վիճակն արտաբուսա շտայտնել:

Տուն գառնալէն ետեւ՝ հետեւեալ օրը տալու համարները պատրաստեց, որպէս զի սկսելու գործքը՝ յաջողութեամբ կատարէ:

Պր. Լարոշ ուզեց Հեղինէին ապու-
առաջին դասին ներկայ ըլլալ, եւ խիստ
զարմացաւ աեանելով անոր բանեցուցած
ճարտար կերպը, եւ միանգամայն մեծ հա-
մեստութիւնը: Համառօտ խօսքով մը իր
զաւակները յորդորեց որ իրենց արուելու
կրթութիւնը սիրով ու եռանդեամբ ընդ-
ունին:

Չենք ուզեր հոս մանրամասն խօսիլ
Հեղինէին իր աշակերտները կրթելու հա-
մար բանեցուցած եղանակին կամ ոճին
վրայ, զորն որ մօրմէն սորված էր: Միայն
աս բաւական կը սեպենք ըսել որ Պր. Լա-
րոշ եւ նոյն իսկ իր կինն իրենց զաւակնե-
րուն յառաջադիմութեան վրայ սաստիկ
գոհ էին:

Բայց կնոջն աս յառաջադիմութեան
վրայ ունեցած հաճութիւնը՝ բարեպաշտ
ու խելացի մօր մը արժանի զգացմունքնե-
րէն յառաջ չէր դար. հապա միայն սնա-
պարծութենէն, որովհետեւ կ'ուզէր որ
զաւակներն աղէկ կրթուած ու զանազան
ձիրքերով զարդարուած ըլլան, որպէս զի
իր հաւասարներուն մէջ անով պատիւ
գանէ, եւ նոյն իսկ երեւելի տիկնանց հետ
կարենայ մրցիլ: Ըս մտածմամբ սաստիկ
ջանք կ'ընէր որ տղաք շուտով եւ շատ բան
մեկտեղ սորվին, այնպէս որ Հեղինէ կը
ստիպուէր իր զօրութեան ներածէն աւելի
աշխատիլ:

Տիկինն ամէն օր զիբնէր առտուանց

խիստ կանուխ կ'արթընցընէր, բոլոր օրուան
 մէջ ալ հազիւ քիչ մը ժամանակ թող
 կու տար որ հանգչին: Անոր համար Պր.
 Լարոշ շատ անգամ քաղցրութեամբ իր
 առջևէր կը դնէր որ զուակները սաստիկ
 կ'աշխատցընէ, եւ իրենց ուսուցչէն ալ
 չափէն աւելի բան կը պահանջէ: Իսկ կինն
 անգադար աս խօսքը կը կրկնէր, թէ Երբ
 որ դեռ ահասակ անձանց կամ՝ ձեռքը կամ՝
 դուխը օգտակար գործքի մը զբաղեալ չ'ը-
 լար, ժամանակնին գրեթէ միշտ դէշի կը
 գործածեն: Մարդս չիկրնար, կ'ըսէր, ինք
 զինքը դատարկութեան տալ, բայց եթէ
 երբ որ մեծ հարստութեան տէր կ'ըլլայ:
 Աւստի եթէ դուն ալ մեր զուակներուն
 ձգելու մեծ հարստութիւն ունիս, ան ա-
 տեն՝ թող ժամանակնին պարապ անցը-
 նեն: Բայց ուրիշներէն աւելի աղէկ գիտես
 թէ անոնց թող տալիքդ ինչ է: Ասկից
 զատ՝ թէ եւ աղջիկներս միլիաններու տէր
 ըլլային, ինչ պատճառի համար զանազան
 ձիրքեր պիտի շունենային: Կարծեմ՝ թէ
 իրենք ալ ազնուական օրիորդներու չափ
 իրաւունք ունին աղէկ դատարկութեան
 թիւն ընդունելու:

Պր. Լարոշ իր կնոջը բնասրութիւնը
 ճանչնալով, աս խօսքերուն անպատշաճու-
 թիւնն անոր հասկըցընելու ետեւէ չէր իյ-
 նար, որովհետեւ գիտէր թէ բոլոր ջանքը
 պարապի պիտ'որ երթայ: Աւստի երբ որ
 կը տեսնէր թէ անիկայ սովորականէն աւելի

խստաւ թիւն կը բանեցընէ, աղոց նստած սենեակը կ'երթար, զանոնք կ'առնուր Հեղինէին հետ պարտելու կը տանէր: Ետքը կ'նոջը սիրան առնելու համար՝ իրեն կ'ըսէր որ բաց օդը շատ օգտակար է իր զաւակներուն կերպարանքը կենդանի գոյներով զարդարելու եւ անոնց շնորհալից հասակ մը տալու:

Իսկ Հեղինէ թէպէտ եւ աշխատիլը կը սիրէր եւ մեծ սիրով կը զբաղէր իր բարեբարին աղոցը կը թու թեան, սակայն եւ այնպէս շատ կ'ուրախանար քանի մը վայրկեան հանգիստ ունեցած ժամանակը: Տան մէջ փակուած մնալու վարժած չըլլալով, շատ կը նեղուէր այնպէս առտուրնէ մինչեւ իրիկուն աղոց հետ սենեկի մը մէջ նստելով. անոր համար ալ իրեն մեծ զբօսանք կ'ըլլար դուրս ելլել պարտիլը, մանաւանդ երբ որ քաղաքին չորս կողմի լերանց վրայ կ'ելլէին, որոնք իրեն կը յիշեցընէին սիրելի մօրը հետ աղայու թիւնն անցուցած րեղերը:

Լարոշ տիկինն իր ծանօթներուն հետ Հեղինէին վրայ խօսած ատենը, զանիկայ իր օրիորդներուն դատախարակուհին կ'անուանէր: Իսկ Պր. Լարոշ աս խօսքին վրայ շատ կը տհաճէր, եւ վերջապէս Հեղինէին նոյն անունը տալն արգելեց:

Ինչու համար, հարցուց կինը նեղանալով. Արանվիլ տիկինն ալ իր աղջիկներուն ուսուցչին նոյն անունը չի տար:

Անիկայ իրաւունք ունի, պատասխանեց

Պր. Լարոշ, որովհետեւ քոյի օրիորդն՝ ի-
րօք ալ դաստիարակուհի է, որուն աղէկ
թոշակ կը վճարուի: Իսկ Հեղինէ՝ բնա-
կութենէն ու կերակրէն զատ՝ բան մը
չ'ընդունիր մեզմէ: միանգամայն այնչափ
քաղցր ու բարեբարոյ է, որ զինքն՝ աւելի
իրրեւ մեր աղջիկը կը նկատեմ՝ քան թէ
իրրեւ օտարական մը:

Ղսածիդ կը հաւատամ, գոչեց կինը բար-
կութեամբ, արդէն շատոնցու ընէ կը տես-
նեմ՝ որ նոյն օտարական աղջիկը զուակնե-
րէդ վեր կը դասես, որուն վրայ պէտք է իր
ամբընալ:

Մտածէ մէյ մը, ընդմիջեց վաճառա-
կանը, որն որ վիճարանութեան մէջ մտնել
չուզելով՝ ոտք ելաւ, որ օրիորդը մեծ դրժ-
բախտութիւններ կրած է: Մեր տան մէջ
վարած պաշտօնն իր աստիճանին համեմատ
չէ. ինք թէ՛ ծննդեամբ եւ թէ՛ կրթու-
թեամբ մեզմէ շատ վեր է, եւ անոր համար
պարտական ենք աւելի զինքը մեծարել՝ քան
թէ վրան գութ ունենալ: Արանվիլ տի-
կինն իր աստիճանին նայելով, կրնայ իր զա-
ւակներուն դաստիարակուհին կոչել առնն
ունեցած աղջիկը՝ որն որ հասարակ մարդու
զուակ է եւ ստակով քոյը կը կենայ: Իսկ
մենք նոյն իրաւունքը չունինք ազնուական
օրիորդի մը վրայ՝ որն որ ըստ պատահման
դժբախտութեան մէջ ինկած է: Ասկից
զատ՝ Հեղինէ մեզի համար մեծ գանձ մըն
է, թէ իր ձրից կողմանէ եւ թէ մեր զա-

ւակներուն տուած բարի օրինակներուն պատճառաւ : Աւստի քանի որ ինք աս կերպով յառաջ երթալով՝ մեր սիրոյն ու մեծարանաց արժանի կը մնայ, կը պահանջեմ որ իբրեւ մեր ընտանեաց մէկ անդամը նկատուի :

Լարօշ տիկինը էրկանն ասանկ յայտնի հրամանին դէմ ընել չհամարձակելով, ալ անկէ ետեւ գոնէ անոր առջեւը զՀեղինէ դաստիարակուհի չէր կանչեր : Աս կողմանէ արդէն էրկանը դէմ վշտացած էր. բայց սրանեղութիւնն ուրիշ պարագայով մը աւելի մեծցաւ : Իմացաւ որ անիկայ ուղեր է Հեղինէին աշխատութեան համար թուշակ կապել : Ասոր վրայ օրիորդին դէմ ունեցած ատելութիւնն աւելցաւ, մանաւանդ երբ որ լսեց թէ անիկայ էրկանը առաջարկութիւնը չէ ընդունած : Ասան զի ինք սրտին մէջ ամենեւին ազնիւ զգացում մը չունենալով, չէր կրնար ուրիշներուն սրտին նոյնպիսի զգացումներն բմբռնել : Աւստի մտքին մէջ հետեւցուց որ Հեղինէին ըրածը՝ կեղծաւորութիւնն ու բարձրամտութիւն է :

Այսպէսով խեղճ օրիորդը՝ սրն որ գանուած վիճակին վրայ ըստ ինքեան գոհ կրնար ըլլալ, նոյն կնաջ գէշ բնաւորութեամբը մեծ նեղութիւն կը կրէր. որովհետեւ անիկայ առիթ մը գտածին պէս՝ Հեղինէին դէմ ունեցած հակառակութիւնը յայտնի կը ցուցնէր :

Նոյն միջոցներուն՝ որ մը տիկինն ըստ պատահման Հեղինէին պահարանին մէջ մօրը թողուցած պզտիկ ծրարիկը տեսնելով, ինչ ըլլայը հարցուց :

Մէջը մօրմէս մնացած թղթեր կան, պատասխանեց օրիորդը, որոնցմէ անշուշտ ընտանեացս գազանիքը պիտի խմանամ :

— Ուրեմն ինչո՞ւ չէք բանար :

— Արովհետեւ տասն'ութը տարւան չեղած՝ բանալն արգելուած է :

— Ահրեւայ թէ մայրերնիդ այլանպակ կին մըն է եղեր :

— Մայրս շատ դժբախտութիւն կրած էր, բայց եթէ զինքը տեսած ըլլայիր, կարծեմ թէ մըն այնպէս կարծիր չէիր ունենար :

Հեղինէ աս խօսքերն ըսելու ատեն՝ աշուրներն արցունքով լեցուեցան :

Չբուցած իս մէջ լայու բան չկայ, ըստ խտտասիրտ կինը. ես մօրդ վրայ լսածս կը կրկնեմ :

— Կարելի է որ մարդիկ մօրս վրայ ծուռ դատաստան ըրած ըլլան : Ես իր ասանձնութեան մէջ ապրելուն պատճառները չեմ գիտեր, եւ . . . :

Բառական է, ըստ Ատէլ՝ որն որ աս խօսակցութեան վերջերը ներս մտած էր, եկուր, Հեղինէ, հայրս մեզի կը սպասէ, որ երթանք քիչ մը պտըտինք : Աղէկ գիտեմ, աւելցուց՝ օրիորդին հետ սենեկէն դուրս ելած ատենը, որ մայրս գքեզ վշտացընելու միտք չունէր :

Հեղինէ երթալով աւելի կ'իմանար որ նոյն տան մէջ երկայն ատեն պիտի չկարենայ դիմանալ : Աշակերտները կրթելու համար կրած աշխատութիւնը բաւական չէ : պէտք էր որ նաեւ ամէն օր ականատես ըլլար նոյն տղոց եւ իրենց մօրը մէջ պատահած անվերջանալի կռիւներուն , որոնց վախճանն ան կ'ըլլար որ աս վերջինն իր բարկութիւնը խեղճ որբ ազգկան վրայ կը թափէր :

Նոյն կիներ տղոց կրթութեան մէջ արտաքոյ կարգի կարգ մը կը բանեցընէր : Իրեն սկիզբ դրած էր թէ տղայ մը մինչեւ սր եօթը տարւան ըլլայ , ամէն ուղածն ընելու է : Աս այլանդակ կարգաւորութեամբ՝ Լարոշ տիկինն իր ամէն զաւակներուն հետ պէտք էր որ հակառակութեան մէջ գտնուէր . որովհետեւ տղաք մէյ մը աղատութեան ու հրամայելու ճաշակն առնելէն ետեւ , ալ չէին ուզեր հպատակիլ եւ ուրիշին հնազանդիլ , եւ ոչ իսկ իրենց մօրը : Ասկից զատ նոյն կարգին մէկ հետեւութիւնն ալ ան կ'ըլլար՝ որ զաւակներուն ամէն մէկն իրմէ պզտիկներուն իշխանութեան տակ կ'իյնար . ինչպէս իրօք ալ անդրանիկ ազգիկը երկրորդին իշխանութեան տակ ինկած էր , երկրորդն ալ՝ երրորդին , եւ այնպէս հասած էին մինչեւ ամենէն պզտիկը , որն որ իրմէ պզտիկ շունենալով , տան բռնաւորն եղած էր :

Հեղինէ տասն'ու.թը ասարան ըլլալու մէկ երկու ամիս Յնացած էր, մէյ մ'ալ յանկարծական դէպք մը զինքը ստիպեց մօրմէն ընդունած ծրարիկը բանալու :

Օր մը Ատէլ ըստ պատահման իր կրտսերագոյն եղբօրը խաղալիկին վրայ կոխելով կուտրեց : Տղան անմիջապէս սկսաւ լալ ու բոլոր զօրութեամբ պռռալ : Քոյրն իրեն կը խոստանար որ անկէ աղուոր մը գնէ, բայց պարսպ տեղ, տղան չէր հանդարտեր, հապա կը սնդէր թէ Ատէլ դիտմամբ ու չարութեամբ խաղալիկը կուտրեց : Ան աստիճան ալ բարկացած էր՝ որ քրոջը ուժգին ապտակ մը զարկաւ :

Նոյն միջոցին մայրերնին ներս մտաւ, եւ կռուոյն պատճառը շքննած՝ իբրեւ թէ պղտիկը միշտ իրաւունք ունենայ, Ատէլին վրայ յարձակեցաւ, որուն մեծ ճարտարութիւն պէտք եղաւ ձեռքէն աղատելու :

Ետքը դաժանութեամբ մը Հեղինէին նայելով, որն որ կողմ մը նստած՝ ձեռագործը յառաջ կը տանէր, երեսն ի վեր՝ Ահա ձեր գործքերուն պտուղը, պռռաց : Քիչ մը ժամանակէ վեր՝ Ատէլ այնչափ փոխուած է, որ ալ չիճանչցուիր : Յառաջագոյն պղտիկ եղբայրները կը սիրէր. իսկ հիմայ երեսնին շինայիր : Ան ատեն միայն գոհ կ'ըլլայ, երբ որ զանոնք թող տալով՝ ձեզի հետ ընկերութիւն կրնայ ընել . . . . :

Բայց ըսէք՝ նայիմ, աս շիօթ ութեան
պատճառն ի՞նչ է :

Էս... ես... պատասխանեց Հեղինէ
գողգողալով, ստուգիւ ես... :

— Ախնալու բան չկայ, միայն ըսէք
թէ յանցանքը որունն է. Ատէլին, թէ՛
եղբօրը :

Հեղինէ չէր համարձակեր պատասխան
տալ, որովհետեւ ըլլալէքը կը գուշակեր :
Բայց տիկինն այնչափ ստիպեց որ վերջա-
պէս մեղմ ձայնիւ մ'ըսաւ թէ Ատէլ եղ-
բօրը խաղալիկն ըստ պատահման կոտորած
ըլլալով եւ տեղն ուրիշ մը տալ խոստա-
նալով, կարծեմ թէ... :

Յանցանք չունի, անանկ չէ՞, պուսպ
կինը սաստիկ բարկութեամբ :

Կարծեմ թէ, տիկին, Ատէլ աս գործ-
քիս մէջ բոլորովին յանցանքէ ազատ է,
պատասխանեց Հեղինէ աւելի համարձա-
կութեամբ :

— Եւ դուն կը յանդգնիս գիմնոցս ա-
սանկ խօսելու : Ի՞նչ, ուրեմն կը կարծես
որ աղջիկս անիրաւութեամբ յանդիմանե-
ցի : Հիմայ քեզի կը սորվեցընեմ որ ուրիշ
անգամ հետս աւելի մեծարանօք խօսիս :

Աս ըսելով, խեղճ օրիորդին վրայ գիմնեց,
եւ արդէն մէկ երկու ապտակ զարկած էր,
երբ որ Ատէլ հօրը հետ ներս մտաւ :

Պր. Լարոշ կնոջը բարկութեան պատ-
ճառը հարցուցած ատենը, Հեղինէ դուրս
ելաւ, խուցը գնաց, ուր ցաւերու տակ

ընկճած՝ ամօռ.ի մը վրայ նեռուեցաւ . Բայց շուտ մը արտասուալից աշուրները դէպ ի երկինք վերցընելով՝ Աստուծմէ համբերութեան այժ խնդրեց :

Նոյն միջոցին Ատէլ քովը գալով, Աերելի՛ Հեղինէս, ըսաւ, աս կրած վշտիդ պատճառն ես եմ : Ո՛հ, սիրելիս, կրնամ յուսալ որ ինծի չես օրգողիր :

Հեղինէ ձեռքն անոր երկընցընելով, Չէ թէ միայն անիրաւ՝ այլ նաեւ անմտական գործ կ'ընէի, պատասխանեց, եթէ ինծի ցուցուցած բարեկամութիւնդ մոռնայի, պարզապէս անոր համար՝ որ մայրդ հետս խտու.թեամբ կը վարուի :

— Աւրեմն կ'ուզեն, Հեղինէ, որ իրարու բարեկամ ըլլալէն զատ, մէկզմէկ իրրու քոյր նկատենք :

Ամենայն սիրով, գոչեց որք օրիորդը, ասով մօրս մահուան վրայ ունեցած ցաւս քիչ մը կը մեղմանայ, եւ աշխարհքիս մէջ բոլորովին առանց ազգականի չեմ մնար : Աւրեթէ երբեք . . . :

Լարոշ աիկինը՝ որն որ երկու օրիորդաց խօսակցութիւնը դռնէն մտիկ կ'ընէր, յանկարծ ներս մտնելով, Շան աղէկ, ըստ բարկութեամբ Ատելին : Աւրեմն բաւական չէ երկու քոյր ունենալդ, կ'ուզես երրորդ մ'ալ ունենալ : Բայց դիտնաս որ ես ասանկ շինծու բարեկամութիւններէն չեմ ախորժիր, եւ չեմ ուզեր որ զաւակներուս վրայ տեսնեմ : Իսկ դուք, օրիորդ, կեղ-

Ժառոհներուն գլուխն էք: Որպէս զի ազոց
 հօրը սիրաբը շահիք, անանկ կը ձեւացը-
 նէք որ զիրենք իբրեւ եղբայր ու քոյր կը
 սիրէք: Բայց ի՞նչպէս կրնաք մոռնալ որ
 դուք ազնուական տնէ օրիորդ մըն էք,
 իսկ մենք՝ խեղճ վաճառականի ընտանիք:
 Սակայն գիտցէք որ այս ամենայն Պր. Լա-
 բոշին պիտի իմացընեմ. բաւական ատեն
 զինքը խաբեցիք, ալ ժամանակը հասաւ որ
 ան ալ աշուրները բանայ եւ զձեզ ճանչ-
 նայ: Աս ըսելէն ետեւ՝ դուքս ելաւ, աղջ-
 կանն ալ հրամայելով որ ետեւէն գայ:

Ան ծագրական ու արհամարհական կեր-
 պը, որով շարասիրտ կինը Հեղինէին աղ-
 նուականութիւնը յիշատակած էր, սառու-
 գիւ զօրք օրիորդը վհատութեան մէջ ձգած
 կ'ըլլար, եթէ տառապանաց դպրոցին մէջ
 մեծ հաստատամտութիւն ու զօրութիւն
 ստացած չըլլար: Ուստի նոյն խօսքերուն՝
 մէկէն իր վրայ պատճառած սյլայլութիւնը
 շուտով դադարեցաւ, եւ ինք նորէն հան-
 դարտութիւնը գտաւ:

Պր. Լաբոշ՝ որն որ բոլոր ան օրը ան-
 հանգիստ էր, իրիկունը կանուխ անկողին
 մտաւ: Ուստի եւ կինը չկրցաւ նոյն իրի-
 կունը հեան ուզածին պէս խօսիլ: Բայց
 երկրորդ օրը՝ առտուանց կանուխ քովն եր-
 թալով, սկսաւ ծագրական կերպով իրեն
 շնորհաւորութիւններ ընել զաւակներուն
 այսպիսի դրանչելի դաստիարակուհի մը
 գտնելուն համար:

Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, հարցուց Պր. Լարոշ, խօսքերէդ ամենեւին բան մը չեմ հասկընար:

Ի՞նչ կ'ուզեմ ըսել, աս ըսել կ'ուզեմ որ զՀեղինէ աներնիս առնելովդ՝ շատ խոհեմական գործք մը գործած ես: Երէկ ըսեցի որ Ատէլ հեան այնպիսի կերպով կը խօսակցէր, որուն ամենեւին չես հաճիր, եւ ոչ ալ ես կը հաւնիմ, որովհետեւ դեռահասակ անձանց գլուխները կը տաքցընէ: Իրենց խօսքերը լսած ատեն՝ մտրդ կարծէ թէ Տամանու Պիթիաս մըն են, մէկը մէկային տեղ իր կեանքը զոհելու պատրաստ:

— Աս իրենց բարեկամութենէն ի՞նչ փաստ կրնայ ըլլալ:

— Ի՞նչ փաստ կրնայ ըլլալ, դուն փաստ չես տեսներ: Ուրեմն բոլորովին կոյրցեր ես: Ատէլ կ'ուզէ որ քրոջ պէս ըլլայ Հեղինէին հետ, որուն հետ բարեկամ ըլլալուն ես գոհ չեմ:

Ըսածներէդ բան մը չիհետեւիր, պատասխանեց Պր. Լարոշ, կնոջը հետ խօսած ժամանակը հասարակօրէն պահած չափաորութիւնը մէկդի թող տալով:

Աինն ասոր վրայ այնչափ այլայլեցաւ, որ լեզուն կապուելով՝ չկրցաւ պատասխան տալ: Ասով էրիկն ատեն ունեցաւ յառաջուրնէ աւելի քաղցրութեամբ ու մեղմով հետեւեալ խօսքը զրուցելու: Անանկ բանի մը վրայ կը նեղանաս, որ քեզի տրախութիւն պատճառելու էր: Պելրիօ

օրիորդին բարեկամութիւնը մեր աղջկան
 փաստակար չբլլալէն զատ՝ շատ ալ օգուտ
 բրած է : Արդէն դուն ալ միտ դրած պիտ'որ
 բլլաս որ ալ Ատէլ յառաջուանը չէ . հի-
 մայ հեղ, քաղցր, բարեբարոյ, եղբայրա-
 սէր դարձած է : Հիմայ զինքը յանդիմա-
 նած ժամանակդ՝ յառաջուան պէս դէմ
 չիխօսիր . եղբայրներն աւ քոյրերը զինքը
 նեղապուցած ժամանակնին՝ միշտ կը համ-
 բերէ, եւ միշտ պատրաստ է զիրենք հա-
 ճեցընելու . . . :

Աղէկ չբո՞ որ դուն կոյրցեր ես, պու-
 ապց կինը, երբ որ լեզուն քակուելով՝
 կրցաւ խօսիլ : Չես տեսներ որ Ատէլ Հե-
 ղինէին հետ կապուելով, իր բնօրինակէն
 բոլորովին կը հեռանայ : Ի՛նչ, կարծես թէ
 չեմ գիտեր՝ որ զինքը յանդիմանած ժա-
 մանակս, միտթարութիւն գանելու համար՝
 իր սիրելի բարեկամին . . . չէ, իր սիրելի
 քրոջը քովը կ'երթայ . . . :

Ա՛ղաչեմ, ալ բաւական է, ըսաւ վա-
 ճառականը . ասոր վրայ ուրիշ անգամ կը
 խօսինք : Այսօր այնչափ աղէկ չեմ, բոլոր
 գիշերն անհանգստութեամբ անցուցի . չու-
 ղեցի բան մ'ըսել, որպէս զի քունդ չվրդո-
 վեմ, կարծելով որ բան մը չէ . բայց աս առ-
 տու աւելի գէշ կ'իմանամ : Աւստի շնորհք
 բրէ՛ բժիշկը կանչել տուր :

Աինն առջի բերան չկրնալով հաւատալ
 որ մարդ կարենայ ամբողջ գիշեր մը ան-
 հանգիստ բլլայ՝ առանց ձայն հանելու, ան

ալ՝ միայն ուրիշները չվրդովելու համար, տարակուսելով մը երկանը երեսը նայեցաւ : Բայց երեսին գունատութենէն՝ ըսածին ստուգութեան համոզուելով, շուտ մը բժշկին մարդ խաւրեց :

Քիչ մը ետքը բժիշկն եկաւ, եւ երկայն ատեն հիւանդին քովը մնաց : Գուրս ելած ատենը՝ Ատէլ ու Հեղինէ, որոնք դրան քով իրեն կը սպասէին, երեսը նայելուն պէս՝ այլայլութենէն իմացան որ Պր. Լարոշին հիւանդութիւնը վտանգաւոր է : Բժիշկը հեռանալէն ետքը՝ երկու օրիորդք կամացուկ մը հիւանդին խուցը մտան :

Պր. Լարոշ ցած ձայնիւ մը զԱտէլ քովը կանչելով, Հոն ես, աղջիկս, ըստ գարձեալ մօրմէդ յանդիմանութիւն լսեր ես :

— Ո՛հ, բան մը չէ :

— Ամենայն ինչ իմացայ, սիրելի՛ աղջիկս, բայց ըսէ ինձի, մայրդ սրտանց կը սիրէս, անանկ չէ՞ :

— Այո՛, բոլոր սրտանց կը սիրեմ՝, թէեւ հետո երբեմն խստութեամբ կը վարուի :

— Շնորհաւ աղէկ : Արդէն գիտես թէ երբ որ Աստուած զուկրներուն հրամայեց որ ծնողքնին սիրեն, չըսաւ թէ ծնողք ամենեւին պակասութիւն պիտի չունենան... : Բայց ինձի ամենէն աւելի ցաւ պատճառողն ան է՝ որ Հեղինէ այնչափ նեղութիւն կը կրէ, ուր որ արժանի է երջանիկ բլրալու : Ինքն ուր է :

Հեղինէ աշուրներէն արցունք թափելով՝ անկողնոյն մօտեցաւ :

Մի՛ լաք, օրիորդ, ըսաւ Պր. Ղարոշ, արդէն գիտեմ թէ որչափ վիշտ կը կրէք, Բայց Աստուած ալ կը տեսնէ, ուստի իմ ընել չկրցածս՝ ինք կ'ընէ :

Հեղինէ լալը յառաջ կը տանէր. բայց աս թափած արցունքներուն պատճառը Պր. Ղարոշին կարծածին պէս՝ կրած նեղութիւնը չէր : Ստոյգ է, խստասիրտ կնոջ մէկ կրածները սիրտը շատ վիբաւորած էին. սակայն եւ այնպէս իր բարերարին խուցը մտնելով՝ անոր դեղնած գէմքը տեսած ատեն՝ ամէն բան բոլորովին մոռցած էր : Իսկ լալուն պատճառն ան էր, որ մէկէն միտքն եկած էր թէ կարելի է աս իր միակ բարերարն ու պաշտպանն ալ կորսընցընէ. որով արտաքոյ կարգի այլայլեցաւ, մտածելով թէ երկրորդ անգամ մը որը ու անօգնական պիտի մնայ :

Հիւանդը ջանաց, Հեղինէին ցաւն ու տրամաւթիւնը մեղմացընել. բայց քիչ մը ետքը այնչափ տկարութեան մէջ ինկաւ, որ հարկադրեցաւ լուել :

Պր. Լարոշ երկայն ատեն անհանգիստ
ու խռովեալ կերպով քննալէն ետեւ,
ըղեղի ջերմամբ մը արթընցաւ, եւ երեք օր
նոյն վիճակին մէջ մնաց: Աս միջոցին Ատէլ
ու Հեղինէ: քովէն չէին բաժնուեր: Իսկ
Լարոշ տիկինը թող կու տար որ անոնք
հիւանդք հոգան, որով ինք ազատ կ'ըլլար
պարտական եղած խնամքն անոր տանելէն:

Երբորդ օրը իրիկուան մօտ հիւանդք
ինք զինքը քիչ մը աղէկ զգալով, փութաց
եկեղեցւոյ խորհուրդներն ընդունելու: Քա-
ռորդ մը վերջը՝ զՀեղինէ եւ զԱտէլ քովը
կանչելով, տկար ու դողդոջուն ձեռուր-
ներովն անոնց մէյ մէկ ձեռքը բռնեց ու
այսպէս խօսեցաւ:

Սիրելի՛ Ատէլս, Հեղինէին բարեկամու-
թիւնը ստանալովդ, այնպիսի բարեկամ մը
գտար, զորն որ Հոգին Սուրբ գանձ կ'ա-
նուանէ: Ար բաղձամ որ զձեզ կապող բա-
րեկամութեան կապերն օրէ օր աւելի հաս-
տատուին: ԶՀեղինէ Աստուծմէ ետքը քե-
զի կը յանձնեմ. մի մոռնար որ անիկայ օրը
է, եւ թշուառութեան մէջ գանուած ա-
տենը՝ հայրդ զինքը քովն առաւ:

Իսկ զձեզ, սիրելի՛ Հեղինէս, որչափ կը
բաղձայի որ շմեռած՝ ապահովագոյն ու
լաւագոյն վիճակի մը մէջ տեսնեմ: Ար յա-
սայի որ կարենամ ձեզի օգնել. բայց Աս-
տուած՝ որ մարդկան խորհուրդներուն փրայ

կը ծիծաղի, ուրիշ կերպ կարգադրեց, որպէս զի միշտ յիշենք թէ մեր բախտն իր ձեռքն է: Սակայն իր ամենազօր ձեռքը ձեր վրայէն չի վերցընէր: Չձեռք ան անձէն բաժնելով, զորն որ իբրեւ միակ նեցուկնիդ կը համարէիք, կ'ուզէ որ բոլոր յոյսերնիդ իր նախախնամութեան վրայ դնէք: Ինչպէս որ սկսած էք՝ անանկ ալ շարունակեցէք, եւ ան ատեն ստուգիւ առ աշխարհքիս մէջ ալ երջանկութիւննիդ կը գանէք: Շնորհակալ եմ զաւակներուն կրթութեան համար ունեցած հոգերնուդ, կը յուսամ որ Ատէլ ապերախտ չ'ըլլար, բայց...

Աս բաժ ժամանակը՝ ցաւագին հայեցուածով չորս կողմը նայեցաւ, եւ կինը շտեմեցով, Մայրդ ո՞ւր է, հարցուց աղջկանը:

Քիչ մը հանգչելու համար՝ հիմայ դուրս ելաւ, պատասխանեց Ատէլ, եթէ կ'ուզէք՝ երթամ կանչեմ:

— Չէ, անջիկս, թող հանգչի:

Ասկից ետքը հիւանդը քիչ մը ժամանակ լուռ կեցաւ, եւ իմանալով որ ալ մահը հասած է, երկու օրիորդներն օրհնեց ու հանգարտութեամբ հոգին աւանդեց:

Ատելին լալու աղաղակէն բոլոր ընտանիքն առ աղէտայի դէպքն իմանալով, ամէնքը մեռելին խուցը ժողվեցան: Նոյն ատեն Ղարոշ տիկինն անանկ կերպով մը վարուեցաւ, որ աւելի թառերական խաղի մը վայել էր, քան թէ որտի մէջ զգա-

ցուած ցաւը յայտնելու : Շուտ մ'ալ մե-
ռելոյն յուղարկաւ որու թեան պատրաս-
տութիւնները տեսնելու : հոգը կարծես թէ
ուրիշ ամէն բան իրեն մոռցուց :

Իսկ Ատելին ու իր բարեկամուհւոյն
ցաւն ասկից շատ տարբեր էր : Երկուքն ալ
մեռելոյն քովը ծունկ իջած, իրենց արտա-
սուախառն աղօթքներն Աստուծոյ կը մա-
տուցանէին :

Երկրորդ օրը հաղիւ թէ յուղարկաւ ո-
րութիւնը լմբնցած էր, Լարոշ տիկինը
զէկզինէ իրեն կանչել տալով, Օ'րիորդ,
ըսաւ, կարծեմ՝ հարկ չէ զրուցել որ էր-
կանս մահը զիս կը ստիպէ տանս ծախքերը
թեթեւցընելու : Անոր համար՝ ալ զձեզ
տունս չեմ կրնար պահել, թէպէտ եւ ա-
սոր վրայ շատ կը ցաւիմ, որովհետեւ այս-
պէսով զաւակներս ձեզմէ բնդունած կր-
թութիւնէն պիտի զրկուին :

Տիկին, պատասխանեց որը օրիորդը՝
պարսպ տեղ ջանք բնելով այլայլութիւնը
ծածկելու, պատրաստ եմ հնազանդելու :
Ե՛րբ կը բաղձար որ երթամ :

Աս անակնկալ հարցման վրայ կինը
խռովեցաւ, եւ իր անագորունութեան վրայ
ամբչցաւ : Բայց սաստիկ բարձրամիտ ըլ-
լալով, չուզեց խօսքը ետ առնուլ, ուստի
առերևոյթ հանդարտութեամբ մը, Գի-
տեմ որ, ըսաւ, ձեզի խիտա ծանր պիտի
զայ աղջկանէս բաժնուելնիդ, անոր հա-
մար կարծեմ թէ աս բաժանումը որչափ

որ շուտ բլայ, այնչափ աղէկ է: Մարդ
դժուարին գործքի մը կատարումը՝ որչափ
աւելի կ'ուշացնէ, այնչափ աւելի դժուար
ութիւնը կը մեծնայ:

Աս վերջին խօսքերով Լարոշ տիկնոջ
ինչ ըսել ուզելն իմանալով Հեղինէ, Լա-
է, ուրեմն հիմակ անմիջապէս կ'երթամ,
սպաստիսանեց:

Բայց թէպէտ չէր գիտեր թէ ուր պի-
տի երթայ, ի վերայ այսօր ամենայնի սրտին
մէջ ո՛չ զինքը մերժող կնոջ դէմ ատե-
լութեան զգացում՝ մ'ունեցաւ, ո՛չ ալ
յուսահատութեան խորհուրդ մը: Միտքը
բերաւ իր բարերարին նախընթաց օրուան
խօսքը, թէ Աստուած զինքն ամէն մարդ-
կային օգնութենէ զրկելով, կ'ուզէ ստի-
պել որ բոլոր յոյսն իր ամենակարողու-
թեան ու ողորմութեան վրայ դնէ: Այս-
պէսով հանդարտ սրտով խուցը գնաց,
սկսաւ զգեստներն եւ ուրիշ ունեցածը
արկզին մէջ տեղաւորել:

Ինք աս գործողութեան զբաղած ա-
տեն, Ատէլ ներս մտաւ, եւ սաստիկ այլ-
այլութեամբ նոյն պատրաստութեան պատ-
ճառը հարցուց:

Միբելիս, սպաստիսանեց Հեղինէ, զբեզ
արամեցընելու ստիպուելուս վրայ շատ կը
ցաւ իմ: Բայց օրովհետեւ իմանալ կ'ուզես,
պէտք է ըսեմ: Մայրդ կը պահանջէ որ
ասկից երթամ:

Այնպէս բան չիկրնար բլայ, գոչեց

Ատէլ. եւ առանց ուրիշ բան զրուցելու՝ դուրս ելաւ, միտ չդնելով Հեղինէին՝ որն որ կը ջանար զինքն արգելուլ: Անմիջապէս մօրը քովն երթալով, Մայր, ըսաւ յարգութեամբ՝ բայց միանգամայն հաստատութեամբ, լսեցի որ կ'ուզէք եղեր զՀեղինէ անէն հանել: Բայց մտածեցիք թէ որք է եւ մարդ չունի:

Անիկայ ամենեւին քու գիտնալու բանդ չէ. պատասխանեց բարկութեամբ Լարոշ տիկինը:

— Թողութիւն տուէք, մայր, աս բանս ինծի ալ կ'իյնայ, որովհետեւ հայրս զՀեղինէ ինծի յանձնեց:

— Աղէկ. եթէ քեզի յանձնեց, գնա զինքն ուղածիդ պէս հոգա, ես չեմ խառնուիր: Բայց զխոցիր որ աներնէս ելելուն վրայ չեմ նեղանար: Արդէն երկայն ժամանակ կայ՝ որ ձեր երկուքին մէջ եղած արտաքոյ կարգի մտերմութիւնը տհաճութեամբ կը տեսնեմ. եթէ քիչ մ'ալ ասանկ յառաջ երթալու ըլլայ, կարծեմ եղբարցդ ու քերցդ բերնէն՝ հացերնուն վերջին կտորը պիտ'որ առնուս, աս օտարականին տաս:

— Ընտանեացս ունեցած պարտքս երբեք չեմ մոռնար. բայց չեմ կրնար ալ մոռնալ որ աս խեղճ որք օրիորդին օգնելը պարտք է:

— Խեղճ...: Այնպէս կը կարծուի. բայց թող մէյ մը ան համբաւաւ որ գաղտնի

ծրարք բանայ : Անտարակոյս անոր մէջ մեծ հարստութիւն եւ այնպիսի անուն մը կը գտնէ , որն որ կրնայ իրեն մեծ պատիւ պատճառել :

— Տասն' ութը տարւան շեղամ' չիկրնար բանալ , ինչպէս որ գիտէք : Բայց որովհետեւ մարդ չունի , անոր համար գտնէ պէտք է որ զինքը քովերնիս պահենք մինչեւ որ տեղ մը գտնէ :

— Զինքը անէն հանողն ո՞վ է : Ինք իրմէ ուզեց անմիջապէս երթալ :

— Բայց արդեօք հրամանքնիդ զինքը չստիպեցիք որ այնպէս ուզէ :

— Ես իրեն ճշմարտութիւնը միայն զրուցեցի :

— Աստի է - բայց չէք վախնար որ այնպէս զինքը մէկէն անէն հանելուդ համար երեսնիս վար չառնուն ամէն ծանօթներնիս , որոնք զշեղինէ կը ճանչնան եւ գիտեն ալ թէ հայրս զինքը որչափ կը սիրէր :

Աս խորհրդածութիւնը՝ որն որ Լարոշ տիկնոջ միտքը չէր եկած , բաւական եղաւ խելքը գլուխը բերելու : Տեսաւ թէ որր օրիորդն այնպէս մէկէն ի մէկ անէն մերժելով , ստուգիւ ամենուն առջեւը համարումը պիտի կորսնցընէր : Աւստի շուտ մը զԱտէլ իրեն խաւրեց , ըսել տուաւ որ կենայ , մինչեւ որ ուրիշ տեղ մը հոգացուի :

Ատէլ վազեց շեղինէին քովը գնաց , եւ վիզը նեւուելով , Սիրելի՛ բարեկամս ,

ըսաւ . մօրս թողութիւն տուր : Ար բաղ-
ձայ որ մեր քովը մնաս , մինչեւ որ յարմար
տեղ մը գտնուի :

— Ուրեմն ինձի համար իրեն բարեխօս
եղար :

— Այո՛ , բայց ասոր վրայ չխօսինք : Հի-
մայ մօրեղբօրս նամակ մը կը գրեմ՝ , որ քե-
զի համար տեղ մը հոգայ : Ապահով եմ
որ խնդիրքս չիմերժեք , որովհետեւ զիս շատ
կը սիրէ : Եւ ինք աւելի կրնայ Նիսի մէջ
տեղ մը գտնել , քան թէ մենք հոստեղօ :
Բայց ասպողայիդ վրայ որոշում մը չըրած ,
լաւագոյն չ'ըլար որ մօրմէդ ընդունած
ծրարիկդ բանաս : Գուցէ անոր մէջէն լոյս մը
կ'ունենաս բռնելու ընթացքիդ նկատմամբ :

— Ստոյգ է որ տասն'ու թը տարւան ըլլա-
լուս հաղիւ երկու ամիս կայ : Ասկից զատ՝
հիմակուան վիճակս , զորն որ մայրս չէր
կրնար գուշակել , ինձի աս թոյլտուու-
թիւնը կու տայ :

— Ես ալ այնպէս կը կարծեմ : Ուստի ես
կ'երթամ , դուն կարդա , ժամէ մը կու
գամ ինչ որոշելդ կ'իմանամ :

Երբ որ Հեղինէ խցին մէջ առանձին
մնաց , արկղը բացաւ , գաղտնեաց ծրարը
դուրս հանեց , եւ գողգոջուն ձեռուքնե-
րով վրայի կնիքը բացաւ : Մէջը՝ շատ մը
ձերմակ թղթերով փաթթուած՝ նամակ
մը գտաւ , եւ այլայլութեամբ ու առատ
արցունք թափելով՝ հետեւեալ խօսքերը
կարդաց :

Ամենասիրելի Հեղինէս :

Ալ հիմայ տղայ չես, ուստի եւ սիրաս կրնամ քեզի բանալ : Այսօր այնպիսի բաներ պիտի խմանաս, զորոնք մինչեւ հիմայ կամ չէիր կրնար հասկընալ, կամ ուրիշ մտքի կը տանէիր :

Կրամ անունդ՝ քու ընտանեացդ անունը չէ : Էս ստիպուած էի նոյն անունն առնուլ, որպէս զի ազատիմ ինձի դէմ գրողուած թշնամեոյ մը կատաղութենէն, որն որ կեանքս աս դաշամբ շնորհեց, որ բոլոր մարդիկներէն անձանօթ կեանք մ'անցընեմ :

Լսէ ուրեմն ըսելէքս . . . : Բայց չէ, կը վախնամ որ չըլլայ թէ աս թուղթն ան մարդուն ձեռքն իյնայ, որուն կատաղութենէն զքեզ ազատել կ'ուզեմ : Աննա քեզի ամէն բան կը հասկըցընէ ու ընտանիքդ կը ճանչցընէ :

Միայն հայրենիքս տեսնելու եւ հոն մեռնելու բաղձանքը կըցաւ զիս ստիպել Գաղղիա դառնալու : Իսկ դուն, սիզիկս, որովհետեւ օտար երկիր մը ծնած ես, եւ ամենեւին կապ մը զքեզ իմ հայրենեացս հետ չիկապեր, փախիր, փախիր. վասն զի մօրդ թշնամին հոն կը բնակի :

Բայց պէտք չէ որ ան մարդուն դէմ վրէժ խնդրութեան ու ատելութեան խորհուրդներ ունենաս : Էս իրեն շատոնց թուղութիւն տուած եմ. կ'ուզեմ որ դուն ալ թողութիւն տաս, ինչպէս որ Քրիս-

ասո Տէրն մեր իր գահիճներուն ներեց :
 Աս ակնկալութեամբ է՝ որ Աննային հրա-
 ման տուած էմ՝ անոր անունն ու մեզի
 հետ ինչպիսի կապով, կապուած ըլլալը
 քեզի յայանելու : Բաւական է որ իրմէ
 փախչիս :

Իտալիա ազգական մ'ունիմ, որն որ
 քեզի կը սպասէ : Աննային յանձնած էմ
 որ զքեզ անոր քովը տանի : Հոն որ կ'եր-
 թաս, աս ազախնոյն ինձի ըրած ծառայու-
 թիւնները չմոռնաս : Մինչեւ իր մահը զին-
 քը քովդ պահէ :

Աս է մօրդ վերջին կամքը :

Ուրիշ ընկելքներդ մեծարոյ ժողովրդա-
 պեանիս քեզի կը զրուցէ. ամենեւին տա-
 րակոյս չունիմ որ անոր խրատներուն կը
 հետեւիս :

Ալ ուրիշ բան չիմնար ըսելու, բայց ե-
 թէ զքեզ Աստուծոյ նախախնամութեան
 յանձնել :

Մնաս բարով, սիրելի՛ աղջիկս : Աս-
 տուած զքեզ պաշտպանէ :

Մայրդ
 Կատարինէ :

Ուրեմն ալ յուսարու բան մը չունիմ,
 գոչեց գծբախտ աղջիկը եւ նամակը ձեռ-
 քէն վար ինկաւ : Ետքը ակտի մը վրայ
 նետուելով, ձեռքըներսն երեսը ծածկեց,
 սկսաւ աչուքներէն արտասուաց հեղեղ մը
 թափել :

Բայց աս վիճակին մէջ երկայն ատեն չմնաց. շուտ մը աչուքները երկինք վերցուց, եւ մէկէն յուսահատութեան մէջ իյնալուն վրայ ցաւելով, Տէր, ըսաւ, դուն այնպէս ուզեր ես, քու կամքդ օրհնեալ ըլլայ: Ներէ ինձի որ վայրկեան մը քու բարերարութեանդ վրայ տարակուսեցայ, ինչպէս ես ալ կը ներեմ՝ ան թշուառ կնոջ, որն որ մօրս բոլոր յոյսը պարապի հանելով, զիս աս վիճակին մէջ ձգեց: Գունալ, Տէր, թողութիւն տուր անոր, որովհետեւ ինձի ըրած փնասը չէր իմանար:

Երբ որ Ատէլ խուցն եկաւ, որբ օրիորդն անոր դիմացն ելլելով, Սիրելի բարեկամս, ըսաւ, Աստուած այնպէս ուզեր է. պէտք է որ գլուխ ծռեմ: Աս կարդա: Աս ըսելով՝ մօրը նամակը ձեռքը տուաւ:

Ատէլ գրուածքը լմնցընելուն պէս՝ սրտմտութեամբ, թշուառական կին, գոչեց, բաւական չէր որ...

Բայց Հեղինէ չթողուց որ խօսքը լմնցընէ, ձեռքը բերնին վրայ դնելով, Սիրելիս, ըսաւ, գիտես որ Աստուած շատ անգամ չար մարդիկն իրեն գործիք կ'առնու, իր ընտրելոց հաւատքը փորձելու համար: Եթէ կ'ուզենք Աստուծոյ ողորմութեան մասնակից ըլլալ, ջանանք ան մարդիկներուն թողութիւն տալ՝ որոնք մեզի առիթ կ'ըլլան նոյն ողորմութեան դիմելու:

Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Ատէլ: Երանանք աս թշուառը եւ միայն ներ-

կային վրայ մտածենք : Էս երթամ մօրեղ-
բօրս նամակ գրեմ : Բայց անկից յառաջ՝
պէտք է որ արկղը տեղաւորած զգեստ-
ներդ հանես՝ դարձեալ իրենց տեղը դնես :
Խուցը հիմակուան գտնուած վիճակին մէջ
չեմ կրնար տեսնել : Ա՛ռւղեմ որ միշտ մե-
ղի հետ իբրեւ ընտանեաց անդամ մը վա-
րուիս :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Բ .

Ա երջապէս ահաւասիկ պատասխանս,
գոչեց որ մը Ատէլ՝ Հեղինէին սենեակը
մանելով . թէպէտ շատ սպասեցինք, բայց
գործքը՝ մեր բաղձացածին համեմատ գլուխ
ելաւ : Մօրեղբայրս քեզի համար դաստիա-
րակուհւոյ տեղ մը գտեր է՝ Մոնրուպէր
սեպուհին տան մէջ, որն որ Նիմ քաղա-
քին առաջին աստիճանի ազնուականներէն
մէկն է եղեր : Ար յուսայ որ դուք ալ կը
համիր :

Շնորհակալ եմ, ըսաւ Հեղինէ՝ բարե-
կամը գրկելով :

Շնորհակալ ըլլալէն յառաջ, պատաս-
խանեց Ատէլ՝ Հեղինէին խօսքը կարելով .
ըսէ տեսնեմ արտաքոյ կարգի բան մը չե-
րեւար քեզի, որ այսպէս ուրախ զուարթ
ըլլամ, ուր որ պէտք էի տեսիլ իրարմէ
բաժնուելնուս վրայ :

— Ամենեւին չէ : Աղէկ գիտեմ թէ
որչափ կը բաղձաս իմ երջանկութեանս .

ուստի եւ ուրախութեանդ պատճառն ան միայն կը համարիմ, որ ինծի ասանկ աւետիս կը բերես :

— Աբ սխալիս : Անտարակոյս չկայ բան մը՝ զորն որ քու երջանկութեանդ համար պատրաստ չըլլամ՝ զոհելու : Բայց կ'երեւայ թէ : Աստուած հիմակուհիմայ չ'ուզեր ան զոհը՝ որն որ ինծի շատ ծանր պիտի դար : Բաժանու մնիս երկայն ժամանակ պիտի չտեսէ :

Ինչպէս, դոչեց Հեղինէ՝ աշուրներն ուրախութենէն փայլելով :

— Ռիշարտոյ մօրեղբայրս, ինչպէս որ արդէն ըսած եմ, զաւակ չունի. կ'ինն ալ երկայն ատենէ վեր հիւանդօտ է : Աւստի բաղձարով որ տան մէջ ապահով մէկն ունենայ, զիս մօրմէս ինդրեց : Անոր համար մեր ընտանեաց գործքերը կարգի դրուելուն պէս՝ ես ալ Նիմ պիտի երթամ : Հիմայ պէտք է որ քեզի օգնեմ՝ արկղդ պատրաստելու : որովհետեւ Մանրոպէր տիկինը կ'ուզէ որ անմիջապէս ճամբայ ելլես :

Պատրաստութիւնը շուտ մը լիննցաւ : եւ երկրորդ աւտու կանուխ Հեղինէ գնաց հրաժարական ողջոյնը տալու : Լարոշ տիկնաջ, որն որ նոյն անգամ զինքը սովորականէն աւելի քաղաքավարութեամբ ընդունեցաւ :

Օրիորդ, ըսաւ, սրտանց կը բաղձամ՝ որ սկսելու պաշտօննիդ յաջողութեամբ կատարէք, երջանիկ ըլլաք : Եւ որովհետեւ

Ճամբորդութիւնն իդ ընելու համար ստակի կարօտութիւն ունիք, ընդունեցէք առ փոքր գումարը՝ զորն որ սրտանց կը մատուցանեմ, ցաւելով որ էրկանս մահաւրնէն ետքը գտնուած վիճակս չիներեր մեծագոյն գումարով մը շնորհակալութիւնս յայտնելու :

Աս բտելով, անոր քսակ մը տուաւ, զորն որ Հեղինէ շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ :

Անտարակոյս կարդացողները պիտի զարմանան թէ ինչու Հեղինէ չմերժեց : Բայց մերժելու որ ըլլար, կրնար կարծիք տալ թէ Լարոշ տիկնոջ դէմ սրտին մէջ հակառակութիւն ունենայ, ուր որ ամենեւին անանկ զգացում չունէր, եւ կրածները մտքէն բոլորովին ելած էին :

Լարոշ տիկնոջ շատ անգամ շնորհակալ ըլլալէն ետեւ, Հեղինէ վերջին բարեւր տուաւ տղոց ալ, որոնք ջերմաջերմ կու լային. որովհետեւ թէպէտ շատ պակասութիւններ ունէին, բայց զօրիորդն այնպէս սրտանց կը սիրէին, որ անոր իրենցմէ բաժնուելուն վրայ մեծապէս կը ցաւէին ու կը արտմէին : Մեր դիւցազնուհին ալ այնպէս այլայլած էր, որ Ատէլ ստիպուեցաւ իբրեւ թէ բռնութեամբ զինքը տնէն հանել եւ կառքը նստեցընել, որն որ դրան առջեւ իրեն կը սպասէր :

Երկայն ժամանակ բաժնուած չենք մնար, բոտ Ատէլ՝ բարեկամին : Անոր հա-

մար մի լար, սիրելի Հեղինէս, քաջալե-
րուէ եւ յուսա :

Ետքը գորովով զինքը գրկեց եւ փու-
թով տուն մտաւ, որպէս զի կամացը հա-
կառակ աշուրները մթնեցընելու սկսող
արցունքները ծածկէ :

Երբ որ Հեղինէ քաղաքէն դուրս ել-
լելով՝ սկսաւ դաշտերուն մաքուր օդը
ծծել, սիրտն անհանգիստ ընող ախուր
խորհուրդները կամաց կամաց ցրուեցան,
եւ նոր զօրութեամբ ու յուսով լեցուե-
ցաւ :

Ճամբորդութեան ատեն նշանակու-
թեան արժանի դիպուածի մը չպատահած,
հանգստեամբ Նիմ հասաւ : Պր. Ռիշար-
տայ եւ իր ամուսինը զինքը մեծ սիրով ու
բարեկամութեամբ ընդունեցան : Ազնի-
մարդը չուզեց զօրիորդը ան օրը Մանրո-
պէր տիկնոջ առջեւը հանել :

Այսօր ձեր տունը կը հանգչիք, բաւ-
վազն ալ ներկայանալու բլաք, բաւական է :

Աս սիրայիբ ընդունելութիւնը՝ օրուն
Հեղինէ չէր կրնար տկնկալութիւն ունե-
նալ Աարոշ տիկնոջ եղբօրը կողմանէ, իր
փայ քաղցր արջեցութիւն մը ըրաւ, եւ
իրիկունը սենեակը քաշուած ատենը՝ Աս-
տուծոյ շնորհակալ եղաւ օտար քաղաքի
մը մէջ իրեն նոր պաշտպան մը տալուն
համար :

Երկրորդ օրը նախաձաշէն ետեւ, Պր.
Ռիշարտայ դՀեղինէ Մանրոպէր սեպուհին

ապարանքը տարաւ, որն որ քաղաքին մէկ
ծայրը կը գտնուէր :

Մոնրոպէր տիկինը զորք աղջիկը թէեւ
սիրով, բայց քիչ մը բարձրամտութեամբ
ընդունեցաւ : Իրեն զուցեց թէ աղջկանը
քով շատ բան չունի ընելու, որովհետեւ
անիկայ աղէկ կրթութիւն ընդունած եւ
արդէն չափահաս ըլլալով, ալ դաստիա-
րակուհւոյ հարկաւորութիւն չունի : Անոր
համար ալ, ըսաւ, աղջկանս աւելի ընկե-
րութիւն պիտ'որ ընէք, քան թէ դաս-
տիարակութիւն :

Հոս դիտաւորութիւն չունինք Մոնրո-
պէր տիկինը եւ անոր Օրդանս աղջկան
ընաւորութիւնը նկարագրելու : Բաւական
կը սեպենք միայն ըսել որ տիկինը Աեր-
սայլեի արքունեաց մէջ մեծցած ըլլալով,
իրեն մեծ պատիւ կը համարէր թագուհիէն
գտած շնորհքները, եւ միանգամայն թէ
իր ընտանեաց եւ թէ ամուսնոյն տան աղ-
նուականութիւնն իր աչքին առջեւ բա-
ւական առաւելութիւն մըն էր՝ ամենէն
պատիւ ու մեծարանք գտնելու :

Օրդանս ալ մօրը փառասիրութիւնն
ու ընդունայնութիւնը ժառանգած էր :
Եւ եթէ սեպուհին տխուր բնաւորութիւնը
չըլլար, որն որ Նիմ քաղաքը իրբեւ առ-
անձնութեան մէջ կ'ապրէր, մայրն ու աղ-
ջիկը շատոնց նոյն դաւառական քաղաքէն
հեռացած կ'ըլլային, մայրաքաղաքին զուար-
ճութիւնները փայտելու եւ հոն իրենց հա-

ըրստութեան ու անուշահամութեան առաւելութիւնները փայլեցընելու :

Տիկինը ճաշուն ժամանակը զՀեղինէ սեպուհին եւ իր երէց սրբւոյն Ադուարգայ ներկայացուց : Աս վերջինը՝ որն որ նոյն օրերը պատերազմական միայարկ նաւի նաւապետ անուանուած էր, կերպարանացը վրայ սիրտ շահելու յարմար բան չունէր : Սեւ աչուքները՝ դաժան պայծառութեամբ մը կը փայլէին. պրկած ու ներս քաշուած շրթունքներուն վրայ հազիւ երբեմն ծաղրածու ժպիտ մը կը տեսնուէր : Ի վերայ այսր ամենայնի նոյն երիտասարդին գծագրութիւնը հաճոյական կրնար ըսուիլ՝ հօրը կերպարանացը համեմատութեամբ, որուն արտաքին երեւոյթն ու վարմունքը Հեղինէին վրայ արտաքոյ կարգի տպաւորութիւն մ'ըրին :

Առաջին նայուածքին՝ մարդ կը կարծէր որ սեպուհն եօթանասուն տարին անցած ըլլայ : Բայց շուտ մը վրան խոր տրամութեան նշաններ կը նշմարէր, եւ կ'իմանար որ անոնք պատճառ կ'ըլլան այնպէս ծեր երեւնալուն : Իրօք ալ՝ եւ ոչ վաթսուն տարեկան էր : Բարձրահասակ էր, բայց վախ ու կորացած, երեսները բոլորովին գունատած էին : Իսկ վարմունքն այնպէս պղանդակ էր եւ այնպիսի սաստիկ թախծութեամբ խառն, որ տեսնողին վրայ զարմանք ու նաեւ վախ կը պատճառէր : Այնպէս կ'երեւար թէ չորս կողմն կզածին

ամենեւին միա չի գներ: Աերակրոյ ժամանակը հաղիւ մէկ երկու անգամ բերանը բացաւ, եւ սեղանը լմննալուն պէս՝ սենեակը քաշուեցաւ:

Ինք երթալուն պէս՝ Մոնրոպէր տիկինը Հեղինէին ըսաւ թէ ամուսինը օրուան մեծ մասը սենեակը կ'անցընէ, որովհետեւ ինք զինքը բոլորովին ուսման տուած է:

Աս խօսքին՝ նաւապետին շրթանցը վրայ ծաղրական ժպիտ մը տեսնուեցաւ. բայց հաղիւ վայրկեան մը տեւեց, եւ կերպարանքը դարձեալ իր բնական դաժանութեան երեւոյթն առաւ:

Քիչ մը ետքը Օրդանս զՀեղինէ առաւ իր բնակարանը տարաւ, եւ հոն սկսաւ խել մը հարցմունքներ ընել, թէ ազնուական օրիորդ մը առաջին անգամ ընկերութեան մէջ երեւցած ատեն ինչ կերպով վարուելով՝ կրնայ աւելի հաճոյական ազդեցութիւն ընել:

Հեղինէ քիչ մը ատեն մտիկ ընելէն ետեւ, թողութիւն տուէք, օրիորդ, պատասխանեց, բարձր ու ազնուական ընկերութեանց սովորութիւններն ինծի անծանօթ ըլլալով, չեմ կրնար . . . . .:

Գիտեմ, գիտեմ, դուչեց Օրդանս, ընկերին խօսքն ընդմիջելով: Բայց ըսէք ինծի, ամօթ չէ՞ որ աս տարիքիս մէջ զիս ընկերութենէ հեռու եւ գրեթէ առանձնութեան մէջ կը պահեն, ուր որ ես ալ կրնամ աշխարհիս առջևը շողալ ու

փայլել, ինչպէս որ մայրս միեւնոյն հասակին
մէջ կը փայլէր: Գարձեալ խիստ անհաճոյ
բան չէ՞ ինձի, որ տեղ մը չկարենամ եր-
թալ՝ առանց հօրս, որուն կերպարանքը
միայն բաւական է ամենուն ուրախութիւնը
խափանելու եւ շորս կողմը տխրութեամբ
լեցընելու:

Աշխարհքս զուարճութիւններ ունի, կը
խոստովանիմ, բնաւ Հեղինէ. բայց թէպէտ
երբեք անոնց փորձն առած չըլլամ, սա-
կայն գիտեմ որ մարդուն սրտին մէջ ցաւ է
ու անհանդատութենէ ուրիշ բան չեն
ձգեր:

Կ'ազաչեմ, կ'ազաչեմ, դուք ալ քա-
րող տալու մի սկսիք, գոչեց Օրդանս:
Կարձես թէ Կարոլոս եղբօրս հետ խօսք
մէկ բրեր էք: Ինքն ալ ամէն անգամ որ
հոս կու գայ, կը սկսի գաւառական քա-
ղաքներու կեանքը գովել: Գիտնալու ես
որ անձնապահ զօրաց գնդին մէջ պաշտօ-
նակալ է, եւ մայրաքաղաքին ամէն զուար-
ճութիւնները վայելելու վիճակին մէջ կը
գանուի: Ի վերայ այսր ամենայնի միշտ կը
հաստատէ որ մարդ աւելի երջանիկ կ'ըլլայ
պղտիկ քաղաքի՝ քան թէ մեծ մայրաքա-
ղաքի մը մէջ: Բայց ես ըսածներուն չեմ
համոզուիր: Ամենայն սիրով կ'ուզէի իր
տեղն ըլլալ եւ իմն իրեն թողուլ:

— Կարելի է շուտով կը զոյժայիք ու
կը ցաւէիք:

— Կարելի է: Բայց գոնէ մայրս արքու-

նեայ մէջ անցուցած ժամանակին վրայ երբեք չաւ յայտնած չէ: Մինչեւ հիմայ յօժարութեամբ կը խօսի թագուհւոյն իրեն շուքուցած սիրոյն վրայ. այնպէս որ հայրս վախնալով որ չըլլայ թէ իմ սրտիս մէջ ալ Աերսայլ երթալու բաղձանքը գրգռուի, առջեւս ասանկ խօսակցութիւն բնեյն իրեն արդեւեց:

— Ինձի կ'երեւայ որ սեպուհը շատ խոհեմութեամբ վարուեր է:

— Այնպէս կը կարծէք: Իսկ մայրս աւարդելքը բանի տեղ չի գներ: Ասկից ուրիշ ուղելու ալ ըլլայ, շիկրնար ինք զինքը բռնել ու իր անցեալ կեանքը չժխտաւկել, երբ որ ներկան այնպէս տխուր կը տեսնէ: Ինձի շատ անգամ ըսած է որ համբերեմ, յուսացընելով որ իմ ժամանակս ալ կու գայ . . . .

Յայտնի է որ Հեղինէ չէր կրնար երջանիկ ըլլալ այնպէս տուն մը ուր ստիպուած էր ամէն օր ասանկ ու ասոնց նման խօսքեր լսել: Իրօք ալ շարաթէ մը ետքը միտքը դրաւ որ հոնկից ելլէ: Բայց երբ որ Պր. Ռիշարտոյ աւ որոշումն խմացաւ, զինքը մնալու յորդորեց: Մարգոս ամէն տեղ կրելու վիշտ կ'ունենայ, ըսաւ. ուստի աւելի ազեկ է՝ որ փոխել չկրցածին համբերէ, քան թէ ինք զինքը վտանգի մէջ դնէ՝ աւելի գէշին պատահելու:

Բայց Մոնրուպէրեան ապարանքին մէջ Հեղինէին վիճակն աւելի տաղտկացուցիչ

ընողն էր Ադուարդ նաւապետին վարմունքը, որն որ ամէն կերպով կը ջանար անոր աչքը մտնելու, թէեւ օրիորդը շատ անգամ իրեն կը հասկըցնէր որ աս բանս իրեն որչափ անհաճոյ է: Յոյսը միայն ան էր՝ թէ Աարսլոս եղբայրը, որն որ քիչ մը ետքը ծնողացը քովը պիտի գար, իր ներկայութեամբը զինքը պատշաճ չափի մէջ կը պահէ, եւ քոյրն ալ քիչ մը աւելի խելքով վարուելու կը յորդորէ: Աս ակնկալութիւնը կը հիմնէր՝ նոյն երիտասարդին բարութեան ու ազնուական վարմանց ամենուն տուած գովեստներուն վրայ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ .

Մտնողէր սեպուհին տխուր ու նուազեալ աչուրներուն մէջ ուրախութեան նշոյլ մը փայլեցաւ, երբ որ օր մը ամուսինն իրեն աւետեց որ հետեւեալ օրը Աարսլոս որդին պիտի տեսնէ: Հեղինէ մտածելով որ այնպիսի առթի մէջ օտարականի մը ներկայութիւնն այնչափ հաճոյ չ'ըլլար, հրաման խնդրեց որ նոյն օրը Պր. Ռիչարտոյին տունն անցնէ, որուն սիրով հաւանութիւն տուաւ տիկինը:

Երբ որ իրիկունը Հեղինէ ապարանքը դարձաւ, դռնապանն օձապարեց Պր. Աարսլոսին գալուստն իրեն աւետեց: Նոյն աւետիսը կրկնեց տան հոգարարձու կինն ալ, որուն հետ Հեղինէ ստէպ հաճու-

Թեամբ կը խօսակցէր, սրովհետեւ ընկերական ու սիրալիր կին մըն էր :

Աստիածելով որ Պր. Աարուստ մօրն աւքրսջը քոֆն է, օրիորդը երկչառութեամբ սրահին դուռը բացաւ : Իրօք ալ բարձրահասակ երիտասարդ մը տեսաւ, որն որ բազմնցի մը վրայ նստած՝ լրագիր կը կարդար : Մտնրոպէր տիկինը մայրական սիրով վրան կը նայէր, իսկ Օրդանս կը զբօսնուր եզրօրը գեղեցիկ մազերը մատուրներուն փաթթելով ու խոպոպիք շինելով :

Արիտասարդը կռնակը դրան դարձուցած եւ միանգամայն բոլորովին իր ընթերցուածին մէջ ընկզմած բլլալով, Հեղինէին ներս մտնելը չիմացաւ : Բայց Օրդանս ղինքը անննելով, սոք ելաւ եւ եզրօրը ներկայացրնելով, Աարուստ, ահա ասիկ Պելլիվ օրիորդը, գոչեց :

Դեռ ահատակ պաշտօնակալը նոյն անունը լսելուն պէս՝ անանկ այլայլեցաւ, որ լրագիրը ձեռքէն ինկաւ, եւ կռնակն որ դարձաւ, Հեղինէ մէկէն առջեւը տեսաւ Ահնազրեր բերդը հետը քանի մը հեղ տեսնուող Աարուստ Սէն-Ռամէն պատանին :

Ասոր վրայ խեղճ ազջիկն այնչափ զարմացաւ, խռովեցաւ ու շփոթեցաւ, որ քիչ մը ժամանակ արձանի պէս անշարժ մնաց, առանց միտ դնելու Օրդանսին, որն որ առջեւը կեցած՝ կը հարցընէր թէ ի՞նչ ունի :

Ի՞նչ եղաք, մէկէն ի մէկ խուլցաք, գոչեց անդիէն տիկինն ալ :

Հեղինէ շուտ մը ինք զինքը ժողովեց, եւ որպէս զի իր այլայլութեան՝ Մանրուկէր տիկնոջ ու օրիորդին վրայ բրած տպաւորութիւնը մոռցընէ, սկսաւ իրենց ցուցընել նոյն օրը գնած բանելու գծագրութիւնները, որոնք գիտէր թէ իրենց ճաշակին համաձայն են :

Ետքը ձեռագործն առած՝ սոյլօրական տեղը գնաց նստեցաւ, առանց կարօլսին նայելու : Քիչ մը վերջը այնչափ հանդարտեցաւ, որ կրցաւ եղած խօսակցութեան միտ գնել, աչուրներն ալ երիտասարդ պաշտօնակալին վրայ դարձընել : Մէկ կողմանէ գծագրութեան ճիշդ նմանութիւնը զինքը կը ստիպէր կարծելու որ անիկայ կարօլոս Սէն-Ռոմէն ըլլայ, բայց մէկալ կողմանէ մականուան տարբերութիւնը տարակուսի մէջ կը ձգէր :

Վերջապէս վախնալով որ չըլլայ թէ մտաց խօսութիւնն իմացօրի, պատճառ մը դանկելով՝ դուրս ելաւ : Բայց կարօլսին բարեւ առած ատենը՝ աղաչաւորի հայեցուածքով մը անօր նայեցաւ, իբրեւ թէ խնդրելու համար որ գաղտնիքը չսայտնէ, եւ երիտասարդին աչուրներէն միութարութեամբ տեսաւ՝ որ միտքն իմացած է :

Հեղինէ կը բազմար որ ընթրիքի չիջնայ, բայց վախնալով որ անով Մանրուկէր տիկնոջ առիթ կու տայ կաւկածի երթալու, միտքը փոխեց : Միայն կերակրոյ ատեն

բովանդակ ջանքն ի գործ դրաւ որ վարմունքին մէջ սովորականէն տարբերութիւն չցուցրնէ :

Սեղանի վրայ Աարոյրսին գիմացը նստած ըլլալով, անոր կերպարանքին վրայ հաստատուն նշան մը կը փնտռէր, որով համոզուի թէ Աարոյրսնէդի հովտին առանձնութեան մէջ զինքը մտիթարող պատանին է : Աս անտարակուսելի նշանն ան վայրկենին նշմարեց, երբ որ սեղանէն ելած ժամանակնին՝ սեպուհն անոր ըսաւ. Աարոյրս, քովէս մի բաժնուիր. գիտես որ քովս եղած ատենդ՝ ինք զինքս երջանիկ կը համարիմ : Նոյն ատեն Աարոյրս քաղցր ժպիտով մը հօրը մօտեցաւ, իրբև թէ ուղեւով իմացընէլ որ միշտ պատրաստ է իրեն հնազանդելու, որով իր պղտիկութեան կերպարանքը կատարեալ Հեզնէին առջևը նկարեցաւ :

Ասով բոլոր տարակոյսը փարատեցաւ. միայն մականուան տարբերութիւնն իրեն զարմանք կը պատճառէր, եւ չէր կրնար մեկնութիւն մը դանել : Աս համոզումն որ ստացաւ, մեծապէս կը բաղձար շուտով հետը խօսիլ, որպէս զի ազաչէ որ հեան իրբև անձանօթ վարուի : Ասն զի Մանրապէր արկինը չէր գիտեր մօրը գլուխն եկած դժբախտութիւնները. իր բարձրամտութեամբն ու անզգայութեամբը չէր ուղած տեղեկանալ թէ ազնուական օրիորդ մը ինչ պատճառներէ ստխալած

էր դաստիարակի պաշտօն վարելու: Իսկ սեպուհը եւ ոչ իսկ անունը գիտէր:

Հետեւեալ օրը՝ երբ որ բոլոր ընտանիքը պարտեզը կը պտըտէր, Աարոյոս իրենց մէջ բաժնուեցաւ, եւ նամակ գրելու պատճառաւ՝ ներս մտնելով, շուտ մը սրահը գնաց, ուր կարծէր թէ զՀեղինէ կը գրտնէ: Իրօք ալ զինքը հօն տեսնելով, քովը մտնեցաւ, եւ բարեւ տալով՝ ձեռքն անոր երկընցուց:

Հեղինէ բարեւն առաւ, բայց այնպէս ձեւացուց՝ իրբեւ թէ ձեռք երկընցընելը տեսած չըլլայ:

Հեղինէ, ըսաւ Աարոյոս այլայլելով, ինձի նեղացած էք:

Օրէորդը խօսիլ ուզեց, բայց երիտասարդը ժամանակ չթողուց:

Ա՛ղաչեմ, Հեղինէ, ըսածս մտիկ ըրէք: Գուցէ ծնողացս առջեւը զձեզ ճանչնալս չյայտնելուս վրայ նեղացած ըլլաք: Բայց ինձի անանկ երեւցաւ թէ դուք ալ կը բաղձաք որ զձեզ անակնկալ մեր տան մէջ տեսնելուս վրայ ունեցած այլայլութիւնս չյայտնեմ:

Այնպէս է, իրաւունք ունիք, պատասխանեց Հեղինէ, եւ կարծեմ հարկ չկայ զըուցեմ թէ ինչու համար կ'ուզեմ որ պղտիկութեան ժամանակ մէկգլմէկ ճանչնալնիս ծածուկ թնայ:

— Արեմն ծնողքս ձեր ո՞վ եւ ուսկից եկած ըլլալը չե՞ն գիտեր:

— Աւսկից գայս շէն գիտեր. իսկ ով
ըլլայս՝ նոյն իսկ ես շէմ գիտեր:

— Ի՞նչ կ'ըտէք. ոտուդիս զիս զար-
մանքի մէջ կը ձգէք. . . . Արնայի՛ արգեօք
համարձակիլ աս խօսքերուն մեկնու թխնը
ինդրելու:

— Պարոն, պզտիկու թեանս ժամանակը
ինձի ցուցուցած բարեկամու թխննիդ թող
չխտար որ ձեզմէ գողանիք ունենամ: Ար-
դէն դժբախտու թխններուս մեծ մասը
գիտէք. մնացածն ալ իմանալու իրաւունք
ունիք:

Ասոր վրայ Հեղինէ անոր պատմեց մօրը
մահն ու անկից ետքը դլուխն եկածները:

Խեղճ օրիորդ, գոչեց Աարոյս: Բայց
ինչու ետեւէ շինկաք իշխանու թեան ձեռ-
քով դանելու ան թշուառական կինը՝ որն
որ զձեզ ամէն օգնու թենէ զուրկ թողու-
ցեր, ակնկալու թխննիդ պարապի հաներ է:

— Մէյ մի՛ վառն զի չէի ուզեր չարեաց
գիմացը չարիք հասուցանել: Մէյ մ'ալ՝
վառն զի իշխանու թեան դիմելու համար՝
ինք զինքս ճանչցընելու էի: Բայց պէտք է
որ վախնամ ընտանեացս թշուառու թեան
պատճառ եղող մարդէն:

— Եթէ կ'ուզէք աս բանիս հոգն ին-
ձի թող տուէք: Թէպէտ քրիստոնէական
սէրը մեզի կը պատուիրէ որ թշնամիներս
սիրենք. բայց անիրաւու թխն կրած ժա-
մանակներս՝ մեր իրաւունքը պահանջելն ալ
չ'արդելուք: Մայրերնիդ չափազանց երկիւ-

զածու թեամբ մը չէ ուզեր դատաստանա-
բաններուն գիմել . բայց մենք ալ պէտք
չէ որ անգործ կենանք եւ իրաւունքնիդ
պահանջելէն հրաժարինք : Հաւատացէք ,
օրիորդ , վախցած վտանգնիդ՝ ձեր կարծա-
ծին չափ մեծ չէ . եւ եթէ նոյն իսկ թա-
գաւորին գիմել պէտք ըլլայ , ես անձամբ
իրեն կը ներկայանամ :

— Իսկ եթէ թշնամիս զօրաւոր մէկն է :

— Անիկայ հոգ մ'ընէք : Բաները զրու-
ցած ատիճանիս հասցընելէն յառաջ՝ կը
ջանամ աղախիննիդ գանել : Ինք միայն կրնայ
աս դաղանիքն երեւան հանել : Իսկ զինքը
գանելու համար՝ յուսամ որ այսպիսի առիթ-
ներու մէջ ոտախանութեան բանեցուցած
սովորական միջոցները բաւական կ'ըլլան :

Հոս Աարոլոս սախպեցաւ խօսքն ընդմի-
ջելու , որովհետեւ ծնողքը պարտեղէն վեր
կ'ելլէին : Ուստի զՀեղինէ բարեւեց , եւ
չուտ մը ծնողացը ներս մտնելու դրան գի-
մացի դռնէն դուրս ելաւ :

Հեղինէ ալ քիչ մը ետքը խուցը գնաց ,
ուր երկայն ժամանակ ընկզմած մնաց Աա-
րոլոսին հետ բրած խօսակցութենէն մտքին
մէջ ծնած խորհրդածութեանց մէջ : Նոյն
մտածմունքէն զինքը հանեց հոգաբարձու
կինը . եւ երկուքը մէկտեղ սկսան Աարո-
լոսին վրայ խօսիլ : Օրիորդը չկրնալով
հետաքրքրութիւնը բռնել , խօսքին մէջ
անտարբերութեամբ մը հարցուց թէ նոյն
պաշտօնակալին սովորական անունն ի՞նչ է :

Թէպէտ Մանրոպէր սեպուհին որդին է,
 պատասխանեց կինը, բայց սովորաբար Մէն-
 Ռոմէն կը կոչուի, իր հօրաբոջը՝ մեռած
 ատեն Բրովանսի մէջ իրեն ժառանգու-
 թիւն թող տուած մէկ երկրին անուամ-
 բը: Իսկ երէց եղբայրը՝ Եղուարդ նաւա-
 պետը՝ բուն ընտանեաց անունը կը կրէ:

Աս մեկնութիւնը Հեղինէին այնպէս
 բնական երեւցաւ, որ ըրած հարցման վրայ
 ամբշցաւ, եւ շուտ մը խօսքն ուրիշ նիւ-
 թի փոխեց:

Կարոյս Հեղինէին հետ այնպէս կը
 վարուէր՝ իրրեւ թէ իրեն բոլորովին ան-
 ծանօթ մէկն ըլլայ, այս ինքն՝ մեծ քաղա-
 քավարութեամբ ու ծանրութեամբ: Հե-
 ղինէ ալ իր կողմանէ զինքը յառաջագոյն
 ճանչցած ըլլալն այնպէս ծածուկ կը պա-
 հէր, որ Մանրոպէր տիկինն ու Օրդանս
 շուտ մը մտոյան առաջին անգամ՝ զԿա-
 րոյս տեսած ժամանակը զգացած այլայ-
 լութիւնը: Երկուքն ալ կը զգուշանային
 որ առանձին տեղ մը մէկտեղ չգանուին:

Տան մէջ ամէն բան սովորական ըն-
 թացքով յառաջ կ'երթար: Միայն, ինչ-
 պէս Հեղինէ կը յուսար, Եղուարդ նաւա-
 պետը չէր համարձակեր եղբօրը առջեւն
 իրեն հետ յառաջուան պէս վարուիլ: Իսկ
 Օրդանս իր ընդունայնական խորհուրդները
 յայտնելու մէջ մեծ զգուշութիւն կ'ընէր:

Նոյն միջոցներուն որք օրիորդը մեծ ու-
 բախութեան պատճառ մ'ունեցաւ: Ատէլ

Նիմ հասնելով, մօրեղբորն ու անոր ամուսնայն հետ քիչ մը տեսնուելուն պէս, Մոնրսպէրեան ապարանքը՝ բարեկամին այցելութեան եկաւ :

Ինչ երջանկութիւն, գոչեց Հեղինէ, բազուկները բանալով եւ զԱտէլ գորովով սրտին վրայ ճնշելով. ալ գրեթէ յուսահատած էի զքեզ տեսնելու : Այնչափ ժամանակ կայ որ կը հառաչեմ :

Իրարմէ բաժնուելնէս վեր հաղիւ երկու ամիս եղաւ, պատասխանեց Ատէլ՝ քողոր ժպիտով մը :

— Այնպէս է. բայց ժամանակը շատ երկայն կ'երեւայ սպասողին, մանաւանդ երբ որ անանկ վիճակի մէջ կը գտնուի, որուն մէջ կամ քիչ եւ կամ ամենեւին ոչինչ մխիթարութիւն կ'ունենայ :

— Աւրեմն վիճակիդ վրայ գոհ չես :

— Աստուած չընէ, որ տրտունջ ընեմ : Ըստ բուականին աղէկ եմ : Բայց կը խոստովանեմ, որ թէեւ ձեր աունը երբեմն տհաճութեան պատճառներ կ'ունենայի, ի վերայ այս ամենայնի եթէ կարելի ըլլար՝ հիմակուան վիճակս ան ատենուանին հետ սիրով կը փոխէի, առանց միտ դնելու հոս ընդունած առատ թոշակիս ալ :

Անկէ վերջը Հեղինէ գտնուած տան անձինքը բարեկամին նկարագրեց, իր մարգարիտական բնաւորութեամբն անոնց պակասութիւնները չափաւորելով : Իսկ Աարոյնին վրայ մեծ գովեստով խօսեցաւ :

Ատէլ շատ զարմացաւ, երբ որ իմացաւ թէ նոյն պաշտօնակալը՝ զՀեղինէ Ակնաղբեր բերդին պատէն վար ինկած ասեներ վերցընող երիտասարդն է:

Հոս խիստ քիչ զբաղմունք ունիմ, ըսաւ Հեղինէ՝ երբ որ Ատէլ իրմէ կը բաժնուէր, օրեր կ'ըլլան՝ որ գործքէ բոլորովին ազատ կ'ըլլամ: Ուստի, սիրելի Ատէլս, իրարու հետ շատ տեսնուինք, կամ գուցէ ինծի եկուր, կամ ես քեզի գամ, որով կրնանք՝ հոս ամէն օր լսածներէս աւելի օգտակար բաներու վրայ խօսակցիլ:

Ասոր վրայ Ատէլ շատ ուրախացաւ: Եւ իրօք ալ շարաթ չէր անցներ՝ որ երկու երեք անգամ իրար շտեմնէին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ •

Կարողութիւն Նիմ գալէն ետքը երկու ամիս անցած էր, մէյ մ'ալ հրաման ընդունեցաւ որ իր գունդը դառնայ: Արդէն քիչ մը ժամանակէ վեր ինք ցաւով առ հրամանին կը սպասէր:

Ստուգիւ, ըսաւ, նոյն օրը Օրդանս իր մօրը, թէպէտ զԿարողս շատ կը սիրեմ, բայց ամենեւին չեմ ցաւիւր արքունիք կանչուելուն վրայ: Երբեք զինքն առ անգամուան պէս տխուր չէի տեսած. հետս պարտելու երթալ չ'ուզեր, եւ իր ներկայութիւնն ամէն ընկերութեանց մէջ տխուրութիւն կը պատճառէ:

Ես ալ ասոր միտ դրի, պատասխանեց
տիկիներ: Անանկ ալ կ'երևւայ որ ընկերներ
բուն քովը դառնալու գծուարութիւն կը
կրէ: Աս նկատմամբ իր վարմունքը բոլոր
բովին հակառակ է իրեն հասակակից երի-
տասարդներուն ընթացքին: Քանիներ կան,
որոնց խիստ երկայն կու գար այսպիսի
տխուր քաղաքի մը մէջ իր անցուցած ժա-
մանակը:

— Գուցէ մեզի ունեցած սիրոյն ա-
ռաւելութիւնն է, զինքը հոս մնալու յո-
ժարեցընողը:

— Թէ զմեզ կը սիրէ, անոր վրայ չեմ
տարակուսիր. բայց զինքն անհանգիստ բ-
նողն աս չէ:

— Տէ՛ր Ատուած, սիրելի՛ մայր. հիւ-
անդ չըլլայ:

— Չեմ կարծեր:

— Ի վերայ այսր ամենայնի գուք ալ
գիտէք որ կուրծքն այնչափ զօրաւոր չէ:
Սիւղըրոնի օդն իրեն շատ գէշ բրած է:
Խեղճ կարտլոս: — Աս ըսելով Օրդանու
սկսաւ լալ:

Այնպէս մի տրտմիր, դուստր, ըսաւ
տիկիներ. ապահով եմ՝ որ եղբօրդ տխրու-
թիւնը ֆիզիկական պատճառէ յառաջ ե-
կած բան չէ:

— Ուրեմն ի՞նչ է պատճառը:

— Ես ալ չեմ գիտեր. եւ օրչափ ալ
գլուխս յոգնեցընեմ, ճշմարտաման բան
մը չեմ կրնար գտնել:

— Չբլայ թէ իր ջերմեռանդութիւնն բլայ, որն որ ինծի քիչ մը շտիպանց կ'երեւայ: Այնչափ բարեպաշտ է՝ որ անձնապահ զօրաց պաշտօնակալէ մը չիկրնար յուսացուիլ:

— Եթէ ըսածդ ստոյգ բլար, այնպէս մտախորհ աւ տխուր բլայլը հոս գալէն ետքը չէր սկսեր: Չեմ կարծեր որ յառաջուրնէ աւելի բարեպաշտ բլայ, եւ եղբորմէս ընդունածներուն պէս խրատներ ընդունի արքունեաց մէջ: Աերջապէս հիմայ իմանալ չկրցածնիս՝ որ մը անշուշտ կը յայտնուի: Հիմակուհիմայ զիս միտթարողն ան է՝ որ Փարիզ կը դառնայ, ուր զբօսանաց եւ զուարճութեանց մէջ հոստեղս շուտով կը մտնայ:

Մոնրոպէր տիկինը՝ որչափ որ ալ ինք զինքը սրամիտ կարծէր, ի վերայ այսր ամենայնի չէր կրնար որդւոյն տխրութեան պատճառն իմանալ: Նոյն իսկ Հեղինէ ալ շատ անգամ անոր տխրութեան ու լռութեան պատճառը փնտռած էր, միտքը բերելով թէ յառաջագոյն ինչպէս զուարթու ընկերական էր: Բայց տարակոյսն երկայն չտեսց:

Աարոյրսին ճամբայ ելլելուն օրը՝ բոլոր ընտանիքը մէկտեղ զինքը յուզարկելու երթալով, Հեղինէ այցելութեան գնաց Պր. Ռիշարտոյին, զորն որ ութ օրէ վեր չէր տեսած: Օրիորդն զվաճառականը սովորականէն աւելի մտախորհ տեսնելով՝ հար-

ցուց թէ արդեօք տրամական բան մը պատահած է :

Չէ, պատասխանեց վաճառականը. մտախորհ երեւնալուս պատճառն ան է՝ որ ծանրակշիւ բան մը ունիմ ձեզի հաղորդելու :

Ինծի՞, դուչեց Հեղինէ արտաքոյ կարգի զարմացմամբ :

— Այո՛, եւ այնպիսի անծի մը կողմանէ, որուն ձեր նկատմամբ ունեցած զգածմունքը՝ կարելի է բոլորովին անծանօթ է ձեզի :

— Վաղաչեմ, Պարոն, յայտնի կերպով խօսեցէք : Յուսամ որ ըսելիքնիդ՝ տրամական բան չէ :

— Անոր հակառակ՝ մանտանդ թէ ուրախալի բան է. բաւական որ իր կողմանէ ընելու առաջարկութիւնս ձեզի անհաճոյ չըլլայ : Արդէն ինծի ըսած էք թէ Մանրոպէր սեպուհին պզտիկ սրգւոյն տխրութիւնը ձեզի մեծ ցաւ կը պատճառէ : Բայց չէիք կարծեր որ նոյն տխրութեան պատճառը դուք ըլլաք :

Աս խօսքին վրայ սաստիկ կարմրութիւն մը ծածկեց Հեղինէին այտերը : Իսկ Պր. Ռիշարտոյ խօսքն այսպէս շարունակեց :

Տեսնելով որ ստիպուած էք իր մօրն ու քրոջը վէս բնաւորութեան համբերել մտածելով որ ձեր աղքատութեան համար զձեզ արհամարհող ան երկու տիկնանց հետ ծննդեամբ հաւասար էք, Պր. Կարո-

լու ձեր վրայ ի դուժ շարժեր է, եւ մտ-
քը գրեր է որ զձեզ ան նուստտացուցիչ
վիճակէն ազատէ: Աս նպատակաւ հետո
տեսնուեցաւ, եւ երկայն ժամանակ մէկ-
անզ խորհեցանք իր դիտաւորութեան վրայ:

— Իսկ իր դիտաւորութիւնն ի՞նչ է:

— Պր. Կարոյլու իր տան կրտսերազոյն
որդին ըլլալով, մեծ հարստութիւն մը չէր
կրնար յուսալ հօրմէն: Բայց իր հօրաքոյրը
մեռնելու ժամանակ, Բրոզանսի մէջ կտա-
կաւ իրեն գղեակ մը թողուցած է, որով
կրնայ իր մեծ եղբօրը հետ մըցիլ: Աոյն
գղեակը Սէն - Ռոմէնի գղեակն է, որմէ
առած է անուէն ալ:

Այս ամենայն արդէն գիտեմ, Պարոն,
պատասխանեց Հեղինէ՝ քիչ մը անհամբը-
րութեամբ:

— Ի՞նչ, մնացածը չէք կռահեր . . . .
Բայց չէ. համեստութիւննիդ թող չի-
տար: Անոր համար պէտք է որ ամենայն
ինչ յայտնի ըսեմ: Պր. Կարոյլոսին միտքն
ան է՝ որ իր ձեռքն ու հարստութիւնը
ձեզի ընծայէ:

Աս խօսքին՝ Հեղինէ այլայլութենէն
գոյնը բոլորովին նեակեց. քիչ մը ատեն ա-
չուրները Պր. Ռիշարտոյին վրայ սեւեռած՝
լուռ կեցաւ, չկրնալով բան մը խօսիլ:
Վերջապէս ըսաւ. Եթէ Պր. Կարոյլոսին
աղնուական բնաւորութիւնը չճանչնայի,
պէտք էի կարծել որ կատակ ընելէն ուրիշ
միտք չունի: Բայց չիկրնար ուրիշին դժբախ-

տութիւնը ծաղրել: Անոր համար ես ալ պէտք է որ ծանրութեամբ պատասխան տամ այնպիսի առաջարկութեան՝ զորն որ տարակոյս չունիմ թէ ինք ծանրութեամբ եւ ոչ թէ կատակի համար կ'ընէ: Ուստի նախ կ'ըսեմ որ եթէ ընտրութիւն ընել պէտք ըլլար Պր. Կարոյլոսին եւ ան ամէն երիտասարդաց մէջ՝ որոնք . . . .: Բայց, ս'հ, կը մտնամ որ ես խեղճ որբ աղջիկ մըն եմ, եւ ինձի շիվայլեր աս կերպով խօսիլ: Պր. Կարոյլոս արդէն գիտէ որ ամենեւին հարստութիւն չունիմ, եւ ոչ ալ անուն:

— Ասիկայ իրեն ծանօթ է. անոր համար ալ զձեզ աւելի կը սիրէ ու կը մեծարէ: Արդէն կը գուշակէր որ իր առաջարկութեան՝ աս առարկութիւնը պիտ'որ ընէք. ուստի եւ կ'աղաչէ որ ասանկ աւելորդ մտածութիւններով խտիան չըլլաք իր երջանկութեան, եթէ կը կարծէք որ ինք ալ ձեր երջանկութեան կրնայ գործակից ըլլալ: Մինչեւ հիմայ ձեր վրայ ունեցած գութն ու գորովը դազաուկ պահեր է, ձեր վիճակը մեծարելով: Եւ գիտնալով որ զիս իրրեւ բարեկամ կը նկատէք, ինձի յանձնեց որ բաղձանքը ձեզի յայտնեմ:

Պարոն, կրկնեց Հեղինէ, չէ թէ միայն չեմ կրնար, հապա եւ ոչ ալ պէտք եմ լսել այսպիսի առաջարկութիւն մը: Պր. Կարոյլոս ինձի շատ մեծ պատիւ կ'ընէ: Այս

իր յարգն աղէկ կը ճանչնամ, գիտեմ որ այն ամենայն առարկինութիւններն ունի, զորոնք մարդ կրնայ բաղձալ որ . . . . .

Հեղինէ ստիպուեցաւ խօսքը կտրել, այլ-այլութենէն չկրնալով ըսածը լմընցընել: Յայտնի կը տեսնուէր թէ եղած առաջարկութիւնը շնորհունելուն պատճառը՝ ընողին վրայ համարում ու սէր չունենալը չէ:

Մտքերնիդ կ'իմանամ, շարունակեց Պր. Ռիշարտայ. չեմ տարակուսիր որ եթէ Մոնրուպէր սեպուհին աստիճանին ու հարստութեան համեմատ վիճակի մէջ գրանուէիք, իր անձնական հանդամանաց պատճառաւ առաջարկութիւնը չէիք մերժեր: Հաս անդամ իր վրայ այնպիսի համարմամբ խօսած էր, որ . . . . .

Վաղաչեմ, Պարօն, ըսաւ Հեղինէ աւելի եւս կարմրնալով, աս պարապ խօսքերը թողունք: Գիտեմ որ Պր. Վարուդոս ձեզի յայտնած մեծանձնական մտածմունքներն ունի. բայց չիտեսներ արդեօք որ իր ընտանիքն անոնց չիհաւանիր:

— Ինքն ալ կը ճանչնայ որ իր գիտաւորութիւնն ընդգիմութիւն պիտի կրէ: Աղէկ գիտէ որ իր ընտանիքը գէմ պիտի դնէ: Անոր համար ալ միտքը դրած չէ որ հիմայ գլուխ հանէ: Ետքէն երբ որ անկասկ վիճակի մէջ կը գտնուի, խնդիրքը նորէն առջեւնիդ կը դնէ: Հիմայ ձեզմէ ուրիշ բան չիխնդրեր, բայց եթէ աս որ երբեմն իր վրայ մտածելու խօսք տայ:

Հեղինէ այսպիսի մեծանձնական ու ան-
 շահասէր սիրոյ վրայ սաստիկ շարժած՝
 Թոթովելով մը, Այն, պատասխանեց, կը
 խոստանամ որ եթէ երբեք ամուսնական
 վիճակի մէջ մտնելու խորհուրդ ունենամ,
 իր վրայ կը մտածեմ, բաւական որ ինքն
 ալ հիմակուան դիտաւորութեան մէջ հաս-
 տատուն մնացած ըլլայ: Բայց հիմայ տա-
 կաւին ես ալ չեմ գիտեր թէ նախահնա-
 մութիւնը վրաս ինչ խորհուրդ ունի:

Օրիորդն ան ատեն իմացաւ Վարդուսին
 վրայ նշմարած տխրութեան պատճառը,
 հասկըցաւ դարձեալ թէ ինչու համար
 այնչափ կը զգուշանար իրեն հետ առան-
 ձին գտնուելու, եւ աս զգուշաւորութիւ-
 նը՝ նոյն երիտասարդին վրայ ունեցած հա-
 մարումը սրտին մէջ աւելի եւս հաստատեց:

Չեղի ըսածներս, կրկնեց Պր. Աիշար-
 տոյ, պէտք է որ մեր մէջը գաղտուկ մնան-
 եւ ոչ իսկ Ատէլ իմանալու է: Հիմայ ես
 Պր. Վարդուսին նամակ կը գրեմ, որպէս
 զի զինքը հանգարտեցընեմ. որովհետեւ ե-
 րէկ զրուցեց որ հանգիստ չ'ունենար, մին-
 չեւ որ իմ բերնովս ձեզի ըրած առաջար-
 կութեան՝ ինչ հետեւանք ունենալը չիմա-
 նայ, Արդ՝ ինչպէս կ'ուզէք որ գրեմ:

Ըսէք իրեն որ շատ շնորհակալ եմ
 վրաս ունեցած զգածմանց վրայ, եւ կ'ա-
 զաչեմ որ նախահնամութեան թողու այն-
 պիսի իրողութեան մը հոգը, որուն կա-
 տարումը տակաւին շատ երկայն ժամանա-

կի կարօտութիւն ունենալով ; Հիմակուրնէ չեմ կրնար ուրիշ խոստում մը տալ իրեն նոյնին նկատմամբ , բայց եթէ աս՝ որ խեղճ որր աղջկան մը վրայ ունեցած գութը միշտ միտքս պահեմ :

Միտքը լսած բաներէն վրդոված՝ Հեղինէ Մոնրոպէր սեպուհին ապարանքը դարձաւ . բայց քիչ մը ետքը աս վրդովումն ալ հանդարտեցաւ : Իրեն սովորութիւն բրած էր՝ թէ տրամական եւ թէ՛ ուրախական գէպքով մը սիրտը վրդովելուն պէս , Աստուծոյ դիմել , որով շուտ մը դարձեալ իր խաղաղութիւնը կը դանէր :

Օրիորդը շատ կը վախնար որ Կարոլոս Փարիզ դառնալէն ետեւ՝ անոր եղբայրը նորէն յառաջուան ընթացքը չսկսի : Բայց անոր ճամբայ ելած օրուան իրիկունքը Օրդանս իրեն իմացուց որ Եդուարդ նաւապետն ալ կանչուած է , եւ հարկաւ շուտ մը ճամբայ պիտ'որ ելլէ , որ իրեն տրուած նաւուն հրամանատարութիւնն առնու :

Աս աւեախան իրեն նոր քաջալերութիւն ու զօրութիւն տուաւ , եւ Աստուծոյ բարութեան աս նոր ցոյցին համար շնորհակալ եղաւ : Իրօք ալ նաւապետին պէս մարդու մը հետ միեւնոյն տան մէջ մնալն անկարելի էր : Ամենէն դժուարն ան էր՝ որ չէր կրնար հոնկից ելլել առանց բուն պատճառը Մոնրոպէր տիկնոջ յայտնելու , որն որ իրեն համար խիստ անհաճոյ հետեւութիւններ կրնար ունենալ :

Եւ թէպէտ նոյն տիկնոջ ու Օրդանսին
 Հեա մնալով ալ՝ բոլորովին ազատ չէր զա-
 նազան տհաճութիւններ ու վիշտեր կրելու
 վտանգէն, ինչպէս որ հասարակօրէն կը
 պատահի՝ երբ որ մարդս իր կարծիքին հա-
 կառակ կարծեաց տէր եղողներու հեա ա-
 պրելու կը ստիպուի, բայց եւ այնպէս ա-
 սիկայ աչքին բան մը չէր երեւար, որով-
 Հետեւ տառապանաց դպրոցը սորված էր
 թէ աս թշուառ կենաց մէջ մարդու սխա-
 ղաղութիւնը՝ աւելի համբերութեամբ վիշտ
 կրելու վրայ կը կայանայ, քան թէ ամե-
 նեւին հակառակութեան պատճառ շու-
 նենալու վրայ:

Քանի մ'որ վերջը դէպ ի Գուլոն ճամ-
 բայ ելաւ ան մարդը, որմէ Հեղինէ այն-
 շափ կը վախնար, եւ մեծ զարմացմամբ տե-
 սառ որ, թէպէտ եւ անոր գաղափարները՝
 մօրն ու քրոջը գաղափարներուն համաձայն
 էին, սակայն եւ այնպէս նոյն երկու տիկ-
 նայք իրմէ բաժնուած ատեննին՝ այնպիսի
 ցառ ու տրամութիւն չիմացան, ինչպէս որ
 Կարոլոսէն բաժնուած ժամանակնին իմա-
 ցած էին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ե .

Քիչ մը յառաջ ըսինք որ Մանրուպէր տիկինը Հեղինէին ընտանեաց վրայ տեղեկութիւն չունէր: Թէպէտ Պր. Ռիշարտայէն խնայած էր որ Պելլիվ տիկինը ցաւէն ու տրտմութենէն մեռած եւ զՀեղինէ անօգնական թող տուած է. բայց չէր հարցուցած թէ ի՞նչ է ան դժբախտութիւնը՝ որով այնպիսի ազնուական օրինորդ մը ստիպուած էր, իբրեւ դաստիարակ իր տունը մտնելու: Արեւի է աս հարցումն ընելու չէր համարձակեր՝ վախնալով որ չըլլայ թէ իր երջանկութիւնը վրդովէ, միտքը ձգելով որ նոյնպիսի դժբախտութիւն իրեն ալ օր մը կրնայ պատահիլ:

Ինչպէս որ է նէ, ոչ ինք եւ ոչ Օրդանս աս նկատմամբ Հեղինէին հարցում մ'ըրած էին, որուն վրայ որք օրինորդը մեծապէս կ'ուրախանար, վասն զի կ'ուզէր բոլորովին անձանօթ մնալ: Նոյն պատճառաւ ալ միշտ կը ջանար ծածկել իր ազնուական տնէ ըլլալը, ամէն առթի մէջ ամենապարզ քաղաքացւոյ պէս վարուելով:

Իսկ սեպուհը՝ որն որ իր տխուր բնաւորութեամբը գրեթէ բոլոր ժամանակը սենեկին մէջ փակուած կը մնար, եւ ոչ առիթ ունեցեր էր Պելլիվ տիկնոջ թշուառութեանց վրայ խօսք մը լսելու: Այսու ամենայնիւ ինք եղաւ՝ որ զՀեղինէ ստիպեց իր դադանեաց մէկ մասը յայտնելու:

Իրիկուն մը նոյն սեպուհն իր սովորութեան դէմ որահը տիկինանց քոյր մնացած էր: Մտնորոպէր տիկինը Հեղինէին ըսաւ որ նախընթաց իրիկունը սկսած ընթերցուածը յառաջ տանի: Օրիորդը հնազանդեցաւ. բայց շուտ մը հարկադրեցաւ կարդալը դադրեցնել. աշուքներէն վազած արցունքներուն պատճառաւ: Կարդացածը՝ Քերդատիկնոջ մը վիշտերը կը նկարագրէր, որուն ամուսինը Ս. Երկիրը պատերազմելու դացած ատեն, անդուծ ասպետ մը դղեակնու ստացուածքը յափշտակած եւ զինքը սաստիկ չքաւորութեան մէջ ձգած էր:

Այսօր շատ դուրազաց սիրտ մը ստացեր էր, ըսաւ տիկինը Հեղինէին՝ արհամարհական կերպով մը: Եւ աս ըսելու ժամանակ՝ մէյ մը սեպուհին երեսը նայեցաւ, իրբեւ թէ օրիորդին այլայլութեան մտադիր ընելու համար: Բայց սեպուհն այնպէս կը կենար՝ որ կարծես թէ ամենեւին բան մը չիտեսներ ու չիլսեր: Տիկինը նորէն Հեղինէին դառնալով, Օրիորդ, ըսաւ, երբ որ կը հաճիք, մենք պատրաստ ենք մտիկ ընելու:

Հեղինէ պատասխան չտուաւ: Իսկ սեպուհն իր անշարժութենէն ելլելով, Ինչո՞ւ զինքը կը նեղես, ըսաւ կնոջը: Կ'երեւայ որ զգայուն սիրտ ունի: Մարդս միշտ իր արցունքներուն տէր չէ:

Կարծես թէ, պատասխանեց տիկինը, իր սեպահական պատմութիւնը կը կարդայ:

Հարկ չկայ որ կարդացածն իր պատմութիւնն ըլլայ, կրկնեց սեպուհը: Արնայ ըլլալ որ իրեն ծանօթներէն մէկը՝ մեր վեպին Բերդաստիկնոջը նման վիճակի մը մէջ գտնուած ըլլայ: Այնպէս չէ, օրիորդ:

— Հրամար էք, սեպուհ, կարդացած պատմութիւնս՝ ինձի սիրելի եղող անձի մը գլուխն եկածներուն հետ շատ նմանութիւն ունի:

— Ուր ծնած էք:

— Սիկիլիա:

— Իսկ ան ձեզի սիրելի եղող անձն ո՞վ է:

— Խեղճ մայրս:

Աս պատասխանին վրայ՝ սեպուհն աղաւթած դէմքով քիչ մը ատեն Հեղինէին նայեցաւ, եւ ետքը առանց խօսք մը գրուցելու՝ սրահէն ելաւ, սենեակը գնաց:

Հեղինէ զարմացմամբ անոր ետեւէն կը նայէր, այնպէս որ խել մը ժամանակ աչուրներն անոր ելած դրան վրայ սեւեռած մնացին: Իսկ տիկինը խտուծեամբ մը, Կարծես թէ, ըսաւ, առաջին անգամն է՝ որ զսեպուհը կը տեսնէք: Բայց բաւական ժամանակ հետը կեցած ըլլալով, պէտք էր որ իր արտաքոյ կարգի վարմանց վարժած ըլլայիք:

Օրիորդն աչուրները վար իջեցուց. Մանրոպէր տիկինն ալ սկսաւ աղջկանը հետ խօսակցիլ, եւ այսպէսով իրիկունն ըսաւ սովորութեան անցաւ:

Նոյն շարթուան մէջ, առտու մը՝ երբ որ Հեղինէ նախաճաշ ընելու համար վար իջնալու վրայ էր, ծառայ մ'եկաւ իրեն ըսաւ թէ տիկինը հետը խօսիլ կ'ուզէ :

Ամենեւին չկրնալով գուշակել թէ տիկինն իրեն հետ ինչ առանձին խօսելիք կրնայ ունենալ, Հեղինէ քիչ մը այլայլու թեամբ անոր սենեակը գնաց :

Մոնրօպէր տիկինը զինքը քովը նստեցրնելով, Շատ կը բաղձայի, օրիորդ, ըսաւ, որ դէեղ երկայն ատեն քովս պահեմ՝ բայց ամուսինս այնպէս կը համարի որ ալ Օրդանս կրնայ ինք իրմէ կառավարուիլ եւ դաստիարակուհւոյ կարօտութիւն չունի :

Աս խօսքը լսելով՝ խեղճ աղջիկը մեծ տրամու թեան մէջ ինկաւ, եւ չկրցաւ անմիջապէս պատասխան տալ :

Չեմ գիտեր, շարունակեց տիկինը, թէ արդեօք ըսածս իմացաք :

Այո՛, տիկին, պատասխանեց Հեղինէ թոթովելով, զիս ձեր քովէն կը հանէք : Պէտք է որ գլուխ ծռեմ :

Այսպիսի հեղ պատասխանոյ մը վրայ տիկինը շատ զարմացաւ, եւ խօսքն աս կերպով յառաջ տարաւ : Շատ կը ցաւիմ ձեզի ասանկ տխուր լուր մը տալուս համար. բայց ամուսնոյս կամեցը դէմ չեմ կրնար ընել :

— Ներէցէք, տիկին, եթէ մէկէն այլայլութիւն ցուցուցի : Սեպուհն այնպէս կ'ուզէ. պէտք է որ հնազանդիմ, թէպէտ

եւ չեմ կարծեր՝ որ իրեն անհաճոյ ըլլալու բան մ'ըրած ըլլամ :

— Հա՛. ասոր վրայ պէտք չէ որ զարմանայք. սեպուհին այսպէս առանց պատճառի տնէն հանած առաջին անձը դուք չէք :

— Ամենեւին զարմանալու իրաւունք չունիմ, կրկնեց Հեղինէ. միայն աս կ'աղաչեմ՝ որ ուրիշ տեղ մը գտնուած ժամանակ՝ ինձի վկայական մը տայ :

Աս քաղցր ու հեղ խօսքերը տիկնոջ սիրտը բոլորովին շարժելով, պատասխան տուաւ որ չէ թէ միայն սիրով աղէկ վկայական մը կու տայ, հապա ձեռքէն եկած ամէն միջոցներն ալ կը բանեցընէ՝ իրեն յարմար տեղ մը գտնելու :

Աս խոստումն ու Պր. Ռիշարտոյէն եւ անոր ընտանիքէն գտնելու ընդունելու թեան վրայ ունեցած ապահովութիւնը բաւական եղան հանդարտեցընել զՀեղինէ, որն որ շուտ մը գնաց Ատելին մօրեղբօրն իմացուց Մոնթպէրեան ապարանքէն ելելիքը :

Օրիորդն անոր տունն ապաստանարան մը խնդրելէն յառաջ, աղնիւ վաճառականն ինք իրմէ ըսաւ. Ասոր վրայ պէտք չէ որ վհատիք : Ուրախանալու ենք որ ձեր անկից ելլելուն պատճառն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ անանկ մարդու մը անձնակամութիւնը՝ որն որ աւելի իր այլանդակ բնաւորութեամբն ամենուն ծանօթ է, քան թէ իր հարստութեամբը : Չեղի պէս աղէկ գաստիարակուհի մը ամէն ատեն տեղ կը

գանէ : Բայց ասկէ՛ տունս ձեզի միշտ բաց է, եւ կ'ուզեմ որ մեր քովը բնակիք, մինչեւ որ ազէկ տեղ մը գանուի :

Հեղինէ Պր. Ռիշարտոյին եւ իր կնոջը սրտանց շնորհակալ եղաւ եւ անմիջապէս Մոնրոպէրեան ապարանքը գնաց ունեցածն առնելու : Գուրս չելած՝ իր շնորհակալութիւնը մատոյց եւ հրաժարական ողջոյնը տուաւ տիկնոջը, որն որ թոշակէն զատ ստակի մեծկակ գումար մ'ալ պարզեւ տուաւ իրեն : Ուղեց նաեւ սեօուհին ներկայանալ, որպէս զի անոր ալ իր մեծարանքը մատուցանէ : Բայց իրեն ըսուեցաւ որ քիչ մը անհանգիստ ըլլալով, մարդ չկրնար ընդունիլ :

Այսպէսով օրիորդը Պր. Ռիշարտոյին տունը գնաց : Սակայն սիրտն անհանգիստ կ'ըլլար, մտածելով որ իր բարերարին ծանրութիւն պիտ'որ ըլլայ : Ուստի եւ անոր ուամուսնոյն աղաչեց որ տան մէջ իրեն զբաղմունք մը տան : Զինքը հաճելու համար՝ յանձնեցին որ Ատելին հետ տան հոգաբարձութեան խնամ տանի : Գարձեալ զինքը գոհ ընելու համար անմիջապէս սկսաւ Պր. Ռիշարտոյ տեղ մը փնտռել : Ար յուսար որ Հեղինէ Մոնրոպէրեան ապարանքին մէջ գրեթէ երկու տարի կենալէն վերջը՝ դիւրաւ կրնայ իրեն համար ուրիշ տեղ մը գանուիլ : Բայց դժբախտութեամբ երկայն ժամանակ յարմար տեղ չգտաւ, որուն վրայ միայն անոր համար կը ցաւէր, որով-

Հետեւ կը տեսնէր թէ Հեղինէ խիստ կը տրամփ :

Քիչ մը ետքը Հեղինէ տրամփեան ուրիշ պատճառ մը ունեցաւ : Ինք Պր. Ռիչարտային տունը գալէն քանի մ'օր յառաջ, Ատէլ Հարբուխէ մը բռնուած էր, որն որ կամաց կամաց այն աստիճանի սաստկացաւ, որ խեղճ աղջիկը ալ սկսաւ նախ տնէն եւ ետքը խցէն դուրս շէլլել : Հեղինէ ամենայն կարելի կերպով իրեն խնամ կը տանէր, յուսալով որ շուտով յառաջուան աստղջութիւնը կը գտնէ, բայց պարապ տեղ : Ատէլ զգալի եղանակաւ կը տկարանար, այնպէս որ զինքը նայող բժիշկներն ամսէ մը ետքը միտքան ըսին որ միայն օդափոխութենէ մը կրնայ յոյս ըլլալ առտղջութեան : Աս ալ աւելցուցին թէ առերեւոյթ աստղջութեամբ գոհ ըլլալու չէ : Հապա պէտք է թողուլ որ գէթ երկու տարի ուրիշ տեղ մ'անցընէ :

Պր. Ռիչարտայ շուտ մը իր Նեապոլսոյ վաճառակցին թուղթ գրեց, եւ իրեն առաջարկեց որ քրոջն աղջիկը հոն խաւրէ : Նոյն բարեկամն իրեն պատասխան տուաւ թէ մեծ ուրախութեամբ զԱտէլ իր քովը կ'ընդունի, եւ կը յուսայ որ Խտալիայի օդը զանիկայ շուտով կ'առտղջացընէ :

Ատր վրայ անմիջապէս ճամբորդութեան պատրաստութիւնները տեսնուեցան եւ որոշուեցաւ որ հիւանդը շուտով ճամբայ ելլէ : Եւ թէպէտ Ատէլ տեսնելով որ իր

Հեռանալուն վրայ Հեղինէ սաստիկ կը արամի, մօրեղբօրն աղաչեց որ ճամբորդութիւնը քիչ մը ուշացրնէ. բայց Պր. Ռիչարտոյ յանձն չառաւ, կը վախճար որ չըլլայ թէ ժամանակ անցնելով՝ հիւանդութիւնն աւելի սաստկանայ:

Սիրելի Ատէլս, ըսաւ Հեղինէ՝ իր բարեկամին, ինչո՞ւ մօրեղբօրդ կամացը դէմ կը դնես: Անտարակոյս զիս արսու՞մ տեսնելուդ համար: Ստոյգ է՝ քու հեռանալուդ վրայ շատ կը ցաւիմ, բայց չեմ ուզեր որ ասոր համար դէմ կենամ մօրեղբօրդ կամացը, որն որ զքեզ իբրեւ հայր կը հագայ:

Շնորհակալ եմ, սիրելի բարեկամս, պատասխանեց Ատէլ. խօսքերդ զիս կը քաջալերեն: Բայց երբ որ ալ չկարենամ զքեզ լսել . . . . :

— Իրարու համար աղօթք կ'ընենք:

Աս խօսքերն ըսելէն վերջը՝ Հեղինէ դուրս ելաւ, սենեակը քաշուեցաւ, ուր սկսաւ առատ արցունք թափել: Ար տեսնէր որ բարեկամին հիւանդութիւնն ան տեսակ ցաւերէն է, որոնցմէ ազատիլը՝ խիստ դժուար է. ուստի եւ իրաւամբ կը վախճար որ զինքն աս աշխարհքիս մէջ մէյ մ'ալ պիտի չտեսնէ:

Ատելին ճամբայ ելլելու օրը, Հեղինէ իրեն յանձնելէն ետեւ որ երբեմն երբեմն թուղթ գրէ, ծոցէն դուրս հանեց մօրը մեռնելու ժամանակն իրեն տուած պատկերագիրը եւ անոր տալով՝ ըսաւ. Սիրելի

Ատէլս, առ պատկերագիրը հետոյ առ. ի դարձից նորէն ինծի կու տաս, որովհետեւ գիտես թէ ինծի համար օրչափ ծանրագին բան է: Չեմ գիտեր, բայց ներքին ձայն մը ինծի կը զրուցէ որ անիկայ քեզի առիթ պիտի տայ ինծի օգտակար ըլլալու:

Ատէլ առաւ նոյն պատկերագիրը, որն որ Հեղինէին հօրը կենդանագիրը կը ներկայացընէր: Բայց ամենեւին պատասխան չտուաւ: Ուրիշ բան չէր ընէր, բայց եթէ լալ Հեղինէին բողկացը մէջ, որն որ իր վշտաց ատենը զինքը միտիթարած եւ հիւանդութեան ատեն քրոջ մը պէս հոգացած ըլլալով, իրեն յառաջուրնէ աւելի սիրելի եղած էր:

Հեղինէ ալ չկրցաւ բարեկամը քաջալերելու համար խօսք մը խօսիլ: Եւ ոչ ինք քաջալերութիւն ունէր, որովհետեւ ունեցածը կորսնցուց՝ մէկէն միտքն իյնալով որ առ տեսնուելին զուցէ վերջինն ըլլայ:

Պր. Ռիշարտոյ մտածելով որ անչափ լացքն Ատելին ախարութիւնն աւելի կը սատակացընէ, Հեղինէին աղաչեց որ սենեկէն դուրս ելլէ: Որբ օրիորդն իր բարեկամին համբոյր մ'ալ տալէն ետքը՝ որն որ զուցէ վերջինն էր, ելաւ խուցը դնաց, ուր փակուած մնաց, մինչեւ որ զԱտէլ առնող կառաց զղրդիւնը ահանջը հնչելէն գաղբեցաւ:

Խիստ դժուար կու գար Հեղինէին՝ այն մտածութիւնը, որ Պր. Ռիշարտային ծանրութիւն կ'ըլլայ, թէ եւ ան ալ ամուսինն ալ շատ անգամ իրեն աղաչած էին որ աս մտածմունքը մէկդի ձգէ: Ուստի միշտ կը խորհէր թէ ինչ կերպով կրնայ իրենց պատճառած ծախուց հասուցում ընել: Աերջապէս որոշեց որ ինք զինքը մատենադրութեան տայ:

Մտնողէր սեպուհին ապարանքն անցուցած ժամանակը՝ գրելու այնպէս վարժած էր, եւ Գաղղիայի ու Իտալիայի մատենադրութեան գեղեցիկ օրինակներն այնչափ անգամ կարգացած էր, որ իրաւամբ կը յուսար թէ իբրեւ մատենագիր կրնայ քիչ մը ստակ վաստրկիլ: Շատ անգամ լրած էր թէ տանտիկին մը իր գրուածներէն վաստրկած ստակովը՝ բազմաթիւ ընտանիք կը պահէ:

Աս որոշումն ընելուն պէս, ձեռք դարկաւ Օրլէանի օրիորդին պատմութիւնը գրելու. եւ մէկ քանի ամիս աշխատելէն ետեւ՝ բաւական ազէկ գնով դրամաճառի մը ծախեց: Նոյն առաջին փորձէն քաջալերուելով, հետզհետէ ուրիշ զանազան գրուածներ ալ շինեց, որով թէ ժամանակն օգտակար կերպով կ'անցընէր, թէ իր անձնական ծախքերն ընելու չափ ստակ կը վաստրկէր. որովհետեւ երբ որ առաջին

անգամ՝ դրամաճառէն ընդունած գումարին գէթ մէկ մասը Պր. Ռիշարտոյին՝ իբր թոշակ տալու խօսք ըրաւ, պատուական վաճառականն այնպէս այլայլեցաւ, որ օրիորդը մէյ մ'ալ չհամարձակեցաւ առաջարկութիւնը կրկնելու:

Նոյն միջոցներուն Ատէլէն շատ նամակներ եկած էին, որոնցմէ կը տեսնուէր թէ տակաւին տկարութիւնն ու հիւանդութիւնը կը շարունակէին՝ նոյն իսկ Գալապրիայի գեղեցիկ երկինքին տակ:

Օր մ'ալ Պր. Ռիշարտոյ իր քրոջը աղջկան մէկ նամակը տուաւ. Հեղինէին, որուն սկիզբը զօրխորդն արտաքոյ կարգի զարմացուց:

Չեմ գիտեր, սիրելի բարեկամս, կ'ըսէր Ատէլ, որ արդեօք աղէկ կ'ընեմ՝ այնպիսի նիւթի մը վրայ խօսելով, որն որ թէեւ խիստ հաճոյական պէտք է որ ըլլայ քեզի բայց կրնայ նաեւ զքեզ պարապ տեղ այլայլութեան մէջ ձգել: Սակայն եւ այնպէս ապահով ըլլալով որ եթէ տալու յոյս իրօք չիկատարուիր, բաւական քաջասրտութիւն կ'ունենաս ակնկալութեանդ պարապի ելլելը համբերութեամբ տանելու, կ'ուզեմ ամէն բան յայտնել:

Հոս մէկու մը հետ ծանօթացայ, որն որ ընտանիքդ կը ճանչնայ եղեր . . . . :

Աս խօսքերը կարդացած ատեն՝ Հեղինէ այնպէս այլայլեցաւ, որ քիչ մը ժամանակ չկրցաւ նամակին ընթերցումն յառաջ տա-

նիլ : Չեռուքները կը դողդողային, սիրտը
սասաիկ կը նեակէր, ստքի վրայ չէր կրնար
կենալ : Բայց յոյն ու հեռաբարբութիւնը՝
չուտ մը տկարութեանը յաղթեցին, եւ
կարդաց լմնցուց նամակը, որն որ հետեւ-
եալն էր :

Անտարակոյս կը յիշես որ նախնիծաց
թղթերուս մէջ Մանչինելլի անուով
տիկնոջ մը վրայ կը խօսէի, որուն հետ
ճանչուորութիւն ըրած ըլլալս եւ ինծի
վերջին աստիճանի մեծ բարեկամութիւն
ցուցընելը կը յիշատակէի : Արդ իրմէ ըն-
դունեցայ այն տեղեկութիւնները՝ զորոնք
հիմայ քեզի կը հաղորդեմ :

Հօրս վաճառակցին ամարանոցը հաս-
նելէս քիչ մը ետքը, շրջակայ տեղուանք-
ները պտըտած ժամանակս, որ մը աս տի-
կինն ինծի պատահեցաւ, եւ հիւանդու-
թեանս վրայ շատ ցաւակցութիւն ցու-
ցուց : Ան ատենէն սկսանք շատ անգամ
տեսնուիլ, որովհետեւ իր տունը՝ մերինին
խիստ մօտ է : Այսպէսով քիչ ատենուան
մէջ իրարու հետ սերտիւ կապուեցանք
Երբեմն հետը Գաղղիա ունեցած բարե-
կամներուս վրայ կը խօսէի, եւ քու ա-
նունդ, ինչպէս ինք իրմէ կրնաս իմանալ,
շատ անգամ խօսակցութեան մէջ կը
յիշուէր :

Բարեկամս միշտ յօժարութեամբ կը
լսէր վրադ ըսածներս, թէ եւ Պէլրիվ ա-
նունն իրեն բոլորովին անձանօթ էր : Զքեզ

այնչափ սիրելիս՝ բաւական կ'ըլլար զքեզ իրեն ալ սիրելի ընելու :

Աւերջապէս քանի մը օր յառաջ՝ հիւանդութեանս ժամանակ ինծի ունեցած խնամքիդ, եւ իրարմէ բաժնուելու ատեննիս՝ ունեցած արամութեանդ վրայ խօսելով, նոյն ատեն ինծի տուած պատկերագիրդ ծոցէս հանեցի, որպէս զի հօրդ կենդանագիրն իրեն ցուցընեմ :

Ո՛հ, սիրելի Հեղինէս, որչափ կը զարմանայիր, եթէ նոյն կենդանագիրը տեսած ժամանակն արձակած ազազակը լսէիր եւ կերպարանքին այլայլութիւնը տեսնէիր : Մէկէն պատկերագիրը յափշտակեց՝ ձեռքէս առաւ, աչուրներուն մօտեցուց, եւ մտադրութեամբ ամէն կողմը զննելէն ետքը՝ հարցուց թէ նոյնը քեզի ս՛վ տուած է : Ապաստխանեցի որ մայրդ մահուան անկողնոյն մէջ քեզի տուած է, եւ ընտանեացդ վրայ ամէն դիտցածներս իրեն յայտնեցի :

Ասոր վրայ վիզս փաթթուեցաւ, եւ արցունք թափելով ըսաւ որ դուն իր ամենասիրելի բարեկամին աղջիկն ես, եւ ինքքու մերձաւոր ազգականներէդ մէկը կը ճանչնայ :

Աս ըսելէն ետեւ՝ տեղեկութիւն տուաւ Գաղղիացի տիկնոջ մը հետ ատենօք ունեցած բարեկամութեան վրայ, եւ յառաջ բերաւ ան նշանները՝ որոնք իրեն կարծել կու տան թէ դուն իր նոյն բա-

րեկամին աղջիկն ըլլաս: Բերած ցոյցերն
ինձի ալ այնպէս հաստատուն երեւցան,
որ շուտ մը իր կարծիքն ընդունեցայ:

Եւ թէպէտ ինձի աղաչեց, որ աս բանս
քեզի շիմացընեմ, մինչեւ որ պատասխան
ընդունի քու ան ազգականէդ՝ որն որ հիւ-
մայ Սպանիա կը գտնուի եւ որուն շուտ
մը նամակ գրելով, հօրդ կենդանագրին
հետ խաւրեց. բայց ես չկրցայ գիմանալ,
ուղեցի ամէն բան շուտ մը քեզի իմացը-
նել: Այսպէսով կ'երեւայ որ իրաւացի է
եղեր նոյն կենդանագիրն ինձի տուած ա-
տենդ ունեցած ակնկալութիւնդ:

Հիմայ, սիրելի Հեղինէս, քիչ մ'ալ
իմ վրաս խօսիմ: Քիչ մը ժամանակէ վեր
ինք զինքս աղէկ կը զգամ, եւ զիս դարմա-
նող բժիշկը կը յուսայ որ տարւոյս ըն-
թացքին մէջ կրնամ Գաղղիա դառնալ:

Հեղինէ աս նամակը կարգալէն ետքը՝
երկայն ատեն խորհեցաւ Ատելին պատ-
մածներուն վրայ: Մեծ միտթարութիւն
եւ ուրախութիւն կ'իմանար, մտածելով
որ կարելի է թէ քիչ մը ետքը կը տեսնէ
ան ազգականը՝ որուն վրայ մայրն ալ կը
խօսէր իրեն թող տուած թղթին մէջ:
Սրտանց Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ, եւ
աղաչեց որ ակնկալութիւնը պարասի
չհանէ:

Աս ուրախարար լրոյն վրայ Պր. Ռի-
շարայ ուրիշ լուր մ'ալ աւելցուց, որն
որ Հեղինէին համար առաջնոյն չափ ան-

ակնկալ էր : Իրեն ըստ թէ խիստ աղէկ եւ գոհացուցիչ տեղեկութիւններ ընդունած է այնպիսի անձի մը վրայ, որն որ իրեն ալ շատ սիրելի է :

Օրիորդը՝ սրուն սիրտն Ատէլին նամակէն զգացած ուրախութեամբը լեցուած էր, մեծ զարմացմամբ վաճառականին երեսը կը նայէր :

Ար տեսնեմ որ դուցածս չէք հասկընար, ըստ Պր. Ռիշարտոյ, ուստի պէտք է որ աւելի յայտնի խօսիմ : Պր. Կարսլոսին առաջարկութեան պատասխանը ձեր ուղածին համաձայն նոյն տունն իրեն խաւրեցի : Ստոյգ է՝ աս նիւթին վրայ անկէ ետեւ ձեզի բան մը չըսի, եւ ոչ իսկ յայտնեցի իր պատասխանը, բայց ասոր պատճառն ան էր՝ որ կ'ուզէի ճշդիւ ճանչնալ թէ նոյն պաշտօնական արքունեաց մէջ ինչպէս կը վարուի : Չեր՝ իմ վրաս ունեցած վտահաւթիւնը, եւ ձեր երջանկութեան վրայ իմ ունեցած հոգս, վրաս պարտք կը դնէին որ առանց ձեզի իմացընելու՝ աս տեղեկութիւններն առնում . . . : Բայց կարելի է՝ բրածիս չհաճիր :

Պարոն, պատասխանեց շեղինէ, սրտանց համոզուած եմ որ իմ բարւոյս համար բրած էք աս բանը : Միայն թէ յառաջուրնէ կարծիքս հարցուցած որ ըլլայիք, կ'աղաչէի որ . . . :

— Աս գործքէն ետ կենամ, այնպէս չէ՝ բայց ինչու համար : Ինչպէս դուք եւ Պր.

Կարողոս, նոյնպէս ես ալ աղէկ գիտեմ որ Տմայ ձեր ամուսնութիւնն այնչափ դժուարութեանց տակ կ'իյնայ, որ խելք չէ գլուխ հանել ուղելը: Բայց սակայն ես հիմակուրնէ պէտք էի ձեր ձեռքին ետեւէն ինկողին վրայ որոշ անդեկութիւն ունենալ: Մինչեւ հիմայ իր վրայ ուրիշներէն լսածներս՝ իրեն այնպէս նպաստաւոր էին, որ մարդ չիկրնար աւելի բանի մը բաղձալ: Սակայն ես ասիկայ բաւական չհամարեցայ. ուղեցի նոյն իսկ արքունեաց մէջ զինքը տեսնել կրցող անձանց կարծիքն իմանալ. եւ եթէ ակնկալութեանս հակառակ՝ զինքը ձեզի անարժան ցուցնելու ըլլային, ձեզի պիտի իմացնէի որ ջանաք անոր յիշատակը մոռնալ:

— Չձեզ կրնամ ապահովցրնել, Պարոն, որ անոր յիշատակը սրտիս հանգիտոր երբեք չիվրդովեր: Ես իմ ապագաս Աստուծոյ յանձնած եմ. ինչպէս որ իրեն հաճոյ է, թող այնպէս ընէ:

— Շատ աղէկ ըրեր էք. բայց չեմ կարծեր որ ես ալ գէշ ըրած ըլլամ՝ մարդկային խոհեմութեան պահանջած զգուշութիւնները բանեցրնելով: Սակայն մեր խնդրոյն գանք: Արքունեաց մէջ մուտք ունեցող անձ մը, իմ աղաչելովս յանձն առած էր Պր. Կարողոսին ընթացքին մտադիր ըլլալ: Պատասխանը հաղիւ այսօր ընդունեցայ, եւ ահաւասիկ ձեզի կը հաղորդեմ:

Թողթին մէջ կ'ըսէ որ նոյն պաշտօնա-
կալը թէպէտ միշտ ընտիր վարք ունե-
ցած էր, բայց վերջին անգամ տնէն դառ-
նալէն ետեւ՝ յառաջութէ շատ աւելի
մտախորհ կ'երեւայ եւ առանձնացեալ
կեանք մը կ'անցընէ: Արքունեաց հանգէս-
ներուն մէջ ան ժամանակ միայն կը տես-
նուի, երբ որ ի պաշտօնէ պարտաւորած
կ'ըլլայ: Ան ամէն ընկերութիւններէն կը
փախչի, որոնց մէջ կրնայ վախճալ թէ իր
կրօնական սկզբունքներուն չհամաձայնող
սկզբունքներով անձանց կը հանդիպի, եւ
քաջութեամբ կը մերժէ իր ընկերներէն ս-
մանց զինքն իրենց համաձայնցընելու հա-
մար գործածած հրապոյրները: Սակայն
եւ այնպէս վայրենի ու մարդաստեաց չէ-
ամենուն հետ քաղցրութեամբ ու մարդա-
սիրութեամբ կը վարուի, միայն ան ատեն
կը բորբոքի՝ երբ որ առջեւը կրօնի կամ
առարինութեան դէմ ծաղրածու խօսք
կ'ըլլայ, եւ շատ անգամ իր ներկայու-
թիւնը բաւական կ'ըլլայ ամպարիշտ լեզու-
ները լռեցընելու:

Արքունեաց փիկին մը՝ որն որ Գաղղիայի
առաջին ազնուական տներուն մէկէն է,
շատ ժամանակ չկայ՝ ուղեց իր միակ աղ-
ջիկն իրեն կնութեան տալ. բայց ինք
չընդունեցաւ, ըսելով որ ընտրութիւնն
արդէն ըրած է, եւ կ'ուզէ հաւատարիմ
մնալ:

Հոս Պր. Ռիշարտոյ լռեց՝ կը մտածէր

որ անտարակոյս Հեղինէ պիտի հարցընէ թէ արդեօք կը կարծէ որ Աարոյրօսին ըսածն իրեն համար ըլլայ : Բայց անիկայ ամենեւին զարմացման կամ այլայլութեան նշան չցուցուց :

Արդ, սիրելի օրիորդ, շարունակեց վաճառականը, Ար. Աարոյրօսին առ վերջին գործքը բաւական չէ՞ զձեզ ապահովընելու անոր դիտաւորութեանց վրայ :

Ես անոր դիտաւորութեանց անկեղծութեան եւ ազնուականութեան վրայ երբեք տարակուսած չեմ, պարտասխանեց Հեղինէ : Բայց կարծեմ թէ խելացութեամբ վարուած չեմ ըլլար, եթէ հիմա կուան վիճակիս մէջ այնպիսի մեկու մը հեռ ամուսնանալու վրայ մտածեմ, որն որ ծննդեամբ ինձմէ շատ վեր է :

— Ան չէք կրնար ըսել . . . բայց աղէկ միտքս եկաւ : Ատէլ նամակին մէջ տիկնոջ մը վրայ խօսք բրած պիտ'որ ըլլայ, որն որ կը հաստատէ եղեր թէ ձեր մայրը ճանչցեր է :

— Հրամար էք, Աւրոն : ձեր այսօր բերած նամակին մէջ այնպիսի տիկնոջ մը վրայ կը խօսի :

— Չեր հօրը կենդանագիրը քրոջս աղջկան տալու մտածմունքնիդ շատ աղէկ մտածմունք է եղեր :

— Ահաք է որ խոստովանիմ թէ աւանց խորհրդածութեան տուի : Յառաջողոյն երբեք չէի կարծեր որ կարենամ

ձեռքէ հանել զանիկայ, որոյ՛հետեւ ինձի կրկին պատճառաւ պատուական էր. մէյ մը՝ որ մայրս մեռնելու ժամանակ տուած է. մէյ մ'ալ՝ որ հօրս կենդանադիրն է, որուն ամենեւին ուրիշ մէկ յիշատակը չունիմ՝ քովս:

— Կայի՛նք. յաւսամ որ Աստուած սկսած գործքը գլուխ կը հանէ, եւ ձեր ծնողաց անունն ու աստիճանը ծածկող քողը կը վերցուի:

Պր. Կարողոս կը գրէ որ իոստիկանութեան ձեռքով զԱռաղէն եւ անոր քոյրը գանելու ետեւէ է: Մինչեւ հիմայ եղած հետադատութիւնները պարսպի ելեր են. կը կարծուի եղեր որ ան երկու թշուառականք օտար երկիր փախած ըլլան: Բայց մարդկային արդարութեան կատարել չկրցածը՝ աստուածային արդարութիւնը գլուխ կրնայ հանել: Չեն կրնար ան ամենատեսաչքէն պրծիլ, որն որ իրենց թաքստեան տեղը գիտէ:

Թող յանցանքնին ճանչնան եւ Աստուծոյ թողութիւն ընդունին. ես ասկից ուրիշ բանի չեմ բաղձար, ըսաւ օրիորդը աչքէն արցունք թափելով:

Այսպէսով Հեղինէ ամէն բան Աստուծոյ յանձնելով, հանդարտութեամբ կը սպասէր Ատէլին նամակին, որմէ կը յուսար մանրամասն տեղեկութիւն ընդունիլ իր Սպանիա գտնուող ազգականին վրայ: Բայց անոր վերջին նամակին վրայ

քանի մը ամիս անցաւ, եւ ամենեւին նոր լուր մը չառաւ: Նոյն միջոցին Ատէլ իր մօրեղբորը մէկ երկու անգամ նամակ գրեց. բայց Մանչինելի տիկնոջ վրայ ամենեւին յիշատակութիւն չէր ըներ: Անտարակոյս նոյն տիկինը տակաւին կը սպասէր Սպանիա խաւրած նամակին պատասխանին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Է .

Իրիկուն մը՝ որ Հեղինէ սենեակը քաշուած՝ գրելու կը զբաղէր, Ռիչարտոյ տիկինը՝ տարիքն առած օտար կնոջ մը հետ ներս մտաւ: Անձանօթն ընտանութեամբ մը բարեւ տալով, մէկէն օրիորդին ինչպէս ըլլալը հարցուց:

Հեղինէ չկրնալով զինքը ճանչնալ, կ'ուզէր ո՛վ ըլլալը հարցընել. բայց գիմնոցինը ժամանակ չթողուց: Ի՞նչպէս կարելի է, օրիորդ, ըսաւ, որ զիս մոռցած ըլլաք: Ստոյգ է՝ ձեզի հետ մէկտեղ երկայն ատեն չմնացի. բայց զիս Մոնրոպէրեան ապարանքը տեսած էք, ուր տիկնոջ սենեկապանն էի:

Հեղինէ մտադրութեամբ երեսը նայելով, վերջապէս ճանչցաւ որ Մարթան է, զորն որ Մոնրոպէրեան ապարանքը տեսած էր. բայց վրան երկայն ժամանակ անցած ըլլալով, մէկէն չէր կրցած միտքը բերել: Թողութիւն կը խնդրեմ, տիկին, պա-

տասխանեց Հեղինէ, հիմայ կը յիշեմ. իմ
ապարանքը մտնելէս քանի մը օր ետքը՝
դուք անկից ելար եւ . . . . .

Ես հոս ձեր ջատագովութիւնը լսելու
եկած չեմ, ընդ միջեց Մարթա, հապա ա-
ռաջարկութիւն մ'ընելու, որն որ կը յու-
սամ՝ ձեզի հաճելի կ'ըլլայ: Ահաւասիկ
ինչպիսի:

Մոնրոպէր տիկնոջ քովէն ելլելէս
ետքը, այլի տիկնոջ մը ծառայութեան
մտայ, որն որ երկու թերահասակ աղջիկ
ունէր: Հիմայ որ քիչ մը մեծցած են, տի-
կինը կ'ուզէ դաստիարակուհի մը բռնել.
Եւ որովհետեւ Մոնրոպէրեան ընտանեաց
հետ բարեկամութիւն ունի, ուզեց անկից
ձեր վրայ տեղեկութիւն առնուլ, ինչպէս
որ սովորաբար սյսպիսի առիթներու մէջ
կ'ըլլայ: Մոնրոպէր տիկինը մեծ գովու-
թեամբ խօսեցաւ ձեր դիտութեան, ճար-
տարութեան, փութոյն ու վարմանց վրայ
եւ մեծ եռանդեամբ զձեզ յանձնեց, որով
եւ տիկինս որոշեց որ զձեզ քովս առնու:
Աւստի զիս խաւրեց իմանալու համար որ
արդեօք նոյն պաշտօնը կ'ընդունիք: Թո-
շակնիս՝ Մոնրոպէր տիկնոջ առածին հետ
նոյն կ'ըլլայ, եւ որովհետեւ նոյն տիկինը
զձեզ իբրեւ բարեպաշտ օրիորդ մը նկարա-
գրեց, զձեզ աս կողմանէ ալ հանդարտե-
ցընելու համար կը ծանուցանեմ որ տի-
կինս, Արան-Շէնի կոմսուհին, Մարսիլիա
քաղաքին ամենէն բարեպաշտ ու պատկա-

ուելի տիկինն է, եւ միանգամայն՝ նշանաւոր
արքեպիսկոպոսի մը քրոջն աղջիկը :

Հեղինէ այս ամենայն մտիկ ընելէն եւ-
տեւ, Շատ կը ցաւիմ որ, ըսաւ, հիմայ
մէկէն որոշ պատասխան չեմ կրնար տալ :
Պր. Ռիշարտոյ հոս չէ, եւ իրեն խորհուրդ
չհարցուցած՝ չեմ ուզեր որոշում ընել :

Հիմայ ինչ ընենք, գոչեց օտարական
կինը, Արան - Շէնի կոմսուհին ձեզի կը սպա-
սէ : Ինք աս օրերս Ախլոսնոյ պիտի եր-
թայ, ուր կը գտնուի իր արքեպիսկոպոս
մօրեղբայրը, եւ ճամբայ չելած՝ կ'ուզէ ձե-
զի հետ տեսնուիլ :

Բայց գուցէ կրնանք բանն ուրիշ կեր-
պով կարգի դնել, աւելցուց քիչ մը մտա-
ծելէն ետքը : Որովհետեւ Արան - Շէնի
կոմսուհին կը բաղձայ որ Իսապիայէն եւ
դարձած ժամանակը քովը մտնէք, անոր
համար՝ եթէ կ'ուզէք, հիմայ կրնաք Մար-
սիլիա երթալ, հետք խօսիլ : Եթէ ըրած
առաջարկուի իննեքուն կը հաճիք, հոն-
կից Պր. Ռիշարտոյին նամակ կը գրէք, եւ
պատասխանին կը սպասէք, իսկ եթէ չէք
հաճիր, շուտ մը դարձեալ Նիմ կը դառ-
նաք : Իսկ ճամբուն ծախքը հոգ մ'ընէք,
որովհետեւ տիկինս զիս առանձին կառքով
մը խաւրած է, որ եթէ կը հաւանիք՝ ճամ-
բորդուիմունն անով ընէք :

Հեղինէ երկայն ատեն տարակուսանայ
մէջ մնաց : Մարթային կերպարանայ վրայ
կեղծաւորութեան ու նենգութեան նշմա-

բանքներ կ'երեւային: Եւ թէպէտ ինք չէր
բւզեր հաւանիլ միտքն եկած կասկածնե-
րուն, որոնք բաւական կ'ըլլային ուրիշ մէ-
կը զգուշացընելու: Բայց չէր կրնար ալ
բոլորովին հանդարտիլ:

Ռիշարտոյ տիկինն առ անորոշութիւնը
տեսնելով, Սիրելի Հեղինէ, ըսաւ, բան
մ'որոշելու էք: Չեղի եղած առաջարկու-
թիւնը շատ պատուաւոր եւ պատշաճական
է: Եթէ նոյն տեղը ձեզի հաճոյ կ'ըլլայ,
ամուսինս ըսելիք մը չ'ունենար, իսկ եթէ
յարմար չ'երեւար, կրնար դառնալ հոս
գալ: Գիտէք արդէն որ մեր տունը ձեզի
համար միշտ բաց է:

Մեր դիւցազնուհւոյն սրտին մէջ եր-
կու իրարու հակառակ զգածումներ կը
կառուէին: Մէկ կողմանէ կը բաղձար որ
ալ իր բարերարներուն բեռ չըլլայ, մէկալ
կողմանէ ալ ներքին երկիւղով մը կը
վրդովէր, որուն պատճառն ինքն ալ չէր
կրնար իմանալ: Քիչ մը ժամանակ մտա-
ծելէն վերջը՝ Ռիշարտոյ տիկնոջ հարցուց
թէ արդեօք աղէկ չ'ըլլար որ երթայ նախ
Մանրոպէր տիկնոջ հետ խօսի:

Սիրելի բարեկամ, պատասխանեց տան-
տիկինը, Մանրոպէր տիկինը քիչ մը յա-
ռաջ ամուսնոյն հետ Մանրէլիէ գացած
է: Հաւատացէք ինձի, միտքս զձեզ մեր
տնէն հեռացընել չէ: մինչեւ հիմայ ցու-
ցուցած բարեկամութենէս կրնար իմանալ
թէ որչափ սիրելի էք ինձի: Բայց իրբեւ.

բարեկամ կ'ըսեմ որ եղած առաջարկու-
թիւնը մէկէն մերժելը խելացութիւն չէ :

Ուրեմն կարծիքնիդ ան է՝ որ երթամ,
ըսաւ Հեղինէ :

Աս խօսքին վրայ Ռիշարտոյ տիկինը
չփոթեցաւ եւ չկրցաւ պատասխան տալ :
Ուստի դարձեալ նոր լռութիւն մը տի-
րեց, եւ Հեղինէ տխուր խորհուրդներու
մէջ ընկղմած կ'երեւար : Աերջապէս մեծ
ճիգ մ'ընելով՝ Մարթային ըսաւ որ պա-
տրաստ է հետը ճամբայ ելլելու :

Տանտիկինը շատ այլայլեցաւ տեսնելով
որ Հեղինէ սաստիկ դժկամակութեամբ
յանձն կ'առնու երթալ : Կը կասկածէր որ
գուցէ զինքը ստիպած ըլլայ իր անձնական
յօժարութեան դէմ որոշում ընելու : Բայց
բան մը չըսաւ, մանաւանդ թէ օգնեց ալ
ճամբորդութեան հարկաւոր եղածը պա-
տրաստելու :

Երկրորդ առտու ալ՝ երբ որ Մարթա
կառքով դուռը հասաւ, Ռիշարտոյ տի-
կնոջ սիրան արատքոյ կարգի վախ ինկաւ :
Տէր Աստուած, ըսաւ Հեղինէին, չեմ գի-
տեր ինչու այսպէս կ'այլայլիմ : Սիրելի բա-
րեկամս, շատ կը վախնամ :

Ինչու համար, տիկին, պատասխանեց
քաջութեամբ օրիորդը. նախախնամութեան
ձեռքը չեմ մի :

— Այո՛, ըսածնիդ ճշմարիտ է : Ամէնքս
Աստուծոյ զաւկըներն ենք. Աստուած բա-
րի հայր մըն է : Բայց . . . . .

Արթուր, կրկնեց Հեղինէ՛ այնպիսի հան-
դարտութեամբ մը, որ Ռիչարտոյ տիկինը
զարմացուց, վախնալու ամենեւին պատ-
ճառ չկայ: Ճամբորդութիւնս ինչպիսի
էլք որ ունենայ, Արան – Շէնի կոմսուհւոյն
Վիլոուոյ գացած ատենը՝ ես հոս կը դառ-
նամ, ամենայն ինչ ձեզի կ'իմացընեմ:

— Նայի՛նք, կը տեսնեմ որ պէտք է
յուսալ, բայց չեմ համարձակիր:

— Ի խնամս Աստուծոյ: Մենք նա-
խախնամութեան գաղտնիքները չենք գի-
տեր, շատ անգամ ինք մեզի ի կեանս
կ'առաջնորդէ ան ճամբով՝ որով կը կար-
ծենք որ զմեզ ի մահ կը վարէ:

Առէն, այնպէս ըլլայ, պատասխանեց
տիկինը:

Ետքը երկուքը մէկտեղ վար իջան,
Մարթային զիմացը գացին, որն որ կառա-
պանին հետ ներս կը մտնէր: Առապանը
Հեղինէին արկղն առաւ, եւ օրիորդը նս-
րէն նորէն Ռիչարտոյ տիկնոջ հետ պաղ-
տուելէն ետքը՝ կառքը մտաւ, Մարթային
քովը նստաւ եւ կառքը շուտ մը ճամբաց
ելաւ:

Արլ հասած ատեննին՝ սուրհանդակի
մը պատահեցան, որն որ իրենց մօտենա-
լով՝ ըսաւ որ կոմսուհին զաւկըներուն հետ
Խապիա երթալու համար նաւ մտած է,
եւ անհամբերութեամբ Պելլիով օրիորդին
պատասխանին կը սպասէ:

Շուտով գնա կոմսուհւոյն իմացուր

որ, ըսաւ. Մարթա, Պելլիով որիորդն ան-
ձամբ կու գայ: Մենք ալ կը ջանանք ե-
տեւէդ շուտով հասնելու:

Հեղինէ շատ խռովեցաւ. աս լրոյն վրայ,
որուն չէր սպասեր: Բայց ունեցած տհա-
ճութիւնն արտաբուստ եւ ոչ նշանով մը
ցուցուց: Չարմանքն աւելի շատցաւ՝ երբ
որ տեսաւ թէ Արլէն ելած ատեննին,
կառքը Մարտիկայի ճամբան բռնելու տեղ՝
դէպ ի ծով տանող ճամբայ մը կը մտնէ:
Ուր կերթանք կոր, ակիկին, հարցուց ըն-
կերին:

— Նաւուն խարխիս ձգած ծովեղերքը:

— Ուրեմն նաւը Մարտիկա չէ:

— Չէ. Իտալիա երթալէն յառաջ
Ռոն գետին բերանն առնելու վաճառք
ունենալով, երէկ իրիկուն Մարտիկայէն
ելած է:

Հեղինէ կրնար Մարթային հարցընել
թէ ինչո՞ւ համար աս դէպքը յառաջա-
դոյն իրեն չիմացուց՝ եթէ գիտեր, իսկ ե-
թէ չէր գիտեր, ետքէն ի նշպէս իմացաւ:
Բայց միտքն ուրիշ խորհուրդներով զբա-
ղած ըլլալով, լուռ կեցաւ, մինչեւ որ
ճամբուն վրայ եզոզ պզտիկ պանդոկ մը
հասան:

Ալ ծովեղերքէն հեռու չենք, ըսաւ
Մարթա. կառքը հոս թողունք, ճամբանիս
ստրով շարունակենք:

Հեղինէ՛ որն որ կառքին երերումէն
սաստիկ յոգնած էր, աս առաջարկու-

Թիւնը սիրով ընդունեցաւ : Պանդոկին ծառաներէն մէկը Հեղինէին արկղը սայլակի մը վրայ գրաւ, եւ երեքը մէկտեղ սկսան քալել, առուակի մը քովէն՝ որն որ հոնկից քիչ մը հեռու ծովը կը թափէր :

Ծովեզր հասած ժամանակնին՝ իրիկունը մօտ էր : Ծովուն ամայի ափունքը ցուրտ հով մը կը փչէր : Ծովը շարժման մէջ էր եւ ալիքները մանչելով՝ ժայռերուն վրայ կը խորտակէին :

Աս կողմերը խարխոխ նետած նաւ մը երթալու համար՝ մեզի մակոյկ մը պէտք է, ըսաւ Մարթա՝ քանի մը ձկնորսներու, որոնք ծովեզրը կեցած՝ ուսկաննին ցիցերու վրայ տարածելու զբաղած էին :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, աիկին, պատասխանեց ձկնորսներէն մէկը. գիտէ՞ք՝ որ այսպիսի ատեն . . . :

Քեզի չափ գիտեմ, ըսաւ անհամբերութեամբ Մարթա. միայն ան կը հարցընենմ որ զմեզ նաւ տանիլ կ'ուզէք :

Բայց, աիկին, կրկնեց ձկնորսը՝ չորս կողմն ու ծովը նայելով, մինչեւ որ ետ դառնամ՝ մութ գիշեր կ'ըլլայ, եւ ամէն նշանները կը ցուցընեն որ փոթորիկ մը պիտի փրթի :

— Փոթորիկ : Ի՞նչ, կարծես թէ ես ծովէն չեմ հասկընար, որ քու խօսքերէդ խարուիմ : Չե՞ս ամբընար ծովէն վախնալու, անսներով որ երկու կանայք չեն վախնար :

— Ըսածս վախէս չէ. Բայց պարտքս
սեպէցի՝ վաանդը ձեզի յառաջողոյն ծա-
նուցանել :

Ա՛հ, եթէ վաանդ կայ, նաւ չմանենք,
գոչեց Հեղինէ : Աւելի աղէկ է որ պանդոկ
դառնանք եւ վաղուան սպասենք : Աս
բսելու ժամանակն այլայլութեամբ ալիքնե-
րուն շարժման եւ երկնից մթննալուն կը
նայէր :

Ապահով եղէք որ ամենեւին վաանդ
չկայ, պատասխանեց Մարթա, աս մարդուն
չափադանց խօսքերուն նպատակն ան է՝
որ քիչ մ'աւելի ստակ առնու :

Ար խարուիք, տիկին, կրկնեց նաւաւ-
տին. դիտաւորութիւնս աւելի ստակ առ-
նուլ չէ : Այսօր վաղուքնէ աւելի ստակ
չեմ պահանջեր ձեզմէ : Բայց կը վախնամ
որ ձեր յանդգնութեան վրայ շղղջաք :

Աղէկ գիտեմ, պատասխանեց Մարթա,
որ փոթորիկը չսկսած՝ կրնանք թէ՛ մենք
նաւը հասնիլ, թէ՛ դուք դարձեալ հոս
եւս դառնալ : Բայց պէտք չէ որ շատխօ-
սութեամբ ժամանակ անցընենք :

Տիկին, գոչեց Հեղինէ, զԱստուած
փորձելու չէ : Գուք ալ կը տեսնէք որ
վաանդ կայ : Ինչո՞ւ զմեզ վաանդի մէջ
դնենք : Եւս դառնանք, կ'աղաչեմ :

Գուք ազատ էք, պատասխանեց Մար-
թա. եթէ կ'ուզէք, եւս դարձէք, իսկ ես՝
միայն դրած եմ որ անմիջապէս տիկնոջս
քովն երթամ :

Աս խօսքերն այնպիսի հանդարտութեամբ ըսաւ որ խեղճ օրիորդը սկսաւ լալ : Բայց չկրնալով առանձին Նիմ գառնալ, քաջալերուեցաւ եւ ծովեղբը մօտեցաւ : Մարթա ցած ձայնիւ խօսք մ'ըսաւ նաւաւարին, որն որ շուտ մը մակոյկը սրափրաստեց : Հեղինէ մէջը մտաւ, աղէկ մը վերարկուին փաթթուեցաւ եւ խուռն վրան յարձակող մտածմանց մէջ ընկղմեցաւ : Մակոյկն անմիջապէս սկսաւ ծովեղբրէն հեռանալ :

Ք Լ Ո Ւ Խ Ժ Ը •

Մակոյկը մտնելէն վեր՝ Հեղինէ միտքը պաշարող տխուր մտածմունքներուն մէջ ընկղմած, ամենեւին ուրիշ բանի միտ չէր դներ : Այսպէսով խել մը ժամանակ անցաւ, գիշերուան մութը բոլորովին կոխեց, եւ լուսնայն ճառագայթները սեւաթոյր ամպերը պատռելով՝ փոթորկեալ երկինքն ու մրրկալից ալիքները սկսան լուսաւորել :

Անտարակոյս քանի մը մղոն ճամբայ ըրած ենք, ըսաւ վերջապէս Մարթային, երբ որ անիկայ թիակավարներուն կը ցուցընէր հեռուն կեցող նաւը, որն որ հապիսեւ կէտի մը պէս կը նշմարուէր :

Այնպէս է, պատասխանեց Մարթա, նաւը ցամաքէն շատ հեռացեր է. ի վերայ այսր ամենայնի քիչ մը ետքը կը հասնինք :

Օրիորդն ասով քիչ մը ապահովութիւն

ստանալով, ալ բերնէն խօսք մը չհանեց :
Գլուխը ձեռու բներուն կռթնցընելով՝ առաջին մտածմանցը մէջ ընկղմեցաւ մնաց :
Մէյ մ'ալ յանկարծ Մարթային ձայնը լսեց, որ Աւասիկ հասանք, կը գոչէր :

Աս աղաղակէն արթըննալով, գլուխը վեր վերցուց, չորս կողմը նայեցաւ, եւ քանի մը վայրկեան սքանչացած մնաց՝ առջեւը բացուած շքեղ տեսարանը տեսնելով : Ծովը՝ նոյն տեղը ծովեզերքին մօտ եղածէն հանդարտ կ'երեւար, երկինքն այնչափ ամպոտ չէր. գիշերուան լռութիւնը միայն թիակներուն ձայնէն ու ծովեզր դարնուող ալեաց հեռաւոր խօխօջիւնէն կ'աւրուէր : Աչքին առջեւը մեծ ու փառաւոր նաւ մը կեցած էր, որուն առագաստները՝ լուսնոյ ճառագայթներուն տակ սպիտակ լուսով մը կը փայլէին :

Կը տեսնե՞ս, ըսաւ Մարթայ նաւակափարին. հիմայ համոզուեցա՞ր որ օդէն կը հասկընամ եղեր : Ահաւասիկ ըսածիս պէս՝ առանց փոթորկի հասանք :

Սողոգ է՝ նաւը հասանք. բայց ո՞չ դուք ընելու ճամբորդութիւննիդ լմնցուցած էք, ոչ ալ ես ու ընկերներս ծովեզր դարձած ենք : Շատ կը տարակուսիմ որ վտանգէն աղատած ըլլանք :

Ո՞վ կայ հոն, գոչեց նաւուն վրայ սպասող պահապանը :

Բարեկամ, Մարթա Լավրդոյ, գոչեց շեղինէին ընկերը՝ թաշկինակը շարժելով :

Անսխալապէս նաւուն յարկը նաւասար-
ներով լեցնուեցաւ, որոնք շուտ մը կա-
խեալ թիկնաթոռ մ'իջուցին մակուկին
մէջ :

Օրիորդ, վրան նստեցէք, ըսաւ Մար-
թա Հեղինէին: Ալ հիմայ օդէն վախնա-
լու բան չունիք: Աարծեմ զձեզ բռնա-
գատելուս համար՝ ինծի չէք նեղանար:

Չէ, պատասխանեց Հեղինէ, շնորհա-
կալ եմ:

Սակայն խեղճ օրիորդին սիրտը սաս-
տիկ կը զարնէր, բայց մարմնովը տերեւի
պէս կը դողդողար. վրան մարելիք կու գար:
Մարթա առ տեսնելով, ձեռքէն բռնեց եւ
այլայլութեամբ մը՝ Օրիորդ, հիւանդ էք,
ըսաւ:

— Հիւանդ չեմ, բայց . . . :

— Բայց, ինչ. դեռ փոթօրկէն կը
վախնար:

Խեղճ օրիորդը պատասխան չտուաւ.
աւելի կ'ուզէր յանձն առնուլ որ զգացած
անձկութիւնը՝ աղայական վախէ ծագած
համարուի, քան թէ բուն ճշմարիտ պատ-
ճառը յայտնել: Մարթա ալ զինքը նորէն
չթախանձեց:

Երբ որ խել մը ատեն վարանելէն վեր-
ջը՝ օրիորդը թիկնաթոռին վրայ նստաւ,
ընկերը նշան տուաւ, եւ շուտ մը թիկնա-
թոռը վեր քաշուելով, Հեղինէ նաւուն
մէջ կը գտնուէր:

Մաքուր հագուած երիտասարդ մը որն

որ ազնուականի ծառայ կ'երեւար, զինքը
 թիկնաթոռէն վար իջեցուց: Իսկ նաւա-
 տիներն ու քանի մը ճամբորդներ շորս
 կողմն առած՝ մտադրութեամբ ու լռու-
 թեամբ իրեն կը նայէին:

Տիկին, կը հրամայէր որ զձեզ սենեա-
 կը տանիմ, բոաւ երիտասարդը, թէ կ'ուզէր
 սպասել մինչեւ որ բնկերնիդ ալ վեր ելէ:

Ար սպասեմ, պատասխանեց Հեղինէ:
 Ասան զի թէպէտ այնչափ հետաքրքիր
 բաղձութեան տեսիլ բլրալուն վրայ կ'այլ-
 այլէր, ի վերայ այսր ամենայնի կը բաղձար
 որ ծանօթ մէկը զինքը ներկայացընէ Արան -
 Շէնի կամսուհւոյն: Սպասաւորը զինքն ող-
 ջունեց եւ հեռացաւ գնաց:

Ար վախնամ որ ցամաքէն հոս դալու-
 ատեն՝ մեծ նեղութիւն կրած բլար, բոաւ
 Հեղինէին ճամբորդներէն մէկը: Փոթորիկ
 մը փրթելու վրայ էր, բայց բարեբախտու-
 թեամբ հովը դազրեցաւ:

Չմեզ հոս բերող նաւատոմիներն ալ
 նոյն վախն ունէին, պատասխանեց օրիոր-
 դը. անոր համար ալ շատ վախ կրեցի...
 Բայց կրնայի՞, Պարոն, համարձակիլ հար-
 ցընելու...:

Նոյն վայրկենին Մարթա նաւուն յար-
 կը դալով, մեծ զարմանք ցուցուց զՀեղինէ
 տակաւին հոն գանկելուն վրայ, եւ հարցուց
 թէ ինչու զինքը սենեակը շէն տարած:

Ես ուզեցի հոստեղս ձեզի սպասել, պա-
 տասխանեց Հեղինէ:

Մարթա յարդութեամբ մը ծռեցաւ, զինքն առաւ՝ շքեղ զարդարուած սրահ մը տարաւ, եւ անմիջապէս դուրս ելաւ որ բանը Արան - Շէնի կոմսուհւոյն իմացընէ: Հոն օրիորդը սաստիկ այլայլութեամբ բազմեցի մը վրայ նստաւ, եւ աչուքները դրան վրայ սեւեռած՝ ամէն բոպէ կոմսուհւոյն դալուն կը սպասէր:

Բայց քիչ մը ետքը Մարթա առանձին ներս մտաւ, եւ հետը բերած ուտելիքը սեղանին վրայ դնելով, կոմսուհին կ'աղաչէ որ իրեն ներէք, ըսաւ: Չկարծելով որ այսչափ ուշ ատեն հոս հասնիք, պառկեր է:

— Իսկ աղջիկները:

— Անոնք ալ պառկած են: Բայց վաղը առտու կանուխ զիրենք ամէնքը կը տեսնէք: Տիկնոջս հետ խօսելէն ետեւ, մէկտեղ ցամաք կը դառնանք ու Մարտիի կերթանք: Իսկ եթէ եղած առաջարկութիւններուն չէք հաճիր, զձեզ նիստ կը տանիս:

Հեղինէ հանդարտելով՝ քիչ մը կերակուր կերաւ, որուն շատ հարկաւորութիւն ունէր, որովհետեւ վախէն ու անձկութենէն՝ բոլոր ճամբարդութեան ատենը բերանն ամենեւին բան մը չէր կրցած դնել:

Աերակուրը լմնցընելէն ետեւ, Մարթա զինքը սրահին շորս կողմն եղող պզտիկ սենեակներէն մէկը տարաւ, ուր անկողին մը եւ ամթոս մը կար, եւ ըսաւ. Ահա ա-

սիկ անկողիննիդ . նայեցէք որ աղէկ քնա-
նաք . անշուշտ խիստ յոգնած պիտ'որ ըլ-
լաք : Ար յուսամ որ աղէկ մը հանգչելէն ե-
տեւ , այսօրուան նեղութեան գիմացք՝ վաղը
կ'ուրախանաք : Գիշեր բարի . ես ալ այն-
պէս յոգնած եմ որ յուսամ թէ զիս ան-
մեղադիր կ'ընէք՝ աւելի երկայն ժամանակ
ձեր քովը շիննալուս համար :

— Չեր հանգստեան նայեցէք . վաղը կը
աւանուինք :

— Աթէ բանի մը հարկաւորութիւն
կ'ունենաք , առ տախտակամած ամբարկտը
զարկէք , որն որ ձեր խուցն իմնէս կը
բաժնէ :

Աս վերջին խօսքին վրայ բոլորովին հան-
դարտեցաւ Հեղինէ , որն որ առանձին
մնալուն վրայ քիչ մը անհանգիստ կ'ըլլար .
թէ եւ ապահով էք որ Արան - Շէնի կոմ-
սուհւոյն պաշտպանութեան տակ ըլլալով ,
ամենեւին մէկ կողմանէ վախճալիք չիկրնար
ունենալ :

Աղօթքն ընելէն ետեւ՝ զգեստներովն
անկողնոյն վրայ նետուեցաւ , բայց քունը
չտարաւ : 'Նոյն օրը պատահածները , կոմ-
սուհիէն գտնելու ընդունելութեան վրայ
ունեցած տարակոյսը , պատերազմական
նաւու մը մէջ գտնուիլը , առ ամէն բան
միտքը զբաղեցրնելով , թող չէր տար որ
քնանայ : Հազիւ առտուան գէմ ծանրա-
ցած աշուրները գոցուեցան :

Արթնցած ատենը՝ ժամացոյցը նայե-

ցաւ, եւ զարմացմամբ տեսաւ որ ժամը տասն է: Ժամանակին այնչափ ուշ բլալուն վրայ այլայլելով, շուտ մը ցատքեց ելաւ, եւ սրահը գնաց, ուր կը յուռար որ Արան - Շէնի կոմսուհին իր դասերացը հետ կը գտնէ: Քայց հոն մէկը չգտաւ, ամէն բան նախընթաց իրիկունը ձգածին պէս մնացած էր: Աւտոիաթոս մ'առաւ նստեցաւ, միտքը գնելով որ սպասէ՝ մինչեւ որ մէկը ներս գայ:

Քանի մը վայրկեան ետքը իրեն այնպէս երեւցաւ որ նաւը կը քալէ, որուն վրայ արտաքոյ կարգի զարմացաւ: Երբ որ թէասոր եւ թէ զինքն այնպէս առանձին ձգելնուն վրայ կը մտածէր, մէկէն գրտէն անսածայն մը լսեց: Առանց գիտնալու թէ ինչու՝ սկսաւ գողգողալ, սիրտը սատիկ շուտութեամբ կը նեւէր, եւ աշուրներն անձկութեամբ գուռը սեւեռած կը նայէր:

Մէյ մ'ալ գուռը յանկարծ բացուեցաւ, եւ ներս մտաւ . . . . Եղուարդ Մոնրոպէրեան նաւապետը:

Հեղինէ սարսուաց, եւ իրմէ հեռանալով՝ աթոռի մը վրայ նստաւ: Մէկէն հազար ու մէկ երկիւղներ ու սոսկալի կասկածներ միտքը պատեցին, եւ գողգողին ձայնով մը հարցուց թէ Ի՞նչ կը նշանակէ աս անակնկալ այցելութիւնը:

Գուցէ որ մը կ'իմանաք, օրիորդ, պատասխանեց նաւապետը: Հիմակու հիմայ չեմ կրնար հետաքրքրութիւննիդ լեցընել:

— Իսկ Արան — Շէնի կամսու հիւն :

— Որչափ որ ես գիտեմ, Արան — Շէնի կամսու հի անուամբ մարդ չկայ :

— Ուրեմն զիս խօսեր էն :

Կարելի է, պատասխանեց նաւապետը :

Ասոր վրայ խեղճ օրիօրդին երակացը մէջ արիւնք վախէն սկսաւ սառիլ : Տեսաւ որ Մարթային հաւատալով՝ նենգաւոր կնոջ մը ձեռքն ինկեր եւ անդուծու հզօր թշնամեց մը մատնուեր է : Զօրութիւնը սկսաւ տպառիլ. կարծես թէ թուխ ամոց մը աչուրները կը մթընցընէր. շիյնալու համար՝ չորս կողմի առարկաներուն փաթթութեացաւ :

Ար տեսնեմ որ շատ կ'այլայլէք, ըսաւ նաւապետը, ձայնին բնական խտուրթիւնը մեղմացընելու ջանալով. բայց այլայլելու եւ վախնալու բան չկայ : Զձեզ հոս բերել տալուս պատճառն ան չէ, զորն որ կարելի է կը կարծէք : Չէ. ձեր պատուոյն կողմանէ վախնալու ամենեւին առիթ չունիք : Հոս ամէն մարդ ձեզի հետ այնպիսի մեծարանօք կը վարուի, իբրեւ թէ ձեր սեպհական տան մէջ բլլայիք : Իմ նաւուս վրայ կը գտնուիք : Մինչեւ որ մեր ճամբորդութեան նպատակը հասնինք, Մարթայէն զատ մարդ հոս ոտք չիկոխեր :

Արնամ հարցընել թէ նոյն նպատակն ուր է, հարցուց Հեղինէ, որուն վախը ծոխապեալին վերջին խօսքերէն քիչ մը մեղմացած էր :

— Հոն հասած մամանակնիդ կ'իմանաք : Անկից յառաջ խօսիլն արգելեալ է :

— Աւրեմն ուրիշին հրամանաւը կը գործէք :

— Ձձեղ հոս բերել տուողն կ'սրլամ, ուրիշն ըլլայ, միշտ նոյնչափ համբերութեան հարօտութիւն ունիք :

— Բայց, Պարոն, զիս ամէն աստուածային ու մարդկային օրինաց դէմ ի նչպէս կրնաք բռնութեամբ հոս պահել : Պէտք է որ զիս նորէն ցամաք հանել տաք :

— Բարկութիւննիդ չափաւորեցէք, որովհետեւ անօգուտ է : Գլուխնիդ եկած չարիքին՝ համբերութենէն ուրիշ դարման չունիք :

Աս ըսելով՝ ծաղրական արգահատութեամբ մը Հեղինէին նայեցաւ, եւ ձգեց դուրս ելաւ : Խեղճ աղջիկն առանց բերան բանալու, թող տուաւ որ երթայ, եւ ոչ իսկ փորձ բրաւ անոր ետեւէն դուրս ելլելու : Քիչ մը ետքը դողդոջուն քայլերով պառկելու խուցը դնաց, եւ դուռը դոցելով՝ կիսամեռ անկողնոյն վրայ ինկաւ :

Խել մը ատեն աս վիճակին մէջ մտալէն ետեւ, քիչ մը հանդարտելով, սկսաւ ինք իրեն մտածել : Բայց օրչափ աւելի կը մտածէր, այնչափ ալ ցաւերը կը սաստկանային : Իրեն այնպէս կ'երեւար թէ Աստուած զինքը բոլորովին թող տուեր է : Բայց իր կենդանի հաւատքը դարձեալ իրեն քաջալերութիւն տուաւ : Մտածելով

որ գուցէ կարենայ կերպով մը իր ազա-
տութիւնը ձեռք բերել, որահը գնաց, եւ
փորձեց որ արդեօք կրնայ դուռը բանալ,
զորն որ նաւապետը դուրս ելած ատեն գո-
ցած էր: Բայց բոլոր ջանքը պարապ ելաւ:
Ետքը պատուհանը վաղեց եւ սկսաւ շատ
անգամ ուժգին պռուալ, մինչեւ յոգնե-
լով ու ձայնը քաշուելով, գնաց նորէն
անկողնոյն վրայ ինկաւ, եւ մարդիկներէն
օգնութիւն չկրնալով յուսալ, ինք զինքը
բոլորովին աստուածային նախախնամու-
թեան յանձնեց, որն որ իր թշուառու-
թեանց մէջ միակ ապաւէնն էր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Թ .

Հաղիւ քանի մը բռակէ անցած էր Հե-
զինէին խուցը քաշուելէն վեր, մէյ մ'ալ
դուռն ուժգնութեամբ զարնուեցաւ: Օ-
րիորդն ելաւ դուռը բացաւ: Նաւապետը
խռովեալ դիմօք ներս մտնելով, շուտ մը
ձեռքն անոր բերանը դրաւ, որպէս զի
չկարենայ պռուալ, եւ ըսաւ. Քիչ մը յա-
ռաջ հանած սաստիկ աղմուկնիդ ի՞նչ պի-
տի ըլլայ, եթէ մէյ մ'ալ պռուալու ըլլաք,
բաներնիդ բուսած է: Գիտէք որ իմ իշ-
խանութեանս տակն էք. նաւուն մէջ
գանուողներուն ամենուն կեանքն իմ ձեռքս
է: Ուստի նայեցէք որ ինչք է՝ ինք զինք-
նիդ բարկութեանս հանդիպելու վտանգի
մէջ ձգել, ուրիշներէն օգնութիւն խնդրե-

լու համար, ուր որ օգնութիւն ընող ալ
չկայ:

Ալ չեմ պոռար, պատասխանեց Հե-
ղինէ վախով: Բայց, Պարոն, ի՞նչ պատ-
ճառի համար զիս հոս իրրելւ բանտարկեալ
կը պահէք:

— Չեղի պատասխան տալու պարտա-
կանութիւն չունիմ: Միայն աս կ'ըսեմ որ
հոս տեղը գտնուիլնիդ, վէպերու մէջ պատ-
ճուած յափշտակութիւններուն նման բան
չկարծէք: Մէյ մը զրուցեցի, հիմայ նորէն
կը կրկնեմ, որ զձեզ հոս բերել տալուս
նպատակը՝ բոլորովին տարբեր է անկից,
զորն որ մեր տունը գտնուած ժամանակ-
նիդ երբեմն բերնէս փախած անխորհուրդ
խօսքերը ձեզի կտրելի է կարծել տան:

Պարոն, նպատակնիդ ի՞նչ որ կ'ուզէ
ըլլայ, ըրածնիդ միշտ եղեռնագործու-
թիւն մըն է: Գուք հոս իրրելւ բացարձակ
տէր կ'իշխէք. բայց ձեզմէ վեր արդար Աս-
տուած մը կայ, որն որ մեզքն անպատիժ
չիթողուր, Աստուած մը՝ որն որ ինք զին-
քը՝ Հայր որբոց, եւ հարստահարեալ ան-
մեղութեան պաշտպան կ'անուանէ:

Աս հանդարտութեամբ ու հատուտու-
թեամբ ըսուած խօսքերը՝ նաւապետին վրայ
այնպէս մեծ ազդեցութիւն ըրին, որ մէկէն
գոյնը նետեց, սկսաւ գողալ. բայց շուտ
մը գարձեալ իր առաջին յանդգնութիւնը
ստանալով, Եթէ Աստուած զձեզ ազա-
տել կ'ուզէ, ըսաւ, թող ազատէ: Իսկ

մարդիկներուն կողմանէ՝ թէ եւ բայց աշխարհք մէկտեղ գայ, զձեզ չեն կրնար աղաատել :

— Հայհոյութիւն մ'ընէք, Պարոն . Աստուած իր պաշտպանութեան տակ առած անձինքն աղաատելու համար՝ հրաշք ընելու հարկաւորութիւն չունի . շատ անգամ զմարդիկ ձեռք կ'առնու իր արդարութիւնն ու բարութիւնը ցուցնելու համար :

— Ար տեսնե՞նք : Քայց մինչեւ որ ձեզի համար աս աղաատութեան ժամը զարնէ, մի մտնար որ ձեր կեանքը ձեր լուսութենէն կախուած է . եթէ մէյ մ'ալ պուտու ըլլաք, բերաննիդ ընդ միշտ կը գոցուի :

Աս բաւ ու ձգեց դուրս ելաւ : Իսկ Հեղինէ առանձին մնալով, դարձեալ սկսաւ եւ անդեամբ աղօթք ընել : Ա՛լ յառաջուան վհատութիւնը չէր զգար . կարծես թէ ներքին ձայն մ'իրեն կ'ըսէր որ աղօթքը լուած է, եւ սպասած օգնութիւնը շուտով կ'ընդունի :

Քիչ մը ետքը սկսաւ չորս կողմը մթննայ, եւ օրիորդը հազիւ կրցաւ ժամացոյցին վրայ նշմարել որ ժամը հինգն է : Աոյն միջոցին նաւուն ամէն կողմերէն աղաղակներ կը լսուէին, եւ իր փակուած խուցին քովերէն մարդիկ վազելով՝ կ'երթային կուգային : Իսկ նաւուն երեքու մն ան սասիճանի կը սաստկանար, որ խեղճ աղջիկն իմացաւ թէ ձկնօրսներուն գուշակած մորիկը վերջապէս սկսած է :

Չկրնալով հանդարտ կենալ, ոտք ելաւ, եւ պատուհանին մօտիկնալով՝ տեսաւ որ ծովը բոլորովին փրփրով ծածկուած է: ալիքներն ալ այնպիսի սաստկութեամբ տագակններուն կը զարնուէին, որ կարծէք թէ պիտի խորտակին: Աշուրները երկինք դարձնելով՝ տեսաւ որ սեւաթոյր եւ սպանալից ամպեր զարհուրելի արագութեամբ կ'անցնէին կերթային: Սաստիկ հով մը նաւուն չուաններուն եւ առագաստներուն մէջէն՝ միակերպ ու տխուր կերպով մը կը սուլէր:

Հեղինէ դարձեալ անկողնոյն վրայ տարածուեցաւ, եւ մէկ կողմանէ երկնից օդնութիւնը ինդրելով, մէկալ կողմանէ հանդարտութեամբ կը սպասէր որ բախտն որոշուի:

Նոյն միջոցին նաւապետը ձեռքը լայտերով մը ներս մտաւ: Երեսին դոյնը բոլորովին նետած էր, աշուրները դարձած էին, եւ իր յառաջուան վէս ու յանդուգն կերպարանաց վրայ՝ սատտիկ վախ ու վհատութիւն նկարուած էր: Առանց Հեղինէին միտ դնելու, սենեկին պատուհանին մօտեցաւ: Իսկ որր աղջիկը մտածելով որ կարելի է նոյն վայրկեանը փախչելու միակ ասանն ըլլայ, շուտ մը գէպ ի սրահ վազեց ու գռնէն գուրս ելել կ'ուզէր:

Բայց նաւապետը ետելէն հասաւ, բազկէն բռնեց, եւ վրան մոլեղին նայուածք մը արձակելով, նորէն խուցը տարաւ. պա-

տուհանին փեղկերը դոցեց, շորս կողմը նայեցաւ՝ որ ամէն բան ի կարգի է, եւ առանց խօսք մ'ըսելու՝ կը ձգէր կ'երթար: Հեղինէ փորձեց անոր ետեւէն դուրս ելլել: Աս տեսնելով՝ նաւապետը մէկէն քիչ մը շփոթեցաւ, բայց շուտ մը ինք իրեն եկաւ, եւ աղջիկն ուժգնութեամբ ներս հրելով ելաւ գնաց:

Խեղճը տասպալեցաւ, գետինն ինկաւ, ուր խել մը ատեն փռուած մնաց, մինչեւ որ նաւուն շարժելովն ինքն ալ գլտորեցով եւ կարասեաց զարնուելով, ալ ստիպուեցաւ ելլել՝ անկողնոյն վրայ նետուիլ:

Փոթորիկն երթալով կը սաստկանար, նաւը խաղալիկ մ'եղած էր ալիքներուն, որոնք սաստկութեամբ շորս կողմանէ վրան կը յարձակէին. հոյն անդադար կը մտնէր, երկինքը կը գոռար, երբեմն ալ թրնդանօթը նաւուն մեծ վտանգի մէջ գտնուելուն նշանը կու տար: Հեղինէին անանկ կու գար որ ալեաց մէջ ընկղմնզ դժբախտներու աղաղակը կը լսէ. ուստի սարսափած՝ գլուխը վերմակին տակ խօթեց:

Ի վերայ այսր ամենայնի գրսի ձայները տակաւին կը լսէր, եւ յուսահատութեան աղաղակներուն մէջէն, Մակոյկը ծով իջուցէր, խօսքն ականջը հասաւ: Ասով գուշակելով որ նաւն ընկղմնելու կամ ժայռերու զարնուելու վտանգի մէջ է, նաւապետին սպառնալիքը բանի տեղ չդնելով, սուր աղաղակ մ'արձակեց:

Հազիւ ասոր վրայ վայրկեան մ'անցած էր, մէյ մ'ալ գրռէն սանաձայն մը լսեց: Անմիջապէս դուռը խորտակեցաւ եւ պաշտօնակալ մը ներս մտաւ, որուն ձեռքի ջահին լուսովը Հեղինէ ճանչցաւ. . . զԱրարտա Սէն-Ռամէն:

Ո՛հ, Աարտն Աարտրոս, սառագիւ դուք էք, գոչեց օրիորդը՝ սաստիկ դարմացմամբ:

Իսկ պաշտօնակալը կարծես թէ կեցած տեղը գամուածի պէս մնաց՝ զՀեղինէ տեսնելով. չէր կրնար աչուրներուն հաւատալ:

Եւ եմ, Հեղինէն եմ, գոչեց խեղճ աղջիկը. երկու ձեռքով սենեկին դուռը բռնելով՝ օրչիյնայ: Աարտրոս ալ ամէն բոլոր գլտորելու վտանգի մէջ էր. այնչափ սաստիկ էր նաւուն երերումը:

Աերջապէս երիտասարդն ինք իրեն դալով, Գժբախտ օրիորդ, գոչեց, ինչ կերպով հոս կը գտնուիր:

Հեղինէ պատասխան չտուաւ:

Բայց ասանկ անգործ կենալով՝ անգին ժամանակ մը կը կորսընցընենք, շարունակեց պաշտօնակալը. ետեւէս եկէք, սպա թէ ոչ կորսուած էք: Եւ առանց խօսք մ'աւելցընելու, Հեղինէին ձեռքէն բռնեց, նաւուն յարկը հանեց: Օրիորդն առանց դիմադրութեան՝ թող տուաւ որ զինքը տանի. դարմանքն ու երկիւղը չէր ներեր որ թշնամոյն հանդիպելուն վրայ մտածէ:

Աեցէք, կեցէք, գոչեց Աարտրոս, բոլոր գորութեամբ նաւուն ան կողմը վազելով:

ուր կը կենար նաւապետը՝ յուտահատեալ
 գծրախաներու բազմութենէ մը պաշա-
 րուած :

Հեղինէ զնաւապետը տեսնելով, չէր
 համարձակեր յառաջ երթալ. կը ջանար
 Աարտլոսին ձեռքէն պրծիլ. բայց երիտա-
 սարդն առանց անոր դիմադարձութեան
 միտ գնելու՝ զինքը մինչեւ ան տեղը տա-
 րաւ, ուր եղբայրն անհամբերութեամբ կը
 սպասէր մահուկին պատրաստուելուն, սր
 մէջը նետուի :

Նաւապետը հազիւ մէյ մը Հեղինէին ու-
 անոր օգտաօչին նայեցաւ. կենաց վտանգին
 մտածմունքն՝ ուրիշ ամէն զգածմունքները
 դադրեցուցած էր : Այսպէսով՝ առանց
 բան մ'ըսելու՝ պատրաստութիւնները յա-
 ռաջ կը տանէր :

Փոթորիկը նոյն միջոցին կատաղութեան
 վերջին ծայրը հասած էր : Նաւը՝ ղեկն ու
 կայմերը կորսրնցուցած ըլլալով, ծովուն
 ալիքներուն վրայ մահուկի մը պէս կ'ոս-
 տոտէր, եւ ամէն բոպէ անոնց տակն ան-
 հետ ըլլալու վտանգի մէջ էր : Ծովեղէրքէն
 շատ հեռու չէին, եւ հովը զիրենք բռնու-
 թեամբ կը մղէր եզրները պատող ժայռե-
 րուն դէմ :

Հեղինէ ուր գտնուածն ու ինչ ըրածը
 չէր գիտեր : Մէկ ձեռքով Աարտլոսին բա-
 դուկը բռնած էր, մէկալովը՝ հովէն կտորած
 կայմի կտոր մը : Ատրի վրայ կը կենար, բայց
 այնպիսի վիճակի մէջ կը գտնուէր՝ որ եթէ

Աարոյոս զինքը չունէր, անտարակոյս չէր կրնար հոգին սաստիկութեան եւ ակեաց կատաղութեան գիմանալ :

Աերջապէս մակոյկը ծով իջնալով, նաւապետը մէջը ցատքեց. նաւաստիներուն մէկ մասն ալ ետեւէն գացին : Եղուարդ զեղբայրը կը կանչէր. բայց Աարոյոս տեղէն շարժելու ատեն չունեցած՝ սաստիկ հով մը մէկէն մակոյկը հեռացուց :

Նոյն ժամանակը կայծակի մը սփռած լուսովը, Հեղինէ մակոյկը գտնուած մարդիկներուն մէջ նշմարեց զՎուպէն՝ Վննային եղբայրը : Մէկէն միտքը ստակազե կասկած մ'եկաւ. բայց շուտ մ'ան ողորմելին մտցաւ, երբ որ ուրիշ փայլակ մը ծոփին երեսը նորէն լուսաւորելով՝ ամբլեւը զարհուրելի տեսիլ մը բացաւ : Տեսաւ որ մակոյկը գառնալով՝ ծովուն տակը թաղուեցաւ : Մի միայն սաստիկ ազնդակ մը լուսեցաւ, եւ ետքը գերեզմանական լուսութիւն մը տիրեց :

Քիչ մը ատեն այնպէս կ'երեւար որ Աարոյոս բոլոր քաջաորտութիւնը կորսնցուցած ըլլայ : Յուսահատութեամբ ձեռուրները գէպ ի մակուկին ընկղմած կողմը տարածեց, զՀեղինէ թող տուաւ՝ գէպ ան կողմը վազեց, կրկին կրկին զեղբայրը կանչելով : Բայց ամենեւին պատասխան տուող չեղաւ :

Հեղինէ գեալինն ինկած՝ աղօթք կ'ընէր, բայց չէ թէ իրեն համար, այլ ան գժբախ-

աին համար՝ որուն, առանց մասնաւոր դիտաւորութեան, աստուածային բարկութիւնը սպառնացած էր:

Կարողս պարապ տեղ խել մը ասեն պտապէն ետքը՝ օրիորդին քովը դարձաւ, որն որ բոլոր զօրութեամբ պարան մը բռնած կեցած էր:

Հեղինէ, ըսաւ, միայն Աստուծակ կրնանք օգնութիւն յուսալ, աղօթք ընենք: Օրիորդին քովը ծունք իջաւ եւ բարձր ձայնիւ քիչ մը աղօթք ընելէն ետքը, ոտք ելաւ, քովը գտնուող նաւաստիներէն մէկուն գօտին առաւ, Հեղինէին մէջքէն փաթթեց:

Նաւն արագութեամբ ցամաք կը մօտենար, եւ կարծես թէ առանցքի մը վրայ կը դառնար: Պաշտօնակալը զօրիորդը փաթթած գօտիսն ծայրը բռնած, առաւ զինքը նաւուն կողք տարաւ, եւ անոր հետ մէկ տեղ ալեաց մէջ նետուեցաւ:

Երբ որ Հեղինէին խելքը գլուխը դա-
լով, աչուքները բացաւ, ինք զինքն աղքա-
տին խուցի մը մէջ, պղտիկ բայց բաւա-
կան մաքուր անկողնոյ մը վրայ գտաւ :
Մէկէն սկսաւ աչուքները շորս դին պարտ-
ցընել, սւր եւ ինչ վիճակի մէջ եղածն
խմանալու համար : Քիչ մը մտածելէն ե-
տեւ՝ մէջը գտնուած նաւուն նաւարեկու-
թիւնը մտքն ինկաւ : Արժեւ թէ տա-
կաւին պեաց մանչխունն ու խղուողներուն
յուսահատական աղաղակը կը լսէր : Ուս-
տի աչուքները նորէն գոցեց՝ իրր թէ ե-
րեւակայութեան մէջ նկարուած ահագին
տեսարանը շտեմնելու համար :

Այնպիսի այլայլութեան մէջ էր, որ
դժուարաւ կրնար շունչ առնուլ, մինչեւ
զրեթէ կենդանի ըլլալն իսկ չէր իմանար :
Մէյ մ'ալ կամացուկ մը դրան բացուե-
լուն ձայնը լսելով, գլուխը դարձուց, եւ
հինգ վեց տարւան աղջիկ մը տեսաւ, որն
որ զգուշութեամբ գէպ իրեն կու գար,
մէկ ձեռքով՝ հողաթափները, մէկալովս ալ
պղտիկ աթոռ մը բռնած : Աղջիկը շունչը
բռնելով՝ Հեղինէին մօտեցաւ, աթոռն
անկողնոյն քով դրաւ, եւ վրան ելելով՝
սկսաւ զարմացմամբ եւ հետաքրքրութեամբ
օրիսրդին կերպարանքը զննել :

Հեղինէ աղջիկը շխտցընելու համար՝
աչուքները գոցած էր. անոր համար եկողն

աւելի համարձակութիւն առնելով, ձեռքը՝ դունաստ այտերուն վրայ դրաւ: Տեսնելով որ պազած է, սկսաւ միւսնոյն զդուշութեամբ ետ դառնալ: Բայց Հեղինէ կամացուկ ժը գլուխը վեր վերցրնելով, ցած ձայնիւ անոր ըսաւ. «Ա՛ւր եմ, դուն ո՛վ ես, անշիկս»:

Աղջիկն ետեւը նայեցաւ, մեծ զարմանք ցուցուց. մէյ մ'ալ յանկարծ հողաթափներն ու աթոռը գետինը ձգեց, վազելով խցէն դուրս ելաւ, բոլոր զօրութեամբ սկսաւ պոռալ. «Մայր, մայր, գեղեցիկ տիկինն արթընցաւ»:

Իր մանկական ձայնին հնչիւնը կամաց կամաց հեռանալով, ջրուելու սկսաւ: Իսկ Հեղինէ ձեռքը ճակատը դրած՝ կը ջանար խորհուրդները ժողվել, որ ուր ըլլալն իմանայ:

Քանի մը բողբէն՝ դրան առջևը բիրտ կերպարանօք բարձրահասակ կին մ'երեւցաւ, որն որ հոն կենալով՝ երկչառութեամբ մը զօրեօրդը կը զննէր. կարծես թէ կը վախնար որ անկողնոյն մէջինը ճիւղ մը չըլլայ: Բայց Հեղինէին երետաց գոյնէն եւ աչուքներուն փայլունութենէն քաջողերուելով, իրեն մօտեցաւ եւ ինչպէս ըլլալը հարցուց:

Ինք զինքս շատ գէշ կը զգամ, պատասխանեց Հեղինէ:

— Արնայիք յուսալ որ աւելի աղէկ ըլլաք:

— Ո՛հ, չէ՛ :

— Հիմայ ձեզի բան մը կը բերեմ, որ քիչ մը արտփութիւն կու տայ: Մինչեւ որ գամ, թող Մաննիկը հոս մնայ:

Պզտիկ աղջիկը՝ որն որ խօսակցութեան ժամանակը դրան քով կը կենար, իր անունը լսելուն պէս՝ մօտեցաւ եւ սկսաւ իր հասակին սեպհական եղող կարեկցութեամբ Հեղինէին նայիլ: Բայց օրիորդն անոր ամենեւին միտ չէր դներ:

Քիչ մը վերջը կինը զօրացուցիչ ընդելիք մը բերաւ: Սակայն Հեղինէ նոյնը խմելէն ետքն ալ՝ զգալի աղէկութիւն մը չիմացաւ: մանաւանդ թէ սարսուէ մը բռնուեցաւ, որուն հետ մէկտեղ մտաց ջնորում ու զառանցանք ալ սկսաւ: Աս վիճակն ամբողջ երկու օր տեւեց:

Երրորդ օրը նորէն ինք իրեն գալով, պատահած զարհուրելի դէպքերը յայտնապէս յիշեց, անոր համար ալ ինչ եղանակաւ նաւարեկութենէ ազատած ըլլալն աղջկան հարցուց:

Ես չեմ գիտեր, պատասխանեց աղջիկը. բայց մայրս կը պատմէ:

Հեղինէ ետքէն նոյն հարցումը կնոջն ալ ընելով, իմացաւ որ անիկայ նաւարեկութեան օրը լսելով թէ նաւ մը ընկղմելու վտանդի մէջ է, շուտով ծովեղերք վազեր է, եւ արդէն ամէն բան լմընցած ըլլալով, ծովուն ամուսնիքը շատ մը խրդդուած մարդիկներու գիակներ գտեր է:

Գուք ալ անոնց մէջն էիք, արկին, աւելցուց կինը, բայց մտադրութեամբ զննելով՝ տեսայ որ տակաւին կենդանութեան նշաններ կու տաք: Եւ թէպէտ ամէն մարդ կը պնդէր որ մեռած ըլլաք, ես զձեզ բազկացս մէջ առի, հոս տունս բերի, աս անկողնոյն վրայ դրի, եւ աղէկ մը ծածկելով՝ բերաննիդ տաք գինի լեցուցի: Բայց ամենայն ինչ պարտաւ եղաւ. բոլոր գիշերն ամենեւին շարժում մը չըրիք: Աւ մտքս դնելով որ իրօք մեռած էք, կ'երթայի զժողովրդապետը բերելու, որ գայ զձեզ թաղէ: մէյ մ'ալ աս շարած ճի Մաննիկը զիս կանչեց:

Գիտնալու էք որ աս աղջիկը խիստ կամապաշտ է, այնպէս որ նմանը քիչ կը գտնուի: Թէպէտ շատ անգամ իրեն ապապրած էի որ ձեր քովը չգայ, ի վերայ այսր ամենայնի դռնէն դուրս ելլելուս պէս՝ ուզեր է հետաքրքրութիւնը յագեցընել: Պզտիկ եղբայրն որսրօցը դրեր, ձեր խուցն է եկեր՝ զձեզ տեսնելու: Ստուգիւ բախտը բաներ է, որ դուք արթննալով՝ հետը խօսեր էք. ապա թէ ոչ՝ ըրած անհնազանդութեան պատիժը կը կրէր:

Իսկ ընկերս, հարցուց Հեղինէ՝ այլայլութեամբ, ի՞նչ եղաւ:

— Ընկերնիդ:

— Այո՛, որովհետեւ երբ որ ծովը զիս ցամաք նետեց՝ առանձին չէի:

— Հասցան՝ միս մինակ էիք:

— Քոյն ամենեւին մարդ չկար :

— Ամենեւին : Ծոփուն ասուներք քսանի չափ խղղուած նաւաստի տեսայ, բայց ձեզմէ շատ հեռու էին :

— Ուրեմն նաւարեկութենէ աղատող ինծմէ ուրիշ մարդ չկայ :

— Չեմ կարծեր : Ծոփն այնպէս ակնոծեալ էր, որ ամենեւին նաւակ մը չէ համարձակեր դժբախտ նաւարեկեալներուն օգնութեան երթալու. իսկ նաւը ցամաք չհասած՝ արդէն խորտակած է եղեր : Բայց . . . :

— Ուրեմն պաշտօնակալ մը չէ՞ աղատեր, ընդմիջեց Հեղինէ՝ յուսահատական ձայնով մը :

— Ա՛րեւայ որ չէ :

Հեղինէ աղաղակ մը արձակեց, եւ վրան այնպէս սաստիկ ջղաձգութիւն մ'եկաւ, որ կինը չկրնարով խելքը գլուխը բերել եւ կարծելով որ մեռնելու վրայ է, շուտ մը դրացիներուն վազեց, օրիորդին նորէն հիւանդանալն իմացուց : Միանգամայն ըստ թէ կը կարծէ որ անիկայ նաւապետին եւ կամ նաւուն մեծ պաշտօնակայներէն մէկուն ամուսինն ըլլայ :

Մեծատանց կամ բարձրաստիճան մարդիկներուն դժբախտութեան՝ հասարակօրէն ամէն մարդ գէթ դրսանց վշտակից կ'ըլլայ : Աւստի բոլոր դրացիները Հեղինէին քոյր վազեցին, սկսան ամէն միջոց ի դորձ դնել՝ խելքը վրան բերելու :

Բայց խեղճ օրիորդը միօրինակ կը մարեր եւ սաստիկ ջղաձգութեամբ կը տանջուէր : Հաղիւ թէ ինք իրեն կա գար, մէյ մ'ալ յիշելով որ Աարոյսս զինքն ազատելու համար կեանքը կորսընցուցեր է, նորէն յառաջուան վիճակին մէջ կ'իյնար :

Աւերջագէտ կրած սաստիկ ցաւերէն զօրութիւնը կորսընցընելով, աշուրները գոցեց, եւ չորս կողմն եզոզներուն տուած մխիթարութիւնները չէր ուզեր ընդունիլ : Բայց քիչ մը ետքը հաւատքը դարձեալ զօրացաւ, ազօթքն իրեն սրտի խաղաղութիւն շնորհեց : Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ զինքը մահուրնէ ազատելուն համար, եւ եռանդեամբ ազօթք բրաւ իր մեծանձն բարեկամին համար՝ որն որ իր պատճառաւը ծովուն ալեացը զոհ եղած էր :

Միտքը հաստատուն դրած էր թէ Աարոյսին մահուան ինք պատճառ եղած է, որովհետեւ շատ անգամ Օրդանսէն լսած էր որ անիկայ քաջ լողացող է. եւ որովհետեւ նաւը ծովեզերքէն այնչափ հեռու չէր, անոր համար կը մտածէր որ եթէ մինակ ըլլար, դիւրաւ կրնար լողալով ազատիլ :

Ասանկով քանի մ'որ անցաւ, եւ Հեղինէ չէր համարձակեր Աարոյսին վրայ խօսք ընել կամ հարցընել թէ արդեօք մարմինը գանուած է :

Օր մը՝ որ դրացի կանանցմէ մէկը խուցն իրեն ընկերութիւն կ'ընէր, նաւարեկեալ-

ներուսն վրայ խօսք բացուելով, նոյն կինն իրեն բռաւ թէ Աս մէկը տեսայ, որն որ եկաւ ծովեզերքն ինկաւ, բռաւ ամենայնի ան տեղը՝ ուր քիչ մը ետքը այլքները զձեզ ալ նեակեցին: Ան մարդը պաշտօնակալ մին էր, ու ձեռքը դօտի մը կը բռնէր: Չանացի խելքը գլուխը բերել, բայց շուտ մը տեսայ որ ալ երակը շիղարներ, անոր համար թող տուի, որ երթամ՝ եթէ կարելի է՝ ուրիշ գծբախտներուն օգնութիւն ընեմ: Ատքէն լսեցի որ գեղին գեղավաճառքը քններ ու տեսեր է որ պաշտօնակալը մեռած է, ուստի եւ մարմինը խրճիթ մը դնել տուեր է, որպէս զի հանկեց գերեզմաննաց տարուի: Աւ որովհետեւ աս մարդուն արտաքին երեւոյթը կը ցուցնէր որ բարձրաստիճան մէկն ըլլայ, զինքն հասարակաց փոսին մէջ չթաղեցին, այլ առանձին գերեզման մը գրին, վրան ալ մեռած օրը նշանակեցին, որովհետեւ անունը չէին գիտեր:

Թէպէտ աս կնոջ խօսած պաշտօնակալը՝ Պարոյոսէն դատ մէկն ալ կրնար ըլլալ, բայց նոյն պատմութիւնը լսելով՝ Հեղինէին երեւակայութիւնն այնչափ տարցաւ, որ հաստատութեամբ միտքը դրաւ թէ անիկայ է: Նորէն քաջասրտութիւնը կորսնցուց, եւ դարձեալ աչուրներէն ժամերով արտատուաց վաակներ կ'իջեցընէր:

Այսչափ լայքն ինչ օգուտ ունի, ը-

սաւ վերջապէս՝ զինքը սուսնեւանող կինը,
որն որ Մորոյ մայր կը կոչուէր: Թափած
արցունքնիդ շիկրնար ան մարդը կենդանա-
ցընել՝ որուն վրայ կ'ողբար: Աստի ամե-
նէն աղէկն ան է՝ որ մխիթարուիք, եւ ողջ
բարեկամներնէդ մէկուն նամակ գրէք:

Հեղինէ առանց պատասխան տալու՝ ա-
չուքնեքը դէպ ի երկինք վերցուց: Բիշ մը
ետքը հարցուց թէ կրնայ արդեօք ժողո-
վրդապետին հետ խօսիլ:

Ինչո՞ւ համար, պատասխանեց Մորոյ
մայրը: Այնչափ հիւանդ չէք՝ որ անարօգ-
նութեան կարօտութիւն ունենաք: Չգա-
ցածնիդ՝ տրամութիւն մըն է, եւ ձեր հա-
սակին մէջ գանուողն այնպիսի բանէ չի-
մեռնիր:

— Բայց գոնէ իր խօսակցութիւնը
կրնայ զիս զօրացընել՝ տրամութիւնս համ-
բերութեամբ կրելու:

— Բէ՛հ, գուք ալ կրնաք անձամբ մխի-
թարուիլ. բայց ասկէ՝ ժողովրդապետը մե-
ռածները շիկրնար կենդանացընել:

Ասոր վրայ Հեղինէ շատ արտմեցաւ,
որովհետեւ ժողովրդապետին հետ խօսիլ
ուզելուն նպատակը՝ միայն մխիթարութիւն
ընդունիլ չէր: Հապա միանգամայն իրեն
աղաչել որ Պր. Արշարտոյին թուղթ գրէ,
որովհետեւ իր սաստիկ տկարութեան պատ-
ճառաւ՝ չէր կրնար անձամբ գրել: Աս բանս
կնոջն ալ ըսաւ. բայց անիկայ խիստ բար-
կացաւ եւ այնպիսի կերպով մ'երեւոր նայե-

ցաւ, որով կը ցուցնէր թէ պէտք է որ
իրեն հնազանդի:

Եթէ մեռած ըլլայիք, ըսաւ խօսքը
ընթացնելով, զինքը կը կանչէի որ գայ
զձեզ թաղէ. եթէ մեռնելու մօտ ըլլայիք,
դարձեալ կը կանչէի, որովհետեւ ձեր հո-
գւոյն կորստեան պատճառ չէի ուզեր ը-
լլալ: Բայց որովհետեւ աս վիճակներէն մե-
կուն մէջ չէք գտնուիր, սպասեցէք մինչեւ
որ դուք անձամբ կարող ըլլաք անոր տունն
երթալ՝ հետը խօսակցել:

Հեղինէ պարապ տեղ կը ջանար իմա-
նալ թէ ինչ պատճառի համար կինն իր
բաղձանքին կատարման դէմ կը դնէ:
Չկրնալով հաւանական բան մը գտնել,
լռեց եւ հանդարտեցաւ:

Ք Լ Ո Ւ Խ Ի Ա •

Նաւարեկութենէն ութ օր ետքը Հե-
ղինէ բաւական զօրացած ըլլալով, անկող-
նէն ելաւ, թիկնաթոռի մը վրայ նստաւ,
զորն որ դրացիներէն մէկը խրկած էր:

Մաննիկն ալ ցած աթոռով մը քովը
նստած՝ տղայական անկեղծութեամբ ու
սիրայիր աշուրներով անոր գունատ ե-
րեսները կը նայէր:

Օրիորդն աս աղջկան իրեն ցուցրցած
սիրոյ նշանները տեսնելով, ձեռքն անոր
երկընցուց ու ըսաւ. Աղէկ ու սիրուն աղ-
ջիկ մըն ես գուն:

Մաննիկ աս խօսքին զայ՛ իրեն աւելի մօտեցաւ, եւ մեծ ուրախութիւն ցուցուց :

Քանի՞ եղբայր ու քոյր ունիս, շարունակեց Հեղինէ՛, անոր մաղերուն խօսքովքն երովք խաղալով :

— Մինակ մէկ պղտիկ եղբայր ունիմ, տիկին :

— Ան տղան չէ՞, զորն որ շատ անգամ մօրդ գիրկը տեսայ :

— Մօրս մայրս հոս չէ :

— Ար կարծէի որ Մորոյ տիկինը մայրդ է :

— Չէ. Մորոյ տիկինը դայեակս է :

Բայց լեզու ելլելէս վեր՝ զինքը միշտ մայր կը կանչեմ : Իսկ բուն մայրս՝ ալ Գաղղիա չէ. եւ չեմ գիտեր թէ ե՞րբ պիտի կարենամ զինքը տեսնել :

— Հայրդ ալ ո՞ղջ է :

— Հրամեր էք, բայց երկայն ժամանակ կայ՝ որ զմեզ տեսնելու եկած չէ :

— Խեղճ աղջիկ. այսպիսի մատաղ հասակի մէջ ծնողացմէ բաժնուած սպրիլը դժուար բան է : Բայց չեմ կարծեր որ իրենց հեռաւորութիւնը քեզի այնչափ վիշտ պատճառէ, որովհետեւ դայեակդ ինձի ազէկ կին մը կ'երեւայ, դուն ալ ի հարկէ զինքը շատ կը սիրես :

Աղջիկը տխրութեամբ մը գլուխը շարժեց :

Ինձի բրած բարկքը երբեք չեմ մոռնար, շարունակեց Հեղինէ՛, աղջկան բրած

չարժու մը չաւանակու զարնելով : Միշտ պի-
տի յիշեմ որ ինք զիս տունը բերեր ու
խնամեր է, երբ որ ամէնքը մեռած կը հա-
մարին ելեր : Ինք որ չըլար, ես ծովեզեր-
քը մեռած կ'ըլայի :

Չէ, դոչեց Մաննիկ սաստկութեամբ .
հոն ուրիշներ ալ կային, որոնք կ'ըսէին թէ
ողջ էք . բայց Մորոյ մայրն անոնց ըսաւ որ
ինք զձեզ հոս պիտի բերէ . եւ որովհետեւ
ամէն մարդ իրմէ կը վախնայ, մէկը չկրցաւ
դէմ կենալ :

— Բայց ինչո՞ւ զիս խնամել ուզեց :

— Որովհետեւ կ'ըսէր թէ դուք հա-
րուստ մէկը կ'երեւար, եւ կը յուսայ որ
աղէկ վարձք կրնայ ընդունիլ : Եթէ հա-
րուստ տիկին մը չըլար, հոգս էր որ տունս
բերէի, ըսաւ Մորոյ մայրը :

Մաննիկ աս խօսքերն այնպիսի անկեղ-
ծութեամբ մը կը զրուցէր, որ Հեղինէ չէր
կրնար չհաւատալ : Իսկ աղջիկը կարծելով
որ ասոնք պատմելը խիտա աղէկ բան մ'ը-
լայ, զուարթ դէմքով խցէն դուրս ելաւ,
գնաց դայեկին պատրաստած արգանակը
բերաւ :

Երբ որ նորէն տեղը նստեցաւ, Հեղինէ
խօսքը յառաջ տանելով, Գուն ինծի այն-
պիսի բաներ պատմեցիր, ըսաւ, զորոնք ա-
ւելի աղէկ կ'ընէիր՝ եթէ ծածուկ պահէիր :
Եւ որովհետեւ դայեակդ կրնայ սրբողիլ,
եթէ խմանայ որ հետս իր վրայ կը խօսիս,
նայէ որ ասկէ վերջը իր խօսքերը չկրկնես :

— Ալ տակ վերջը չեմ ըսեր: Բայց չեմ գիտեր թէ ի՞նչ պատճառի համար Մորոյ մայրը կրնայ սրդողիլ ան խօսքերը ձեզի պատմելուս վրայ, զորոնք ինք բերնովս իր բարեկամներուն կը պատմէ:

Հեղինէ չկրցաւ ժպտալ բռնել: Արգանակը խմելէն ետքը՝ Մաննիկին ըսաւ որ երթայ իրեն համար Մորոյ մօրմէն թուղթ ու գրիչ բերէ, որպէս զի Նիմ իր բարեկամներուն նամակ գրէ:

Անոջն իր աս խնդիրքը կատարելու փոյթը՝ Հեղինէին ցուցուց թէ որչափ ստոյգ են եղեր պզտիկ աղջկան խօսքերը: Նամակը գրելու սկսաւ, եւ երբ որ գանուած տեղւոյն անունը նշանակել կ'ուզէր, միտքն ինկաւ որ գեռ չէր հարցուցած թէ անունն ինչ է: Ուստի Մաննիկին դառնալով, որն որ նորէն եկած քովը նստած էր, Աս գեղին անունն ի՞նչ է, ըսաւ:

Աղջիկն անունը տուաւ:

Քաղքէ մը շատ հեռու ենք, կրկնեց Հեղինէ:

— Չէ, ասիկին, Մանրէլիէի մօտերն ենք:

— Գուցէ Մարտիլիա պիտ'որ ըսես:

— Չէ, Մարտիլիա ծովուն քովն է. իսկ Մանրէլիէ՝ դաշտավայրի մը մէջ: Աս մօրս հետ շատ անգամ Մանրէլիէ դացած եմ, վաղն ալ դարձեալ պիտ'որ երթանք:

Գրիչը Հեղինէին ձեռքէն ինկաւ եւ շատ այլայլեցաւ, մտածելով որ Մանրուպեր

նաւապետին ընտանիքին նոյն ատեն եղած
տեղւոյն մտաւորը կը գտնուի :

Ա՛հ, թողութիւն տուէք, տիկին, գո-
չեց Մաննիկ՝ ձեռքը պագնելով, աս բանա
ըսելուս վրայ շատ կը ցաւիմ՝ բայց զձեզ
վշտացրնելու ամենեւին միտք չունէի :

Աս անմեղ խօսքերուն վրայ Հեղինէ
ժպտեցաւ, եւ քիչ մը հանգարտելէն ետ-
քը, նամակը լմնցուց : Մորոյ մայրը կան-
չելով՝ աղաչեց որ Մանրէլիէ գացած ժա-
մանակը՝ նոյն նամակը Նիմ՝ խաւրէ :

— Իրօք ալ կ'ուզէի վաղը հոն երթալ,
որովհետեւ հարկաւոր գործքի մը համար
երեք ամիսը մէյ մը երթալու եմ. բայց
պղտիկն այնպէս հիւանդ է, որ առանձին
ձգել չեմ կրնար : Այետք պիտի ըլլայ ճամ-
բորդութիւնս ուշացրնել, մինչեւ որ ա-
ռողջանայ :

Հեղինէ բաղձալով որ իր վիճակը կարե-
լի եղածին չափ շուտով Պր. Ռիշարտոյին
իմացրնէ, տղան հոգալը վրան առաւ, ո-
րուն համար Մորոյ մայրն իրեն շնորհակալ
եղաւ : Մաննիկ ալ՝ Մանրէլիէ երթալիքին
վրայ սաստիկ ուրախացած՝ շատ ան-
գամ կրկնեց որ բարի ու սիրուն տիկին
մըն է :

Երկրորդ օրը դեռ չուսնցած՝ Մորոյ
մայրն ու Մաննիկ Հեղինէին խուցը մտան,
հիւանդ տղան իրեն յանձնեցին :

Վաղաչեմ, պղտիկ եղբօրս աղէկ հոգ
տարէք, տիկին, ըսաւ աղջիկը : Նայեցէք

որ ետ դարձած ժամանակնիս՝ զինքն առողջացած գտնենք:

Չեռքէս եկածը կ'ընեմ՝ պատասխանեց Հեղինէ՝ զՄաննիկ գրկելով, որն որ դայեկին հետ անմիջապէս դէպ ի Մանրէլիէ ճամբայ ելաւ:

Հեղինէ դեռ խիստ տկար ու անհանդիստ ըլլալով, շատ դժուարութիւն կրեց յանձն առած գործքը կատարելու. բայց կարծես թէ ցաւերը մոռցաւ, որպէս զի հիւանդ տղան խնամէ, որն որ մինակ իրմէ կրնար օգնութիւն գտնել:

Այն տղան խիստ գեղեցիկ էր. բայց շատ տկար ու հիւանդոտ կաղմուածք մը ունէր: Մորոյ կնոջ խօսքերէն Հեղինէ իմացած էր, որ անոր ու Մաննիկին մայրը Պաղղիա թողուցած գացած էր. իսկ իրենց հայրը վրանին այնչափ հոգ չէր տաներ, թէպէտ եւ իրենց կերակրոյն ու բնակութեան համար խոստացած թոշակը կարգաւորեալ կերպով կը վճարէր: Այս ամենայն, ինչպէս ըսինք, գիտէր. բայց չէր համարձակած անոնց ծնողաց անունը հարցընել, տեսնելով թէ դայեակը կը ջանար իրմէ ծածուկ պահել:

Մեր գիւցազնուհին բոլոր օրը մեծ հոգով հիւանդ տղուն վրայ հսկեց: Երիկունս դէմ տեսնելով որ կը ծանրանայ, վախցաւ որ չըլլայ թէ բաղկացը մէջ հոգին աւանդէ, ուստի ուզեց դրացիներէն մէկը կանչել՝ խորհուրդ հարցընել: Ինք

տնէն գուրս ելլելու վրայ էր, մէյ մ'ալ Մորոյ մայրն ետ դարձաւ: Հեղինէ տղուն համար պատասխանատուութենէն ազատելուն վրայ ուրախանալով, զինքը հաճութեամբ ընդունեցաւ, եւ վախը յայտնեց:

Ինչ, գոչեց բարկութեամբ դայեակը. մեռնի նէ, ստուգիւ մեծ փնաս չ'ըլլար. որովհետեւ հայրը զինքը թող տուեր՝ Հնդկաստան է գացեր:

Հեղինէ նոյն կնոջ խստասրտութեան վրայ նեղանալով, ըսածին պատասխան չտուաւ, հապա զըուցեց որ շուտով բժիշկ մը կանչելու է:

— Բժիշկ: Բայց վարձքն ո՞վ պիտի տայ: Ապահով կրնաք ըլլալ որ ես դանկ մը չեմ վճարեր: Աղէկ գիտեմ որ աս տղոց համար ըրած ծախքիս փոխարէն՝ ստակ մը ընդունելիք չունիմ: Թողութիւն կը խնդրեմ, տիկին, որ բիշ մը տաքութեամբ կը խօսիմ, շարունակեց՝ Հեղինէին տհաճութիւնը տեսնելով. բայց մարդս հրեշտակ ալ ըլլայ՝ պէտք է նեղանայ գլուխն ասանկ բան մը եկած ատեն: Ես ո՞ւր գըտնեմ այնչտի ստակ, որ բժիշկներուն վճարեմ. ունեցածս հազիւ ինծի կը բաւէ:

Բժիշկին ստակն ես վրաս կ'առնում, պատասխանեց Հեղինէ: Գրած նամակս բարեկամներէս մէկուն է, որն որ քանի մը օրէն ինծի բաւական ստակ կը խաւրէ, որով թէ՛ ինծի համար ըրած ծախքերնիդ, թէ՛ տղուն համար տուածնիդ կը հատուցանեմ:

Մորոյ տիկինն առ խօսքերուն վրայ հանգարակելով, շուտ մը գնաց դեղին դեղափածառը կանչեց, որն որ տղան տեսածին պէս՝ յայանեց թէ մեծ վտանգի մէջ է:

Թէպէտ Հեղինէ հանդէսը շատ կարօտութիւն ունէր, բայց գիտնալով որ եթէ ինք պառկի, Մորոյ մայրը հիւանդը չիհոգար միայրը գրաւ որ գիշերն անոր որորոցին քովն անցընէ: Սակայն բոլոր ջանքը պարսպի գնաց. առտուան մտտ տղան վերջին շունչը տուաւ:

Օրերգը խիստ շատ արցունք թափեց, որովհետեւ գրեթէ մայրենի սէր մը կապած էր վրան. բայց առ աշխարհքէս ելլելուն վրայ չցաւեցաւ, որովհետեւ հաւանականարար բոլոր կենացը մէջ հոն վիշտ պիտի կրէր: Սառգիւ անոր վիճակին նախանձաձ կ'ըլլար, եթէ կրօնքն իրեն երկայն ժամանակէ վեր սորվեցուցած չըլլար, որ արդար մարդուն վարձքը կրած նեղութիւններուն համեմատ ըլլալով, որչափ որ մէկն աւելի վիշտ կը կրէ, այնչափ ալ աւելի ուրախանալու է, իրեն համար որոշուած յախտենական երանութիւնը մտածելով:

Մորոյ մայրն ալ տղուն մահուան վրայ լացաւ. բայց իր արցունքներն աւելի շահասիրութենէ կը պատճառէին. վասն զի կը մտածէր որ յուղարկաւորութեան համար դարձեալ նոր ծախք պիտի ընէ, միանգամայն անոր մահուամբն ամէն ակնկալութիւն կը կորսընցընէր՝ որ մը իր աշխա-

տուժեան վարձքն ընդունելու, եթէ
ճնողքը դառնային:

Աւելի անկեղծ սրտէ եղաւ Մաննիկին
ցաւը: Երբ որ երկրորդ առտու եզրօրը
մահը լսեց, խիստ շատ լացաւ: Հազիւ Հե-
ղինէ կրցաւ զինքը քիչ մը մոխիթարել:

Ես ալ ինչ պիտ'որ ըլլամ, կ'ըսէր խեղճ
աղջիկը: Մորոյ մայրը երէկ ինձի ըսաւ որ
ալ զիս քովը չիկրնար պահել, որովհետեւ
հայրս հեռու, հեռու տեղ մըն է գացեր:
Ան ասե՛ն աս խօսքը բանի տեղ չդրի, ո-
րովհետեւ ինք իրենս կ'ըսէի թէ անկարելի
է որ հիւանդ եղբայրս տնէն դուրս ձգէ:
Իսկ հիմայ՝ որ ան մեռաւ, կը տեսնէք, տի-
կին, որ ալ ասկից վերջը զիս քովը պահել
չ'ուզեր:

Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ Հեղինէ, սորված
առաջին աղօթքդ ս'ըն է:

— Հայր մեր:

— Ինչո՞ւ համար Աստուծոյ, Հայր մեր՝
կ'ըսես:

— Որովհետեւ ամէնքս անոր զաւակ-
ներն ենք:

— Այնպէս է, աղջիկս, ամէնքս ալ
Աստուծոյ որդիքն ենք. ուստի թէեւ եր-
բեք մեր ճնողքը զմեզ թող տան, Աս-
տուած զմեզ երբեք թող չիտար:

Աս խօսքերն ըսած ժամանակը՝ Հեղի-
նէին աչուքներն արցունքով լեցուեցան,
որովհետեւ մօրը մահուրնէն ետքը՝ իր
գանուած վիճակը կը յիշէր:

Մորոյ կնոջ սանին թաղուելէն քիչ մը ետքը՝ թղթարեր մը Պր. Ռիշարտոյին պատասխանը բերաւ Հեղինէին: Ազնիւ մարդը նամակին հետ ստակի գումար մ'ալ կը խառքէր, որպէս զի օրիորդը խիստ ստիպողական ծախքերն ընէ. եւ կը ծանուցանէր որ քանի մ'օր ետքը անձամբ կու գայ զինքը կ'առնու՝ երբ որ Նիմ ունեցած ծանրակշիռ գործքերը լմընցընէ:

Օրիորդին տկարութիւնը որն որ հիւանդ տղուն քովն ամբողջ զիշեր մը սպասելովն աւելի սաստկացած էր, թող չէր տուած որ անոր թաղման ներկայ գտնուի. բայց երկու օր ետքը ինք զինքը բաւական զօրաւ որ զգալով, ուղեց դուրս ելլել: Մորոյ կնոջ ազաշեց որ Մաննիկին հրաման տայ հեան երթալու: Ուզած հրամանն ընդունելով՝ պղտիկ աղջիկը կանչեց, եւ ձեռքէն բռնելով՝ մէկտեղ անէն դուրս ելան:

Երբ որ այնչափ հեռացան, որ ալ մէկը զիրենք չէր կրնար տեսնել, Հեղինէ իր ընկերին ըսաւ. Շատ կը բաղձայի, սիրելի աղջիկս, ան տունը տեսնել՝ ուր նաւարեկութեան ատեն խղղուած պաշտօնակալը տարեր են:

Մաննիկ տրամու թեամբ անոր երեսը կը նայէր, եւ յայտնի կը ցուցընէր որ ուզածը կատարելու գժկամակութիւն կ'ունենայ: Քիչ մը ժամանակ քայելէն ետքը,

Ան տունն ասկից շատ հեռու է, տիկին,
բաւ :

— Ի՞նչ, այնչափ հեռու է, որ չէս
կրնար քայլել :

— Ըսածս ինձի համար չէ, ձեզի հա-
մար :

Հեղինէ զինքը շոյեց եւ ըսաւ որ յա-
ռաջ երթայ : Աղտիկ աղջիկն առանց բան
մ'ըսելու՝ հնազանդեցաւ, եւ քաւորդ մը
ետքը աղքատին խրճիթի մը առջեւը հա-
սան :

Մէկէն այլայլեցաւ օրիորդը, այսերուն
նուազ կարմրութիւնն ալ կորսընցուց, եւ
երբ որ ներս մտաւ, չկրնարով ոտքի վրայ
կենալ՝ աթոռի մը վրայ ինկաւ :

Չեզի տիկին մը կը բերեմ, բաւ Ման-
նիկ՝ հոն նստող պառաւի մը, որն որ կը
բաղձայ ձեր տունը բերուած պաշտօնա-
կալին վրայ տեղեկութիւն առնուլ :

Պառաւն ոտք ելաւ ու մեծարանօր
Հեղինէին մօտենալով, Չքուցելիքս խիստ
քիչ բան է, ըսաւ : Խեղճ՝ Պարօնը հոս
բերած ժամանակնին՝ արդէն մեռած էր :

Հեղինէ կրնար նոյն պաշտօնակալին
զգեստին վրայ հարցում ընել : Բայց՝ ինչ-
պէս որ ըսած ենք՝ հաստատութեամբ համա-
ղուած ըլլալով որ ան խղրուած պաշտօ-
նակալը կարողան է, միտքը եւ ոչ տարա-
կոյս մը կու գար : Ուստի միայն հարցուց
թէ Արդեօք վրայէն բան գտնուած է :

Այո՛, տիկին, պատասխանեց պառաւը,

վրայէն ոսկի ժամացոյց մ'ելաւ, զորն որ
ես ու երիկս յօժարութեամբ ձեզի կու
տանք, եթէ անոր ամուսինն էք:

Հեղինէ չկրցաւ բան մ'ըսել, միայն ա-
չուքնեբէն առատ արցունք կը թափէր:

Պաշտօնակալին զգեստները, շարունա-
կեց պառաւը, այնպէս պատռտած ու ա-
պականած էին, որ հետը մէկտեղ թաղե-
ցին: Իսկ դրպանը գտնուած քանի մը
թղթերն անանկ թրջած էին, որ ձեռուը-
նիս առնելուս պէս՝ կտոր կտոր եղան:

Աս բսելէն վերջը՝ գնաց ժամացոյցը
բերաւ, օրիորդին առջևը դրաւ: Այն
ժամացոյցը կարոլոսին յառաջուան ժամա-
ցոյցը չէր. բայց եւ ոչ ասիկայ բաւական
եղաւ. Հեղինէին միտքը տարակոյս մը բե-
րելու, որովհետեւ կը մտածէր թէ անշուշտ
նոր առած պիտ'որ ըլլայ:

Խեղճ տիկին, գոչեց պառաւը՝ Հեղի-
նէին ցաւը տեսնելով. ձեր այնչափ տրտ-
մութեան վրայ չեմ զարմանար: Ան ազ-
նուական երիտասարդը շատ գեղեցիկ ու
վայելուչ մէկն էր, թէպէտ եւ ալիքներն ու
ժայռերը երեսը պատռած էին: Բայց ան-
տարակոյս հիմայ գտնուած տեղն երջանիկ
է. ուստի այնչափ մի արտմիք, որովհետեւ
ամէնքս ալ մահկանացու ենք: Եթէ իր
ամուսինն էք, ժամացոյցն առէք:

Չէ, չէ, բառ Հեղինէ, չեմ ուզեր:
Եւ առանց ըրածն իմանալու՝ վաղելով
խրճիթէն դուրս ելաւ: Բայց հագիւ քանի

մը քայլ յառաջ դացած էր, զօրութիւնը կտրելով՝ գետինն ինկաւ: Մաննիկ կրցածին շափ շուտով ետեւէն կ'երթար:

Քոյը հասած ատեն, Տիկին, ըսաւ, կ'երեւայ որ շատ հիւանդ էք. պէտք է որ տուն դառնա՞նք:

— Հիմայ աղէկ եմ, սիրելի աղջիկս: Գնա հարցուր որ պաշտօնակալն ուր թաղած են, եւ ետքը զիս գերեզմաննոցը տար:

— Անոր թաղուած տեղն ես աղէկ գիտեմ, պատասխանեց Մաննիկ, ղենջակին ծայրովն աշուրները սրբելով. թաղման ատեն ես ալ հոն էի:

Շուտ մը գերեզմաննոց հասան, եւ Մաննիկ հեռուէն մատովը նոր գոցուած փոս մը ցուցուց: Հեղինէ իրեն ըսաւ որ եղած տեղը կենայ: Աղջիկը քարի մը վրայ նստած՝ օրիորդին շարժումները կը դիտէր, սրն որ փոսին մտնենալով՝ ծունր իջաւ, եւ սկսաւ լալ:

Թէպէտ Հեղինէ միտքը չէր դրած թէ օր մը Կարօյտին ամուսինը պիտի ըլլայ, սակայն զինքը կը սիրէր, երախտագիտութեան ու համարման վրայ հիմնուած սուրբ սիրով մը: Այնչափ չէր լար սիրելի բարեկամ մը կորսընցընելուն վրայ, որչափ անոր համար՝ որ ինք անոր մահուան պատճառ եղած էր:

Այսպէսով իր տխուր մտածմանց մէջ ընկղմած, մինչեւ իրիկուան մութին կտխելը հոն մնաց: Ան ատեն Մաննիկ երկչոտու-

Թեամբ մը մօտ գալով, սկսաւ աղաչել որ տուն գառնայ, Հեղինէ անոր Թախանձանայ հաւանեցաւ, եւ ձեռքէն բռնած՝ գերեզմաննոցէն դուրս ելաւ:

Քիչ մը քալելէն ետքը, Աչաղը զիս ժողովրդապետին տունը կը տանի՝ ս, հարցուց Հեղինէ:

Միրով կը տանէի, պատասխանեց աղջիկը. բայց երեկ իրիկուն անիկայ ուրիշ տեղ գացեր է:

— Գայեկիդ տունը շատ կու գայ:

— Շատ ժամանակ կայ որ եկած չունի:

Բայց Մորդ մայրը զինքը չիսիրեր: Ինք շատ չար կին մըն է. իսկ ժողովրդապետը՝ շատ բարի: Գիտէք, երբ որ ձեր հիւանդուԹեան ժամանակը՝ զինքը բերել տալ ուզեցիք, անիկայ ինչու կանչել չուզեց:

— Չէ:

— Արովհեան կը վախնար որ չըլլայ Թէ ժողովրդապետը զձեզ իր անէն հանել տայ:

— Ըսածդ չեմ հասկընար, աղջիկս:

— Ի վերայ սյսր ամենայնի յայանի բան է...: Ժողովրդապետը քոյր մը ունի, որուն տունը կ'երթան հասարակօրէն հօսկից անցնող ազնուական արիկնայք, որովհեան գեղը պանդոկ չկայ: Արդ՝ Մորդ մայրը կ'ըսէր որ եթէ ժողովրդապետն իմանալու ըլլայ Թէ դուք իր քոյր էք, անտարակոյս զձեզ կը ստիպէ որ երթաք իր քրոջը տունը կենար, մինչեւ որ բժշկու իր:

— Ես ասոր մէջ գէշութիւն մը չեմ տեսներ :

— Ի՞նչպէս : Ասով ձեզմէ յուսացած վարձքէն կը զրկուէր . եւ ետքը . . . :

Հոս Հեղինէ ձեռքն աղջկան բերանը գնելով, թող շտուաւ որ խօսքը յառաջ տանի :

Տուն հասած ատեննին, Մորոյ մայրը Հեղինէին ըսաւ որ ժամէ մ'աւելի իրենց կը սպասէր, վասն զի հետեւեալ օրը Մանրէիէ երթալու է, որպէս զի իմանայ թէ զՄաննիկ ի՞նչ պիտ'որ ընէ, որուն համար արդէն շատոնց կառքը բռնած ըլլալու էր :

Հեղինէ զինքը սպառնքնելուն համար թողութիւն խնդրեց, եւ օդին խոնաւութեան պատճառաւն ինք զինքը քիչ մը մտեցուցած ըլլալով, խոհակերոց գնաց, որպէս զի տաքնայ :

Մաննիկ որն որ օրիորդին ամենափոքր բաղձանքն ալ կատարելու կը փութար, կրակն արծարծեց, եւ եկաւ ստուրներուն քովը նստաւ : Երկուքն ալ խել մը ատեն լուռ կեցան : Արջապէս պղտիկ աղջիկը տխուր ձայնով մը՝ Ար յուսամ որ, ըսաւ, մայրս ուրախական պատասխան մը կ'ընդունի :

— Ես ալ կը բաղձամ . բայց ի՞նչ ուրախական պատասխան պիտ'որ ընդունի :

— Նայեցէք, տիկին . Մորոյ մայրը շատ չար է : Եւ որովհետեւ հայրս հեռու տեղ դացած է, կրնայ զիս քովէն վաքնալ :

— Մի վախնար, անղիկս, անանկ բան չ'ընեք: Բայց հօրդ անունն ի՞նչ է:

— Պարանշոն:

— Իսկ մօրդ անունը:

— Մօրս անունը՝ հօրս անունն հետ նոյն է:

— Գիտեմ որ հիմայ էրկանն անունը պիտ'որ ունենայ: Բայց աշխարհք չմտած ի՞նչ կը կոչուէր:

— Ան չեմ գիտեր, տիկին...: Ա՛ռ զէք նէ՛ ձեզի գիրք մը ցուցընեմ, զորն որ վերջին անգամ զիս տեսնելու եկած ատեն՝ մայրս ինձի տուաւ:

Աս ըսաւ եւ առանց պատասխանին սպասելու՝ դուրս ելաւ:

Քանի մը բոպէ ետքը ձեռքը գիրք մը բռնած՝ ներս մտաւ, որն որ աղօթագիրք մըն էր: Հեղինէ գիրքը բանալուն պէս՝ մէկէն սկսաւ դողդողալ, ձեռուրները քովէ քով բերաւ, եւ քիչ մնաց՝ կը սահէր գետինը կ'իյնար:

Ա՛հ, հիմայ կը տեսնեմ, որ շատ գէշ անղիկ մըն եմ, գոչեց Մաննիկ. միշտ զձեզ կը վշտացընեմ: Բայց ստուգիւ աս անգամ յանցանք չունիմ:

— Չէ՛, անղիկս, դուն յանցանք չունիս...: Ուրեմն կ'ըսես որ աս գիրքը մայրդ քեզի տուաւ:

— Հրամայե՛ք. եւ տալու ժամանակն ըսաւ որ զգուշութեամբ պահեմ, վասն զի շատ տարիներէ վեր քոյն է:

Հեղինէ գիրքն աւելի մտադրութեամբ
քննեց, ճակատէն մինչեւ վերջին թուղթը
մէկիկ մէկիկ դարձուց: Ետքը սաք ելլելով
եւ զՄաննիկ գրկելով, Աղջիկս, բաւ,
զքեզ երբեք չեմ թողուր, զքեզ միշտ կը
սիրեմ եւ վրագ հոգ կը տանիմ:

Պզտիկ աղջիկը՝ թէեւ Հեղինէին իրեն
ցուցըցած աս սիրոյ նշաններուն պատճա-
ռը չէր իմանար, բայց կրկին կրկին ձեռքը
պագնելով՝ սրտանց շնորհակալ եղաւ եւ
սկսաւ անոր հետ լալ:

Նոյն միջոցին Մորոյ մայրն ետ դար-
ձաւ, եւ շուտ մը զՄաննիկ պառկեցուց,
որպէս զի երկրորդ օրը կանուխ հետը Մոն-
րէլիէ տանի: Հեղինէ ալ քիչ մը ետքը
անկողին մտաւ, բայց հազիւ կէս գիշերին
քունը տարաւ:

Մաննիկին բերած գիրքը տեսած ատեն՝
Հեղինէին ունեցած սլլայլու թեան պատ-
ճառն իմանալու համար բաւական է ըսել,
որ ձեռքն առածին պէս՝ ճանչցաւ թէ իր
Աննա դայեկին գործածած աղօթագիրքն
է, որուն անունն ալ առաջին երեսին վրայ
գրուած էր: Եւ թէպէտ գրեւը՝ քերուած,
բայց անուան ու մականունն Ա. Վ.
սկզբնագիրները թող տրուած էին:

Ասով Հեղինէ անմիջապէս տեսաւ որ
իր դայեկին հետ Ակնաղբեր բերդը գրու-
նուած ժամանակը՝ եկող իրենց հետ բնա-
կող մարդը՝ Աննային եղբայրը չէ եղեր,
հապա անոր երկը, եւ Մաննիկ՝ անոնց

աղջիկը : Աս որ խնացաւ , մէկէն անանկ
մեծանձնական որոշում մ'ըրաւ , որն որ
միայն քրիստոնէական դիւցազանց վրայ կը
տեսնուի :

Ար մտածէր թէ Մաննիկին հայրը՝ որն
որ իր գտնուած նաւին խղճուող ճամ-
բորդներէն մէկն էր , կարելի է Մոնրոպէր
նաւապետին օգնած ըլլայ՝ իրեն դէմ մե-
քենայած դաւին մէջ : Ուստի միտքը դրաւ
որ շարեաց տեղ՝ բարիք հատուցանէ ,
դՄաննիկ իր սրաշտպանութեան տակ առ-
նելով եւ իրեն որդեգիր ընելով , որովհե-
տեւ հաւանական կը սեպէր որ Աննա իր
աղջիկը գտնելու ետեւէ չ'իյնար :

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Գ .

Երկրորդ օրը Հեղինէ՝ առանձին մնա-
ցած ըլլալով , ճաշէն ետքը կարողութիւն դե-
րեղմանին մէյ մ'ալ այցելութիւն ըրաւ :
Աս անգամ ալ իր ազատչին համար ե-
րախտադիտութեան արցունքներ թափեց .
միանգամայն Եդուարդ նաւապետին ու
անոր Պարանշոն գործակցին վրայ ալ լա-
ցաւ : Աս տխուր մտածմանց մէջ ընկղմած՝
հոն մնաց մինչեւ որ իրիկուան մութը կո-
խելով , հարկադրեցաւ Մորոյ կնոջ տունը
գառնալ : Նոյն կինն արդէն ետ դարձած
էր , եւ բոլորովին յուսահատութեան մէջ
կ'երեւար . իսկ Մաննիկ սաստիկ կու լար :
Հեղինէ խնացաւ որ Պարանշոնին մա-

հուան լուրն առեր են. բայց չգիտնալ
ձեռացընելով, իրենց տրամուխեան պատ-
ճառք հարցուց:

Տրամուխեանս պատճառք, գոչեց բար-
կուխեամբ կինը: Ի՞նչ, չէք իմանար...:
Ալ ես մոխրոյ վրայ նստայ: Մաննիկին
հայրը մեռեր է...: Ինքն ալ ձեր գրա-
նուած նաւուն մէջն է եղեր, եւ ձեզի պէս
նաւաբեկուխիւն կրեր է...: Քիչ մնաց
երկու զաւկըններն ալ վրաս կը ձգէր: Ի՞նչ
սր է նէ՛ մէկը մեռաւ. իսկ ողջ մնացողը
մայրը ստուգիւ առնելու չիգար:

— Մաննիկին վրայ կը խօսիք:

— Հասցա որուն վրայ պիտի խօսիմ...:

Ար տեսնէք՝ ինչպէս արցունք կը թափէ.
բայց ստուգիւ կ'ըսեմ որ այնչափ հօրը մա-
հուան վրայ չիլար, որչափ անոր վրայ՝ սր
աշխատելու պիտի ստիպուի: Ի՞նչ պիտ'որ
ընես, պէտք է որ գործէ, եթէ անօթու-
թենէ մեռնիլ չ'ուզեր: Ես զինքը պահելու
ստակ չունիմ: Արդէն երեք ամսէ վեր ո՛չ
իրեն եւ ո՛չ եղբորը համար թողակ ընդու-
նած եմ: Անպիտան մարդը, երկուքն ալ
վրաս ձգել կ'ուզէ եղեր: Բայց Աստուած
թող շտուաւ որ աս չար խորհուրդը կա-
տարէ: Աւելի աղէկ է որ մեռաւ, քան
թէ...:

Ատղաչեմ, տիկին, այսպէս մի խօսիք,
ընդմիջեց Հեզինէ. աս անմեղ աղջկան
վրայ գիծացէք, ալ գաշոյնը սիրար կը խո-
թէք:

— Հայրա ինչ կ'ուզէք որ ըսեմ: Ճակտիս քրտինքովը վասարկած հացի կտորս օտարի զաւկի մը հետ չեմ կրնար բաժնել: Գիտէք որ աս տունն իմն չէ, եւ եթէ վարձքը չկարենամ վճարել, խայտառակութեամբ դուրս կը վաճառեն: ... Թշուառականը, իսկզբան կը կարծէի որ ուրիշներու պէս՝ աս ճամբորդութիւնը բախար փրնտաելու համար կ'ընէ, եւ ետքէն ստակս կը վճարէ. բայց իր գիտաւորութիւնն ան չէ եղեր, կ'ուզէ եղեր տղաքն ալ ձգել, ինչպէս որ կ'ինը թող տուաւ: Հիմայ Մաննիկն ո՞վ պիտի հոգայ:

Ե՛ս կը հոգամ, տիկին, պատասխանեց օրիորդը հաստատութեամբ:

— Գո՞ւք:

— Այո՛. զինքն ինձի ընկեր կ'առնում. ինքն ալ ինձի պէս որք է. զիրար կը միութարենք:

Հեղինէին խօսքն ուրախութեան ազաղակով մ'ընդմիջեց Մաննիկ, եւ եկաւ բազկացը մէջ նետուեցաւ: Մորոյ մայրն ալ շատ ուրախացաւ եւ Հեղինէին շնորհակալ եղաւ:

Պր. Ռիշարտոյ՝ թղթին մէջ ըրած խոստման համեմատ՝ երկու օր ետքը եկաւ, եւ Հեղինէին գունատութիւնը տեսնելով, Ինչչափ փոխուեր էք, օրիորդ, գոչեց: Ա՛րեւայ օր շատ նեղութիւն կրեր էք:

Այո՛, պատասխանեց Հեղինէ՛ քաղցր ժպիտով մը. բայց միայն վախով ազատեցայ:

— Իսկ կրան-Շէնի կոմսուհին ի՞նչ եղաւ : Չեր նամակին մէջ իր խօսքը չէք ընել :

— Թողութիւն տուէք, Պարսն, ան թուղթը գրած ժամանակս՝ տակաւին խիստ տկար ըլլալով, ամէն բանի վրայ ուզած իսպէս չէի կրնար մանրամասնաբար խօսիլ : Իսկ հիմայ զձեզ մէկէն տեսնելուս վրայ ունեցած այլայլութիւնս անցնելէն ետքը՝ հետաքրքրութիւննիդ կը լեցընեմ :

Պր. Ռիչարտոյ իմացաւ թէ Հեղինէ չ'ուզեր իր հարցման պատասխան տալ, որովհետեւ Մորոյ տիկինը հոն էր : Ուստի զինքը չ'թախանձեց, միայն հարցուց թէ առողջութեան վիճակը կը ներե՞ որ շուտ մը ճամբայ ելլեն :

— Այո՛, կրնամ. բայց հոսկից չբաժնուած՝ կ'ուզէի այցելութիւն ընել կնոջ մը, որն որ նաւարեկութենէն ազատուած ու ինծի համար մեծագին բան մը ունի քովը : Ստոյգ է՝ առաջին անգամ զինքը տեսած ժամանակս՝ ուզեց ինծի տալ, բայց կը բաղձայի շնորհակալութիւնս գործքով յայտնել, եւ վրաս բաւական ստակ չունէի :

— Լաւ է, մէկտեղ կ'երթանք :

Ասոր վրայ երկուքն ալ սոք ելան : Մաննիկ ալ կ'ուզէր իրենց հետ երթալ, բայց Հեղինէ ըսաւ որ կենայ :

Ուրեմն զիս թո՛ղ պիտի տաք, գոչեց ազջիկը լալով :

— Չէ՛, չէ՛, սիրելիս, գփեղ չեմ թողուր: Քիչ մը վերջը ետ կը դառնանք: Չէ՛ս տեսներ որ Պարոնը կառքը մէկտեղ չխտանիր:

Աղջիկն ատոր վրայ հանդարտելով, ներս մտաւ: Իսկ Հեղինէ Պր. Ռիշարտոյին հետ սկսաւ դէպ ի գերեզմաննոց երթալ:

Ճամբան օրիորդը՝ համառօտ կերպով մը իր բարերարին սրտունց գլուխն եկածը, միանգամայն՝ զՊարոնշոն իր յափրշտակչին նաւուն վրայ տեսած ատեն մտքին մէջ ծնած կասկածներն ալ յայտնեց: Խօսքը լմնցուց բռնելով որ կը կարծէ թէ իր ասպնջական կնոջ քայլը գտնուող աղջիկը՝ Պարոնշոնին ետ իր գայեկին աղջիկն է:

Աս պատմութիւնը մտիկ ընելու ատեն Պր. Ռիշարտոյ զանազան անգամ իր զայրոյթն ու դարմացումը ցուցուցած էր: Առ տեսնելով որ Հեղինէ սրտին մէջ ուրիշ բան մ'ալ ունի եւ չի՛համարձակիր յայտնել, որովհետեւ պզտիկ աղջկան ո՛վ ըլլալն ըսելէն ետեւ՝ խօսքը մէկէն կտրած էր, զինքը քաջալերեց որ խօսքը շարունակէ:

Օրիորդն սյլայլելով մը՝ Մաննիկին նկատմամբ որոշում մ'ըրի, ըսաւ, զորն որ չեմ գիտեր թէ կը հաւնիք:

— Ըրած որոշումնիդ չճանչնալով, չեմ կրնար զրուցել որ պիտի հաւնիմ թէ չէ՛, բայց ձեր խոհեմութիւնը դիս կ'ապա-

հովցրնէ որ որոշումնիդ թեթեւութեամբ
ըրած չէք:

— Մտածեցի որ պէտք եմ կրօնի ձայ-
նին հնազանդիլ, որն որ մեզի կը հրամայէ
որ չարեաց դիմացը բարիք հատուցանենք:
Տեսայ որ Մաննիկ՝ հայրը կորսընցուցած
եւ մօրմէն թող արուած է, եւ վտանդի
մէջ է իր դայեկէն ալ թող արուե-
լու, միտքս բերի որ ես ալ որք եմ եւ
զինքը . . .:

— Արդեգիք առիք գուցէ:

— Հրամար էք, Պարոն:

Ասոր վրայ վայրկեան մը լուծիւն տի-
րեց: Աւճառականը քիչ մը պլլայլած կ'ե-
րեւար, առանց աշուրները վեր վերցընե-
լու՝ ճամբան յառաջ կը տանէր: Աերջա-
պէս կանկ առաւ:

Յայտնի խօսելու համար, ըսաւ, կը խոս-
տովանիմ որ եթէ որոշումնիդ չըրած՝ ին-
ծի խորհուրդ հարցընէիք, կը ջանայի ձեր
միտքը փոխել: Բայց որովհետեւ հիմայ
որոշումնիդ ըրած եւ ինչպէս կ'երեւայ՝ նաեւ
խօսք տուած էք, պէտք է որ ես ալ հաւա-
նիմ: Համոզուած եմ որ Աստուած ձեզի
աս արհուական խորհուրդը չէր ազդեր,
եթէ գլուխ հանելու միջոցները յառաջուր-
նէ պատրաստած չըլլար: Սակայն եւ այն-
պէս որովհետեւ Աստուած ամէն որ հրաշք
չ'ըներ, եւ մեզմէ կը պահանջէ որ խոհե-
մութիւնը ձեռքէ չ'ծողունք, անոր համար
դուք ալ անշուշտ աս աղջկան վրայ բան

մը մտածած պիտ'որ ըլլաք : Արդէն գիտէք որ նոյն իսկ դուք հարկաւորութիւն ունիք . . . . :

— Գիտեմ, գիտեմ. անոր համար ալ որոշումն՝ աւելի Ատուծոյ բարերարութեան եւ բարեկամացս մեծանձնութեան վրայ վստահանալով՝ ըրի, քան թէ իմ անձնական կարողութեանս վրայ :

— Շնորհակց : Ար ջանանք որ առ բանս ալ ըստ կարելւոյն աղէկ վերջ մը ունենայ : Նիմ հասնելէն ետքը՝ ասոր վրայ աւելի երկայն կը խօսինք :

Հեղինէ կ'ուզէր իր բարերարին շնորհակալ ըլլալ. բայց անիկայ խօսքը կարեց, եւ ծոցէն թուղթ մը հանելով, Ահաւասիկ, ձեզի նամակ մը, ըսաւ : Չուզեցի մինչեւ տուն հասնելնիդ սպասել, հետս բերի :

Հեղինէ անհամբերութեամբ կնիքը բացաւ, եւ խիստ մեծ հաճութեամբ կարգաց. որովհետեւ նոյն թուղթը գրող՝ իր Ատէլ բարեկամը կը ծանուցանէր որ ըլլորովին առողջացած ըլլալով, արդէն ստորաստութիւն տեսնելու վրայ է, եւ քիչ մը ետքը ճամբայ պիտ'որ ելլէ, Գաղղիա դառնայ :

Այսօր Մանչինսէլի աիկնոջ վրայ խօսք չեմ ըներ, կ'ըսէր Ատէլ նամակին վերջը : Անանկ լրեր կան՝ զորոնք մարդ աւելի կ'ուզէ անձամբ հաղորդել, քան թէ նամակի միջոցով :

Հեղինէ թուղթը շատ անգամ պա-
գաւ : Էտքը նորէն Պր . Ռիչարտոյին
թեւէն անցնելով , հեար մէկտեղ դերեզ-
մանատուն մտաւ , եւ զինքը նոր դոցուած
փոսի մ'առջեւը տանելով , Ահաւասիկ
աս է , ըսաւ , եւ սկսաւ լալ :

Պր . Ռիչարտոյ՝ որ պատճառ մը չու-
նէր տարակուսելու թէ ան նաւարեկեայը՝
որուն թաղուած տեղը կը տեսնէր , Պր .
Աարոյս չըլլայ , չկրցաւ պլլայու թիւնը
բռնել , ինքն ալ Հեղինէին հետ լացաւ եւ
քանի մը բռպէ տխուր մտածմանց մէջ
ընկղմած հոն կեցաւ : Գժբախտ օրիորդը
փոսին վրայ քանի մը ծաղիկ ցանեց , եւ հոն
տնկուած խաչին առջեւը նորէն Աստուծոյ
խոստացաւ որ Աննային ազջիկը երբեք թող
չտայ , հապա անոր մայրութիւնը ընէ :

Պր . Ռիչարտոյ ալ համառօտ աղօթք
մ'ընելէն ետքը՝ ստք ելաւ եւ ըսաւ որ
ալ երթալու ժամանակն է :

Գերեզմաննոցէն ելելով , սկսան դէպ
ի ան խրճիթն երթալ , ուր քանի մ'օր
յառաջ օրիորդը Մաննիկին հետ դացած
էր : Բայց հոն հասնելէն յառաջ՝ տեսան
որ պատան իրենց դիմացը կու գայ :

Նոյն կինը Հեղինէին մօտենալով , Աս
ալ ձեզի կու գայի , ըսաւ մեծարանօք : Ի-
մացայ որ քիչ մը վերջը ասկից պիտ'օր
երթար եղբւր , ուստի եւ կ'ուզէի ըսել թէ
ան գժբախտ ազնուականին ժամացոյցը
քովս չեմ ուզեր պահել :

Հաս շնորհակալ եմ, պատասխանեց
օրիորդը: Եւ ամէնքը մէկտեղ պառաւին
խրճիթը մտան, որն որ շուտ մը ժամա-
ցոյցն օրիորդին տուաւ:

Ա՛րնդու՛նիմ, ըսաւ Հեղինէ, բայց ան
թէու-թեամբ՝ որ դուք ալ մեզմէ ասոր փո-
խարէն մ'առնուք:

Չէ, չէ, գոչեց պառաւը, ամենեւին
բան չեմ ուզեր. առէք առէք, եւ ձեզի
երջանկութիւն բերէ:

Հեղինէ շատ որ ստիպեց, վերջապէս
պառաւը յանձն առաւ Պր. Աիշարտոյին
տուած սակին ընդունելու: Իսկ օրիորդը
ժամացոյցն առաւ, եւ առանց վրան նայե-
լու՝ ծոցը դրաւ:

Երբ որ տուն դարձան, Հեղինէ Մորոյ
կնոջմէն, թէ իր եւ թէ Մաննիկին ու
անոր եղբօրը համար բրած ծախքին հա-
շիւն ուղեց:

Գուք, աիկին, տունս քիչ ժամանակ
կեցած ըլլալով, պատասխանեց կինը, ձե-
զի համար շատ ծախք բրած չեմ, ինչ որ
կը հաճիք՝ տուէք: Իսկ տղոց հայրը՝ տա-
րին 500 ֆրանգ կու տար: Արդէն գիտէք
որ վերջին եռամսեան վճարած չէ, որն որ
ինձի պէս աղքատ կնոջ մը համար քիչ
բան չէ:

Հեղինէ ուղեց նոյն գումարը՝ Պր. Աի-
շարտոյին իրեն իրկած ստակէն վճարել.
բայց վաճառականը թող չտուաւ, եւ
տղոց եռամսեան վճարելէն զատ՝ Հեղինէին

համար ալ քանի մը ոսկի տուաւ, զորն որ Մորոյ մայրը խիստ մեծ ուրախութեամբ ընդունեցաւ, որովհետեւ յուսացածէն շատ աւելի էր:

Ճաշէն ետքը՝ օրիորդը Մաննիկին հետ Պր. Ռիշարտոյին կառքը մտնելով, ճամբայ երան: Իրիկունը Մոնթէլիէ հասան, եւ նոյն գիշերը հոն անցուցին: Երկրորդ առտու կանուխ գէպ ի Նիմ ճամբայ ինկան, եւ կարելի եղածին չափ գաղաուկ նոյն քաղաքը մտան, որպէս զի եթէ Հեղինէին նաւարեկութիւն կրած ըլլայն իմացողներ կան, մտադրութիւննին չարթըննայ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Գ

Ո՛հ, սիրելի բարեկամ, ըսաւ Ռիշարտոյ տիկինը, զՀեղինէ տեսած ատեն, ինձի գէ՛մ շատ նեղացած պիտ'որ ըլլաք՝ զձեզ յորդորելուս համար որ...:

Ամենեւին չէ, տիկին, պատասխանեց մեր գիւցազնուհին՝ անոր խօսքն ընդմիջելով, գուք ձեր սրտին ազդածին համեմատ վարուեցաք. հարկաւոր սեպեցիք զիս յորդորել որ չափազանց երկշտութեանս յաղթեմ: Իսկ պատահածն Աստուած ուզեց: Անոր համար իր կամացը պէտք է որ երկրպագութիւն ընենք, եւ խրկած օգնութեան շնորհակալ ըլլանք:

Ռիշարտոյ տիկինն աս խօսքերուն վրայ

չատ հաճեցաւ . սակայն եւ այնպէս չէր կրնար մտքէն հանել առ տառապեցուցիչ մտածմունքը՝ որ Հեղինէին գլուխն եկած շարեաց միակ պատճառն ինքն է :

Աս տխրութիւնն ինչ պիտ'որ ըլլայ, ըսաւ վերջապէս վաճառականն իր ամուսնոյն, կորսընցուցած բարեկամնիս դասնք : Պէտք է որ անով գոհ ըլլանք : Ստոյգ է՝ խիստ մեծ վաճառքի մէջ դանուեցաւ, բայց բանն ան է՝ որ անվաստ աղատեցաւ, եւ իր թշնամիներն իրենց լարած որոգայթին մէջ բռնուեցան :

— Իր թշնամիները, որ թշնամիներուն վրայ կը խօսիս :

— Հեղինէին կը թողում որ գլուխն եկած սոսկալի արկածն անձամբ պատմէ . բայց հիմայ պէտք է թող տալ որ հանգչի :

Իսկ առ սիրուն պզտիկ աղջիկն սվ է, աւելցուց տիկինը՝ Մաննիկին նայելով, որն որ երկչոտութեամբ մը Հեղինէին քովը կը կենար :

— Անիկայ մեր բարեկամին որդեգիրն է : Տիկինն էրկանն երեսը սկսաւ նայիլ՝ այնպիսի կերպով մը, իրր թէ ըսել ուզէր որ կատակ կ'ընէ :

Կատակ չեմ ընէր, ըսաւ վաճառականն, անոր միտքն իմանալով : Հեղինէ առ աղջիկն իրօք իրեն որդեգիր առած է :

Աս ըսելէն ետեւ՝ աղախին մը կանչեց ըսաւ որ զՄաննիկ դուրս տանի :

Հիմակ առ անձին ենք, շարունակեց Պր .

Ռիչարտոյ՝ ամուսնոյն, ալ հետաքրքրու-
թիւնդ շուտ մը դո՛ւ կ'ընենք, ամէն բան
կ'իմանաւ :

Տիկինը քիչ մը զովացուցիչ ճաշակելիք
բերել եւ սեղանին վրայ դնել տալով,
Հեղինէին քովը նստեցաւ : Օրիորդն ալ
սկսաւ իր պատմութիւնը : Բայց երբ որ
զՄաննիկ որդեգիր առնելու բրած սրոշ-
ման եկաւ, դարձեալ չկրցաւ խօսքը յա-
ռաջ տանիլ :

Հիմայ խօսելու կարգն իմն է, բնա-
վաճառականը : Բարեկամնիս Աստուծոյ եւ
մեր վրայ վստահանալով, մեծ բարեգոր-
ծութիւն մ'ըրեր է :

Ետքը Հեղինէէն եւ Մորոյ մօրմէն
լսածներուն համեմատ՝ պատմեց թէ ինչ-
պէս Մաննիկ՝ Հեղինէին Աննա դայեկին
եւ անոր շինծու եղբօրն աղջիկն է : եւ թէ
ինչ պատճառաւ օրիորդը զանիկայ իրեն
որդեգրած է :

Ի՛նչ, գոչեց տիկինը՝ Հեղինէին դառ-
նալով, առ բանս ինձի յայտնելու կը
վախնայիք : Բայց, սիրելի՛ բարեկամս, կը
կարձէք թէ ես Աստուծոյ տեսչութեան
վրայ վստահութիւն չունիմ : Չէ՛, չէ՛. ա-
ղէկ դիտեմ որ բարեգործութիւն մը եր-
բեք անվարձ չիմնար : եւ թէ գլխաւորաբար
որրոյ արուած կերակրոյն կը պատշաճի ան-
տաւածը՝ թէ Ուր երկու հոգւոյ ուտելիք
կայ, երեք հոգւոյ ալ կը գտնուի : Ասկից
վերջը Մաննիկ մեր աղջիկը կ'ըլլայ, ինչ-

պէս որ մինչեւ հիմայ դուք էիք : Ար յուսամ որ ինքն ալ երախտադէտ կ'ըլլայ :

Հեղինէ այլայլութենէն պատասխան տալ չկարենալով, գորովով մը իր բարեկամին ձեռքը բռնելով ճնշեց : Տիկինը պզտիկ աղջիկը նորէն ներս կանչել տուաւ եւ սիրով գրկելով, Ալ ասկից վերջը մեր աղջիկը պիտ'որ ըլլաս, մեր քովը մնաս, ըսաւ. եւ եթէ խելօք կը վարուիս, ամէնքս զքեզ կը սիրենք :

Մաննիկ լալով տիկնոջ ձեռուրները պաղաւ եւ խոստացաւ որ աղէկ կենայ : Բարեւսիրտ տիկինը զինքը նորէն գրկեց եւ առաւ էրկանը տարաւ, որն որ նոյնպէս զինքը շոյեց եւ փայփայեց : Ամէնքն ալ մեծ սրտի ուրախութիւն կը զգային, ինչպէս որ մարդոս բարեգործութիւն մ'ըրած կամ վայելած ժամանակը կը զգայ :

Հեղինէ շուտ մը աղջկան համար խուցն անկողին մը պատրաստեց : Եւ որովհետեւ զգեստները հին էին, նոր ու պատշաճ զգեստներ հագացին ու հագցուցին :

Բայց Հեղինէին սրտին մէջ՝ Պր. Ռիչարտոյին իրեն համար ըրած ծախքին գունէ մէկ մասը հատուցանելու բաղձանքը դեռ չէր մարած : Սակայն ալ ամենեւին յոժարութիւն չէր զգար՝ իբրեւ դաստիարակութիւն սուս մտնելու, որովհետեւ օտարաց հետ բնակած ժամանակը՝ չէ թէ միայն անոնց բնաւորութենէն զանազան կերպով նեղութիւն կրնար կրել, հասպա

նաեւ կը պարտաւորուէր Մաննիկէն բաժնուիլ, որուն այնպէս սէր կապած էր, որ իրեն մեծ ցաւ պէտք էր պատճառել՝ անկից հեռու բլլալը: Իսկ գիրք շինելով վաստակած ստակն այնչափ մեծ բան չէր, որ ինք զինքը նորէն գրաւոր զբաղմանց տայ:

Մանրագէր տիկնոջ քովն եղած ատենը յաճախ նորաձեւ զգեստներ շինող կնոջ մը կ'երթար, ուր շատ մը աղջիկներ իրենց ձեռագործովը բաւական աղէկ վաստակ կ'ընէին: Արդ երկայն մտածելէն ետքը՝ որոշեց որ նոյն կնոջ երթայ, իրմէ գործք առնու, եւ բերէ տունը գործէ: Ասով Մաննիկին քովը կ'ըլլար, որն որ կամաց կամաց կ'ընար իրեն օգնել: Աս խորհուրդը նաեւ Ռիշարտոյ տիկնոջ յայտնեց, որն որ միայն զինքը չվշտացընելու համար՝ հաւանեցաւ, միանգամայն ուղեց հետը մէկտեղ երթալ: Աճառական կինը Հեղինէին խնդիրքը սիրով յանձն առաւ, եւ խոտտացաւ որ շարժէ շարժ իրեն գործք տայ:

Հեղինէ առ բանիս յաջողելուն վրայ այնչափ ուրախացաւ, որ տուն դարձած ատեն՝ երեսները սովորականէն աւելի կենդանութիւն մ'առած էին:

Մաննիկ զինքը տեսնելուն պէս՝ ասոր միտ դնելով, Չձեղ երբեք այսօրուան պէս կարմրած չէի տեսեր, ըսաւ՝ աղայական պարզմտութեամբ:

Արովհետեւ երկայն քալելով՝ քիչ մը տարցայ, պատասխանեց Հեղինէ՛ :

Իսկ անիկայ ինչ է, հարցուց պզտիկ ազջիկը՝ թեւ ին տակի ծրարը ցուցընելով :

— Տիկնոջ մը համար կարելու բաներ են :

— Ո՛հ, ինչպէս կը բաղձայի որ ես ալ կարենայի կար կարել :

— Եթէ կ'ուզես, կրնաս սորվիլ :

— Շան սիրով : Գուք ինծի սորվեցուցէք : Մորոյ մայրը զիս այնչափ չէր հոգար, անոր համար իր քովը բան մը չկրցայ սորվիլ :

— Աղէկ է, ես քեզի կը սորվեցընեմ, որպէս զի կարենաս որ մը ինծի օգնել :

— Աս կերպով կրնամ քիչ մը բան ալ վաստակիլ. եւ երբ որ զգեստս կը հիննայ, առանց Ախշարտոյ տիկնոջ ծախք ընել տալու՝ իմ ստակովս կը գնենք :

— Հոգ մ'ըներ. Ախշարտոյ տիկինը զքեզ շատ կը սիրէ : Քեզի համար հիմակ ըրածը՝ միշտ սիրով կ'ընէ, եթէ դուն ալ իրեն երախտադէտ ըլլաս :

— Կը տեսնէք՝ որ վրաս ինչպէս գոհ կ'ըլլայ : Թէ որ կ'ուզէք՝ հիմակուրնէ ինծի կարելու բան մը տուէք, կը ջանամ աղէկ կարել, եւ ետքը իրեն կը ցուցընեմ :

Հեղինէ սիրուն ազջիկը գրկեց, եւ առէն բան կարգի դնելէն ետքը, զինքը քովը նստեցընելով, գիւրաւ կարելու բան մը տուաւ ձեռքը :

Մաննիկ այնպէս փութով ու մտա-

գրութեամբ սկսաւ գործել, եւ շուտ մը այնպէս յառաջ գնաց, որ քիչ օրէն՝ Հեղինէին իրօք կ'օգնէր:

Երկուքը մէկտեղ ասանկ աշխատած ժամանակ՝ Հեղինէ մէկ կողմանէ պղախկ աղջկան սիրտը կրօնական նիւթերու մէջ կը կրթէր:

Այսպէսով բաւական ժամանակ անցած էր, մէյ մ'ալ օր մը ան գրախաճառը՝ որուն Հեղինէ իր յառաջուն անաղիքները ծախած էր, իրեն այցելութեան գալով, Օրիորդ, ըսաւ, շատերը ձեր վերջին գրքին վրայ այնչափ հաճութիւն ցուցուցին, որ կու գամ աղաչելու, որ նոյն ոճով արիւշ գիրք մ'ալ շինէք: Յանձն կ'առնուք:

— Հաստատուն պատասխան չեմ կրնար տալ, Պարօն, որովհետեւ՝ ինչպէս կը տեսնէք՝ անկէ դիւրին եւ ապահով վաստակ բերող գործքի մը կը զբաղիմ:

— Մատուրնիդ նոյն անաղործին դրազեցուցած ատեննիդ՝ կրնաք նաեւ մտքերնուդ մէջ գրքի մը ծրագիրը հանել, եւ մէջընդմէջ՝ մտածմունքնիդ թղթի անցընել:

Հեղինէ վայրկեան մը մտածելէն վերջը, Նիմ գալէս վեր, ըսաւ, գրուածքի մը կը զբաղէի, որն որ կարելի է՝ ձեզի հաճոյ կ'ըլլայ: Բայց հրատարակելու մտօք գրած չըլլալով, միայն ծրագրած էի:

— Նիւթն ի՞նչ է:

— 'Նիմ' քաղաքին եւ անոր հետ թեանց պատմութիւնը :

— Հատ աղէկ, Նայեցէք որ լմնցնէք. եւ եթէ ձեր վերջին գրուածին պէս աղէկ կ'ըլայ, իւրաքանչիւր թերթին երկ' երկու սկի կու տամ :

Հեղինէ ուրախ սրտով ձեռք զարկաւ գրուածքը կարգաւորելու, եւ ամսուան մը մէջ լմնցուց՝ առանց ձեռագործն ալ բոլորովին մէկդի ձգելու :

Չեռագիրը գրավածառին տարած ժամանակ, գրատունը շատ բազմութիւն ըլլալով, ստիպեցաւ սպասել : Մաննիկ' որ հետը գացած էր, տղայական հետաքրքրութեամբ ստէպ պատուհանէն կը նայէր : Աերջապէս Հեղինէին դառնալով, Նայեցէք, օրիորդ, ըսաւ, նայեցէք, դուրսը Պարոն մը կայ, որն որ երկայն ստենէ վեր կեցած՝ ձեզի կը նայի : Արծես թէ կ'ուզէ ձեզի հետ խօսիլ :

Միտ մի դներ, պատասխանեց Հեղինէ, առջևի դրբերը թղթատելը յառաջ տանելով :

— Նայեցէք, նայեցէք, հիմակ աւելի կը մտանայ :

Հեղինէ գլուխը դարձուց, բայց մարդ չտեսաւ :

— Տեսար որ սխալեր ես, սիրելիս :

— Չէ՛, չէ՛, չեմ' սխալած : Բայց երբ որ դուք գէպ ի դուռ նայեցար, Պարոնը կռնակը դարձուց, գնաց :

Հեղինէ աղջկան խօսքերուն մեծ մտա-
դրութիւն չըրաւ, եւ իր կարգը գալով,
գրախաճառին քովը գնաց:

Ար յուտամ, օրիորդ, որ ասիկայ վեր-
ջինը չ'ըլար, ըսաւ իրեն գրախաճառը՝ ձե-
ռագիրն առնելով: Գրուածնիդ հոս աւ-
անձին կը գնեմ, որ ամենէն յառաջ աշ-
քէ անցընեմ, եւ լմբնցընելուս պէ՞տ՝ ստա-
կը կը խաւրեմ:

Հեղինէ քաղաքավարութեամբ շնորհա-
կալ եղաւ, եւ ուրախ սրտով տուն դար-
ձաւ, վասն զի կը յուսար որ աս կերպով
օր մը կարող կ'ըլլայ թէ իր եւ թէ Ման-
նիկին ապրուստը հոգալ:

Սկսաւ նորէն իր ձեռագործը յառաջ
տանիլ, մէկ կողմանէ ալ ուրիշ նիւթ մը
գտնելու կը զբաղէր եւ վերջապէս գտաւ
ալ: Բայց անահնկալ եւ արապոյ կար-
գի գէպքեր նոյն գրուածքը շինելուն ար-
գելք եղան:

Ա՞ գէպքերը պատմելէն յառաջ՝ պէտք
է որ ընթերցողներուն հաստատուն բան
մը զուցենք Աարսրոսին վիճակին վրայ:

Եղուարդ նաւապետին ճամբայ ելլելու պատրաստուած ժամանակը, Աարոյոս Ա երսայլեի արքունիքն էր: Մէյ մ'ալ նամակ մ'ընդունեցաւ հօրմէն, որն որ կ'ըսէր թէ անհրատեշտ հարկաւոր է Մոնթելիէ գալը, խիստ ծանրակշիռ գործքի մը համար, զորն որ բերնով կը ծանուցանէ: Նոյն ատեն Աարոյոս իմացաւ միանգամայն որ եզրայրը գէպ ի Հնդկաստան ճամբայ պիտի ելլէ, եւ Ռան գետին բերանը քիչ մը պիտի կենայ:

Աարոյոս հարկաւոր հրամանն ընդունելով, շուտ մը ճամբայ ինկաւ, բայց առանց Մոնթելիէ կենալու՝ ածապարեց գէպ ի եզրօրը նաւին երկաթ նետած կողմերը գնաց, որպէս զի հետը տեսնուի: Ինքն ալ միեւնոյն ճամբէն անցաւ, ուսկից նախըթաց օրը Հեղինէ անցած էր: Ծովեզր հասած ժամանակն ալ՝ նոյն նաւին ճիշդ ուր գանուիլը, դարձեալ ըստ ամենայնի ան նաւալարին հարցուց, որն որ առջի իրիկունը մեր դիւցազնուհին հոն տարած էր:

Քողոն նաւն արդէն ճամբայ ելած է, պատասխանեց նաւաստին, բայց որովհետեւ Նարպոն պիտի հանդիպի՝ մեր Հընդկաստանի գաղթականութեանց համար զօրք առնելու, եւ հակառակ հոյն ալ թող շիտար որ ցամաքէն շատ հեռանայ,

անոր համար ծովեզերքին քովէն նաւարկելով՝ կրնայինք ետեւէն հասնիլ: Միայն թէ երեկուքնէ վեր փոթորիկ մը բրդելու վրայ է, որով աս անցքը խիստ վտանգաւոր եւ գրեթէ անկարելի կ'ըլլայ: Աս նոյնը զրուցեցի երեկ իրիկուն երկու տիկնանց՝ որոնք ուղեցին որ զիբենք նոյն նաւը տանիմ. բայց անոնք խօսքս մտիկ չըրին: Աստուած տայ որ չգղջան:

Կարոյս աս խօսքերը բանի տեղ չդրաւ. հապա զեղբայրը տեսնելու բաղձանքով վառուած, ձին մտրակեց ու շուտ մը նաւաւարին աչքէն աներեւոյթ եղաւ:

Ծովեզերքէն յառաջ երթալով, երկայն ընթացքէ մը ետքը՝ բարձր տեղ մը հասաւ. ուսկից տեսաւ որ նաւը պարսպ տեղ կը ջանայ եզերքէն հեռանալ, ուր հոյուն կատաղութիւնը զինքը սաստկութեամբ կը մղէր: Անմիջապէս ծեր նաւաւար մը կանչելով, բոաւ որ կ'ուղէ ան նաւն երթալ:

Ինչ կ'ըսէք, Պարոն, պատասխանեց ծերունին. դուք ալ կը տեսնէք որ ծովն ինչպէս ալեկոծեալ է. հոյը շիթողուր որ նաւուն մտնանայ: Անկարելի է որ աստգաստ բանայ:

— Թիաւարելով ալ չ'երթըցուիր:

— Հոյին եւ ալեաց դէմ մրցելու համար շատ թիակաւար հարկաւոր է:

— Արչափ հոգի կ'ուզես՝ առ վարձքին վրայ դժուարութիւն չեմ ըներ:

Նաւաստին սկսաւ մտածել, եւ երբ որ
 Աարոյսս զինքն աւելի կը ստիպէր, Պարսն
 ըսաւ, կը տարակուսիմ որ կարենանք այն-
 պիտի անձինք գտնել, որոնք իրենց կեանքը
 վտանգի մէջ դնել ուզեն:

— Իրենց կեանքը:

— Այո՛, որովհետեւ երկինքը թանձր
 ամպերով ծածկուելու սկսած է, եւ շատ
 չ'երթար սարսափելի փոթորիկ մը պիտի
 բրդի:

Աս որ լսեց Աարոյսս՝ ալ սկսաւ վա-
 ընել, թէ արդեօք կ'արժէ՞ ինք զինքը
 յայտնապէս վտանգի մէջ դնել՝ միայն
 զեղբայրը մէյ մ'ալ տեսնելու համար: Ինք
 ալ կ'իմանար թէ որչափ յանդգնութեան
 դորձք է ընելիքը. բայց ներքին ազդեցու-
 թիւն մը կը ստիպէր որ դիտաւորութիւնը
 գլուխ հանէ:

Բարեկամ՝ ըսաւ նաւաստին՝ քակն
 անոր նեակելով, կ'ուզեմ վտանգին դիմացն
 ելլել: Ինձի քաջասիրտ եւ յաջողակ մար-
 դիկ տուր, կրնամ զիրենք ապահովընել
 որ ողջամբ կտ կը դառնան:

Աս խօսքերն այնպիսի հաստատու-
 թեամբ մ'ըսաւ, որ ստրկին հետ մէկտեղ
 զնաւաստին համոզեց: Աւստիեւ շուտ մը
 իր երեք որդիքը կանչեց, որոնք անմիջապէս
 մակոյկն իջեցուցին ու Աարոյսսին կեցած
 կողմը բերին:

Պաշտօնակալը՝ ձին ծերունի նաւալա-
 րին յանձնելով, շուտ մը նաւակը նետուե-

ցաւ, եւ ինքն ալ թիակ մ'առնելով, սկսաւ ամենայն զօրութեամբ թիազարել: Չինքն այնպէս դէպ ի նաւ փութացընողը՝ նախախնամութիւնն էր, որն որ չէր ուզեր թէ Հեղինէ պարապ տեղ յոյսն իր վրայ գրած ըլլայ, եւ նոյն երիտասարդն ընտրած էր՝ անոր ազատիչն ըլլալու:

Կարօլսին ակնկալութիւնը պարապի չգնաց. թէպէտ ինքն ալ ընկերներն ալ այլեաց սաստիութեան գէմ կռուելու համար՝ արտաքոյ կարգի աշխատեցան, ի վերայ այսր ամենայնի նաւը հասան: Նաւուն մարդիկը շուանէ սանդուղ մ'իջեցընելով, պաշտօնակալը վեր ելաւ, ու անկից՝ զինքը բերող մակուկին ծովեզերք հասնիլը տեսաւ:

Մտնրոպէր նաւապետը զեզրայրն այնպիսի պաղութեամբ ընդունեցաւ, որ աս վերջինը չկրցաւ ասոր վրայ ունեցած զարմանքը չյայտնել:

Ուրիշ անգամ՝ զքեզ մեծ հաճութեամբ կ'ընդունէի, ըսաւ Եդուարդ. բայց հիմայ՝ որ մեծ մրրիկ մը բրդելու վրայ է, զքեզ հոս տեսնելուս վրայ պէտք է որ տհաճիմ, որովհետեւ կեանքդ վտանգի մէջ է:

— Ի՞նչ, կ'ուզէիր որ աւելի երկչոտ ըլլամ՝ քան թէ ան երկու տիկինները, որոնք ինչպէս պատմեցին, երէկ աս նաւն եկեր են:

Ա՛յ խօսքին վրայ նաւապետին գոյնը

նետեց ու խռովեալ դէմքով մը աչուր-
ներն անդին դարձուց: Բայց շուտ մը ինք
զինքը ժողվելով, Ան տիկնայք, ըսաւ, ի-
րենց ազգականները տեսնելու եկած չեն.
Հապա իրենց ամուսիններուն հետ Հընդ-
կաստան երթալու համար: Խօսքս մտիկ
ըրէ, Աւրուլոս, նայէ որ ասկից հեռանաս:
Գուցէ կէս ժամ ետքը բանը բանէն ան-
ցած կ'ըլլայ: Հիմայ մակոյկս կ'իջեցընեմ,
եւ ամենէն ընտիր նաւաստիներս կու տամ,
որ դքեղ ցամաք տանին:

— Չէ, դքեղ չեմ թողուր. հոս կը կե-
նամ եւ վտանգին մասնակից կ'ըլլամ:

— Ա'աղաչեմ, Աւրուլոս, մեր ծնողաց սի-
րոյն համար ըլլայ, շուտով դնա: Ես պաշ-
տօնէս պարտական եմ հոս մնալու, թէեւ
կեանքս վտանգի մէջ տեսնեմ: Բայց դքեղ
մնալու պարտաւորող բան չկայ, ուստի
գնա, տուն դարձիր: Եւ եթէ երկինք
կ'ուզէ որ ես հոս մեռնիմ, հօրս, մօրս ու
քրոջս ըսէ, որ իրենց վրայ մտածելով կը
մեռնիմ:

Աարուլոս եզբօրը պատճառներէն շար-
ժելով, միտքը փոխելու վրայ էր. բայց այն
ներքին ձայնը՝ որն որ զինքը մնալու կը
ստիպէր, նոյն միջոցին աւելի եւս սաստ-
կութեամբ իրեն ազդեց որ հաստատուն
կենայ: Աւստի եւ գլուխը ցնցելով, Միտքս
դրած եմ որ, ըսաւ, քեզմէ չբաժնուիմ:
Լսեցի որ Նարպոնէն զօրք պիտի առնուս.
մինչեւ հոն հեաղ կու գամ, եւ եթէ՛ ինչ-

պէս կը յուսամ՝ մօտալուս վտանգէն կ'ազատինք, որն որ գուցէ մեր կարծածին չափ մեծ ալ չէ, նոյն ուրախալի լուրը հօրս կը տանիմ:

Նաւապետը մէկ երկու անգամէն ալ ջանաց եղբօրը միտքը փոխելու. բայց վերջապէս տեսնելով որ անկարելի է, ուզեց խոհեմութեան ցուցուցած ամէն միջոցներն ի գործ դնել, որպէս զի Հեղինէին՝ նաևուն մէջ ըլլալը չիմանայ: Մարթային գանուած տեղը գնաց, եւ առանց պատճառը զրուցելու՝ հրամայեց որ պահուրախ կտրը Հեղինէին խուցը մտաւ եւ սպաննացաւ որ եթէ մէյ մ'ալ պտռալու ըլլայ, իր բարկութեան կը հանդիպի:

Անտարակոյս ընթերցողները կը յիշեն օրիսրդին տուած պատասխանը:

Նոյն միջոցին՝ այնչափ ժամանակէ վեր վախցուող փոթորիկը՝ նաւապետին կարծածէն ալ աւելի սաստկութեամբ բրդաւ: Պարոյտս նաւաստեաց հետ մէկտեղ՝ եղբօրը տուած հրամանները կը կատարէր, եւ այնպիսի փութով կը գործէր, որ նաւապետը վախնալով թէ չափէն աւելի շոգնի, ազաչեց որ քիչ մը հանգչի:

Շատ կը վախնամ որ բոլոր աշխատութիւննիս պարապի պիտի երթայ, ըսաւ: Պէտք է որ մահը յանձն առնունք:

Մէկտեղ կը մեռնինք, պատասխանեց Պարոյտս: Բայց վտանգն իրօք ալ մեր երեւակայածին չափ մեծ է:

— Այն, վտանգը շատ մեծ է:

Կարողես այլայլեցաւ, աչուքներն ար-
ցունքով լեցուեցան:

Կարողես, կը վախնաս, ըսաւ եղբայրը:

— Չէ, մահը զիս չի վախցըներ:

— Ուրեմն ինչու կու լաս:

— Ո՛հ եղբայր, հրաման կու տան, որ
սիրտս քեզի բանամ:

— Խօսէ:

— Կը վախնամ որ Աստուծոյդ առ-
ջևն ելլելու բոլորովին պատրաստ չըլլաս:
Կարելի է երկայն ժամանակէ վեր . . .:

— Նայէ, Կարողես, երբ որ մէկը ինձի
պէս մահը շատ անգամ մտանց տեսած
կ'ըլլայ, հանդերձեալ կենաց վրայ քահա-
նաներուն ըրած սոսկալինկարագրութիւն-
ներէն այնչափ դիւրաւ չի վախնար:

— Բայց թէ որ նոյն հանդերձեալ կե-
նաց վրայ իրենց ըսածներն առատակէ չեն.
եթէ դժոխքն իրենց մտաց դիւար չէ . . .:
Ո՛հ, եղբայր, այսպիսի զարհուրելի անստու-
ղութեան մէջ կրնաս անհաղութեամբ
տեսնել տարակոյսներուն փարատելու վայր-
կենին մտենալը: Կ'աղաչեմ, խուլ մ'ըլ-
լար իմ ձայնիս, մանաւանդ թէ Աստու-
ծոյ ձայնին, որն որ քեզի տակաւին ժա-
մանակ կը թողու իր գթութեան դի-
մելու եւ յանցանքներուդ թողութիւն
ինդրելու:

Նաւապետն աս խօսքերուն վրայ այլայ-
լած կ'երեւար, բայց կերպարանացը վրայ

ամենեւին վախի նշան չէր ցուցըներ: Քիչ մը ատեն լուռ կենայէն ետեւ, Աարոյս, բուռ, քու երկչոտութիւնդ կ'ըմբռնեմ. ասիկայ մօրեղբորդ քեզի տուած կրթութեան հետեւանքն է: Իսկ ես ասանկ սնտախ վախերէն բոլորովին ազատ եմ. ես դատ կերպ կրթութիւն ընդունած եմ, որով եւ կրնամ ուսմիկն վախ պատճառող կարծիքներն արհամարհել...: Բայց ասանկ պարսպ խօսքերով ժամանակնիս կը կորորնցընենք: Պէտք է որ մակոյկն իջեցընելու հրաման տամ. ասիկայ մեր ազատութեան վերջին միջոցն է:

Աս ըսելով, ձգեց նաւաստեաց քովը գնաց, որոնք անձկութեամբ իր հրամաններուն կը սպասէին:

Աարոյս ետեւէն կը նայէր՝ մինչեւ որ նաւուն վրայ եղած խառնակութեան մէջ աներեւոյթ եղաւ: Չորս կողմը պատահած բաներուն գրեթէ անողայ ըլլալով, խեղճ պաշտօնակալը միջնայարկը քաշուեցաւ, եւ հոն ծունր իջած՝ սկսաւ Աստուծոյ եռանդագին աղաչել որ եղբօրը սիրտը շարժեու զինքը դարձի բերէ:

Իսկ նաւապետն ըսած յուսահատական միջոցը մէկէն ի գործ չդրաւ. քիչ մը ժամանակ ալ ուղեց սպասել. նաւն ազատելու համար կրցածին չափ աշխատեցաւ: Բայց կամ իր պարծածին չափ քաջասիրտու աներկիւղ ըլլալով, կամ եղբօրմէն լսած խօսքերն իր վրայ ազդեցութիւն ընե-

լով, վրան մեծ պլլայլու թիւն մը կը տի-
րէր, որով չէր կրնար հրամանները հան-
դարտութեամբ տալ :

Նոյն վիճակին մէջ կը գտնուէր, երբ
որ՝ ինչպէս իր տեղը պատմեցինք՝ Հեղինէին
խուցը մտաւ, նայելու համար որ ամէն
բան ի կարգի է :

Իսկ անկէ ետքը նաւուն յարկն ելաւ,
ուր ամենուն վրայ յուսահատութիւն ու
սարսափ կը տիրէր, եւ հրամայեց որ մա-
կոյկը ծով իջեցընեն :

Երբ որ սա հրամանը բերնէ բերան անց-
նելով՝ մինչեւ նաւուն ներքին կողմերը
հասաւ, Կարոյոս՝ որն որ գեւ իր աղօթքին
ղբաղած էր, մէկէն սուր աղաղակ մը լսեց :
Անմիջապէս նաւուն մէջ գտնուող երկու
տիկնայքը միտքը գալով, ձեռքը ջահ մ'ա-
ռած՝ աղաղակին ելած կողմը վազեց, եւ
Հեղինէին բանտարկուած խցին դուռը
խորտակելով՝ ներս մտաւ :

Արդէն գիտենք թէ ինչպէս զօրիորդը
նաւուն յարկը հանեց եւ եղբօրն ալեաց
մէջ թաղուիլը տեսնելէն ետքը, անոր հետ
մէկտեղ ծովը նետուեցաւ :

Կարոյոս իր սա պատուական բեռովը
լողալով, բաւական ճամբայ բրած էր, մէյ
մ'ալ գօտին քակուելով՝ ձեռքէն փա-
խաւ : Ան աստէն մէկ ձեռքով զՀեղինէ
բռնած, մէկալովը կը ջանար այիքները
պատուելու, բայց վրան այնչափ զօրութիւն
չէր մնացած՝ որ թէ լողայ եւ թէ օրի-

որդին անկենդան մարմինը հաստատուն
բռնէ : Այլք մը զանիկայ յափշտակեց հե-
ռու տարաւ : Որչափ որ ինք յուսահատա-
կան քաջասրտութեամբ կը ջանար որ ե-
տեւէն հասնի, այնչափ ալ ալիքները զին-
քը կը հեռացընէին :

Երկայն տանն մահուան հետ մրցելէն
ետեւ, ծովին ափունքը նեաուեցաւ, ուր
զլուխը քարի մը զարնուելով, արեան մէջ
թաթխուած՝ կիսամեռ ինկած մնաց, մին-
չեւ որ գեղացի մը զինքն առաւ իր տունը
տարաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Զ .

Որչափ որ ալ նոյն բարեսիրտ գեղացին
իր ընտանիքովը մեծ խնամք տարաւ կարո-
լտին շուտով առողջանալուն, ի վերայ այսօր
ամենայնի հիւանդութիւնը խիստ երկայն
տեւեց : Սաստիկ տենդ մը զինքը չէ թէ
միայն շարաթներով անկողնոյն մէջ պա-
հեց, հապա գրեթէ գերեզմանին եղերքը
հասցուց : Բայց նոյն վտանգալից շարաթ-
ներն անցնելէն ետեւ, հիւանդութիւնը
նոր կերպարանք մ'առաւ : Քիչ մը ետքը
խելքը վրան գալով, Հեղինէին եւ եղբօրը
վրայ տեղեկութիւն ուղեց, բայց ոչ ոք
կրցաւ զինքը գոհ ընել, որովհետեւ ալիք-
ները զՀեղինէ իր ինկած տեղէն շատ հե-
ռու ձգած էին :

Կարողոս կ'ուզէր անձամբ երթալ հե-
շեղինէ :

տաղտանել . բայց գեա շատ ակարբ ըլլալուն .
 թող շտուին : Իր ասպնջականը զինքը քիչ
 մը սփսփել ուղեւոր , իր սրդին գեղին
 շրջակայ տեղերը խրկեց , որն որ քիչ մը
 ետքը լուր բերաւ , որ մանկամարդ տիկին
 մը նաւարեկութենէ աղաւթ , գեղի տան
 մը մէջ խնամուեր , եւ առողջանալով՝
 Նիմ գարձեր է : Պաշտօնակալն առ լրոյն
 վրայ շատ ուրախացաւ , եւ ըստական զօ-
 բանալէն ետքը՝ ձի մը հեծաւ , Մորոյ կնոջ
 տունը գնաց :

Չեր քովը մանկամարդ տիկին մ'ընդ-
 ուներ էք եղեր , ըսաւ՝ ներս մտնելուն
 պէս . անունը գիտէ՞ք :

— Անունը չհարցուցի . բայց զինքն առ-
 նելու համար Նիմէն եկող Պարոնն իրեն
 շեղինէ կը կանչէր :

Աս խօսքին վրայ Պարոյութին աշուրներուն
 մէջ ուրախութեան նշոյլ մը փայլեցաւ :

— Ան Պարոնին ով ըլլալը գիտէ՞ք :

— Չեմ գիտեր . բայց կարծեմ թէ
 անունն էր Ռիշ . . . Ռիշոյ . . . :

— Ռիշարտոյ :

— Հրամեր էք , Ռիշարտոյ : Նոյն Պա-
 ընել գտիկինն իր աղջկանը պէս կը սիրէր .
 կը ջանար զինքը մխիթարել , տրամու-
 թիւնը մեղմացընել , եւ . . . :

— Տրամութիւնը , Տրամութեան պատ-
 ճառն ի՞նչ էր :

— Պաշտօնակալի մը մահը , որն որ
 կարծեմ ամուսինն էր :

Աւրեմն անիկայ մեռեր է, գոչեց Աարոյս՝ աթոռի մը վրայ նետուելով, եւ ձեռուըններովն երեսը գոցելով. վասն զի գիտէր թէ նաւուն մէջ իրմէ եւ եղբորմէն զատ պաշտօնակալ չկար. որովհետեւ մէկալ պաշտօնակալները Նարպոնէն ներս պիտի մտնէին:

Քանի մը բոպէ լուս կենալէն ետքը՝ արտասուալից աչուըններն երկինք վերցընելով, Տէր Աստուած, դուն անոր ողորմէ, գոչեց:

Քիչ մ'ալ տխուր մտածմանց մէջ ընկզմած մնաց Աարոյս, եւ ետքը ոտք ելաւ ու Մորոյ մօրն ըսաւ. Աղբայրս կենդանի գտնելու ակնկալութիւն չունէի, անոր ալեաց մէջ թաղուիլը տեսած էի, եւ զինքը գտնելու համար մինչեւ հիմայ ըրած բոլոր ջանքս պարապի ելած էր: Բայց ձեր խօսքերն իր մահուան յիշատակը մտքիս մէջ նորոգեցին, եւ մէկէն աչքիս առջեւն եկաւ իր եւ ընկերներուն ալեաց մէջ թաղուիլը:

— Աւրեմն մեր քովը թաղուած պաշտօնակալը ձեր եղբայրն էր:

— Այո, եղբայրս էր, որովհետեւ նաւուն մէջ մեր երկուքէն ուրիշ պաշտօնակալ չկար: Արդեօք քովէն բան գտնուեցաւ:

— Քովէն միայն ժամացոյց մ'ելած էր, զորն որ ձեր Հեղինէ անուանած տիկնոջ տուին:

— Ինքն ալ ընդունեցաւ :

— Նոյն իսկ ինք ետեւէ ինկաւ որ առնու : Մեզի կ'ըսէր որ զինքը նաւարեկութենէն ազատողը՝ նոյն Պարոնն էր, անոր համար ալ շատ անգամ թէ՛ հոս եւ թէ՛ գերեզմանին վրայ զինքը լացաւ : Հիւանդութեան մէջ ալ խելքը վրան չեղած ատենները ստէպ ստէպ, Ո՛հ, Արուլոս, կը գոչէր, ես եմ՝ մահուանդ պատճառը :

Իսեղճ օրիորդ, ըսաւ Արուլոս՝ արատաւալից աչքով :

Կաւ լա՛ք, Պարոն, ըսաւ կինը, որն որ թէեւ լաւ ըսածներէն ու տեսածներէն՝ յայտնի բան մը չէր իմանար, բայց եւ այնպէս Արուլոսին այլայլութիւնն ու ցաւն իր վրայ ալ մեծ ազդեցութիւն կ'ընէին ու սիրտը կը շարժէին :

— Այո՛, կու լամ, որովհետեւ ան մարդը՝ որուն մահուան վրայ Հեղինէ կու լար, մեռած չէ, ան ալ՝ իրեն պէս ազատած է :

— Ան Պարոնը կարելի է՝ գու՛ր էր :

— Այո՛, ես եմ, իսկ ան թաղուող պաշտօնակալը, որուն գերեզմանին վրայ Հեղինէ այնչափ արցունք թափեր է, իմ եղբայրս՝ Ֆորոն նաւուն նաւապետն էր . . . : Բայց ան տիկնոջ վրայ ուրիշ ըսելու բան չունիք :

— Հիւանդութեան ատեն խելքը գլուխը չեզոքը՝ շատ հեղ ըսածը չի գիտեր : Անոր համար տենդին սաստկացած ժամա-

Նախն ըսած զանազան խօսքերուն այնչափ միտ չէի դներ: Բայց կը յիշեմ որ Ման. . . Ման. . . (անուանն աղէկ մը չեմ յիշեր) անուամբ մէկու մը դէմ կը խօսէր, եւ զինքը նենգաւոր ու անիրաւ կը կոչէր, եւ երկնից վրէժխնդրութիւնը կը սպառնար, եթէ զինքն ազատ չթողու: Շատ անգամ ալ կը կանչէր որ ինչ իրաւամբ զինքը հեռու տեղ կը տանին, եւ կը հրամայէր որ ցամաք հանեն: Աս եւ ասոնց նման խօսքերէն՝ ես այնպէս գուշակեցի, որ նոյն տիկինն իր կամացը դէմ ու բռնի նաւուն մէջ կը դանուէր:

Ատրուս ու ժողովեամբ մը ձեռքը ճակատը զարկաւ, աչուրները սաստիկ ցաւ եւ միանգամայն մեծ սրտմտութիւն կը յայտնէին: Քանի մը վայրկեան լուսկենայէն ետքը, Մորոյ մօրը հարցուց թէ արդեօք նաւուն մէջիններէն՝ ազատող ուրիշ մարդ կայ:

Չէ, պատասխանեց կինը, այլքներուն մեր կողմերը ծովեզերք ձգած բոլոր նաւաստիներն ու ճամբորդներն արդէն մեռած էին:

Գարձեալ լուսութիւն տիրեց: Ատրուս նախ լուսութիւնն արեւոյ, Ան տիկինն, ըսաւ, անշուշտ իր կամացը դէմ՝ այնպիսի բաներ յայտնէր է, որ ընդ միշտ ծածուկ պէտք էին մնալ: Աւտօի կ'աղաչեմ որ ինչպէս մինչեւ հիմայ ըսած խօսքերնից բանի տեղ չէք գրեր, նոյնպէս ասկից

վերջն ալ չգնէք, եւ ամենեւին մարդու մը չզրուցէք: Տեղս հասնելուս պէս՝ կը փութամ՝ աս ձեզմէ խնդրածիս փոխարէն՝ ձեզի իմ երախտագիտութիւնս գործքով իսկ յայտնել:

— Արնաք բոլորովին հանդարտ ըլլալ, երբէք չեմ ուզեր խեղճ տիկնոջ մը՝ խելքը գլուխը չեղած ժամանակ ըսածները՝ չորս կողմը հրատարակել: Իսկ ձեզի անոր համար պատմեցի, որովհետեւ ձեր անոր վրայ ունեցած գութէն կը գուշակեմ որ հետաքրքրութիւննիդ եպերելի չէ, մահաւանդ որ զինքը մահուընէ ազատելու համար՝ ձեր կեանքը վտանդի մէջ գրեթէ էք:

Բայց կը խոստովանիմ որ ձեր անոր ունեցած սիրոյն արժանի էր: Գուցէ տակաւին չէք գիտեր հոսկից չգացած՝ ըրած բարեգործութիւնը:

— Բոլոր գիտցածս՝ ձեզմէ լսածս է: Այսպէսով տակաւին չպատմեմ բաներնիդ չեմ կրնար գիտնալ, եւ կ'ազաչեմ որ գիտցածնիդ յայտնէք:

— Գժբախտ նաւարկելոց մէջ մէկը կար, որն որ յառաջագոյն իր երկու զակրներն ինծի յանձնած էր: Մէկը՝ որ երկու տարւան մանչ մըն էր, մեռաւ շեղինէ տիկնոջ գիրկը, որն որ հիւանդութեան ատեն զինքն արտաքոյ կարգի մեծ սիրով ու մօր պէս կը խնամէր: Իսկ մէկալը՝ որն որ վեց տարւան ազջիկ մըն է, նոյն տիկինն իրեն որդեգիր բրաւ եւ առաւ հետը՝ Նիմ՝ տարաւ:

Աս խօսքերուն վրայ Աարոյս շատ զար-
մացաւ : Չէր կրնար հասկրնալ թէ ինչ-
պէս հարստութիւն շունեցող մանկամարդ
մը իրեն բոլորովին անձանօթ եղող աղ-
ջիկ մը որդեգիր կրնայ առնուլ : Մաքին
մէջ ասոր հաւանական պատճառ մը վրն-
տուելով եւ շկրնալով գտնել, Մորոյ կնոջ
հարցուց թէ աս բարերարութեան պատ-
ճառն ի՞նչ կարծէ որ ըլլայ :

Ես ալ չեմ գիտեր, պատասխանեց
կինը : Բայց գուցէ տեսնելով որ հայրը
մեռած է եւ մայրը զինքը թող տուած,
եւ ալ քովս չեմ կրնար պահել, ո՞րտը
շարժած եւ ուզած ըլլայ, այսպիսի բարե-
գործութեամբ մը իր Աստուծակնիցունած
շնորհքին եւ մահուան վտանգէն ազա-
տելուն գիմացը շնորհակալութիւնը յայ-
տնել :

Աս մեկնութիւնը զԱարոյս շտաղկացուց-
րայց հոգ չըբաւ, գիտնալով որ գիրաւ
կրնայ աս գաղտնիքին լուծուիմն ընդունիլ :
Ուստի դարձեալ Մորոյ կնոջ ապսպրե-
լով որ Հեղինէէն լսածներն ամենեւին մե-
կու մը չյայտնէ, եւ նորէն խոստանալով
որ ան օրիորդին ըրած ծառայութեան հա-
մար զինքն առատութեամբ կը վարձատրէ,
ձի հեծաւ եւ գէպ ի Մոնրէլիէ ճամբայ
ելաւ :

Իր նաւարեկութիւն կրելը, մահու ընկ-
ազատիլն ու երկայն հիւանդութիւն քա-
շելէն ետքը առողջանալը՝ նամակով ծնօ-

զացը ծանուցած ըլլալով, տուն հասնելն անոնց վրայ արտաքոյ կարգի ազդեցութիւն չըրաւ: Արահը մտած ժամանակը՝ մայրն ու քոյրը տեսաւ, որ սոյոյ զգեստներ հագած՝ տխրութեամբ նստած էին, աչուրնին՝ նոր թափուած արցունքներէն կարմրցած: Սեպուհն ալ սրահին մէջ մեծաքայլ կ'երթար կու գար, երբեմն կնոջը եւ երբեմն աղջկանը վրայ սիրալիբ ուցաւ աղին կերպով նայելով:

Ա՛րջապէս եկար, գոչեց սեպուհը՝ որդւոյն, սրչափ ժամանակ է որ դարձիդ կը սպասեմ: Եւ հազիւ մայրն ու քոյրը դրկելու ժամանակ թող տալով, զինքն առաւ խուցը տարաւ: Ներս մտնելուն պէս՝ դուռը զգուշութեամբ գոցեց, եւ աչուրներն որդւոյն վրայ սեւեռեց, այնպիսի կերպով մը՝ իրրեւ թէ կ'ուզէր օրտին խորքը թափանցել: Ետքը սկսաւ հեարխօսիլ, բայց այնպիսի այլայլած ու խռոված ձայնով եւ այնչափ շփոթութեամբ, որ Աարոյոս շուտ մ'իմացաւ թէ արտաքոյ կարգի ծանրակշիռ բան մը պիտի յայտնէ իրեն:

Գուն հիմայ իմ միակ որդիս ես, բաւ սեպուհը, եւ մեր տան միակ յաջորդը: Ար յուսամ որ մեր տան պատիւը միշտ հաստատուն կը պահես:

Ասոր տարակոյս չկայ, հայր, պատահանեց Աարոյոս զարմացմամբ:

— Հասարակաց համարման վրայ ունե-

ցած իրաւունքնիս, աշխարհքիս մէջ ունեցած աստիճաննիս պէտք է որ պաշտպանես :

— Իմ կամքս ալ ան է : Ար յուսամ որ իմ գործքերովս երբեք մեր նախնեաց անունը չեմ ազարտեր :

Սեպուհն աս խօսքին վրայ սարսուաց : Աւրոյրս, ըսաւ դողդոջուն ձայնով մը, կը պահանջեմ որ ինձի խօսք տաս թէ երբեք յանձն չես առնուր հրաժարիլ մեր . . . մեր . . . ամէն ստացուածոց վրայ ունեցած իրաւունքէն, երբեք աչքէդ չես հեռացրներ ընկերութեան մէջ ունեցած բարձր աստիճաննիս . . . վերջապէս մեր բոլոր աւաւելու թիւնները կը պաշտպանես, ամէն կերպ միջոցներով . . . ամէն կերպ . . . :

— Պատուաւ որ անձի մը վայելող ամէն միջոցներով, որովհետեւ անուննիս ու աստիճաննիս մեր պատուէն կախում ունի :

Սեպուհն աշուրները ձեռքովը գոցելով, Ո՛հ, Աւրոյրս, գոչեց, եղբայրդ . . . խեղճ եղբայրդ մեռաւ . . . անոր համար մեռաւ, որպէս զի . . . :

Ասկից աւելի չկրցաւ խօսիլ : Արեւները մեռելի գունաստու թեւամբ մը ծածկուեցան. ձեռքը որդւոյն երկընցուց, եւ Արթաւս բարով ըսելով, դուռը ցուցուց իրր թէ հրամայելով որ դուրս ելլէ :

Աարոյրս խռոված, զարմացած, ահա դողի մէջ ինկած՝ հնազանդեցաւ : Գուրս ելած ժամանակը՝ Օրդանս դիմացն եկաւ :

Ե՛ղբայր, գոչեց խեղճ օրհորդը, բան
մ'իմացար :

— Աչինչ : Ար յուսայի որ հայրս իր
ծածուկ տրամութեան պատճառը կը յայ-
տնէ : Բայց ամենեւին բան մը չըսա :

— Եղբարդայ մեռնելէն, մանաւանդ
թէ անոր գէտ ի Գուլան ճամբայ ելլելէն
վեր, հայրս յառաջուրնէ աւելի տխուր է
եւ յառաջուրնէ քիչ կը խօսի. իրեն եղած
հարցումներուն պատասխան տալու ալ
ըլլայ, միավանկ բառեր կը զրուցէ : Շատ
անգամ ինք իրմէ կը խօսի, եւ ժամերով
զլուխը ծռած կը պտրտի : Արժեւս թէ
երկնից անէծքն իր վրայ եկած է :

— Ատուծոյ աղաչենք, քոյրս, որ ի-
րեն զթայ եւ զինքը մտիթարէ :

— Չեմ կարծեր որ երկայն ժամանակ
կարենայ ապրիլ : Առողջութիւնն երթա-
լով կը կորսընցընէ. մտքը կը շփոթի. ա-
նանկ կը վարուի, որ կարծես թէ մայրս ու
ես իրեն համար օտարական ենք : . . . Ա՛հ,
դեռ կը յիշեմ վերջին անգամ Եղբար-
դայ մեզմէ բաժնուած օրը : Հօրս հետեր-
կու ժամէն աւելի սենեակը փակուած
մնացին, եւ երբ որ հոնկից ելաւ ու մեզի
վերջին բարեւը կու տար, երեսին վրայ
այնպիսի վայրենութիւն մը կը տիրէր, որ
վախոցայ : Այնչափ խռոված ու այլայլած
էր, որ հազիւ մէկ երկու աննշանակ խօսք
կրցաւ բռնել :

Տէ՛ր Ատուած, գոչեց Արտուրս, յու-

սահատական ձայնով մը, եւ գլուխը կրծոցը վրայ ծռելով՝ սկսաւ հեծկտայ :

Ի՞նչ ունիս, Էդրայր, հարցուց անձկութեամբ Օրդանս :

Բան չունիմ, պատասխանեց Աարոլոս խորին հառաչմամբ՝ զարհուրելի երազէ մը արթնցածի պէս, եւ խուցը քաշուեցաւ :

Երկրորդ օրը՝ առտուն ծագելուն պէս գէպ ի Նիմ՝ ճամբայ ելաւ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Կ Ի

Աարոլոս Նիմ՝ հասածին պէս, ձին Մոնրոպերեան ապարանքը թող տալով՝ սկսաւ գէպ ի Պր. Ռիչարտային տունն երթալ : Արդէն տան մտերը հասած էր, մէյ մ'ալ մտածեց որ կրնայ ըլլալ թէ իր տեսութիւնը վտանգաւոր ազդեցութիւն ընէ Հեղինէին վրայ, որն որ զինքը մեռած կը կարծէր : Ուստի սկսաւ ետ դառնալ, միտքը գնելով որ զվաճառականը զրով մը իր ապարանքը կանչէ :

Հազիւ թէ քիչ մը տեղ յառաջ գացած էր, երբ որ տեսաւ թէ առջեւէն տիկին մը կ'երթայ՝ հետը պզտիկ աղջիկով մը, եւ իրեն անանկ երեւցաւ որ ան տիկինը Հեղինէն ըլլայ : Որպէս զի չճանչցուի, վերաբերին մէջ աղէկ մը փաթթուեցաւ, եւ ճամբան յառաջ կը տանէր, փոյթ տանելով որ միշտ ետ մնայ :

Ա երջապէս տեսաւ որ Հեղինէ գրաւա-

Ճատի մը խանութը մտաւ : Օրիորդը դու-
 ար գոցելուն պէս՝ ինք խանութին մտնեցաւ ,
 ստուգելու համար որ իրօք ան է՝ թէ
 չէ : Զգուշութեամբ դրան ապակիներէն
 նայելով , թէպէտ հասակէն ու ձեւէն դու-
 շակեց որ սխալ չէ տեսեր , բայց չկրցաւ
 կատարելապէս ապահովնալ , որովհետեւ
 ինչպէս վերը յիշեցինք , Հեղինէ կոնակը
 դրան դարձուցած՝ կարդալու կը զբաղէր :
 Ուստի առանց տեսնուելու՝ երկայն ատեն
 կրցաւ զանիկայ դիտել : Բայց երբ որ
 Մաննիկ մեր դիւցազնուհւոյն մտագրու-
 թիւնը զարթուցանելով , օրիորդը գլուխը
 դէպ ի դուռ դարձուց , Աարուս շուտ մը
 մէկդի քաշուեցաւ եւ ապարանքը դնաց :

Անմիջապէս Ար. Ռիշարտոյին տամսակ
 մը գրեց ու աղաչեց որ իրեն դայ : Աճա-
 ւականը շուտ մը գալով , Աարուս զինքը
 մեծ սիրով ու պատուով ընդունեցաւ ,
 եւ Հեղինէին ինչպէս ըլլալը հարցուց :

Աղջ առողջ է , պատասխանեց Ար.
 Ռիշարտոյ . բայց կարծեմ՝ աւելի աղէկ վե-
 ճակի մէջ կ'ըլլար , եթէ իմ հիմայ դիտ-
 ցածս՝ ինք ալ գիտնալու ըլլար :

— Աւրեմն միտքը դրամ է որ ես մեռած
 եմ :

— Այո՛ , ինչպէս ձեր տամսակն ընդու-
 նելէն յառաջ՝ ես ալ նոյն կարծիքն ու-
 նէի : Շատ աղէկ ըրեր էք , Աարսն , որ ան-
 ձամբ մեզի չէք եկեր , ինչպէս որ խկզրան
 միտք ունիք եղեր : Ահար է որ աս ուրախալի

լուրը դգուշու թեամբ եւ կամաց կամաց ի-
մացընենք Հեղինէին :

— Իրեն դեմ եղած բռնութեան պատ-
ճառք կուսած է :

— Արովհետեւ զիս իրբեւ բարեկամ էւ,
իրբեւ հայր կը նկատէ, ինձի յայանեց
որ գլուխն եկածը՝ Մոնրոպէր նաւապետին
դաւաճանութեան գործքը կը համարի :

— Բայց բան մ'իմացեր է թէ ինչ նպա-
տակաւ եղբայրս աս եղեւ նազործութեան
ձեռք զարկեր է :

— Չէ, բան մը չի գիտեր : Առաջին
անգամ զինքը նաւուն մէջ տեսած ատեն,
հոս ապարանքին մէջ անոր իրեն հետ վա-
րուելու կերպը միտքն ինկեր է, եւ վախ-
ցեր է որ շուրջ թէ զինքն աս եղանակաւ
ուղէ ստիպել հետը կարգուելու : Բայց
ձեր եղբորը կրկին կրկին տուած ապահո-
վութենէն իմացեր է որ ամենեւին այն-
պէս միտք չունի : Եղբայրնիդ միանգամայն
ան ալ ըսեր է իրեն՝ որ կարելի է թէ աս
բանիս պատճառն որ մը իմանայ :

Կարողոս վայրկեան մը տխուր մտած-
մանց մէջ ընկղմած մնալէն ետքը, խան-
դաղատանօր Պր. Ռիշարտոյին ձեռքը
բռնելով եւ տրամութեամբ անոր նայե-
լով, Պարոն, ըսաւ, ինձի անանկ կ'ե-
րեւայ որ Հեղինէին վիճակը ծածկող մութ
քողին մէջ թափանցելու վրայ եմ գուցէ
ալ հեռու չէ ան օրը՝ որ նոյն քօղը բռ-
լորովին կը վերնայ : Բայց, Աստուած իմ,

ինչպիսիք ցաւ, սրչափ վիշտ, ինչ ամօթ պիտի պատճառի ասով ընտանիքի մը, զորն որ պէտք եմ սիրել եւ մեծարել, այնպիսի ընտանիքի մը՝ որ...

Աս խօսքերուն խեղճ երիտասարդը սկսաւ վարանիլ, աչուքները չորս կողմը դարձուց, իրրեւ թէ վախնալով որ ըսելիքն ուրիշ մարդ չլսէ, Ետքը դարձեալ Պր. Ռիշարտոյին նայեցաւ, որն որ անձկութեամբ մը անոր շարժմանց միտ կը գնէր:

Պարոն, Պարոն, գոչեց վաճառականը՝ սաստիկ այլայլութեամբ, ան սոսկալի դաղանիքը ձեզի պահեցէք, ես չեմ ուզեր իմանալ: Հեղինէ ալ յանձն չ'առնուր իմանալ, թէ եւ անով իր ընտանեաց անունն ու հարստութիւնը կարենայ ձեռք բերել:

— Ինչու համար:

— Ասան զի աս նպատակին շիկրնար ուրիշ կերպով հասնիլ, բայց եթէ, ինչպէս դուք կ'ըսէք, ուրիշ ընտանիք մը թշուառութեան եւ յուսահատութեան մէջ ձգելով:

— Ո՛հ, Հեղինէ միշտ բարեսիրտ եւ զգուշաւոր է, իր մահուչափ թշնամեացը թողութիւն տուած է: Այո, կը հաւատամ որ իր երջանկութիւնն ուրիշին դրժբախտութեամբը չ'ուզեր գնել: Բայց, Պարոն, նախախնամութիւնն իր վրայ կը հսկէ, եւ աստուածային արդարութիւնը երբէք յանցանքն անպատիտ չիթողուր: Արնայ թող տալ որ անմեղութիւնը բիշ

մը ժամանակ հարստահարի, եւ հարստահարիչք յաղթական ըլլան. բայց վերջապէս իրաւունքը կը յայտնուի. եւ ան ատեն վայ անոնց՝ որոնք կը մտնան թէ երկինքն անմեղութեան վրէժինդ իր մը կայ :

Աւրեմն նախախնամութեան թողունք հարստահարեալ անմեղութեան վրէժը խընդրելու եւ իրաւունքը յայտնելու հոգը : Աստուած ային արդարութեան ձգեմք՝ որ ուղած ատենը Հեղինէին դարձնէ իր իրաւունքները : Ան ատեն մեր բարեկամը կրնայ եղածը հանդարտ սրտով նկատել . որովհետեւ, ինչպէս ըսի, աւելի կ'ուզէ մեռնիլ, քան թէ միակ անձի մը վնասովը՝ մեծամեծ պատիւներու եւ հարստութեան հասնիլ :

— Աս զգած մունքներն իրեն մեծ պատիւ կ'ընեն. ես ալ չեմ ուզեր իր կամայքը դէմ վարուիլ : Բայց որովհետեւ խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ ձեռքերնէս եկածն ընենք՝ մեր բարեկամն ամէն կարելի վտանգներէն պահելու, անոր համար կը կարծեմ թէ պէտք է որ կարելի եղածին չափ ծածկուած մնայ : Իրեն թշնամի կարծած մարդս շատ չ'անցնիր՝ աս քաղաքը կը հասնի : Պէտք չէ որ զօրիորդը տեսնէ : Ապահով եմ որ զինքը մեռած կը կարծէ . շատ վտանգաւոր բան կ'ըլլայ, եթէ սխալածն իմանայ . . . : Հիմակ ըսէք, Պարոն, Հեղինէին որդեգիր առած պղտիկ աղջիկն ո՞վ է :

— Իր ըրածն այնպիսի զարմանալի գործք մըն է, որ մարդուն հաւատալիքը չի գար:

Աս բառ ու Մորոյ կնոջ մեկնել չկրօցածն իրեն պատմեց: Ատրուտ զարմացման աղաղակ մ'արձակեց, երբ որ իմացաւ թէ ինչ պատճառաւ գործեր է Հեղինէ ան պանշէլի եղբայրսիրութեան գործքը, որն որ իսկզբան իրեն՝ եթէ անպատեհ չէ նէ, դէթ անխոհեմ բան մ'երեւցած էր:

Աղէկ դիտէի որ, ըսաւ, քրիստոնէական եղբայրսիրութիւնը հրաշալի գործքեր կատարել կու տայ, եւ թէպէտ զՀեղինէ ըստ բաւականին կը ճանչնայի, այսու ամենայնիւ չէի կարծեր որ այսպիսի գործք մը գործէ:

Աս խօսակցութիւնը կէս ժամի մը շափալ տեւեց: Աերջապէս որոշուեցաւ որ Ատրուտ ետ դառնայ, եւ իր մահուրնէ ազատած ըլլալը՝ Հեղինէին շայտնուի:

Պաշտօնակալը շուտ մը ճամբայ ելաւ. Պր. Արշարտոյ ալ իր տունը դարձաւ:

Ճամբան երթալու ատեն՝ կնոջ մը հանդիպեցաւ, որուն պատառած զգեստներէն կ'իմացուէր որ յեաին թշուառութեան մէջ է: Նոյն կինը փողոցին մէկ անկիւնը նստած՝ անցաւորներէն սղորմութիւն կը խնդրէր: Երեսը սեւ ու խորշոմած էր, աչուրները տխուր ու վհատեալ, եւ գողգոջուն ձեռքը հագիւ կրնար հաստատուն բռնել ան տաշար՝ որուն մէջ անցաւորք ստակ կը ձգէին: Երբ որ զՊր.

Աիշարացոյ տեսաւ, որուն մարդասէր բնաւորութիւնը կերպարանքէն կ'երեւար, ցաւադին ձայնով մը՝ Աստուծոյ սիրոյն համար ողորմութիւն խնդրեց: Աւճառականը՝ որ Աստուծոյ անուամբը խնդրուած ողորմութիւնը երբեք չէր զլանար, մուրացկանին մօտիկցաւ, եւ ձեռքը դրպանը խոթելով՝ անոր ուրաւեղացի բլլալը հարցուց:

— Շատ հեռաւոր տեղէ եմ, Անժուէն եմ:

— Բայց հնչումի հարաւային կողմանց արտաբերութեան մօտ է:

— Կարելի է, Պարոն, որովհետեւ երկայն ժամանակէ վեր աս կողմերը կը բնակիմ:

— Ի՞նչպէս եղաւ որ ասանկ ողորմելութեան մէջ ինկար:

— Ո՛հ, Պարոն, երկու տարի է՝ որ էրիկս իր գէշ վարմունքովը զիս ստիպեց իր մէ բաժնուելու: Իսկ մը ժամանակ շելուեալիս պտրտեցայ, յուսալով որ կարենամ գործք մը գտնել: Աիճակէս կը տեսնէք որ ակնկալութիւնս ինչպէս պարսպի ելաւ: Բայց զիս աս վիճակին մէջ ձգող թշուառականն ալ սոսկալի եղանակաւ պատիժը կրեց, ողորմելութեան մէջ մեռաւ:

— Զաւակ ունի՞ս:

— Երկու զաւակ ունիմ. խեղճերը, անօթութենէն պիտի մեռնին, որովհետեւ իրենց տալու հաց չունիմ: Ո՛հ, Պարոն,

Աստուծոյ արդարութիւնը սրշափ զար-
հուրելի է :

— Աստուծոյ արդարութենէն վախնա-
լու ի՞նչ պատճառ ունիս :

— Ան պատճառը՝ զորն որ մեծ սճիր
մը գործող մարդը կ'ունենայ :

— Բայց թէ որ ինք զինքդ մեծ յան-
ցանքի տէր կը սեպես, մարդիկներուն դի-
մելու տեղ՝ Աստուծոյ դիմէ, որն որ յան-
ցանքիդ թողութիւն շնորհելով, աս աշ-
խարհքիս մէջ ալ կրնայ քեզի տակաւին
երջանիկ օրեր պարգեւել :

— Ո՛հ, Պարօն, եթէ յանցանք ա-
նուանածնիդ՝ միայն իմ՝ վրաս Թաղամբ ըլ-
լար, գիտեմ որ ապաշխարութեամբ կրնայի
թողութիւն գտնել. բայց ինձմէ զաս՝ ու-
րիշներու համար ալ սոսկալի հետեւու-
թիւններ ունեցած է, եւ ինչպէս գիտէք,
բաւախան չէ որ մարդս գործած չարիքին
վրայ զղջայ, այլ պէտք է նոյնին հատու-
ցում ալ ընել :

— Չքեղ ով կ'արգելէ :

Մուրացիկ կինը սկսաւ վարանիլ, եւ
խորին հաւաչանք մ'ընելով, լուռ կեցաւ :
Պր. Ռիչարտոյ իրմէ պատասխան մը չընդ-
ունելով, հարցուց թէ ուր կը բնակի :

— Խեղճութեանս վրայ գթացողներուն
տուած բնակութենէն ուրիշ տեղ չունիմ :
Երբեմն ալ հարկ կ'ըլլայ որ գիշերները
բաց օդի մէջ անցընեմ :

Տղարդ տեսնել կ'ուզէի, բսաւ վաճառա-

կանը, կարելի որ իրենց տեղ մը կրնամ
հոգայլ :

— Աստուած ձեր գթութեան համար
զձեզ վարձատրէ, Պարոն : Ա՛ռ զէք որ
տղաքս ձեզի բերեմ :

— Չէ՛ : կիրակին օրը իրենց հետ մայր
եկեղեցւոյն մեծ դրան գիմացը գտնուէ :
Պատարագէն ելած ժամանակս՝ հետոյ կը
խօսիմ եւ կը յայտնեմ թէ իրենց համար
ի՛նչ կրնամ ընել :

Աս ըսելէն ետքը՝ յառաջագոյն ապա
ուզած գանկը գրպանը դրաւ, ու հինգ
ֆրանգնոց մը հանելով՝ ամանին մէջ ձգեց :

Բարի կին, ըսաւ՝ իրմէ բաժնուելու ա-
տեն, թշուառութեանդ բուն պատճառը
չուղեցիր զրուցել : Ես ալ չեմ ուզեր
զքեզ ստիպել : Բայց յանցանքդ ի՛նչ որ
ալ է նէ, մի մոռնար որ Աստուած ամե-
նակարող եւ ամենարարի է : Գործած
չարիքիդ հասուցում ընել չկրնալուդ վրայ
կը ցաւիս, քու չունեցած միջոցներդ Աս-
տուած ունի : Եւ եթէ անկեղծ օրտով ի-
րեն գիմելու ըլլաս, նոյն միջոցները քեզի
կը մատակարարէ թէ քու եւ թէ՛ ան ան-
ձանց երջանկութեան համար, որոնք գու-
ցէ գործած յանցանքիդ հետեւութիւն-
ները մինչեւ հիմոյ կը կրեն :

Մութացիկ կնոջ աչուքներն արցունքով
լեցուեցան, եւ կրկին կրկին իր բարերա-
րին շնորհակալ եղաւ :

Հետեւեալ կիրակին Հեղինէ Մաննիկին հետ առտուանց կանուխ պատարագ տեսնելու համար անանկ եկեղեցի մը գնաց, ուր քիչ մարդ կ'երթար, եւ շուտ մը տուն դարձաւ, որպէս զի Պր. Աարտուսին ու Պր. Ռիշարտոյին մէջ սրոշուածին պէտան ծածուկ թշնամիէն զգուշանայ, որմէ իրեն համար կը վախնային:

Իսկ Պր. Ռիշարտոյ սովորական ատենին առանձին մայր եկեղեցին գնաց, եւ աստուածային պաշտաման ներկայ գրանուեցաւ: Իսկու ելած ատենը՝ տեսաւ որ մուրացիկ կինը հոն իրեն կը սպասէր: Աոյն կինը սաստիկ արցունք կը թափէր, եւ երբեմն երբեմն բարձրաձայն կը հեծեծէր: Արան յուսահատութիւն տիրած էր եւ սաստիկ ջգաձգութեամբ կը շարշարուէր:

Աինը զՊր. Ռիշարտոյ տեսածին պէս՝ սղրերը դադրեցուց, եւ վաճառականին բրած նշանին հետեւելով, սկսաւ ետեւէն երթալ: Այսպէսով քանի մը ամայի փողոցներէ անցան, եւ խել մը տեղ հեռանալէն ետքը՝ երբ որ բոլորովին առանձին կողմ մը հասան, վաճառականը լուծիւնն աւրելով, ըսաւ.

Բարի կին, կ'երեւայ որ գլուխդ նոր գժրախտութիւն մ'ալ եկեր է:

— Հրամներ էք, Պարոն, այնպիսի մեծ դժբախտութիւն մը, որուն մարդկային կարողութիւնը չիկրնար դարման ընել :

— Ուրեմն Աստուծոյ ամենակարողութիւնը բանի տեղ չէ՞ս դներ :

— Ա՛հ, մահուանէ յափշտակուող զաւակս նորէն կենդանացընելու համար Աստուած հրաշք չ'ըներ :

— Ի՞նչ, զաւակդ մեռեր է :

— Այո՛, զաւակներէս մէկը, իսկ մէկայլը . . . :

Սաստիկ ցաւէն հաղիւ այսչափ կրցար ըսել : Պր. Ռիշարտոյ տեսնելով որ նորէն լալու կը սկսի, եւ շուղելով անցաւորաց մտադրութիւնն արթընցընել, մուրացկանին աղաչեց որ ձայն չհանէ : Աինք հնազանդեցաւ :

Երբ որ վաճառականին տունը հասան, տանտէրը զմուրացիկը պարտէզը տարաւ : Նոյն միջոցին Հեղինէ ալ Մաննիկին հետ հոն կը գտնուէր : Երկուքն ալ ծաղկի մը վրայ ծռած եւ կռնակնին դրան դարձուցած, ծաղկին վրայ կեցող թիթեռնիկի մը գեղեցիկ գոյները կը նկատէին :

Որչափ որ ալ Մաննիկ ասով կը զմայլէր, ի վերայ այսր ամենայնի ուղբի ձայն լսելով, վեր ելաւ եւ դարձաւ ետեւը նայեցաւ :

Աղջկան ետեւ դառնայն ու մուրացիկ կնոջ՝ Մաննիկ, աղջիկս, Մաննիկ, գոչելով՝ մարած գետինն իյնայլը մէկ եղաւ :

Հեղինէ ալ նոյն գոչիւնը լսելով՝ օտար
 ելաւ : Ան ալ մարած կնոջ նայելուն պէս՝
 Աննան է, գոչեց, եւ այնպէս այլայլե-
 ցաւ, որ գոյնը նետեց եւ շորս կողմը նե-
 ցուկ մը կը փնտռէր որ չիյնայ : Պր. Ռի-
 շարտոյ քովի նստարանը ցուցուց, որուն
 վրայ նստեցաւ մնաց Հեղինէ :

Մուրացիկը՝ որն որ իրօք Աննան էր,
 ժամանակ չէր ունեցած զՀեղինէ ճանչնա-
 լու : Արդ վաճառականը մտածելով որ ե-
 թէ արթընցած ժամանակը՝ մէկէն զօրիոր-
 քը տեսնելու եւ ճանչնալու ըլլայ, առ-
 բանս կրնայ անոր վրայ խիստ վտանգաւոր
 ազդեցութիւն ընել, առաւ զինքը ներս
 խոթեց, եւ ամուսինը Հեղինէին քովը
 խրկեց, որպէս զի հարկաւոր եղած օգնու-
 թիւնն ընէ :

Մաննիկ մօրն ետեւէն գացած էր-
 րայց չհամարձակելով անոր տարուած
 խուցը մտնել գրան առջևը կեցած՝ կու-
 լար :

Պր. Ռիշարտոյ աղախիններուն օգնու-
 թեամբն Աննային խելքը գլուխը բերաւ :
 Էրբ որ գժբախտ կինն աչուքները բացաւ,
 առանց բառ մ'ըսելու եւ առանց շորս
 կողմն եղողներուն միտ գնելու, սկսաւ աս-
 գին անգին նայիլ :

Ազջիկդ կը փնտռես, հարցուց վաճա-
 րականը :

— Հրամար էք, Մաննիկս, սիրելի Ման-
 նիկս :

Մաննիկ՝ որն որ դռնէն մտիկ կ'ընէր, սա խօսքերը լսելով, կարծեց որ ղինքը կը կանչեն եւ ներս մտաւ: Մայրն որ տեսաւ, ապշած մնաց. երկայն ժամանակէ ի վեր ղինքը տեսած չունէր, եւ նոյն միջոցին դժբախտ կնոջ կերպարանքն այնպէս փոխուած էր, որ աղջիկը չէր կրնար հաւատալ թէ անիկայ իր մայրն ըլլայ:

Աննա զարմանքէն եւ ուրախութենէն՝ բերնէն խօսք մը չէր կրնար հանել. աղջկան կը նայէր, եւ բազուկները տարածած կը կենար, իրրեւ թէ զանիկայ կանչելով՝ որ գոյ անոնց մէջ նետուի:

Մօտ եկուր, աղջիկս, ըսաւ վերջապէս Պր. Ռիշարտոյ. նայէ մայրդ է: Աւ ձեռքէն բռնելով՝ մօրը տարաւ, որն որ օտարիկ գորովով ու գրեթէ կատաղութեամբ մը սրտին վրայ ճնշեց:

Երբ որ խեղճ կինը քիչ մը հանգարտեցաւ, Պր. Ռիշարտոյ իրեն ըսաւ.

Ար տեսնես՝ որ ներկայութիւնդ աղջկանդ վրայ ինչ ազդեցութիւն ըրաւ. պէտք է որ երկայն ատեն հոս գոց օդին մէջ մնայ: Հիմայ ղինքը քիչ մը պարտեղ տանիմ, ետքը նորէն քովդ կը բերեմ: Գունայ աւելի հանդարտ կ'ըլլաս, եւ ան ատեն կրնաս աւելի եւս հաճութեամբ վայելել աղջիկդ գտնելուդ վրայ զգացած ուրախութիւնդ:

Իրաւունք ունէր վաճառականը ղՄաննիկ հետ աղբնելու: Վասն զի Աննային հի-

ծեօլ ու ակար կերպարանքը եւ հագած
ցնցասի ու աղառտ զգեստներն աղջկան վրայ
արտաքոյ կարգի աղջեցու թիւն ըրած էին:

Մօրը քովէն հեռանալէն ետքը, Ո՛հ,
Պարոն, ըսաւ վաճառականին, անիկայ իմ
մայրս չէ: Ստոյգ է՝ մայրս քիչ անգամ
տեսած եմ. բայց կը յիշեմ որ այսչափ
պառաւ չէր, եւ ոչ ալ ասանկ հին ու
գէշ զգեստներ հագած էր:

— Ըսածդ կարելի է, աղջիկս. բայց
պէտք է գիտնաս որ աշխարհքիս վրայ ա-
մէն մարդ կը ծերանայ: Իսկ մօրդ վրայի
ցնցասի զգեստները՝ միայն ան կը ցուցը-
նեն, որ անիկայ շատ տառապանք քա-
շեր է:

— Արովհետեւ Հրամանքնիդ կ'ըսէք որ
մայրս է, կը հաւատամ: Բայց զինքն ինչ-
պէս գտար: Հայրս ինձի ըսած էր թէ ա-
նիկայ օտար ու հեռաւոր երկիրներ գա-
ցած է:

— Իրօք ալ օտար երկիրներէ եկած է,
Աստուած զինքը հոս բերաւ:

Երբ որ պարակզ մտան, Պր. Աիշար-
տոյ տեսաւ որ Հեղինէին այլայլութիւնը
բոլորովին անցած էր: Մաննիկին նշան ը-
րաւ, որ քիչ մը հեռու երթայ, եւ ինք
օրիորդին մօտենալով, կ'ուզէր ինչպէս ը-
լալը հարցընել. բայց անիկայ աճապարեց
հարցուց թէ Աննա ինչ վիճակի մէջ կը
գտնուի:

— Աւելի աղէկ է, պատասխանեց վա-

ճառականը . բայց կարծեմ թէ իր արտա-
քոյ կարգի տկարութիւնը թող պիտի չտայ
որ այնչափ շուտ անկողնէն ելլէ :

Խեղճ կին , գոչեց Հեղինէ ցաւով . զիս
ճանչցեր է :

— Չեմ կարծեր , որովհետեւ երեսնից
իւր կողմը դարձնելէդ յառաջ , անիկայ
արդէն մարած էր :

— Շատ ուրախ եմ , խիտո կը ցաւէի՝
եթէ զիս ճանչցած բլլայով , իր աղջիկը
գանելուն վրայ զգացած ուրախութիւնը
վրդովէր :

— Սակայն եւ այնպէս պէտք է որ զձեզ
տեսնէ ու ճանչնայ : Չեր ընտանեաց ա-
նուննու վիճակը չգիտնալնուդ համար՝ միշտ
հոգի եւ տառապանաց մէջ կը գանուիք .
այլ հիմայ կրնաք ամենայն ինչ իմանալ :
Ասկէ զատ՝ կրնաք ձեռք բերել անիրաւու-
թեամբ յափշտակուած հարստութիւննիդ :
Ալ իրաւունքնիդ յառաջ տանելու վայր-
կեանն եկած է :

— Ո՛հ , Պարոն , իրաւունքնե՛րս . . . :
Ա՛յսզէք ուրեմն որ ստացուածքս եւ պա-
տիւս ձեռք բերելու համար , որն որ տարա-
կուսական բան մըն է , խեղճ կին մը եւ իր
աղջիկը դժբախտութեան մէջ ձգեմ : Ի՛նչ
պատասխան կրնամ տալ Վաննիկին , ե-
թէ որ մը զիս յանդիմանելու բլլայ , որ մօ-
րը մարմնոյն վրայէն անցնելով՝ ստացայ ա-
տիճանս , որն որ՝ ս՛վ գիտէ՝ կարելի է աղ-
նուսականութեան ամենէն ստորինն է : Չէ :

չէ՝ երբեք չեմ ուզեր ան դժբախտը ստի-
պել անանկ բան մը յայտնելու, որն որ
կրնայ իր բանտարկութեան եւ կարելի է՝
մահուան պատճառ ըլլալ։ Չէի ուզեր նոյն
խօսի ամենէն ողորմելի մարդուն ալ փաստու-
ած իմ տալ, որչափ եւս առաւել որդե-
գիր առած աղջկանս մօրը, որն որ թէպէտ
եւ ինծի շատ վիշտ պատճառեց, բայց մօրս
կենաց վերջին օրերը հոգաց ու խնամեց,
եւ զիս ալ ինչպէս հաւանականութեամբ կը
կարծեմ՝ մարդասպանի դաշունէն ազա-
տեց։ Չէ՝ աւելի աղէկ է որ բոլոր կեան-
քս աղքատութեան եւ խեղճութեան
մէջ անցընեմ, քան թէ թշուառի մը ար-
ցունքովը պատիւ եւ հարստութիւն ստա-
նամ։

Հեղինէ աս խօսքերն այնպիսի սաստկու-
թեամբ մը խօսեցաւ, որ Պր. Ռիչարտայ
չհամարձակեցաւ զինքն ընդ միջել։ Բայց
երբ որ անիկայ խօսքը լմընցուց, Ի վերայ
այսր ամենայնի, ըսաւ, դուք Պր. Աարօս-
սին իշխանութիւն տուած էիք որ ստի-
կանութեան ձեռքով աս կնոջ ետեւէն
իջնայ։

— Աս երբեք իրեն իշխանութիւն չտուի-
մի այն դէմ չդրի, եւ աս տկարութեանս
վրայ շատ անգամ մեծ ցաւ ունեցած եմ։
Անոր համար միշտ Աստուծմէ կը խնդրէի
որ աւելի անօր սիրտը շարժէ, քան թէ
մարդկային արդարութեան ձեռքն իջնալ
տայ, որն որ նոյն խօսի զղջացողին չինքերը։

Ուստի, Պարոն, ձեր ինծի ունեցած սիրոյն համար՝ կ'աղաչեմ՝ զինքն արդարութեան ձեռքը չմատնէք :

— Իմ՝ դիտաւորութիւնս ալ ան չէ, սիրելի՛ օրհորդս : Ա'երեւոյց որ աղէկ չեմ մեկնած միտքս՝ որն որ ձերինին բոլորովին համաձայն է : Արտէք թէ միշտ Աստուծոյ կ'աղաչէիք որ ան կնոջ սիրար շարժէ, որ բրածին վրայ զղջայ : Կարծեմ թէ աղաչանքնից արդէն լսելի եղած է :

— Ստոյգ կ'ըսէք, գոչեց Հեղինէ, եւ դարձեալ երևաները յառաջուան զուարթութիւնն առին :

— Այո՛, եւ այսպէս կարծելուս պատճառն ալ աս է :

Աս ըսելէն վերջը՝ պատմեց քանի ժ՝ որ յառաջ զԱննա առաջին անգամ տեսնելը, եւ խոստովանեցաւ որ թէպէտ նոյն տան չէր կրնար երեւակացել թէ ան խեղճ մուրացիկն իր գայեակն ըրայ, ի վերայ այսր ամենայնի քանի մը անգամ անիկայ միտքն եկած էր, եւ աս յիշատակը շատ աւելի զինքը շարժած էր՝ անոր բարիք բնելու, քան թէ անջեւր տեսած թշուառութիւնը :

Ար տեսնէք, Պարոն, պատասխանեց Հեղինէ, որ Աստուած դժբախտին մահը չ'ուզեր, հասցաւ անոր դառնալն ու կեանքը : Ուստի կ'աղաչեմ, Աստուծոյ ձեզի աղչած գործքը զլուխ տարէք : Գացէք զինքը, յասպիւր խօսքերով քաջալերեցէք : Ըսէք ի-

բեն որ կրնայ Աստուծակ թողութիւն
ընդունիլ, եթէ այնչափ երկայն ժամանակ
ծածուկ պահած ճշմարտութիւնը յայտնէ,
չէ թէ անողորբելի դատարորի մը, այլ բա-
րեկամներու առջեւը: Բայց իր տկարու-
թեան խնայեցէք:

— Արնաբ բոլորովին ապահով բլալ,
օրիորդ:

Պր. Ռիչարտոյ պարտէզէն ներս մտած
ատեն՝ Մաննիկին պատահեցաւ, որն որ
տրամած եւ սիրտը կտարած՝ գաւթին մէջ
կը պարտէր: Չինքը շոյեց ու սիրեց, եւ
բաւ որ պարտէղ Հեղինէ օրիորդին քովն
երթայ:

Աղջիկը հարցուց որ իր մօրը քովը կ'եր-
թայ:

— Այո՛, աղջիկս. դուն ալ քիչ մը
հանգչեղէն վերջը՝ կու գաս:

Աս բսելով, վեր ելաւ, Աննային խուցը
գնաց: Անկողնոյն մօտեցաւ, եւ հիւան-
դին քովը սպասող աղախինը գուրս խը-
կելով, քաղցրութեամբ մը անոր ինչպէս
բլալը հարցուց:

Ո՛հ, Պարոն, պատասխանեց Աննա, աս
ինչ մեծ բարիք է ինձի ըրածնիդ. ինձի
պէս մեղաւորի մը հետ ասանկ վարուելնիդ
ստուգիւ շատ մեծ բարութեան նշան է...
Ար կարծէք որ գործած չարիքիս հատու-
ցու մը չըրած՝ Աստուած ինձի թողութիւն
տայ:

— Թողութիւն կու տայ, եթէ հաս-

տատուն կամք ու դիտում ունենաւ քու պարտքդ կատարելու : Աս կամքը բաւական կ'ըլլայ՝ երբ որ մարդս կարողութիւն չունենար կրօնին հրամայածին համեմատ, իր ձեռքովը թշուառութեան մէջ ինկողնելուն նկատմամբ ունեցած աւրիշ պարտքերն ալ կատարելու :

— Մ՛հ, ինչ տխուր բան է մտածելը թէ մարդ խեղճ աղջկան մը շարիք բրած է, որն որ գուցէ գլուխը դնելու տեղ չունի : Երանի՛ թէ կարենայի զինքը գտնել, որպէս զի մխիթարեմ, որովհետեւ կրնամ մխիթարել :

— Աս հոգն Աստուծոյ նախախնամութեան յանձնէ : Քու յանցանքիդ զո՛հ եղող անձին ուր գտնուիլը դուն չես գիտեր, բայց Աստուած ամէն բան գիտէ : Եւ իրեն գիմնդ զժրախտները երբեք չի՛ծողուր :

Աս խօսքերը քիչ մը մեղմացուցին Աննային խառնութիւնը՝ որն որ գէմքէն յայտնի կ'երեւար : Այրիկեան մը լուռ կենալէն ետքը՝ Պր. Ռիշարտային ըսաւ .

Երբ որ ձեզի հետ պարտեղ մտայ, աղջկանս քով մանկամարդ տիկին մը տեսայ . արդեօք անիկայ է Քոզոն նաւին ընկղմելէն ետքը Մորոյ կնոջ տունը բերուող տիկինը, որն որ ետքէն զՄաննիկ հետը տարեր է :

— Այո՛, անիկայ է :

— Ես ալ անանկ մակարերեցի : Նայե-

ցէք. Պարոն, ամէն բան իմացայ, միայն ան
տիկնոջ անունը չեմ գիտեր, զորն որ մէկը
չկրցաւ ինձի զրուցել: Մորոյ մայրը որուն
քովէն երկու զաւկրներս առնելով՝ ձեզի
բերել կ'ուզէի, ասունը չէր: Գրացիներէն
մէկն ամէն բան ինձի պատմեց:... Բարի
տիկինը, աղջիկս հոնկից առնելով՝ չէր կր-
նար երեւակայել թէ ինձի որչափ այլայլու-
թիւն ու անձկութիւն պիտի պատճառէր:

— Մեզի ըսին որ դուն աս կողմերէն
դացած ես, եւ գուցէ երբեք ետ չես դառ-
նար: Եւ խեղճ Մաննիկը հոգացող չկար:
Վահայն եւ այնպէս ամէն կարելի գէպքերը
մտածելով, Մորոյ կնոջ իմ բնակարանիս
տեղը զրուցած էի, որպէս զի եթէ իրեն
դաս աղջիկդ փնտռես, անոր ուր ըլլալը
քեզի իմացրնէ:

— Հնորհակալ եմ, Պարոն, եւ կ'ա-
զաչեմ որ իմ կողմանէս նաեւ ան տիկնոջ
Հնորհակալ ըլլաք, մինչեւ որ ես ալ կա-
րենամ անձամբ իմ Հնորհակալութիւնս
մտատուցանել:

Պր. Ռիչարտոյ տեսնելով որ Աննա
գեռ շատ տկար է եւ չիկրնար տակաւին
հետը Հեղինէին վերաբերեալ նիւթերուն
վրայ խօսուիլ, ալ խօսակցութիւնը յա-
ռաջ շտարաւ: Չինքը հոգացող աղա-
խինը կանչեց, եւ ձգեց կնոջն ու Հե-
ղինէին քովը գնաց, եւ Մաննիկին մօրը
վրայ տեսած պատրաստակունութիւնն ա-
նոնց իմացուց:

ՊԼՈՒԽ ԻԹՅՈՒՆ

Երկայն ու հանդարտ քուն մը բաւա-
կան եղաւ զԱննա զօրացընելու : Աւտի
երկրորդ օրը երբ որ Պր . Արշարայ
նախաճաշէն ետքը քովը գնաց , տեսաւ որ
անկողնէն ելած՝ խցին մէջ կը պտրակէր :

Հասաւ ու բախ եմ որ երէկու ընէ աւելի
աղէկ ես , ըսաւ անոր :

— Չեր բարութեան շնորհակալ եմ ,
Պարոն , առանց ձեզի՝ չեմ գիտեր թէ ինչ
պիտ'որ ըլլայի :

— Այտք է որ Աստուծոյ շնորհակա-
լութիւն մատուցանես , ինչպէս նաեւ պէտք
ես իրմէ յուսալ եւ խնդրել ան քու բաղ-
ձանքիդ կատարումը , որմէ կախում ունի
որտից հանդարտութիւնը :

— Ըսածնիդ կը հասկընամ : Ազատ-
թեանս զո՛հ եզոզ անձին ընելու հասուց-
մանս վրայ կ'ուզէք խօսիլ : Ար տեսնէք ,
Պարոն , որ ձեզի հետ անկեղծութեամբ ու
համարձակութեամբ կը խօսիմ , թէպէտ
եւ չեմ գիտեր թէ ինչպէս կ'ըլլայ՝ որ մե-
կու մը յայտնել չկրցածս , ձեզի յայտնե-
լու յօժարութիւն կը զգամ : Ինձի անանկ
կ'երեւայ որ դուք կրնաք զիս ընկճող ծանր
բեռը խզճիս ու սրտիս վրայէն մէկգի առ-
նուլ : Արդեօք կը սխալիմ :

— Արեւի է որ չէ : Ատիախնամու-
թեան ծամբաները խիստ զարմանալի են :

— Մինչև հիմայ ըսածներէս՝ իմ վրաս ինչ կարծիք ունեցար:

— Յայանի զրուցելու համար, թէ եւ կէս ի կէս խոստովանութիւնդ լսելով, չեմ կրնար յանցանքիդ վրայ ճիշդ գաղափար մը ունենալ, բայց եւ այնպէս կարծես թէ իմ կամացս գէմ՝ զքեզ կը նմանցընեմ ան թշուառ կնոջ, որուն ետեւէն ինկած է սասիկանութիւնը երկայն ժամանակէ վեր. բայց կերպարանացը ճիշդ նկարագիրը չունենալով, մինչև հիմայ չկրցաւ ձեռք ձգել: Նոյն կինը կ'ամբաստանուի որ առանց օգնութեան թող տուած ըլլայ խեղճ օրիորդ մը, զորն որ մայրը մեռնելու ժամանակ՝ իրեն յանձնած է եղեր:

Աս խօսքերուն՝ Աննային վրայ սաստիկ այլայլութիւն մը տիրեց: Բայց Պր. Ռիչարտոյ շտեմնելու զարկաւ:

Մուրացիկը քիչ մը մտածելէն ետեւ՝ կը կարծէք, ըսաւ, որ եթէ ան կինը յանցանքն անձամբ յայանելու ըլլայ, թողութիւն գտնէ:

— Աւելի աղէկ կ'ընէ, եթէ դժբախտութեան մէջ ձգած անձին դիմելու ըլլայ:

— Իսկ թէ որ անիկայ իր իրաւունքը գործածելով՝ զինքն արդարութեան ձեռքը մտանէ:

— Արի գէպքին վրայ տեղեկութիւն ունեցող անձէ մը լրածիս նայելով, կրնամ զձեզ ապահովորեն իմ արեւմտեան

բան մը պատահելու ըլլայ, Պելլիվ օրի-
որդն այնպէս անգթութեամբ շիվարուիր:

Պելլիվ անունն Աննային վրայ շանթի
հարուածի մը աղղեցութիւնն ըրաւ: Շուտ
մը վեր ցատքեց, եւ խռոված գէմքով Պր.
Ռիշարտոյին նայելով, ոտուքներն ինկաւ,
ծնկուքները փաթթուեցաւ, եւ հեծկլտան-
քէն ընդմիջած ձայնով մը դուչեց.

Պարոն . . . . Պարոն . . . կ'ս եմ, այո,
եւ եմ Աննա վուաղէն . . . : Ո՛հ, զթա-
ցէք ինծի եւ խեղճ աղջկանս . . . ինք
զինքս ձեր զթութեան կը յանձնեմ . . . .
եղածէս աւելի թշուառ մ'ընէք զիս . . . :
Ոճիրս ձեզի խոստովանեցայ . . . կրնաք զիս
արդարութեան մատնել . . . : Բայց ի՞նչպէս
կրնաք մատնել ան աղջկան մայրը, զորն որ
ձեր տունն ընդունած էք . . . զորն որ ան-
օթութենէ մեռնելու վտանդէն ազատած
էք . . . :

Պր. Ռիշարտոյ այնպէս այլայլած էր,
որ եւ ոչ միտքն եկաւ աս դժբախտին
ցառոց աղաղակը լռեցընել: Բայց վերջա-
պէս զինքը վեր վերցուց եւ աս թուի մը վրայ
նստելու ստիպելով, ըսաւ.

Հանդարտէ. հոս բարեկամներու քով,
եւ ոչ թէ թշնամեաց մէջ ես: Քեզի
փրաս մը չ'ըլլար, եթէ քու կողմանէդ
ճշմարտութիւնն երեւան հանես:

Ո՛հ, ամէն բան կ'ըսեմ, բան մը չեմ
պահէր: Բաւական ատեն է՝ որ աս սոս-
կալի բեռը սրտիս վրայ կը ձանրանայ եւ

կեանքս անտանելի կ'ընէ . . . : Բայց որուն պիտի յայտնեմ : Աելլիվ օրիորդը հոս չէ . եւ խոստովանութիւնս՝ միայն իրեն կրնայ օգուտ ընել :

Պր. Ռիշարտոյ մեծ շիտթութեան մէջ կը գտնուէր . վահնալով որ չըլլայ թէ նախընթաց օրուան պատահածը նորէն կրկնուի, չէր համարձակեր ունեցած գիտաւորութիւնը կատարել : Բայց պէտք էր որ՝ թէ Հեղինէին եւ թէ Աննային հանգարտութեան համար՝ իրենց իրարու հետ տեսնուիլը շատ շուշանար : Աերջապէս մտածելով թէ Հեղինէին կերպարանքը՝ իր բտածին համեմատ՝ քանի մը տարիէ վեր շատ փոխուած է, ուստի եւ Աննա չիկրնար զինքը մէկէն ճանչնալ, ուզեց զանիկայ իր դայեկին առջեւը հանել : Անոր համար առ վերջնոյն բաւ .

Քիչ մը յառաջ անձի մը վրայ խօսեցայ, որն որ Աելլիվ օրիորդին պատմութեան մէկ մասը գիտէ : Ան ատկինը ձեր աղջիկը հեան աւնտղն է : Աւստի հիմայ կ'երթամ իրմէ կը խնդրեմ որ հոս գայ, եւ ինք անտարակոյս նոյն օրիորդին վրայ ինձմէ աւելի ճիշդ տեղեկութիւն կու տայ քեզի :

Աննա շնորհակալ եղաւ, եւ Պր. Ռիշարտոյ անմիջապէս զՀեղինէ կանչելու գնաց, որուն իմացուց թէ իրրեւ ինչպիսի անձ պիտի տեսնուի իր յառաջուան դայեկին հետ :

Բայց իր ակնկալութիւնը պարապի ելաւ : Օրիորդն Աննային խուցն որ մտաւ , մեկէն այնպէս այլայլեցաւ , որ քիչ մնաց կը մարէր : Պր . Ռիշարտոյ աճապարեց անոր աստու մը տուաւ , եւ ետքը խօսքն Աննային դարձրնելով ,

Ահաւասիկ , ըսաւ , ան տիկինը՝ որն որ Մորոյ կնոջ քովէն աղջիկդ առած է :

Աննա առանց պատասխան տալու՝ շփոթած աչուքները մեր գիւցազնուհւոյն վրայ սեւեռած կը նայէր : շորցած շրթանցը վրայ այլայլութեան դող մը կը տեսնուէր : Կերկու անգամ՝ իրր թէ յիշողութիւնն ամփոփելու համար՝ ձեռքը ճակատը տարաւ , որուն վրայ քրտինքի խոշոր կաթիլներ ձեւացած էին : Իսկ Հեղինէ հաղիւ կրնար շունչ առնուլ , սիրտը սաստիկ կը զարնէր , եւ ամէն անգամ՝ բռնութեամբ զըստաւած հեծեծանք մը՝ մտքին մէջ ծնած զանազան զգացմունքները շայտնելու համար ըրած ճիգը կը յայտնէր : Աչուքները գեանէն վերցրնելու չէր համարձակեր :

Պր . Ռիշարտոյ ընկիւթը չէր դիտեր : Ար տեսնէր որ մեծ անխոհեմութիւն ըրած էր , զԱննա Հեղինէին այցելութեան յառաջուրնէ շղատրաստելով : Բայց նոյն անխոհեմութեան դարման չէր կրնար տանիլ , ուստի անձկութեամբ առ անսովոր տեսարանին կատարածին կը սպասէր :

Աննա երկայն ժամանակ Հեղինէին կերպարանքը դննելէն ետեւ , վերջապէս Պր .

Ռիշարային գառնայով, շատ ցած ձայնի-
անոր ըստ:

Չեմ գիտեր թէ արդեօք աչու ընե-
րուս հաւատամ, բայց աս տիկնոջ կեր-
պարանքն ինձի...: Մ՛հ, չէ, գուցէ ան
չէ...: Բայց... կ'ազաշեմ, զիս աս ահա-
գին տարակուսանաց մէջ երկայն ատեն մի
թողուք:

Ատքը ձայնը բարձրացընելով, Տիկին,
գոչեց, Տիկին...: Ատուածոյ սիրոյն հա-
մար... անուննիդ զբուցեցէք...: Ըսէք,
գուք ո՞վ էք:

Հեղինէ՛, պատասխանեց մեր գիւցազ-
նուհին՝ սաստիկ շարժած. եւ մէկէն ոտք
էլլելով, դէպ ի Աննա վազեց ու զինքը
բազկացը մէջ ճնշեց:

Մ՛հ, զիս թո՞ղ տուէք... թո՞ղ տուէք,
օրիորդ, գոչեց Աննա՝ Հեղինէին բազկացը
մէջէն դուրս էլլելու ջանք ընելով: Աս
հրէշ մըն եմ, որ արեւուն յոյսը տեսնելու
արժանի չեմ...: Թո՞ղ տուէք, որ ոտուը-
նիդ իյնամ՝ թողու թիւն խնդրեմ:

Թողու թիւն, ըստ Հեղինէ. շատ ա-
տեն է որ ձեզի թողու թիւն տուած եմ: Աշ
ինչպէս կրնայի շնորհել: Ստոյգ է ինձի
շատ վիշտ հասցուցիք, բայց կեանքս ալ
պահեցիք: Այո, գիտեմ որ զիս մահու ընկ
ազատեցիք, որովհետեւ երթիկնիդ զիս մեռ-
ցընել ուզած ատեն՝ անոր տուած պա-
տասխաննիդ լսեցի: Անոր համար ինձ մէ-
կ ախնայու բան մը չունիք: Միայն ան կը

խնդրեմ՝ ձեզմէ որ ընտանեացս անունը
յայտնէք: Եթէ ինչքերս ոտանալու ըլլամ,
ոչ դուք եւ ոչ աղջիկնիդ կարօտութիւն կը
կրէք: Ար տեսնէք որ ձեզի դէմ ամենեւին
ոխ չեմ պահած. որովհետեւ աղջիկնիդ քովս
առած ատենս՝ գիտէի որ ձեր եւ ան դրժ-
բախտ մարդուն զուակն է, որն որ զձեզ
գործած շարիքնիդ ընելու ստիպեց եւ ո-
րուն՝ ալեաց մէջ թաղուիլը տեսայ:

Ո՛հ, մեծանձն Տիկին, գոչեց Աննա
զձեզինէ սիրով ու մեծարանօք գրկելով,
եւ զինքն արցունքներովը թրջելով. Աս-
տուած միայն կրնայ ձեր բարութիւնը վար-
ձատրել. ես եւ ոչ կրնամ ըստ պատշաճի
չնորհակալ ըլլալ:

Ար. Ռիչարտոյ՝ որ մինչեւ նոյն ատեն
մէկ կողմ քաշուած՝ խօսուածքը մտիկ կ'ը-
նէր, ան ատեն խօսիլ սկսելով, Խաթուն,
ըսաւ Աննային, մեր բարեկամին ըաղձանքը
լսեցիր: Ուստի ես ալ կ'ազաչեմ՝ զինքը
գոհ ըրէ:

— Ամենայն սիրով: Աելրիվ օրիորդը
կ'ուզէ որ իր ընտանեաց անունը յայտնեմ:
Բայց որովհետեւ պատմելու պատմութիւնս
կապակցութիւն ունի ուրիշ հզօր ընտա-
նիքի մը պատմութեան հետ, որն որ Աել-
րիվ տիկնոջ գծբախտութեանց առաջին
պատճառն եղած է. անոր համար նախ պէտք
է որ ան ընտանիքին վրայ տեղեկութիւն
տամ, որով . . .

Կեցէք, կեցէք, գոչեց մէկէն Հեզինէ խմ

այսչափ թշուառութեանս պատճառ ըլլող մարդուն անունը չեմ ուզեր լսել: Իրեն արդէն թողութիւն տուած եմ. բայց կը վախնամ որ զինքը ճանչնալէս ետքը նոյն զգածութիւնները չկարենամ սրտիս մէջ պահել: Միայն մօրս անունը զրուցեցէք:

— Չեմ կրնար ձեր մօրն անունը զրուցել՝ առանց միեւնոյն ժամանակ ան մարդուն անունն ալ յայտնելու, զորն որ իմանալ չէք ուզեր:

— Եթէ այնպէս է, աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ ամենեւին չիմանամ: Արդէն տարակոյսներ ունեցած եմ ընտանիքի մը վրայ, որուն ամէն անդամներն իրարու նման չեն. եւ ան կասկածն ունենալուս վրայ շատ անգամ խիղճս զարկած է, ուստի չեմ ուզեր որ նոյն կասկածներն ստուգութեան դառնան:

Պր. Ախշարտոյ Աննային նշան բրաւ որ շեղինէին կամացը զիջանի:

Աննա խօսքն այսպէս շարունակեց: Եթէ անանկ է, պէտք է որ ձեր մօրը պատմութեան միայն զխաւոր գէպքերը պատմելով՝ գոհ ըլլամ, զինքը՝ ձեզի ծանօթ եղող անուամբը յիշելով:

Պելրիվ տիկինը՝ որն որ Գաղղիայի ամենէն նշանաւոր ընտանիքներուն մէկէն էր, այնպիսի մէկու մը հեա ամուսնացած էր, որն որ իր տաղանդներովը՝ տէրութեան առաջին պաշտօնները բարձրանալու արժանաւորութիւն ունէր. բայց որովհե-

տեւ փառասիրութիւնն երբեք սրտին մէջ
մուտք ունեցած չէր, անոր համար իրեն
տրուած բոլոր պաշտօնները հաստատու-
թեամբ մերժեց, աւելի աղէկ համարելով
անձանօթ ապրիլ եւ իր հարստութիւնն
աղքատաց օգնելու գործածել: Տիկինն
Իտալիա ճամբորդութիւն մ'ընելու բաղ-
ձանք ցուցընելով, ամուսինը յօժարու-
թեամբ հաւանեցաւ: Եւ մնալ ամէնքնիս
մէկտեղ ճամբայ ելանք: Մենք, կ'ըսեմ,
որովհետեւ ճամբայ ելլելէն քանի մ'օր
յառաջ՝ ձեր մօրը ծառայութեան մէջ
մտած էի. հորաքոյրնիդ ալ մեղի հետ գալ
ուզեց: Քանի մը ամիս կեցանք Սիկիլիա,
ուր դուք ալ աշխարհք եկաք:

Չեր ծնանելէն երեք շաբաթ ետքը, օր
մը ձեր հայրը լերանց վրայ որսորդութիւն
ըրած ատեն, ձիէն իյնալով՝ կիսամեռ տուն
բերուեցաւ: Աղախնոյ մը անխոհեմու-
թեամբը տիկինն աս գոյժն առնելով, ան
աստիճանի այլայլեցաւ, որ խեղճը բոլոր-
վին խելքը կորսընցուց: Իսկ ձեր հայրն ա-
ղատելու համար թէպէտ ամենէն ճար-
տար բժիշկները շատ աշխատեցան, բայց
ամէն բան պարապ եղաւ. քանի մը օր ետ-
քը մեռաւ: Ինչպէս յայտնի է՝ հազիւ եր-
կայն ժամանակէ ետքը կարելի եղաւ աս
գոյժը ձեր գժբախտ մօրը տալ:

Հոս Աննա կեցաւ, որպէս զի Հեղինե
ատենն ունենայ թափած արցունքներովը քիչ
մը ցաւը մեղմացընելու: Ետքը շարունակեց:

Աս գոյժը Պելրիվ տիկնոջ վրայ վախ-
ցուած ազգեցութիւնը չըբաւ, որովհետեւ
նոյն ստեղծ խելքը տակաւին գլուխն եկած
չէր: Հազիւ վրայէն երկու ամիս անցնելէն
ետքը ինք իրեն եկաւ, սակայն մինչեւ իր
մահը երբեմն երբեմն նոյն ստակալի հա-
րուածին հետեւանքը կը զգար:

Նոյն միջոցին մօրեղբայրնից հասաւ, եւ
երկրորդ օրուրնէ սկսեալ, տիկնոջ հետ
ամէն օր առանձին խցի մը մէջ ժամերով
փակուած կը մնային: Աս բանս խել մը
ժամանակ այսպէս տեսելով, հեռաբարբու-
թիւնս բռնեց՝ թէ ինչ կը խօսին, մանաւ-
անդ որ կը տեսնէի թէ Պելրիվ տիկինը
յառաջուրնէ աւելի կը տխրէր ու օրէ օր
կը հիւժէր կը մահէր: Ուստի օր մը իրենց
փակուած սենեկին քովի խցիկը պահուը-
տեցայ, ուսկից անոնց ամէն խօսածները
կրնայի լսել: Աս եղանակաւ իմացայ թէ
մօրեղբայրնից ձեր մօրմէն կը պահանջէր,
որ իր ամուսնոյն իրեն ձգած գղեակն ու
ինչքերն իրեն թողու, խօստանալով որ
իրեն եւ ձեր ապրուստին հարկաւոր եղած
գումարը տարուէ տարի ինք կու տայ: Ա-
սոր վրայ երկաքին մէջ սաստիկ բանա-
կառուութիւն մը բրդաւ: Ես՝ որ բանալոյն
ճակէն կը նայէի, տեսայ որ վերջապէս
տիկինը գողգոջուն ձեռքով այլեւայլ
թղթեր բերաւ, սեղանին վրայ դրաւ, եւ
իր եզրօրն իրեն առջեւը դրած թղթին
ստորագրեց:

Մօրեղբայրնիդ աս ամէն թղթերն աս-
նելէն ետքը, սասակութեամբ քրոջն ըսաւ .
Հիմայ միտուրնիդ պահեցէք, տիկին, որ
ալ դուք աշխարհքիս համար մեռած էք :
Պատուոյս վրայ խօսք կու տամ, որ ձեզի
ամենեւին մնաս չի հասնիր, քանի որ ան-
ծանօթ կ'ապրիր : Խոստացած ստակս ճշդի-
կը խրկեմ : Արնաք Գաղղիա ալ դառնալ .
բայց միշտ Նիմէն հեռու տեղ պիտի բնա-
կիր, որպէս զի կասկածի առիթ չտար :
Ստակնիդ երբեմն մէկ եւ երբեմն մէկալ
քաղաքը կ'ընդունիր, ինչպէս որ յառա-
ջուրնէ մեր մէջն որոշած կ'ըլլանք : Մեր
իրարու հետ ունեցած յարաբերութեան
մէջ՝ անուննիդ Գորմէօյլ կ'ըլլայ : Իսկ ձեր
կեցած տեղը՝ ուրիշ ինչ անուն որ կ'ու-
ղէք, առէք, աղատ էք :

Աս խօսքերուն վրայ անչափ զայրացայ, որ
մօրեղբայրնիդ երթալուն պէս, ըրած անխո-
հեմութիւնս Պելրիվ տիկնոջ յայտնեցի :
Ասոր վրայ բարի տիկինն այնչափ այլայլե-
ցաւ, որ սաքս ինկաւ աղաչեց թէ Աստու-
ծոյ սիրոյն համար լաւձներս ամենեւին մէկու
մը չյայտնեմ, եւ ոչ իսկ տալոջը, մինչեւ որ
ինք մեռնի եւ դուք տասն'ութը տարեկան
ըլլաք :

Քիչ մը ետքը դէպ ի Հոռոմ ճամբայ
ելանք, ուսկից տալոջը դրեց որ դուք
ճամբորդութեան ատեն մեռած էք : Անկէ
երկու ամիս վերջն ալ հօրաքոյրնիդ ուրիշ
նամակ մ'ընդունեցաւ, որուն մէջ իրեն գոյժ

կը արուէր թէ ձեր մայրը Գաղզիա գար-
ձած ատեն՝ մեռած ըլլայ, եւ թէ իր ա-
մուսնէն ունեցած բոլոր ստացուածը կտա-
կաւ իր եղբորը ձգած ըլլայ:

Մնացածն արդէն գիտէք, օրիորդ. ա-
ւելորդ է նորէն յիշեցնել: Միայն պէտք
է որ իմ վրաս ալ քանի մը խօսք ըսեմ:
Ան կեղծեալ եղբայրը՝ որն որ Ահնաղներ
բերդը մեզի հետ բնակեցաւ, Խտալացի մըն
էր, որուն հետ առանց ձեր մօրը գիտու-
թեան՝ ամուսնացած էի, անոր մահուրնէ
քիչ մը յառաջ: Բայց սրովհետեւ իր՝
հետս ամուսնանալուն գլխաւոր նպատակն
էր՝ զձեզ կողոպտելը, զորն որ արդէն յա-
ռաջուրնէ մտքին մէջ որոշած է եղեր,
անոր համար քանի մը տարի ետքը զիս
թող տուաւ: Չաւկերներն ալ թող տա-
լու վրայ եղած ատեն՝ թշուառութեամբ
ձուլուն ալեացը մէջ թաղուեցաւ: Աստու-
ած անոր հոգւոյն սղօրմի:

Աննա վերջին խօսքերը զրուցած ատեն՝
մէկէն գաւթին մէջ սաստիկ խշրտոյ մը
լսուեցաւ: Պր. Միշարտոյ խցէն դուրս
ելաւ. իր կինը, Հեղինէ եւ Աննա ալ ե-
տեւէն գացին:

Չկարողես վերջին անգամ՝ Մանրեկիկի ճամբուն վրայ թողուցինք: Երբ որ հօրը ապարանքը հասաւ, ցաւով լսեց թէ սեպուհը ծանր ու վտանգաւոր հիւանդ է: Անմիջապէս մօրը քովը գնաց եւ հարցուց թէ ինչ պատահած է:

Ա՛հ, սիրելի որդեակ, գոչեց տիկինը, կարծես թէ երկնից վրէժինդ բուժիւնը գլուխնիս իջած է: Հազիւ երեք ժամ կայ, օտարական մը եկաւ, հօրդ հետ տեսնուիլ ուղեց: Քառորդի մը շտի մէկտեղ մնալէն ետեւ՝ դուրս ելաւ, ինծի ըսաւ որ սեպուհն իմ՝ օգնութեանս կարօտ է:

Հօտ մը սենեակը վազեցի, եւ տեսայ որ իրօք սաստիկ ջղաձղութենէ կը շարշարուէր: Անմիջապէս բժիշկը կանչել տուի, որն որ հիւանդը տեսածին պէս՝ գլուխը շարժելով անոր վիճակին ինչ աստիճանի յուսահատական ըլլալը յայտնեց. եւ թէպէտ գեղադիր մը գրեց, բայց երթալու ժամանակը զմեզ քաջալերելու համար ըսած խօսքերն աւելի եւս յուսահատութեան մէջ ձգեցին զմեզ: Հայրդ կարծես թէ զիս բողբոջին մտնցած է: Միայն զքեզ կը հարցընէ, երբեմն ալ զՆգուարդ կը յիշէ: Գնա, հետը քիչ մը խօսէ, կարելի է, քու ներկայութիւնդ իրեն օգուտ մ'ընէ:

— Հանդարտեցէք, սիրելի մայր, ըսաւ

Աարոյնս՝ սաստիկ այլայլած . յուսամ՝ վա-
խերնիդ չափազանց է :

Տիկինը լռութեամբ խուցը քաշուե-
ցաւ . իսկ Աարոյնս հօրը սենեակը մտաւ :
Քանի մը ժամու մէջ հիւանդութեան
անոր վրայ ըրած ազդեցութիւնը տեսնե-
լով, չհամարձակեցաւ յառաջ երթալ,
դրան քովը կեցաւ : Աւերջապէս ինք զին-
քը քաջալերելով, հիւանդին անկողնոյն
մօտեցաւ, սկսաւ հօրը հետ խօսիլ . բայց
պատասխան չընդունեցաւ : Սեպուհը միշտ
կը բանդագուշէր եւ ամենեւին բան մը
չէր իմանար : Աարոյնս ախրութեամբ քո-
վը նստեցաւ :

Սեպուհը քանի մ'օր նոյն վիճակին
մէջ մնալէն ետեւ, ինք իրեն եկաւ : Ար-
դին քովը տեսնելով, ցաւագին դէմքով
մը ժպտեցաւ, եւ ձեռքը բռնելով՝ իրեն
ցուցուցած սիրոյն համար շնորհակալ եղաւ :

Քեզի գրուցելու շատ բան ունիմ, որ
դեակ, ըսաւ . եւ որովհետեւ կը տեսնեմ որ
մեծաքայլ դէպ ի գերեզման կ'ընթանամ,
պէտք է որ աճապարեմ : Արդ գիտցիր որ
թէ դուն եւ թէ մայրդ ու քոյրդ քիչ
մը վերջը խիստ վտանգաւոր վիճակի մէջ
պիտի գտնուիք : Արնամ՝ արգեօք ան ակն-
կալութեամբ գերեզման մտնել, որ պար-
տական եղած սրաշտպանութիւնդ կ'ընես
անոնց :

Միշտ եւ ամէն առթի մէջ, պատաս-
խանեց Աարոյնս : Մայրս ու քոյրս կրնան

ապահով ըլլալ որ երբեք իմ պարտուցս
կատարման մէջ պակասութիւն չեմ բնէր :

— Շնորհակալ եմ, սրդեակ : Հիմայ
իմ նկատմամբս ալ շնորհք մը պիտի
ինդրեմ քեզմէ : Ամենեւին մի թողուր որ
յիշատակս ազարտի . խօսք տուր որ եր-
բեք յանձն չես առնուր որ ստացուած-
ներդ ձեռքէդ յափշտակեն :

Կարողութիւն վրայ իր կամացը դէմ սաս-
տիկ գող մ'եկաւ :

Միտ դիր, Կարողոս, ըսաւ սեպուհը .
անշուշտ ումանք պիտի ջանան սիրտդ շար-
ժել : Բայց պէտք չէ որ հեռաւոր ազգա-
կանաց վրայ դժտալով, ամենէն մերձաւոր
ազգականացդ մեծ վնաս ու սաստիկ նա-
խատինք հասցընես :

Որդեակ, գուցէ մօտ ժամանակները
հօրաքեռայջիկդ, զորն որ մեռած կը հա-
մարէի եւ քիչ մը յառաջ իմացայ թէ
կենդանի է եղեր, քեզի դէմ կ'ելլէ եւ
կ'ուզէ ձեռքէդ առնուլ քրոջմէս քեզի
ժառանգութիւն մնացած ինչքերը :

Քանի որ եղբայրդ ողջ էր, հարկաւոր
չէի համարեր քեզի յայտնել ան գաղտնի-
քը՝ որն որ բոլոր կենացս օրերը դառնու-
թեամբ լեցուց : Բայց որովհետեւ անիկայ
վերը յիշատակուած վտանդէն զմեզ ազա-
տել ջանացած ատեն մեռաւ, ալ չեմ
կրնար քեզմէ ծածկել՝ որ չէ թէ միայն
Սէն Ռոմէնի ստացուածքները, հապա
նակու գրեթէ բոլոր ուրիշ ինչքերս վտան-

գի մէջ են. եւ եթէ վտանգին առջեւն
առնելու համար արտաքոյ կարգի միջոցներ
չբանեցրնես, գլուխդ գալիքը վերջին աս-
տիճանի նախատինք ու յետին չքաւորու-
թիւն է :

Արեւի է լրած ըլլաս մտեկան խաղա-
սիրութեամբս եւ շահադիտական յան-
դուզն ձեռնարկութիւններովս՝ շատ մեծ
կորուստներ ըրած ըլլալս : Ասով գրեթէ
կործանման եզրը հասած էի, մէյ մ'ալ
լսեցի որ քեռայրս մեռնելով, մեծ հա-
րստութիւն ձգեր է խենթ կնոջ մը եւ
նորածին աղջկան մը : Այնչափ հարստու-
թիւն՝ հօրաբրոջդ եւ անոր աղջկան չափէն
աւելի շատ էր. ուր որ ես երկու որդւոցս
սպագայ վիճակին համար պէտք էր որ
հոգ տանէի . . . . :

Արողոս տեսնելով որ հայրը չիհամար-
ձակիր խօսքը յառաջ տանիլ, անոր կիս-
կատար թողուցածը լմնցրնելով : Ասոր
համար հօրաբրոջս ձեռքէն իր ինչքերն
առի՛ք, ըսաւ, այնպիսի ձայնով մը, որմէ
կամացը դէմ կը յայանէր սրտին մէջ
զգացած արդար բարկութիւնը :

Չեռքէն շառի, պատասխանեց սեպու-
հը՝ կասկածոտ դէմքով մը որդւոյն նայե-
լով : այլ կարծեցի թէ եղբօր մը՝ իր
խենթ քրոջը վրայ ունեցած իշխանու-
թիւնը գործածելով, կրնամ զինքը ստի-
պել որ ինչքերն ինծի յանձնէ, եւ ես
անոր փոխարէն՝ իրեն ու աղջկանը պա-

տուաւոր կերպով ապրելու հարկաւոր եղած թողակը վճարեմ:

Ահաւասիկ գրասեղանիս բանալին վերջին ձգոցին մէջ կը դանկտ Սէն-Ռոմէնի դղեկին եւ Մոնթելիէի ու Նիմի ապարանքներու մուրհակները, եւ ուրիշ ամէն թղթերը՝ որոնցմով անոնց վրայ ունեցած իրաւունքդ կը հաստատուի: Սէն-Ռոմէնի դղեակն ու աս ապարանքը յառաջագոյն հօրաբրոջդ էին. իսկ Նիմի ապարանքը կորսընցընելու վրայ էի, երբ որ հօրաբրոջդ ինչքերն ինծի ձգեց, որով կրցայ պարտատեարցս ձեռքէն ազատել:

— Բայց ինք հօրաբրոյս ու իր աղջիկն ուր են:

— Հօրաբրոջդ մեռած է. իսկ աղջկանը գալով, գիտէի որ ողջ էր. բայց իմանալով որ արդարութիւնը Աուազէն անուամբ կնոջ մը ետեւէն կ'իյնայ, որուն համար կ'ըսուէր թէ նոյն աղջիկը թող տուած փախած ըլլայ, ուղեցի քրոջս աղջիկը հեռաւոր երկիր մը խաւրել, ուր կրնար խաղաղ ու երջանիկ ապրիլ, եւ չէր կրնար մեղի փնաս մ'ընել, եթէ Աուազէն կինը բռնուէր ու բան մը յայտնէր: Սակայն բախան ուրիշ տեսակ որոշած է եղեր: Աղբայրդ՝ որն որ հօրաբեռաղջիկդ իր նաւն առած կը տանէր, կեանքը կորսընցուց. իսկ աղջիկը, զորն որ նոյնպէս անատեն մեռած կը համարէի, քիչ մը յառաջ իմացայ որ ազատեր է եղեր:

Սիրելի հայր, գոչեց Աարայուս գողգոթուհուն՝ բայց զօրաւոր ձայնով մը, աւելի ազէկ կ'ընէիք եթէ ասով ճանչնայիք նախախնամութեան բազուկը, որն որ չէ ուզեր թողուլ որ անմեղութիւնը հարստահարեալ մնայ: Էս ան խեղճ որբ աղջիկը կը ճանչնամ. Պելրիով օրիորդն է, որն որ երկայն ատեն մեր տունը բնակեցաւ:

Աս խօսքը լսելով՝ թշուառ ծերը նորէն սաստիկ ջղաձգութենէ բռնուեցաւ. սկսաւ յուսահատութեան ահագին աղաղակներ արձակել . . . Քառորդ մը տեսեց աս սարսափելի վիճակը, որմէ ետքը սեպուհն ապրելէն դադրած էր:

Եւ ոչ իսկ փորձ կ'ընենք խօսքով բացատրելու Աարայուսին զգացած ցաւին մեծութիւնը: Իր հօրը յուսահատութեան մէջ մեռնիլը՝ դիւրագգած երիտասարդին վրայ այնպէս սաստիկ ազդեցութիւն մ'ըրած էր, որ ամբողջ ժամ մը հոն անշարժ մնաց: Աչուքները բոլորովին ցամքած էին, բոլոր արիւնը դէպ ի սիրտը ժողվուած էր, աւելի ճիւղաղի կը նմանէր՝ քան թէ կենդանի մարդու մը:

Հազիւ թէ մօրն ու քրոջն աղաղակները վերջապէս խելքը գլուխը բերին: Ինք ալ սկսաւ արցունք թափել, որով եւ սիրտը քիչ մը սփոփեցաւ . . .

Հօրը յուղարկաւորութեան հանդեսէն դառնալուն պէս, Աարայուս շուտ մը ժողվեց բոլոր ան թղթերը՝ որոնք Սէն-Ռո-

մէն տիկնոջ կը վերաբերէին, այսինքն
 Հեղինէին մօրը, որն որ ասկէ վերջը իր
 բուն անուամբը կրնանք կոչել: Չանոնք
 իր մօրը ցուցուց, կարելի եղածին չափ
 իրեն հասկրցուց զարհուրելի գաղտնիքը՝
 սրուն վրայ անիկայ ամենեւին տեղեկու-
 թիւն չունէր, եւ շուտ մը գէպ ի Նիմ
 ճամբայ ելաւ:

Նոյն քաղաքը հասած ատենը՝ նամա-
 կաւ մը Պր. Ռիշարտոյին աղաչեց որ
 զՀեղինէ պատրաստէ հետեւեալ օրը զին-
 քը տեսնելու, որովհետեւ հետն արտաքոյ
 կարգի ծանրակշիռ գործքերու վրայ պէտք
 է որ խօսի:

Բայց Կարոլոսին իր հօրաքեռ աղջկա-
 նը հետ տեսնուիլը պատմելէն յառաջ,
 պատշաճ կը սեպենք մեկնել՝ թէ ինչ էր
 Աննային պատմութեան լմբնալու ժամա-
 նակը պատահած խշրտոցին պատճառը:

Աս խշրտոցին պատճառն էր՝ Ատէլին
 Խապիւայէն գալը: Բայց նոյն օրիորդն ա-
 ուանծին չէր, հապա հետը մէկտեղ եկած
 էր Սէն-Ռոմէն տիկինը, որն որ Հեղինէին
 հօրաքոյրն էր:

Լուսթեամբ կ'անցնինք ան սրտաշարժ
 տեսարանը՝ որն որ տեղի ունեցաւ մեր
 դիւցազնուհւոյն իր հօրաքրոջը հետ տես-
 նուած ատենը: Միայն աս կ'ըսենք, որ
 նոյն տիկինն իր նուին (եղբօրը կնկան,
 Հեղինէին մօրը) մահը լսելէն ետեւ, Սպա-
 նիա քաջուած էր, ուր տեղ Մանչինէյի

տիկնոջմէ ընդունած նամակէն իմանալով
 թէ եղբօրը Հեղինէ աղջիկը՝ զորն որ ինք
 մեռած կը համարէր, դեռ կենդանի է՝ բայց
 ամենէն թող արուած, փութացաւ Իտա-
 լիա անցաւ եւ հոնկից Ատէլին հետ Գաղ-
 զիա եկաւ ։

Աս ալ պէտք է աւելցնենք, թէ երբ
 որ Ատէլ զՍէն Ռոմէն տիկինը Հեղի-
 նէին ներկայացուց, օրիորդը մէկէն այլ-
 այլեցաւ ։ Վասն զի շուտ մը միտքն եկաւ
 թէ զԱրոլոս նոյն անուամբ ճանչցած էր ։

Այսպէսով մեր դիւցազնուհւոյն վրայ
 քաշուած մութ քողը մէկգի առնուած
 էր ։ Որք օրիորդն՝ առանց ուզելու եւ ա-
 ռանց հարցնելու՝ վերջապէս գլուխն եկած
 ամէն շարեաց պատճառն իմացաւ ։ Ասով
 դիւրինցած էր Պր ։ Ախշարաոյին գործքը,
 որն որ պէտք էր զՀեղինէ պատրաստել
 Արոլոսին հետ տեսնուելու, զորն որ նոյն
 օրիորդը՝ ինչպէս զխտենք՝ տակաւին մե-
 ռած կը համարէր ։

Ո՞վ կրնայ բացատրել Հեղինէին զգա-
 ցած օրտի ուրախութիւնը, երբ որ աս
 նկատմամբ սխալած ըլլալն իմացաւ ։
 Բայց աս ուրախութեան վայրկենին՝ շուտ
 մը մեծ տխրութիւն յաջորդեց, որովհե-
 տեւ անմիջապէս միտքն եկաւ թէ ինչ
 մեծ ցաւ ու ամօթ պէտք է որ կրէ Ար-
 օլոս՝ հօրը վարմունքին պատճառաւ ։

Երբ որ Պր ։ Ախշարաոյ եկաւ Հեղինէ-
 ին ըստ թէ Պր ։ Արոլոս եկած՝ իրեն կը

սպասէ, ոտք ելաւ եւ դողդոջուն քայլերով վաճառականին ետեւէն գնաց :

Չինքր տեսածին պէս՝ արձակած տկար աղաղակէն, շրթանցը դողդողալէն ու երեսին գունատութենէն իմացաւ Վարոյրս օրիորդին սրտին տազնապը : Իրեն ամոռմը հրամցուց, ետքը հետը մէկտեղ բերած թղթերը ծոցէն հանելով :

Սիրելի հօրաքեռաղջիկս, ըսաւ, որչափ որ ալ ծանր ըլլայ որդւոյ մը՝ իր հօրը յանցանքը յայտնելը, այսու ամենայնիւ աս դժուարին ու տխուր պարտքը կատարած ժամանակս, մեծ հաճութիւն կ'իմանամ, մտածելով որ ասով նորէն կը ստանար անուննիդ, հարստութիւննիդ եւ պատիւնիդ, որոնց այնչափ կողմանէ արժանի էք : Ահաւասիկ ձեզի կը բերեմ հօրս թող տուած բոլոր թղթերը, զորոնք ձեր մօրը ձեռքէն յանիրաւի առած է եղեր : Առէք եւ երկայն ժամանակ ու կատարեալ երջանկութեամբ վայելեցէք ինչքերնիդ՝ որոնցմէ այնչափ ատեն զրկուած էիք :

Հեղինէ այնպիսի վիճակի մէջ էր՝ որ չէր կրնար բերնէն ամենեւին բառ մը հանել : Հազիւ կրցաւ ձեռքն մօրեղբօրօրդւոյն երկընցընել, որն որ գորովով ճնշեց : Թէպէտ կը ջանար արցունքը բռնել, բայց չէր կրնար : Վարոյրս ալ արտաքոյ կարգի այլայլած էր, ներքին շփոթութիւնը ծածկելու համար՝ երեսն անդին դարձուց :

Քիչ մը կենալէն ետքը, ինք զինքը

ժողովելով՝ խօսքն այսպէս յառաջ տա-
րաւ : Սիրելի Հեղինէ, մայրս յանձնեց որ
ձեզի գրուցեմ թէ քանի մը օրէն թէ
Նիւի եւ թէ Մոնրեյիէի ապարանքները
պատրաստ կ'ըլլան ձեր հրամանին :

Արեւմտեան զիս մեռցնել կ'ուզէք . . . գո-
չեց Հեղինէ : Ո՛հ, Աստուծոյ սիրոյն հա-
մար, ինծի խնայեցէք : Չեր մայրն ինչ
յանցանք ունի : Բաց ասկից՝ Նիւի ապա-
րանքը՝ Աննային ըսածին նայելով, միշտ
ձեր ընտանեացն է եղեր :

— Այո՛, այնպէս է : Բայց ձեր մօրը
ստակովը նորէն գնուած է : որովհետեւ
հայրս առած պարտքերը չկրնալով վճա-
րել, պարտատէրները նոյն ապարանքը
գրաւելու վրայ են եղեր, եւ հայրս հօրա-
քրոջմէն ընդունած ստակովը կրցեր է զի-
րենք գոհ ընել : Ասոր համար ալ մայրս՝
ամուսնոյն եւ որդւոյն գլուխն եկած սար-
սափելի պատժէն վախնալով, յանձն չ'առ-
նուր հոն բնակիլ, հապա ամէն բան ձեզի
կը թողու, եւ մեր տունը գտնուած ժա-
մանակնից ձեզի հասցուցած բոլոր վեշ-
տերուն համար ալ հազար թողութիւն կը
խնդրէ :

Հեղինէին գիւրազգած ու աղնուական
սրտին անկարելի էր աս խօսքերուն գիմա-
նալ : Աւտի ձեռուքներովն երեսը ծած-
կեց եւ սկսաւ հեծեծանօք լալ : Հօրա-
քոյրը վախնալով որ այսչափ սաստիկ ցաւն
իրեն փստ մը չընէ, փութաց իր սիրոյն

ցոյցը տալ՝ զինքը քաջակերելով և այսպէս խօսեցաւ :

Սերելի՛ աղջիկս, ինչո՞ւ այնպէս վհատութեան մէջ կ'իյնաս : Շատ դիւրին միջոց մը կայ ամէն դժուարութիւնները վերցընելու, և ամենայն ինչ մեր մէջն այնպէս կարգի դնելու, որ դրսէն ամենեւին մէկը բան մը չիմանայ : Աշրկութիւնդ ալ աղէկ միտ գրէք : Ըսելիքս Աարոյնսին ալ կը պատշաճի : Բայց յառաջուրնէ կը յայտնեմ որ ասանկ առիթներու մէջ սովորաբար գործածուած շրջանները պիտի չբանեցընեմ, հապա ուղղակի և բացայայտ կերպով ըսելիքս առջեւնիդ պիտի դնեմ :

Նախ և յառաջ խօսքս ձեզի կ'ուղղեմ, Աարոյն, և կ'աղաչեմ որ այնպէս պարզութեամբ և շիտկէ շիտակ պատասխան տար, ինչպէս որ ես հարցումս պարզութեամբ կ'ընեմ :

Յառաջագոյն՝ երբ որ տակաւին Հեղինէին հետ ազգականութեան կապերով կապուած ըլլալնիդ չէիք գիտեր, չէիք յայտնած որ կը բաղձար իր ձեռքն ընդունիլ :

Այո՛, կը խոստովանիմ, պատասխանեց Աարոյն կարմրնալով, որ այնպէս է : Հօրաքեռաղջկանս առաքինութիւնները սիրտս այնպէս շարժած էին, որ զիս ամենէն երջանիկ մարդը կը համարէի, եթէ աս բաղձանքս գլուխ ելէր : Բայց հիմայ՝ որ հօրս

նախատական յիշատակն ինձի ալ կ'անցնի,
 ալ չեմ կրնար այսպիսի . . . :

Հարցումն ձեր հիմնական զգածման
 վրայ չէ, ընդմիջեց Սէն - Ռամէն տիկինը:
 Առաջին միայն ձեր յառաջուան բազման-
 քին վրայ ուրիշէն լաւ ծն, ձեր բերնէն ալ
 լսել: Բոլոր ըսելիքս ըսելէս լմընցընելէս
 վերջը, եթէ ընդդիմութիւն մը ունիք, ան
 ատեն կրնար զրուցել:

Հիմայ կարգը քուկդ է, Հեղինէ, դի-
 տեմ որ մօրեղբորորդիդ միշտ կը յարգե-
 իր ու կը սիրէիր: Արդ աս յարգութիւնդ
 ու սէրդ նուազեցաւ, քանի որ Մանրոպէր
 ընտանեաց վրայ վերջին ժամանակուան
 դժբախտութիւններն եկան:

Հեղինէ: զիտովը ժխտական նշան մ'ըրաւ:

Աւրեմն, Աւրոյուս, շարունակեց տի-
 կինը, եթէ ձեր հօրաբեռազիկը՝ Պր.
 Ռիչարտոյին ձեռքովը յառաջագոյն իրեն
 ըրած առաջարկութիւննիդ՝ հիմակ ըն-
 դունի, ի՞նչ պատասխան կու տար:

— Պատասխան կու տամ որ հօրմէս՝
 միայն նախատինք ժառանգած ըլլալով,
 արժանի չեմ . . . : Բայց տիկին . . . :

— Աս բաւական է: Հեղինէ, դուն
 ի՞նչ կ'ըսես:

Մեր դիւցազնուհին ամօթխածու-
 թեամբ՝ բայց այնպիսի նշանակիչ կերպով
 մը հօրաբռնն երեսը նայեցաւ, որ Սէն -
 Ռամէն տիկինը շուտ մը միայն իմացաւ,
 եւ շուղեց խօսելու ստիպել:

Միտքդ կ'իմանամ, աղջիկս, բաւ, կ'ուզես որ ես քու կողմանէդ խօսիմ: Աւարտութեամբ Հեղինէին հետ ուզեցիք կապուիլ, երբ որ անիկայ առանց անուանելու առանց ընտանեաց սրբ աղջիկ մըն էր: Իրեն հետ ամուսնանալու ակնկալութեամբ՝ Փարիզի մէջ խիստ հարուստ եւ շատ մեծ ընտանիքէ օրիորդի մը հետ կարգուելէն հրաժարեցաք: Ար կարծէք որ Հեղինէ աս ձեր իրեն ցուցուցած այնչափ սիրոյն մեծութիւնը չի'զգար: Կը կարծէք որ քանի մը ժամէ վեր բաներն ուրիշ կերպարանքի մէջ մտնելով, դուք աղքատ եւ ինք հարուստ ըլլալով, ալ յառաջուան զգածմունքները պիտի դադրէին: Արծեմ հօրաբեռ աղջիկնից բուական ճանչցած պիտի ըլլաք, որ զինքն աս աստիճանի տկար ու փոփոխամիտ չհամարիք: Հեղինէ՝ միշտ յառաջուան Հեղինէն է. ուստի եթէ կ'ուզէք որ ձեր հօրն ինչպիսի եւ իցէ կերպով ձեռք բերած ինչքերը ձեր ընտանեաց մէջ մնան, եթէ կ'ուզէք ձեր մօրը ցաւերը մեղմացնել եւ ձեր քրոջը վրայէն նախասինքը հեռացնել, Հեղինէին ձեռքն ընդունեցէք: Ես իրեւ իր երկրորդ մայրը զինքը ձեզի կու տամ: Ապահով եմ որ բոլոր բաժներս իր մտաց համաձայն են: Իսկ ազգականութեան կողմանէ ծագած դժուարութիւնը շատ դիւրաւ կրնայ վերցուիլ անօրինմամբ, զորն որ այսպիսի պարագաներու մէջ եկեղեցին չիզրանար:

Կարողա՞ս չէր կրնար սպասել որ Հեղինէ նաեւ միակ բառ մը զրուցէ Սէն-Ռոմէն տիկնոջ ըսածները հաստատելու համար։ Ուստի եւ անոր հաւանութեան յայտնի նշանը սեպեց, երբ որ տեսաւ թէ խօսքը լմընցած ժամանակը՝ օրիորդը հօրաբարոջը մօտենալով, անոր բաղկացը մէջ նետուեցաւ։ Աս գործողութիւնը երկայն խօսակցութիւններէ աւելի աղէկ կը յայտնէին օրիորդին միտքը։

Ան առեն ինքն ալ ստք ելաւ, Հեղինէին մօտեցաւ, եւ որովհետեւ սիրան այնչափ շարժած էր, որ չէր կրնար շնորհակալ ըլլալու համար բերնէն խօսք մը հանել, լուսութեամբ իր մատնիներէն մէկն անոր մատոյց։ Սէն-Ռոմէն տիկինն ալ առաւ մատնին, եւ եղբօրը աղջկան մտոր դրաւ։

Բոլոր հոն ներկայ ըլլողներն իրենց շարս կողմն առած՝ շնորհաորութիւննին ըրին։ Էւ այսպէս աս այնչափ տխրութեամբ սկսած խօսակցութիւնը, պարագաներուն ներածին չափ աւրախութեամբ լմընցաւ։

Աւերը պատմուած դէպքերուն վրայ տարի մ'անցնելէն ետեւ, Աարոյսու եւ Հեղինէ՝ Մոնրոպէր սեպուհին մահուան սուգէն ելլելով, սուրբ սեղանին առջեւն ամուսնութեան օրհնութիւնն ընդունելով, մէկտեղ պսակուեցան: Անկէ վերջը անմիջապէս Սէն - Ռոմէնի գղեակը քաշուեցան, եւ Նիմի ապարանքին գործածութիւնը սեպուհին այրուցն եւ ազջկանը թողուցին:

Հոն՝ գղեկին մէջ քաշուած, երջանիկ օրեր կ'անցընէին, Սէն - Ռոմէն տիկնոջ հետ, որն որ իրենցմէ բաժնուիլ չէր ուզած. իրենց հետ էին նաեւ Աննա եւ Մաննիկ: Այնպիսի հանդարտութեան եւ երջանկութեան մէջ, որն որ աս աշխարհքիս վրայ միայն բարիներուն բաժինն է, ամենեւին աշխարհքիս աղմկալից զուարճութիւններուն բաղձալու առիթ չէին ունենար, եւ միշտ կ'օրհնէին ան ժամը՝ որուն մէջ իրենց երկուքին բախտը մէկտեղ միացած էր:

Գաղղիայի մեծ յեղափոխութենէն յառաջ, Սէն - Ռոմէնի գղեկին քովի գեղին գերեզմանատան մէջ տակաւին Հեղինէին անպաճոյճ շիրիմը կը տեսնուէր, որուն վրայ հետեւեալ արձայնագիրը կար:

Հոս կը հանդէի Հեղինէ Սէն . Ռամէն ,
 սրն որ կենացն առաջին տարիները՝ սաս-
 աիկ վշտերով փորձուեցաւ , բայց երբեք
 ակնհայտ թիւնը չկորեց Անկէց , որուն
 աներեւոյթ ձեռքն իր ընտանեաց վրայ
 ծանրացած էր : Աշխարհքիս Փրկչին հե-
 տոցը վրայէն քակելով եւ իր բոլոր գործ-
 քերն անոր գործոցը նմանցընելու ջանա-
 լով , անոր պէս իր մահացու թշնամեացը
 ներեց : Իր հաւատոց եւ բարեգործու-
 թեանց փոխարէն՝ կենացը վերջին տա-
 րիները երջանկու թեամբ անցուց եւ խա-
 զաղութեամբ մեռաւ , ամուսնոյն եւ
 զաւակացը եւ մխիթարած դժբախտներուն
 գաւը մէկտեղ տանելով : — Անցաւ որ , իր
 հոգւոյն հանգստեան համար աղօթք ըրէ :

